
PLINII
1560

But that thou didst not spare,
To shed eche drop for me.
Now let those drops most swet
So moist my hart so dry,
That I with sinne replete,
May liue and sinne may die.

That being mortified,
This sinne of mine in me:
I may be sanctified,
By grace of thine in thee,
So that I neuer fall,
Into suche mortal sinne
That my foes infernall,
Reioyse my death therin.

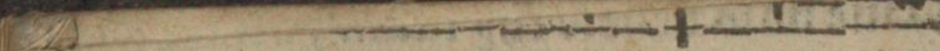
But vouchesafe me to keep.
From those infernall foes:
And from that lake so depe,
Wheras no mercy growes.
And I shall sing the songes,
Confirmed with the iust:
That vnto thee belonges:
Whiche art mine only trust.

Seuen times a day to thee,
Wheron thy wꝛath dependth.
So that the rightwiſe man,
Doth walke in no ſuch path:
But he falth now oꝛ than,
In daunger of thy wꝛath.
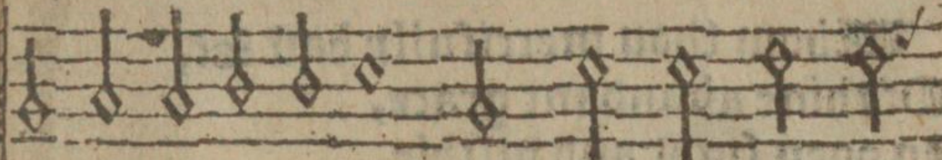
Then ſince the caſe ſo ſtandes,
That euen the man rightwiſe:
Falth oft in ſinfull bandes,
Wherby thy wꝛath may riſe.
Loꝛde I that am vniuſt,
And righwiſenes none haue:
Wherto then ſhall I truſt,
My ſinfull ſoule to ſaue.

But truly to that poſt,
Wherto I cleaue and ſhall:
Whiche is thy mercy moſt,
Loꝛde let thy mercy fall.
And mitigate thy moode,
Oꝛ els we periſh all:
The pꝛice of this thy bloud,
Wherin mercy I call.
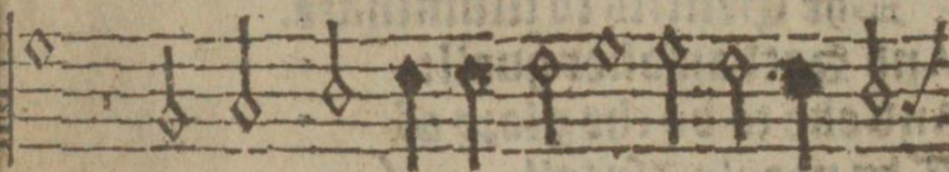
Thy
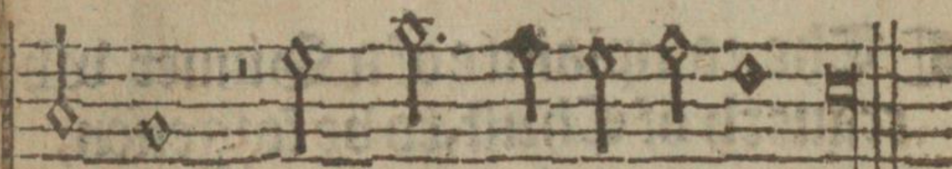

uldst me pay, vengeaũce for my desarte.

I can it not deny, but needs I must con-

fesse, how that continually thy lawes I do

transgresse. Thy lawes I doo transgresse.

But if it be thy will,
With sinners to contend:
Then all thy flocke shall spill,
And be lost without end.
For who lyueth here so right,
That rightly he can say:
He sinneth not in thy sight,
Full oft and euery day.

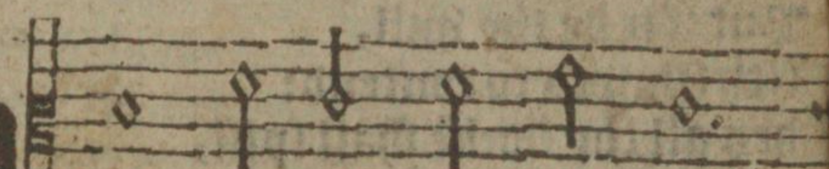
Thy

Haue now beheld thy sauing health,
Which is the Lord of might.

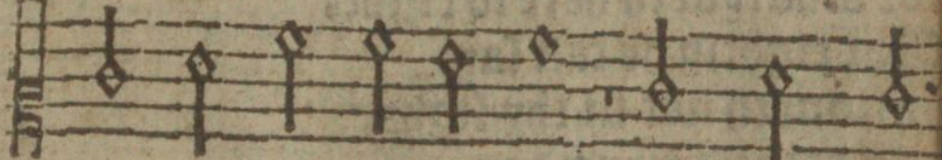
Whom thou mercifully hast set,
Of thine abundant grace,
In open sight and visible,
Before all peopl face,
The Gentils to illuminate.
And Sathan ouer quell:
And eke to be the glory of
Thy people Israell.

¶ The complainte of a Sinner wh[o]
craueth of Christ, to be forgeuen,
and to be kept vnder
his mercy.

W

Here rightwisenes doth saye,

Lorde for my sinfull parte. In wrath tho[u]
shuld[est]

C. PLINII SECVNDI HISTORIAE MVNDI

Tomus Quartus.

Quo decem poſtremi libri à viceſimoſeptimo continentur.

Cum Indice hac poſtrema manu ditiſſimo, ac caſtigatiſſimo facto.

LVGDVNI,

Apud hæredes Iacobi Iuntæ.

M. D. LX.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIÆ LIBER XXVIII.

PROOEMIVM.

De medicinis ex animalibus. *Cap. I.*

DICTAE erant omnium rerum naturæ, inter cælum ac terram nascentium, restabántque quæ ex ipsa tellure fodiuntur, si non herbarum ac fruticum tractata remedia auferrent transuersos, ex ipsis animalibus quæ sanantur, reperta maiore medicina. Qui ergo diximus herbas & florum imagines, ac pleraque inuentu rara ac difficilia, iidem tacebimus quid in ipso homine prosit homini, cæteráque genera remediorum inter nos viuentia? cùm præsertim, nisi carenti doloribus morbísque vita ipsa pœna fiat. Minimè veró. Quin omne insumemus operam, licet fastidij periculum vrgeat: quando ita decretum est, minorem gratiæ, quàm vtilitatum vitæ, respectum habere. Quinimo externa quoque, & barbaros etiam ritus indagabimus. Fides tantum autores appellet. Quãquam & ipsi consensu propè iudicata eligere laborauimus,

potiúſque curæ rerum, quàm copiæ inſtitimus. Illud admonuiſſe perquàm neceſſarium eſt, dictas iam à nobis naturas animalium, & quæ cuiuſque eſſent inuenta: (neque enim minus profuere medicinas reperiendo, quàm proſunt præbendo) nunc quæ in ipſis auxilientur indicari, neq; illhic in totum omiſſa. Itaque hæc eſſe quidem alia, illis tamé connexa. Incipiemus autem ab homine, ipſum ſibi exquirentes, immenſa ſtatim difficultate obuia. Sanguinem quoque gladiatorum bibunt, vt viuentibus poculis, comitiales morbi: quod ſpectare facientes in eadem harena feras quoque horror eſt. At hercule illi ex homine ipſo ſorberi efficaciſſimum putant calidum ſpirantémque, & vnà ipſam animam ex oſculo vulnerum, cùm plagis ne ferarum quidem admoueri ora fas ſit humana. Alij medullas crurum quærunt, & cerebrum infantium. Nec pauci apud Græcos, ſingulorum viſcerum membrorúmque etiam ſapores dixere, omia perſecuti vſque ad reſegmina vnguium: quaſi verò ſanitas videri poſſit, feram ex homine fieri morbóque dignum in ipſa medicina, egregia hercule fruſtratione, ſi non proſit. Aſpici humana extra nefas habetur, quid mandi? Quis iſta inuenit oſtenta? Tecum enim res erit euerſor iuris humani, monſtrorúmque artifex, qui primus ea condidiſti, credo ne vita tui obliuiſceretur. Quis inuenit ſingula membra humana mandere? qua coniectura inductus? Quam poteſt medicina iſta originem habuiſſe? Quis veneficia innocentiora effecit, quàm remedia? Eſto, barbari externíq; ritus inuenerint, etiámne Græci ſuas fecere has artes? Extant commẽtationes Democriti, ad alia noxij hominis è capite oſſa plus prodeſſe: ad alia,

alia, amici & hoſpitis. Iam verò vi interempti dente gingiuas in dolore ſcarificari, Apollonius efficaciſſimum ſcripſit: Miletus, oculorum ſuffuſiones felle hominis ſanari. Artemon caluaria interfecti, neque cremati, propinauit aquam è fonte noctu comitialibus morbis. Ex eadem ſuſpendio interempti catapotia fecit, contra canis rabioſi morſus Antheus. Atque etiam quadrupedes homines ſanauere, contra inflationes boum, perforatis cornibus inſerentes oſſa humana: vbi homo occiſus eſſet, aut crematus, ſiliginem quę pernotaſſet, ſuum morbis dando. Procul à nobis noſtríſque literis abſint iſta. Nos auxilia dicemus, non piacula: ſicubi lactis puerperarum vſus mederi potuit, ſicubi ſaliua tactúſue corporis, cæteráque ſimilia. Vitam quidem non adeò expetendam cenſemus, vt quoquo modo trahenda ſit. Quiſquis es talis, æquè moriere, etiam cũ obſcœnus vixeris, aut nefandus. Quapropter hoc primum quiſque in remediis animi ſui habeat: ex omnibus bonis quæ homini tribuit natura, nullum melius eſſe tempeſtiua morte: in eáque id optimum, quòd illam ſibi quiſque præſtare poterit.

An ſit in medendo verborum aliqua vis: oſtenta & ſanciri & depelli. Cap. II.

Ex homine remediorum primum maximæ quæſtionis, & ſemper incertæ eſt, valeántne aliquid verba & incantamenta carminum. Quod ſi verum eſt, homini acceptum ferri oportere conueniet. Sed viritim ſapientiſſimi cuiuſque reſpuit fides. In vniuerſum verò omnibus * horis credit vita, nec ſentit. Quippe victimas cædi ſine precatione non videtur referre, nec Deos ritè conſuli. Præterea alia ſunt verba impetrantis,

** horis hominis credit vita.*

alia depulsoris, alia commentationis. Vidimus certis precationibus obsecrasse summos magistratus. Et ne quid verborum prætereatur, aut præposterum dicatur, de scripto præire aliquem, rursúsque alium custodem dari, qui attendat, alium verò præponi, qui faueri linguis iubeat: tibicinē canere, ne quid aliud exaudiatur: vtraque memoria insigni, quoties ipse diræ obstrepentes nocuerint, quotiésue precatio errauerit: sic repentè extis adimi capita, vel corda, aut geminari victima stante. Durátque immēso exemplo Deciorum, patris filiíque, quo se deuouere, carmen. Extat Tucciæ Vestalis * incestæ precatio, qua vsa aquam in cribro tulit, anno vrbis DCIX. Boario verò in foro Græcum Græcámque defossos, aut aliarum gentium, cum quibus tum res esset, etiam nostra ætas vidit. Cuius sacri precationem, qua solet præire Quindecemuirûm collegij magister, si quis legat, profectò vim carminum fateatur, ea omnia approbantibus octingentorum triginta annorum euentibus. Vestales nostras hodie credimus nōdum egressa vrbe mancipia fugitiua retinere in loco precatione: cùm si semel recipiatur ea ratio, & Deos preces aliquas exaudire, aut vllis moueri verbis, confitendum sit de tota coniectatione. Prisci quidem nostri perpetuò talia prodidere: difficillimúmque ex his etiam fulmina elici, vt suo loco docuimus. L. Piso primo Annalium autor est, Tullum Hostilium regem ex Numę libris eodem, quo illum, sacrificio Iouem cælo deuocare conatum, quoniam parum rite quædam fecisset, fulmine ictum: multi verò magnarum rerum fata & ostenta verbis permutari. Cùm in Tarpeio fodientes delubro fundamenta caput

** incesti deprecatio.*

put humanum inueniſſent, miſſis ob id à Senatu legatis, Hetruriæ celeberrimus vates Olenus Calenus præclarum id fortunatúmque cernens, interrogatione in ſuam gentem transferre tentauit, ſcipione prius determinata templi imagine in ſolo ante ſe: Hoc ergo dicitis Romani? Hic templum Iouis optimi maximi futurum eſt: hic caput inuenimus conſtantiſſima Annalium affirmatione, tranſiturum fuiſſe fatum in Hetruriam, ni præmoniti à filio vatis legati Romani reſpondiſſent: Non planè hic, ſed Romæ inuentum caput dicimus. Iterum id accidiſſe tradunt, cùm in faſtigium eiuſdem delubri præparatæ quadrigæ fictiles in fornace creuiſſent: & iterum ſimili modo retentum augurium. Hæc ſatis ſint, exemplis vt appareat, oſtentorum vires & in noſtra poteſtate eſſe: ac prout quæque accepta ſint, ita valere. In augurum certe diſciplina conſtat, neque diras, neque vlla auſpicia pertinere ad eos, qui quanque rem ingredientes, obſeruare ſe ea negauerint: quo munere diuinæ indulgentiæ maius nullum eſt. Quid? non & legum ipſarum in Duodecim tabulis verba ſunt? Qui fruges excantaſſet. Et alibi, Qui malum carmen incantaſſet. Verrius Flaccus autores ponit, quibus credat, in oppugnationibus ante omnia ſolitũ à Romanis ſacerdotibus euocari Deum, cuius in tutela id oppidum eſſet: promittíque illi eundem, aut ampliorem locũ apud Romanos, cultúmue. Durat in Pontificum diſciplina id ſacrum; conſtátque ideo occultatum, in cuius dei tutela Roma eſſet, ne qui hoſtium ſimili modo agerent. Defigi quidem diris deprecationibus nemo non metuit. Huc pertinet ouorum, vt exorbuerit quiſque, calyces cochlea-

rúmque protinus frangi, aut eoſdem cochlearibus perforari. Hinc Theocriti apud Græcos, Catuli apud nos, proximéque Virgilij incantamentorum amatoria imitatio. Figlinarum opera multi rumpi credunt tali modo: non pauci etiam ſerpentes ipſas incantari: & hunc vnum illis eſſe intellectum, contrahíque Marſorum cantu, etiam in nocturna quiete. Etiam parietes incendiorum deprecationibus conſcribuntur. Neque eſt facile dictu, externa verba atque ineffabilia derogent fidem validius, an Latina inopinata, & quæ ridicula videri cogit animus, ſemper aliquid immenſum expectās, ac dignum Deo mouendo, imò verò quod numini imperet. Dixit Homerus, profluuium ſanguinis vulnerato femine Vlyxē inhibuiſſe carmine: Theophraſtus iſchiadicos ſanari. Cato prodidit luxatis membris carmen auxiliari, Marcus Varro podagris. Cęſarem Dictatorem poſt vnum ancipitem vehiculi caſum, ferunt ſemper, vt primùm conſediſſet, id quod pleroſque nunc facere ſcimus, carmine ter repetito ſecuritatem itinerum aucupari ſolitū. Licet hāc in partem ſingulorum quoque conſcientiam coarguere. Cur enim primum anni incipientis diem lætis precationibus inuicem fauſtum ominamur? Cur publicis luſtris etiam nomina victimas ducentium proſpera legimus? Cur & faſcinationibus adoratione peculiari occurrimus alij, Græcam Nemeſin inuocantes? cuius ob id Romę ſimulacrum in Capitolio eſt, quamuis Latinum nomen non ſit. Cur ad mentionem defunctorum, teſtamur memoriam eorum à nobis non ſolicitari? Cur impares numeros ad omnia vehementiores credimus? ídque in febribus dierum obſeruatione

intelli

intelligitur. Cur ad primitias pomorum, hęc vetera esse dicimus, alia noua optamus? Cur sternutamentis salutamur? quod etiam Tiberium Cæsarem, tristissimum (vt constat) hominum, in vehiculo exegisse tradunt. Et aliqui nomine quoque consalutare, religiosius putant. Quin & absentes tinnitu aurium præsentire sermones de se, receptum est. Attalus affirmat, scorpione viso, si quis dicat duo, cohiberi, nec vibrare ictus. Et quoniam scorpio admonuit, in Africa nemo destinat aliquid, nisi præfatus Africam. In cæteris verò gentibus, Deos ante obtestatur, vt velint. Nam si mensa adsit, nullum ponere, translatitium videmus etiam, quoniam multas religiones pollere manifestum est. Alius saliua post aurem digito relata, solicitudinem animi propitiat. Pollices, cùm faueamus, premere etiam prouerbio iubemur. In adorando dexteram ad osculum referimus, totúmque corpus circumagimus: quod in læuum fecisse, Galliæ religiosius credunt. Fulgetras popysmis adorare, consensus gentium est. Incendia inter epulas nominata, aquis sub mensis profusis abominamur. Recedente aliquo ab epulis, simul verri solum: aut bibente conuiua, mensam vel repositorium tolli, inauspicatissimum iudicatur. Seruij Sulpitij principis viri commentatio est, quãobrem mensa linquenda non sit. Nondum enim plures, quàm conuiuæ, numerabantur. Nã sternutamento reuocari ferculum mensámue, si non posteà gustetur aliquid, inter diras habetur, aut omnino non esse. Hæc instituêre illi, qui omnibus negotiis horísque interesse credebant Deos: & ideo placatos etiam vitiis nostris reliquerunt. Quin & repentè conticescere conuiuium adno-

tatum eſt, non niſi in pari præſentium numero: qua in re famæ labor eſt, ad quencunque eorum pertinens. Cibus etiam è manu prolapſus reddebatur, vtique per menſas: vetabántq; munditiarum cauſa deflare. Et ſunt condita auguria, quid loquẽti cogitantíue id acciderit, inter execratiſſima. Si Pontifici accidat Ditis cauſa epulanti, in menſa vtique id reponi, adoleríque ad Larem, piatio eſt. Medicamenta, priuſquàm adhibeantur, in menſa fortè depoſita, negantur prodeſſe. Vngues reſecari nundinis Romanis tacenti atque à digito indice, multorum pecuniæ religioſum eſt. Capillum verò contrectari, contra defluuia ac dolores capitis XVII. Luna, atque XXIX. Pagana lege in pleriſque Italiæ prædiis cauetur, ne mulieres per itinera ambulantes torqueant fuſos, aut omnino detectos ferant: quoniam aduerſetur id omnium ſpei, pręcipuéque frugum. M. Seruilius Nonianus princeps ciuitatis, non pridem in metu lippitudinis, priuſquàm ipſe eam nominaret, aliúſue ei prædiceret, duabus literis Gręcis, P & A, chartam inſcriptam, circumligatam lino, ſubnectabat collo: Mutianus ter Conſul, eadem obſeruatione viuentem muſcam in linteolo albo, his remediis carere ipſos lippitudine prędicantes. Carmina quędam extant contra grandines, contráque morborum genera, contráque ambuſta, quædã etiam experta: ſed prodendo obſtat ingens verecundia, in tanta animorum varietate. Quapropter de his, vt libitum cuique fuerit, opinetur.

Remedia ex homine contra Magos.

Cap. III.

HOminum monſtrificas naturas & veneficos aſpectus, diximus in portentis gentium, & mult

multas animalium proprietates, quæ repeti ſuperuacuum eſt. Quorundam hominum tota corpora proſunt, vt ex his familiis, quæ ſunt terrori ſerpentibus, tactu ipſo leuant percuſſos, ſuctúue modico. Quorũ è genere ſunt Pſylli Marſique, & qui Ophiogenes vocantur in inſula Cypro: ex qua familia legatus Exagon nomine, à Conſulibus Romæ in dolium ſerpentium coniectus experimenti cauſa, circummulcentibus linguis miraculũ præbuit. Signum eius familiæ eſt, ſi modò adhuc durat, vernis temporibus odoris virus. Atque eorum ſudor quoque medebatur, non modò ſaliua. Nam in inſula Nili Tẽtyri naſcentes tanto ſunt crocodilis terrori, vt vocem quoque eorum fugiant. Horum omnium generum in ſua repugnantia interuentũ quoque mederi conſtat: ſicuti aggrauari vulnera introitu eorum, qui vnquam fuerint ſerpentium caníſue dente læſi. Iidem gallinarum incubitus, pecorum fœtus, abortu vitiant. Tantum remanet virus excepto ſemel malo, vt venefici fiant venena paſſi. Remedio eſt, ablui priùs manus eorum, aquáque illa eos, quibus medearis, inſpergi. Rurſus à ſcorpione aliquando percuſſi, nunquàm poſteà à crabronibus, veſpis, apibúſue feriuntur. Minus miretur hoc, qui ſciat, veſtem à tineis non attingi, quæ fuerit in funere: ſerpentes ægrè, præterquàm læua manu extrahi.

De quibuſdam ſortilegiis, & ſaliua hominis.
Cap. IIII.

PYthagoræ inuentis non temere fallere, impoſitiuorum nominum imparem vocaliũ numerum, claudicates, oculorúmue orbitatẽ, ac ſimiles caſus dextris aſſignare partibus, parẽ læuis. Ferunt difficiles partus ſtatim ſolui, cũ quis tectũ

in

in quo ſit grauida,tranſmiſerit lapide,vel miſſili ex his,quę tria animalia ſingulis ictibus interfecerint, hominem,aprum,vrſam. Probabilius id facit haſta velitaris,euulſa à corpore hominis, ſi terram nõ attigerit. Eoſdem enim illata effectus habet. Sic & ſagittas corpore eductas, ſi terram non attigerint,ſubiectas cubantibus,amatorium eſſe, Orpheus & Archelaus ſcribunt. Quin & comitialem morbum ſanari cibo è carne feræ occiſæ eodem ferro,quo homo interfectus ſit. Quorundam partes medicæ ſunt, ſicuti diximus de Pyrrhi regis pollice. Et Elide ſolebat oſtendi Pelopis coſta,quam eburneam affirmabant. Næuos in facie tondere, religioſum habent etiam nunc multi. Hominũ verò in primis ieiunam ſaliuam, contra ſerpentes præſidio eſſe,docuimus. Sed & alios efficaces eius vſus recognoſcat vita. Deſpuimus comitiales morbos, hoc eſt, contagia regerimus. Simili modo & faſcinationes repercutimus,dextræq; clauditatis occurſum. Veniam quoque à Deis ſpei alicuius audacioris petimus, in ſinum ſpuendo etiam. Eadem ratione terna deſpuere deprecatione, in omni medicina mos eſt,atque effectus adiuuare: incipientes furunculos ter pręſignare ieiuna ſaliua. Mirum dicemus, ſed experimento facilè: Si quem pœniteat ictus eminus cominúſue illati, & ſtatim expuat mediam in manũ, qua percuſsit,leuatur illico percuſſus à pœna. Hoc ſæpe delumbata quadrupede approbatur, ſtatim à tali remedio correcto animalis ingreſſu. Quidam verò aggrauant ictus, ante conatum ſimili modo ſaliua in manu ingeſta. Credamus ergo lichenas lepráſq; ieiunæ illitu aſſiduo arceri: itẽ lippitudines,matutina quotidie velut inunctione: carcinomata,malo terræ ſubacto;

ſubacto: ceruicis dolorem, ſaliua ieiuni dextra manu ad dextrum poplitem relata, læua ad ſiniſtrum: ſi quod animal aurem intrauerit, & inſpuatur, exire. Inter amuleta eſt, editæ quenque vrinæ inſpuere: ſimiliter in calciamentū dextri pedis, antequàm induatur: itē cùm quis tranſeat locum, in quo aliquod periculū adierit. Marcion Smyrnæus, qui de ſimplicibus effectibus ſcripſit, rumpi ſcolopendras marinas ſputo tradit: item rubetas, aliáſq; ranas. Ophilius, ſerpentes, ſi quis in hiatum earum expuat. Salpe, torporem ſedari quocunque membro inſtupente, ſi quis in ſinum expuat: aut ſi ſuperior palpebra ſaliua tangatur. Nos ſi hæc, & illa credamus rite fieri: extranei interuentu, aut ſi dormiēs ſpectetur infans, à nutrice terna adſpui: quanquam religione mutatur & Faſcinus, Imperatorū quoque, non ſolùm infantium cuſtos, qui Deus inter ſacra Romana à Veſtalibus colitur, & currus triumphantium ſub his pendens defendit medicus inuidiæ, iubétque eoſdē + reſpicere. Similis medicina linguæ, vt ſit exorata à tergo Fortuna, gloriæ carnifex. Morſus hominis inter aſperrimos quoq; numeratur. Medentur ſordes ex auribus: ac ne quis miretur, etiā ſcorpionum ictibus ſerpentiúmque ſtatim impoſitæ. Meliùs è percuſſi auribus proſunt: ita & reduuias ſanari. Serpentiū verò ictum, contuſi dentis humani farina. Capillus puerorū, qui primùm deciſus eſt, podagræ impetus dicitur leuare circunligatus: & in totum impubium impoſitus. Virorum quoque capillus, canis morſibus medetur ex aceto: & capitum vulneribus ex oleo aut vino. Si credimus, à reuulſo cruci quartanis. Combuſtus æquè capillus, carcinomati. Pueri qui primus ceciderit dens, vt terram non attingat, incluſus

+ *recipere*

clusus in armillam, & assiduè in brachio habitus muliebrium locorũ dolores prohibet. Pollex in pede præligatus proximo digito, tumores inguinum sedat. In manu dextra duo medij lino leuiter colligati, distillationes atque lippitudines arcent. Quin & eiectus lapillus calculoso, alligatus supra pubem leuare cęteros dicitur, ac iocineris etiam dolores: ac celeritatem partus facere. Addidit Granius, efficaciorem ad hoc esse ferro exemptum. Partus accelerat vicinos, ex quo quæque cõceperit, si cinctu suo soluto fœminam cinxerit, dein soluerit, adiecta precatione, se vinxisse, eundem & soluturum, atque abierit. Sanguine ipsius hominis, ex quacũque parte emisso, efficacissimè anginam illini tradunt Orpheus & Archelaus: item ora, comitiali morbo lapsorum: exurgere enim protinus. Quidam si pollices pedum pungantur, éxque his guttę referantur in faciem: aut si virgo dextro pollice attingat: hac coniectura censentes virgines carnes edendas. Aeschines Atheniensis ex crematorũ cinere anginis medebatur & tonsillis, vuísque, & carcinomatis. Hoc medicamentum vocabat botryon. Multa genera morborum primo coitu soluuntur, primóque fœminarum mense. Aut si non id contingat, longinqua fiunt, maximéque comitiales. Quin & à serpente ac scorpione percussos, coitu leuari produnt: verum fœminas Venere ea lædi. Oculorum vitia fieri negant, nec lippire eos, qui cùm pedes lauant, aqua inde ter oculos tangant. Immatura morte raptorum manu, strumas, parotidas, guttura tactu sanari affirmant. Quidam verò cuiusque defuncti, duntaxat sui sexus, læua manu auersa. Et è ligno fulgure icto, reiectis, post terga manibus, demorderi aliquid,

& ad

& ad dentem qui doleat, admoueri, remedio esse produnt. Sunt qui pręcipiant dentem suffiri dente hominis sui sexus: & eum qui caninus vocetur, insepulto exemptum adalligari. Terram ex caluaria, psilothrum esse palpebrarum tradunt. Herba verò, si qua ibi genita sit, commanducata, dentes cadere. Hulcera non serpere osse hominis circunscripta. Alij è tribus puteis pari mensura aquas miscent; & prolibant nouo fictili: reliquum dant in tertianis accessu febrium bibendum. Item in quartanis fragmentum claui à cruce, inuolutum lana, collo subnectunt: aut spartum è cruce: liberatóque condunt cauerna, quam Sol non attingat. Magorum hæc commenta sunt: Vt cotem, qua ferramenta sæpe exacuta sint, subiectam ignari ceruicalibus, de veneficio deficientis euocare indicium, vt ipse dicat quid sibi datum sit, & vbi, & quo tempore: autorem tamen non nomináre. Fulmine vtique percusso, circumactum in vulnus hominem, loqui protinus constat. Inguinibus medentur aliqui, licium telæ detractum alligantes nouenis septenísue nodis, ad singulos nominaantes viduam aliquam, atque ita inguina alligantes licio. Et clauum, aliúdue, quod quis calcauerit, alligatum ipsos iubent gerere, ne sit dolori vulnus. Verrucas auelluntà vicesima Luna, in limitibus supini ipsam intuentes, vltra caput manibus porrectis, & quicquid comprehendêre, eo fricantes. Clauum corporis, cùm cadat stella, si quis distringat, vel citò sanari aiunt. Cardinibus ostiorum aceto affuso, lutum fronti illitum, capitis dolorem sedare: item laqueum suspendiosi circundatum temporibus. Si quid è pisce hæserit faucibus, in aquam demissis frigidam pedibus,

bus, cadere. Si verò ex aliis oſſibus, impoſitis capitis ex eodem oſſe oſſiculis. Si panis hæreat, ex eodem in vtranque aurem addito pane. Quin & ſordes hominis in magnis fecere remediis quæſtuoſorum gymnaſia Græcorum: quippe ea ſtrigmenta molliunt, calfaciunt, diſcutiunt, complent, ſudore & oleo medicinam facientibus. Vuluis inflammatis contractíſque admouentur. Sic & menſes cient: ſedis inflammationes & condylomata leniunt: item neruorum dolores, luxata, articulorum nodos. Efficaciora ad eadem, ſtrigmenta à balineis, & ideo miſcentur ſuppuratoriis medicamentis. Nam illa, quæ ſunt è ceromate permiſto cœno, articulos tantùm molliunt, calefaciunt, diſcutiunt efficacius, ſed ad cætera minus valent. Excedit fidem impudens cura, qua ſordes virilitatis contra ſcorpionum ictus ſingularis remedij, celeberrimi autores clamant. Rurſus in fœminis, quas infantium aluo editas in vtero ipſo, contra ſterilitatem ſubdi cenſent: meconium vocant. Imò etiam ipſos gymnaſiorum raſere parietes: & illæ quoque ſordes excalfactoriam vim habere dicuntur: panos diſcutiunt. Hulceribus ſenum puerorúmque, & deſquamatis ambuſtíſue illinuntur. Eo minus omitti conuenit ab animo hominis pendentes medicinas. Abſtinere cibo omni, aut potu, aliâs vino tantùm aut carne, aliâs balineis, cùm quid eorum poſtulet valetudo, in præſentiſſimis remediis habetur. His remediis adnumeratur exercitatio, intentio vocis, vngue fricari cum ratione. Vehemẽs enim fricatio ſpiſſat, lenis mollit: multa adimit corpus, auget modica. In primis verò prodeſt ambulatio, geſtatio, & ea pluribus modis. Equitatio ſtomacho & coxis vtiliſſima: phthiſi

nauig

nauigatio: longis morbis locorum mutatio. Item somno mederi sibi, aut lectulo, aut rara vomitione. Supini cubitus oculis conducunt, at proni tussibus, in latera aduersum distillationes. Aristoteles & Fabianus plurimum somniari circa vernum & autumnum tradunt, magísque supino cubitu, at prono nihil. Theophrastus celerius concoqui dextri lateris incubitu, difficilius à supinis. Solum quoque remediorum maximum ab ipso sibi præstari potest, sicut linteorum strigiliúmque vehementia: perfundere caput calida ante balinearum vaporationem, & posteà frigida, saluberrimum intelligitur. Item præsumere cibis, & interponere frigidam, eiusdémque potu somnos antecedere, & si libeat interrumpere. Notandum, nullum aliud animal calidos potus sequi, ideóq; nõ esse naturales. Mero ante somnos colluere ora, propter halitus: frigida matutinis impari numero ad cauendos dentium dolores: item posca oculos contra lippitudines, certa experimenta sunt.

De obseruatione victus. Cap. V.

SIcut totius corporis valetudini in varietate victus obseruata, Hippocrates tradit nõ prandentium exta celerius senescere. Verum id remediis cecinit, non epulis: quippe multo vtilissima est temperantia in cibis. L. Lucullus hanc de se præfecturam seruo dederat: vltimóque probro manus in cibis triumphali seni deducebatur, vel in Capitolio epulanti, pudenda re, seruo suo facilius parêre, quàm sibi.

De sternutamento, & Venere, & cæteris remedijs. Cap. VI.

STernutamenta pinna grauedinem emendant, & si quis muris nares, vt tradunt, osculo attin

gat. Sternutamenta & ſingultum. Ob hoc Varro ſuadet palmam alterna manu ſcalpere. Plerique anulum è ſiniſtra in longiſſimum dexteræ digitum transferre, aut in aquam feruentem manus immergere. Theophraſtus ſenes laborioſiùs ſternuere dicit. Venerem damnauit Democritus, vt in qua homo alius exiliret ex homine. Eſt hercule raritas eius vtilior. Athletæ tamen torpentes reſtituuntur Venere, vox reuocatur, cùm è candida declinat in fuſcam. Medetur & lumborum dolori, oculorum hebetationi, mente captis ac melancholicis. Adſidere grauidis, vel cùm remedium alicui adhibeatur, digitis pectinatim inter ſe implexis, veneficium eſt: ídque compertum tradunt. Alcmena Herculem pariente. Peius, ſi circa vnum ambóue genua. Item poplites alternis genibus imponi. Ideo hæc in conciliis ducum poteſtatúmue fieri vetuere maiores, velut omnem actum impedientia. Vetuere & ſacris votíſue ſimili modo intereſſe. Capita autem aperiri aſpectu magiſtratuum, non venerationis cauſa iuſſere, ſed (vt Varro autor eſt) valetudinis, * quoniam firmiora conſuetudine ea fierent. Cùm quid oculo inciderit, alterum comprimi prodeſt. Cùm aqua dextræ auriculæ, ſiniſtro pede exultare, capite in dextrum humerum deuexo, inuicem è diuerſa aure. Si tuſſis concitet, ſaliuam in fronte ab alio afflari. Si iaceat vua, à vertice morſu alterius ſuſpendi. In ceruicis dolore poplites fricare, aut ceruicem in poplitum. Pedes in humo deponi ſi nerui in his cruribúſue tendantur in lectulo. * Aut ſi in læua parte id accidat, ſiniſtræ plantæ pollicem dextra manu apprehendi. Item è diuerſo. Extremitates corporis vel aurium perſtringi contra horrores

* quo

* At

corp

corporis,sanguinémue narium immodicum. Lino vel papyro principia genitalium: femur medium, ad cohibenda vrinæ profluuia. In stomachi solutione pedes pressare, aut manus in feruentem aquam demittere. Iam & sermoni parci, multis de causis salutare est. Triennio Mecœnatem Messium accepimus silentium sibi imperauisse, à conuulsione reddito sanguine. Nam euersos scandentésque ac iacentes, si quid ingruat, contráque ictus, spiritum cohibere singularis præsidij est: quod inuentum esse animalis docuimus. Clauum ferreum defigere, in quo loco primùm caput defixerit corruens morbo comitiali, absolutorium eius mali dicitur. Contra renum aut lumborum vesicæque cruciatus,in balinearum soliis pronos vrinam reddere,mitigatorium habetur. Vulnera nodo Herculis præligare, mirum quantùm ocyor medicina est. Atque etiam quotidiani cinctu tali nodo, vim quandam habere vtilem dicuntur: quippe cùm Hercules eum prodiderit. Numerum quoque quaternarium Demetrius condito volumine, & quare quaterni cyathi sextariíue non essent potandi. Contra lippitudines retro aures fricare prodest, & lacrymosis oculis frontem. Augurium ex homine ipso est non timendi mortem in ægritudine, quandiu oculorum pupillæ imaginem reddant. Magna & vrinæ non ratio solùm,sed etiam religio apud autores inuenitur, digesta in genera. Spadonum quoque ad fœcunditatis beneficia. Verum ex his quæ referre fas sit, impubium puerorum cōtra saliuas aspidum, quas ptyadas vocant, quoniam venena in oculos hominum expuant: contra oculorum albugines, obscuritates, cicatrices, argema, palpe-

bras,& cum erui farina contra aduſtiones, contra aurium pura, vermiculóſque, ſi decoquatur ad dimidias partes cum porro capitato nouo fictili. Vaporatio quoque ea menſes fœminarum ciet. Salpe fouet illa oculos firmitatis cauſa: illinit Sole vſta, cum oui albumine, efficacius ſtruthiocameli, binis horis. Hac & atramenti lituræ abluuntur. Virilis podagris medetur, argumento fullonum, quos ideo tentari eo morbo negant. Veteri miſcetur cinis oſtreorum, aduerſus eruptiones in corpore infantium, & omnia hulcera manantia. Ea exeſis, ambuſtis, ſedis vitiis, rhagadiis, & ſcorpionum ictibus illinitur. Obſtetricum nobilitas non alio ſucco efficacius curari pronunciauit corporum pruritus nitro addito, hulcera capitum, porrigines, nomas, præcipuè genitalium. Sua cuique autem (quod fas ſit dixiſſe) maximè prodeſt, confeſtim perfuſo canis morſu, echinorúmque ſpinis inhærentibus, & in ſpongia laníſue impoſita: aut aduerſus canis rabidi morſus, cinere ex ea ſubacto: contráque ſerpentium ictus. Nam contra ſcolopendras mirum proditur, vertice tacto vrinæ ſuæ gutta, liberari protinus læſos. Auguria valetudinis ex ea traduntur. Si manè candida, dein rufa ſit: illo modo cōcoquere, hoc concoxiſſe ſignificatur. Mala ſigna rubræ, peſſima nigræ: mala bullantis & craſſæ: in qua quod ſubſidit, ſi album eſt, ſignificat circa articulos aut viſcera dolorem imminere. Eadem viridis, morbum viſcerum, pallida bilis, rubens ſanguinis. Mala &, in qua veluti furfures atque nubeculæ apparent. Diluta quoque alba vitioſa eſt: mortifera verò craſſa graui odore: & in pueris tenuis ac diluta. Magi vetant eius cauſa contra

Solem

Solem Lunámque nudari, aut vmbram cuiusquam ab ipsa aspergi. Hesiodus iuxta obstantia reddi suadet, ne Deum aliquem nudatio offendat. Hosthanes contra mala medicamenta omnia promisit auxiliari, matutinis horis suam cuique instillatam in pedem.

De remedijs muliebribus. *Cap. VII.*

QVæ ex mulierum corporibus traduntur, ad portentorum miracula accedunt, vt sileamus diuisos membratim in scelera abortus, mensium piacula, quæque alia non obstetrices modò, verumetiam ipsę meretrices prodidere. Capilli si crementur, odore serpentes fugari. Eodem odore vuluæ morbo strangulatas respirare. Cinere eo quidem, si in testa sint cremati, vel cum spuma argenti, scabritias oculorum ac prurigines emendari: item verrucas, & infantium hulcera cum melle. Capitis quoque vulnera, & omnium hulcerum sinus, addito melle ac thure. Panos, podagras, cum adipe suillo sacrum ignem, sanguinémque sisti illico, & formicationes corporum. De lactis vsu conuenit dulcissimum esse mollissimúmque, & in longa febre cœliacísque vtilissimum, maximè eius quæ iam infantem remouerit. Et in malacia stomachi, in febribus, * rosionibus efficacissimum experiuntur. Item mammarum collectionibus cum thure, oculo ab ictu cruore suffuso, & in dolore aut epiphoris si immulgeatur, plurimum prodest: magísque cum melle & narcissi succo, aut thuris polline. Sempérque in omni vsu efficacius eius, quæ marem enixa sit: multóque efficacissimum eius, quæ geminos peperit mares, & si vino ipsa cibísque acrioribus abstineat. Misto præterea ouorum candido liquore, madi-

* torsionibus

dáque lana frontibus impositum, fluxiones oculorum suspendit. Nam si rana saliua sua oculum asperserit, præcipuum est remedium. Et contra morsum eiusdem bibitur, stillatúrque. Qui simul matris filiæque lacte inunctus sit, liberari oculorum metu in totam vitam affirmant. Aurium quoque vitiis medetur, modicè admisto oleo: aut si ab ictu dolent, anserino adipe tepefactum. Si odor grauior sit, vt plerunq; fit longis vitiis, diluto melle lana includitur. Et cōtra morbum regium in oculis relictum, instillatur cum elaterio. Peculiariter valet potum cōtra venena, quæ data sunt è marino lepore buprestíque: * vt Aristoteles tradit, dorycnion. Et cōtra insaniam, quę facta sit hyoscyami potu. Podagris quoq; iubent illini cū cicuta. Alij cum œsipo & adipe anserino: qualiter etiam vuluarum doloribus imponitur. Aluum etiam sistit potum, vt Rabirius scribit: & menses ciet. Eius verò quę fœminam enixa sit, ad vitia tantùm in facie sananda præualet. Pulmonum quoque incōmoda lacte mulieris sanantur, cui si admisceatur impubis pueri vrina vel mel Atticum, omnia singulorū cochlearium mensura, murmura quoque auriū eiici inuenio. Eius quæ marem peperit, lacte gustato canes rabiosos fieri negant. Mulieris saliuam quoque ieiunæ potentem diiudicant oculis cruentatis. Et si contra epiphoras, feruentes anguli oculorū subinde madefiant: efficacius, si cibo vinóq; se pridie ea abstinuerit. Inuenio & fascia mulieris alligato capite, dolores minui. Post hæc nullus est modus. Iam primùm abigi grandines turbinésq; cōtra fulgura ipsa in mense connudata: sic auerti violentiam cæli: in nauigando quidem tempestates, etiā sine menstruis. Ex ipsis verò mensibus, monst

** & , vt Aristoteles tradit, contra Dorycnion.*

monſtrificis aliâs, vti ſuo loco indicauimus, dira & infanda vaticinantur: è quibus dixiſſe non pudeat, ſi in defectu Lunæ Soliſue, congruat vis illa, irremediabilem fieri: non ſegnius & ſilente Luna, coitúſque tum maribus: exitiales eſſe atque peſtiferos. Purpuram quoque ab his eo tempore polluit. Tanto vim eſſe maiorem. Quocunque autem alio menſtruo, ſi nudatæ ſegetem ambiant, erucas ac vermiculos ſcarabæóſque ac noxia alia decidere. Metrodorus Sceptius in Cappadocia inuentum prodit, ob multitudinem cantharidum. Ire ergo per media arua, retectis ſuper clunes veſtibus. Alibi ſeruatur, vt nudis pedibus eant, capillo cinctúque diſſoluto. Cauendum ne id oriente Sole faciant: ſementem enim areſcere. Item nouellas vites eius tactu in perpetuum lædi: rutam & ederas res medicatiſſimas illico mori. Multa diximus de hac violentia. Sed præter illa certum eſt, apes tactis alueariis fugere: lináq;, cùm coquantur, nigreſcere: aciem in cultris tonſorum hebeteſcere: æs contactum graue virus accipere & æruginem, magis ſi decreſcente Luna id accidat: equas, ſi ſint grauidæ, tactas abortum pati. Quin & aſpectu omnino, quamuis procul viſas, ſi purgatio illa poſt virginitatem prima ſit, aut in virginea ætate ſpontanea. Nam bitumen in Iudæa naſcens, ſola hac vi ſuperari, filo veſtis contactæ, docuimus. Ne igne quidem vincitur, quo cuncta: ciníſq; etiam ille, ſi quis aſpergat lauandis veſtibus, purpuras mutat, florem coloribus adimit, ne ipſis quidem fœminis malo ſuo inter ſe immunibus. Abortum facit illitus, aut ſi omnino prægnans ſupergrediatur. Quæ Lais & Elephantis inter ſe contraria prodidere de abortiuis, carbone è radice braſſicæ vel myrti vel ta-

maricis in eo sanguine extincto: item asinas non concipere tot annis, quot grana hordei contacta ederint: quæque alia nuncupauere monstrifica, aut inter ipsas pugnantia, cùm hæc fœcunditatem fieri iisdem modis, quibus illa sterilitatem, pronuntiaret, melius est nõ credere. Bythus Dyrrhachinus hebetata aspectu specula recipere nitorem tradit, iisdem auersa rursus contuentibus: omnémque vim talem resolui, si mullum piscem secum habeant. Multi verò inesse etiam remedia tanto malo aiunt: podagras illini, strumas, & parotidas, panos, sacros ignes, furunculos, epiphoras tractatu earum mulierum leniri. Lais & Salpe canum rabiosorum morsus, & tertianas quartanásque febres, menstruo in lana arietis nigri, argenteo brachiali incluso. Diotimus Thebanus, vestis omnino ita infectæ portiuncula, ac vel licio, brachiali inserta. Sotira obstetrix, tertianis quartanísque efficacissimum dixit plantas ægri subterlini: multóque efficacius, ab ipsa muliere, & ignoranti. Sic & comitiales excitari. Icetidas medicus quartanas coitu finiri, incipientibus duntaxat menstruis, spopondit. Inter omnes verò conuenit, si aqua potúsque formidetur à morsu canis, supposita tantùm calici lacinia tali, statim metum eum discuti: videlicet præualente sympathia illa Græcorum, cùm rabiem canum eius sanguinis gustatu incipere dixerimus. Cinere eo iumentorum omnium hulcera sanari certum est, addita caminorum farina & cera. Maculas autem è veste eas, non nisi eiusdem vrina elui. Cinerem per se rosaceo mistum, fœminarum præcipuè, capitis sedare dolores illitum fronti. Asperrimámque vim profluuij eius esse primis annis virginitate soluta. Id quoque conuenit, quo nihil

equi

equidem libentius crediderim, tactis omnino menstruo postibus, irritas fieri Magorum artes generis vanissimi, vt æstimare licet. Ponam enim vel modestissimum è promissis eorum: ex homine siquidem resegmina vnguium è pedibus manibúsque cera permista, ita vt dicatur tertianæ, vel quotidianæ, vel quartanæ febri remedium quæri, ante Solis ortum alienæ ianuæ affigi iubét, ad remedia in iis morbis: quanta vanitate si falsum est, quantáue noxa, si transferunt morbos ad innocentiores? Ex his omnium digitorum resegmina vnguium, ad cauernas formicarũ abiici iubent, eámque quæ prima cœperit trahere, correptam subnecti collo, ita discuti morbum.

Medicinæ ex animalibus peregrinis, de elephanto, & leone, & camelo, & hyæna, & crocodilo, & chamæleonte, & scinco, & hippopotamo, & lyncibus.

Cap. VIII.

HAec sunt, quæ retulisse fas sit, ac pleraque ex iis non nisi honore dicto. Reliqua intestabilia & infanda, vt festinet oratio ab homine fugere. In cæteris claritates animaliũ aut operum sequemur. Elephanti sanguis, præcipuè maris, fluxiones omnes, quas rheumatismos vocant, sistit. Ramentis eboris cum melle Attico (vt aiunt) nubeculæ in facie, scobe paronychia tolluntur. Proboscidis tactu capitis dolor leuatur, efficacius si & sternuat. Dextra pars proboscidis cum Lemnia rubrica adalligata, impetus libidinum stimulat. Sanguis & syntecticis prodest, iecúrque comitialibus morbis. Leonis adipes cum rosaceo, scutem in facie custodiunt à vitiis, candorémq; seruant. Sanant & adusta niuibus, articulorúmque

tumores. Magorum vanitas perunctis eo adipe, faciliorem gratiam apud reges populóſue promittit: præcipuè tamen eo pingui, quod ſit inter ſupercilia, vbi eſſe nullum poteſt. Similia dentis, maximè à dextra parte, villíque è roſtro inferiori, promiſſa ſunt. Fel aqua addita claritatem oculis inunctis facit: & cum adipe eiuſdem, comitiales morbos diſcutit, leui guſtu, & vt protinus, qui ſumpſere, curſu id digerant. Cor in cibo ſumptum, quartanis medetur: adeps cum roſaceo quotidianis febribus. Perunctos eo beſtiæ fugiunt. Reſiſtere etiam inſidiis videtur. Cameli cerebrum arefactum, potúmque ex aceto, comitialibus morbis aiunt mederi: item fel cum melle potum: hoc & anginæ. Cauda arefacta ſolui aluum: fimi cinere criſpari capillum cum oleo. Et dyſentericis prodeſt illitus cinis, potúſque quantum tribus digitis capiatur, & comitialibus morbis. Vrinam fullonibus vtiliſſimam eſſe tradunt: itémque hulceribus manantibus. Barbaros conſtat eam ſeruare quinquennio, & heminis pota ciere aluum. Setas è cauda contortas, & ſiniſtro brachio adalligatas, quartanis mederi. Hyænam Magi ex omnibus animalibus in maxima admiratione poſuerunt, vtpote cui & ipſi Magicas artes dederint, vímque, qua alliciat ad ſe homines mente alienatos. De permutationis ſexus annua vice diximus, cæteráque de monſtrifica natura eius: nunc perſequemur quæcunque medicinis produntur. Præcipuè pantheris terrori eſſe traduntur, vt ne conétur quidem reſiſtere: & aliquid de corio earum habentem non appeti. Mirúmque dictu, ſi pelles vtriuſque contrariæ ſuſpendantur, decidere pilos pantheræ. Cùm fugiant venantem, declinare ad dextram, vt prægreſſi homi

nis

nis veſtigia occupêt. Quod ſi ſucceſſerit, alienari mente, ac vel ex equo hominem decidere. At ſi in læuam detorſerit, deficientis argumentum eſſe, celerémque capturam. Facilius autem capi, ſi cinctus ſuos venator, flagellúmque imperitans equo ſeptenis alligauerit nodis. Mox, vt eſt ſolers ambagibus vanitas Magorum, capi iubent Geminorum ſignum tranſeunte Luna, ſingulóſque propè pilos ſeruari. Capitis dolori alligatam cutem prodeſſe quæ fuerit in capite eius. Lippitudini fel illitum frontibus: aut ne omnino lippiatur, decoctum cum mellis Attici cyathis tribus & croci vncia, inunctum: ſic & caligines diſcuti & ſuffuſiones. Claritatem excitari melius inueterato medicamento. Aſſeruari autem in Cypria pyxide. Eodem ſanari argema, ſcabritias, excreſcentia in oculis: item cicatrices. Glaucomata verò iocineris recentis inaſſati ſanie, cum deſpumato melle inunctis. Dentes eius dentium doloribus tactu prodeſſe, vel adalligatos ordine, humeros humerorum & lacertorum doloribus. Eiuſdem dentes ſi de ſiniſtra parte roſtri eruti ſint, alligatos pecoris aut capri pelle, ſtomachi cruciatibus. Pulmones in cibo ſumptos cœliacis. Ventriculis, cinerem cum oleo illitum. Neruis, medullas è dorſo cum oleo vetere ac felle. Febribus quartanis, iecur deguſtatum ter ante acceſſiones. Podagris, ſpinæ cinerẽ cũ lingua & dextro pede vituli marini, addito felle taurino, omnia pariter cocta atq; illita hyænæ pelle. In eodẽ morbo prodeſſe & fel cũ lapide Aſſio. Tremulis, ſpaſticis, exilientibus, & quibus cor palpitet, aliquid ex corde mãdẽdũ, ita vt reliquæ partis cinis cũ cerebro hyænæ illinatur. Pilos etiã auferri hac compoſitione illita, aut per ſe felle, euulſis prius,

quos

quos renasci non libeat. Sic & palpebris inutiles tolli. Lumborum doloribus carnes è lumbis edendas, illinendásque cum oleo. Sterilitatem mulierum emendari, oculo cum glycyrrhiza & anetho sumpto in cibo, promisso intra triduum conceptu. Contra nocturnos pauores vmbrarúmque terrorem vnus è magnis dentibus lino alligatus succurrere narratur. Furentes suffiri eodem, & circumligari ante pectus cum adipe renū, aut iocinere, aut pelle præcipiunt. Mulieri candida à pectore hyænæ caro, & pili septem, & genitale cerui si illigentur dorcadis pelle, collo suspensa continere partus promittunt. Venerem stimulari, genitali ad sexus suos in melle sumpto, etiamsi viri mulierum coitus oderint. Quinimo totius domus concordiam, eodem genitali & articulo spinæ cum adhærente corio asseruatis constare: quem spinæ articulum siue nodum Atlantion vocant: est autem primus. In comitialium quoque remediis habent eum. Adipe accenso, serpentes fugari dicunt. Maxillæ parte comminuta in aniso, & in cibo sumpta, horrores sedari. Eodem suffitu mulierum menses euocari. Tantúmque est vanitatis, vt si ad brachium adalligetur superioris rostri dextræ partis dens, iaculantium ictus deerraturos negent. Palato eiusdem arefacto, & cum alumine Aegyptio calefacto, ac ter in ore permutato, fœtores & hulcera oris emendari. Eos verò, qui linguam in calceamento sub pede habeant, non latrari à canibus. Sinistra parte cerebri naribus illita, morbos perniciosos mitigari, siue hominum, siue quadrupedum. Frōtis corium fascinationibus resistere. Ceruicis carnes siue mandantur, siue bibantur, arefactæ, lumborum doloribus. Neruis à dorso armísque, suffiendos

neruo

neruorum dolores. Pilos roſtri admotos mulierum labris, amatorium eſſe. Iecur potũ, torminibus & calculis mederi. Iam cor in cibo potúue ſumptum, omnibus doloribus corporum auxiliari: lienem lienibus: omentum, hulcerum inflammationibus cum oleo: medullas, doloribus ſpinæ & neruorum, laſſitudini renum. Neruos potos in vino cum thure, fœcunditatem reſtituere ademptam veneficio. Vuluam cum mali Punici dulcis cortice in potu datam prodeſſe mulierum vuluæ. Adipe è lumbis ſuffiri difficulter parientes, & ſtatim parere. E dorſo medullam adalligatam contra vanas ſpecies opitulari. Spaſticis, genitale è maribus ſuffitu. Item lippientibus, ruptis, & contra * inflammationes, ſeruatos pedes tactu: læuos dextris partibus, dextros læuis. Siniſtrum pedem ſuperlatum parturienti, letalem eſſe: dextro illato, facilè eniti. Membranam quæ fel contineat, cardiacis potam in vino vel in cibo ſumptam, ſuccurrere: veſicam in vino potam, contra vrinæ incontinentiam. Quæ autem in veſica inuenta ſit vrina, additis oleo ac ſeſamo, & melle, hauſtam prodeſſe ægrimoniæ veteri. Coſtarum primam & octauam ſuffitu ruptis ſalutarem eſſe: ex ſpina verò parturientibus oſſa: ſanguinem cum polenta ſumptum, torminibus. Eodem tactis poſtibus, vbicunque Magorum infeſtari artes, non elici Deos, nec colloqui, ſiue lucernis, ſiue pelui, ſiue aqua, ſiue pila, ſiue quo alio genere tententur. Carnes ſi edantur, contra canis rabidi morſus efficaces eſſe: etiamnum iecur efficacius. Carnes vel oſſa hominis, ſi quæ in ventriculo occiſæ inueniantur, ſuffitu podagricis auxiliari. Si vngues inueniantur in his, mortem alicuius capientium ſignificari. Excrementa ſiue oſſa reddita,

* inflationes

dita, cùm interimitur, contra Magicas insidias pollere. Fimum, quod in intestinis inuentum sit, arefactum, ad dysentericos valere potum: illitúmque cum adipe anserino opitulari toto corpore læsis malo medicamento: à cane verò morsis adipem illitum, & corium substratum. Rursus tali sinistri cinere decocto cum sanguine mustelæ, perunctos omnibus odio venire: idem fieri oculo decocto. Super omnia est, quod extremam fistulam intestini contra ducum, ac potestatum iniquitates commonstrant, & ad successus petitionum, iudiciorúmque ac litium euentus, si omnino tantùm aliquis secum habeat. Eiusdem cauerna sinistro lacerto alligata, si quis mulierem respiciat, amatorium esse tam præsens, vt illico sequatur. Eiusdem loci pilorum cinerem ex oleo illitum viris qui sint probrosæ mollitiei, non modò pudicos, sed & seueros mores inducere. Proximè fabulosus est crocodilus, ingenio quoque illo, cui vita in aqua terráque communis. Duo enim genera eorum: illius è dextra maxilla dentes adalligati dextro lacerto, coitus (si credimus) stimulant. Canini eius dentes febres statas arcét thure repleti (sunt enim caui) ita ne diebus quinque ab ægro cernatur, qui adalligauerit. Idem pollere & ventre exemptos lapillos, aduersus febrium horrores venientes tradunt. Eadem de causa Aegyptij perungunt & adipe ægros suos. Alter illi similis multum infra magnitudinem, in terra tantùm, odoratissimísque floribus viuit. Ob id intestina eius diligenter exquiruntur iucundo nidore farcta: crocodileam vocāt, oculorum vitiis vtilissimam, cum porri succo inunctis, & contra suffusiones vel caligines. Illita quoque ex oleo cyprino, molestias in facie enascentes tollit: ex

aqua

aqua verò morbos omnes, quorum natura ſer-
pit in facie, nitorémque reddit. Lentigines tol-
lit ac varos, omnéſque maculas. Et contra comi-
tiales morbos bibitur ex aceto mulſo binis obo-
lis. Appoſita menſes ciet. Optima, quæ candidiſſi-
ma & friabilis, miniméque ponderoſa: cùm te-
ratur inter digitos fermenteſcens. Lauatur, vt ce-
ruſſa. Adulterant amylo, aut Cimolia, ſed maxi-
mè, qui captos oryza tantùm paſcunt. Felle
inunctis oculis ex melle contra ſuffuſiones, ni-
hil vtilius prædicant. Inteſtinis & reliquo cor-
pore eius ſuffiri vulua laborantes ſalutare tra-
dunt. Item velleribus circundari vapore eius in-
fectis. Corij vtriuſque cinis ex aceto illitus his
partibus, quas ſecari opus ſit, aut nidor cre-
mati, ſenſum omnem ſcalpelli aufert. Sanguis
vtriuſque claritatem viſus inunctis donat, &
cicatrices oculorum emendat. Corpus ipſum
excepto capite pedibúſque, elixum manditur
iſchiadicis: tuſsímque veterem ſanat, præcipuè
in pueris: item lumborum dolores. Habent &
adipem, quo tactus pilus defluit. Hic perunctos
à crocodilis tuetur, inſtillatúrque morſibus. Cor
annexum in lana ouis nigræ, cui nullus alius
color incurſauerit, & primo partu genitæ, quar-
tanas abigere dicitur. Iungemus illis ſimillima,
& peregrina æquè animalia, priúſque chamæ-
leontem, peculiari volumine dignum exiſtima-
tum Democrito, ac per ſingula membra deſe-
cratum, non ſine magna voluptate noſtra, co-
gnitis proditiſque mendaciis Græcæ vanitatis.
Similis & magnitudine eſt ſuprà dicto crocodi-
lo, ſpinę tãtùm acutiore curuatura, & caudæ am-
plitudine diſtãs. Nullũ animal pauidius exiſtima
tur, & ideo verſicoloris eſſe mutationis. Vis eius
maxi

maxima contra accipitrum genus. Detrahere enim suprà volantem ad se traditur, & voluntarium præbere lacerandum cæteris animalibus. Caput eius & guttur si roboreis lignis accendantur, imbrium & tonitruum concursus facere, Democritus narrat: item iecur in tegulis vstum. Reliqua ad veneficia pertinentia quæ dicit, quanquam falsa existimantes, omittemus, præterquàm vbi irrisu coarguendum. Dextro oculo, si viuenti eruatur, albugines oculorum cum lacte caprino tolli: lingua adalligata, pericula puerperij. Eundem salutarem esse parturientibus, si sit domi: si verò inferatur, perniciosissimum. Linguam, si viuenti exempta sit, ad iudiciorum euentus pollere. Cor aduersus quartanas illigatum nigra lana primæ tonsuræ. Pedem è prioribus dextrum, hyænæ pelle adalligatum sinistro brachio, contra latrocinia terroresque nocturnos pollere. Item dextrâ mammillam contra formidines pauorésque. Sinistrum verò pedem torreri in furno cum herba quæ etiam chamæleon vocetur, additóque vnguento in pastillos digeri: eos in ligneo vase conditos, præstare (si credimus) ne cernatur ab aliis qui habeat. Armum dextrum ad vincendos aduersarios vel hostes valere. * vtique si abiectos eiusdem neruos * calcauerit. Sinistrum humerum quibus monstris consecret, qualiter somnia quæ velis & quibus velis mittantur, pudet referre. Omnia ea dextro pede resolui: sicut sinistro latere lethargos, quos fecerit dextrum. Capitis dolores, insperso vino, in quo latus alterutrum maceratum sit, sanari. Fœminis sinistri vel pedis cineri si misceatur lac suillum podagricos fieri illitis pedibus. Felle glaucomata & suffusiones corrigi propè creditur,

** Aliàs legit Manutius antiq. cod. venetũ sequutus, vtique si abiectos eiusdẽ neruos * calcauerint, vt vox Calcauerint, ad hostes referatur.*

creditur, tridui inunctione: serpentes fugari ignibus instillato: mustelas contrahi in aquam coniecto: corpore vero illito, detrahi pilos. Idem pręstare narrant iecur, cum ranæ rubetæ pulmone illitum. Præterea iocinere amatoria dissolui. Melancholicos autem sanari, si ex corio chamæleontis herbæ succus bibatur. Intestina & fimum eorum, cùm id animal nullo cibo viuat, cum simiarum vrina illita inimicorum ianuæ, odium omnium hominum his conciliare. Cauda, flumina & aquarum impetus sisti, serpentes soporari. Eadem medicata cedro & myrrha, illigatáque gemino ramo palmę percussam aquam discuti, vt quæ intus sint omnia appareant: vtinámque eo ramo contactus esset Democritus, quoniam * ita loquacitates immodicas promisit inhiberi. Palámque est, virum aliâs sagacem & vitæ vtilissimum, nimio iuuandi mortales studio prolapsum. Ex eadem similitudine est scincus, quem quidam terrestrem crocodilum esse dixerunt, candidiore tantùm & tenuiore cute. Pręcipua tamen differentia dignoscitur à crocodilo, squamarum seta à cauda ad caput versa. Maximus Indicus, deinde Arabicus. Afferuntur salsi. Rostrum eius & pedes in vino albo poti, cupiditates Veneris accendunt: vtique cum satyrio & erucæ semine singulis drachmis omniũ ac piperis duabus admistis, ita vt pastilli singularum drachmarum bibantur: per se laterum carnes obolis binis cum myrrha & pipere pari modo potæ, efficaciores ad idem creduntur. Prodest & contra sagittarum venena, vt Apelles tradit, antè posteáque sumptus. In antidota quoque nobilia additur. Sestius plus quàm drachmæ põdere in vini hemina potum, perniciẽ afferre tra-

* illa

dit. Prætereà eiusdem decocti ius cũ melle sumptum, Venerem inhibere. Est crocodilo cognatio quædam amnis eiusdem geminíque victus cum hippopotamo, repertore detrahédi sanguinis, vt diximus. Plurimi autem super Saiticam præfecturam. Huius corij cinis cum aqua illitus, panos sanat: adeps frigidas febres: item fimum suffitu. Dentes è parte læua dolores dentium, scarificatis gingiuis. Pellis eius è sinistra parte frontis in inguina adalligata, Venerem inhibet. Eiusdem cinis alopecias explet. Testiculi drachma ex aqua contra serpentes bibitur. Sanguine pictores vtuntur. Peregrinę sunt & lynces, quæ clarissimè omnium quadrupedum cernunt. Vngues earum omnes cum corio exuri efficacissimè in Carpatho insula tradunt. Hoc cinere poto propudia virorum: eiusdem aspersu, fœminarum libidines inhiberi: item pruritus corporum vrina stillicidia vesicæ. Itaque eam protinus terra pedibus aggesta obruere traditur. Eadem autem & iugulorum dolori mõstratur in remedio. Hactenus de externis. Nunc reuertemur ad nostrum orbem: primúmque communia animalium remedia, atque eximia dicemus.

Medicinæ communes ex feris animalibus, aut eiusdem generis placidis. Lactis vsus & obseruationes, & de caseis, butyro & adipe.

Cap. IX.

SIcuti de lactis vsu. Vtilissimum cuique maternum. Concipere nutrices exitiosum est: hi sunt enim infantes qui colostrati appellantur, densato lacte in casei speciem. Est autem colostra prima à partu spongiosa densitas lactis. Maximè autem alit quodcunque humanum, mox caprinum: vnde fortassis fabulæ Iouem ita nutritum

tum dixere. Dulcissimũ ab hominis camelinum efficacissimum ex asinis. Magnorum animalium & corporum, facilius redditur. Stomacho accõmodatissimum caprinum, quoniã fronde magis, quàm herba, vescuntur. Bubulum medicatius. Ouillum dulcius & magis alit, stomacho minus vtile, quoniã est pinguius. Omne autem vernum aquatius ęstiuo, & de nouellis: probatissimum verò quod in vngue hæret, nec defluit. Innocentius decoctum, præcipuè cum calculis marinis. Aluus maximè soluitur bubulo. Minus inflat quodcunque decoctum. Vsus lactis ad omnia intus exhulcerata, maximè renes, vesicam, interanea, fauces, pulmones: foris pruritum cutis, eruptiones pituitæ, post abstinentiam. Nam vt in Arcadia bubulum biberent phthisici, syntecticíque & cachectæ, diximus in ratione herbarum. Sunt inter exempla, qui asininum bibendo liberati sint podagra chiragráue. Medici speciem vnã addidere lactis generibus, quod schiston appellauere. Id fit hoc modo: Fictili nouo feruet caprinum maximè, ramísque ficulneis recentibus miscetur, additis totidẽ cyathis mulsi, quot sint heminæ lactis. Cum feruet, ne circunfundatur, præstat cyathus argenteus cum frigida aqua demissus, ita ne quid fundat ablatum: deinde igni refrigeratione diuiditur, & discedit serum à lacte. Quidam & ipsum serum iam multò potentissimum, decoquunt ad tertias partes, & sub dio refrigerant. Bibitur autem efficacissimè heminis per interualla singulis diebus quinis: melius à potu gestari. Datur comitialibus, melancholicis, paralyticis, in lepris, elephantiasi, articularibus morbis. Infunditur quoque lac contra rosiones à medicamentis factas.

Et ſi vratur dyſenteria, decoctum cum marinis lapillis, aut cum ptiſana hordeacea. Item ad roſiones inteſtinorum, bubulum aut ouillũ vtilius. Recens quoque dyſentericis infunditur: ad collum autem crudum: item vuluæ, & contra ſerpentium ictus: phthiſicis, cantharidum, aut ſalamandræ, aut bupreſtis, aut pityocampes venenis. Priuatim bubulum his qui Colchicon biberint, aut cicutam, aut dorycnium, aut leporem marinum: ſicut aſininum contra gypſum, & ceruſſam, & ſulphur, & argentum viuum: item duræ aluo in febri. Gargarizatur quoque faucibus exhulceratis vtiliſsimé. Et bibitur ab imbecillitate vires recolligentibus, quos atrophos vocant: in febri etiam quæ careat dolore capitis. Pueris ante cibum, lactis aſinini heminam dari, aut ſi in exitu cibi roſiones ſentirent, antiqui in arcanis habuerunt: ſi hoc non eſſet habuerunt è caprino. Bubuli ſerum orthopnoicis prodeſt ante cętera, addito naſturtio. Inunguntur etiam oculi, in lactis heminis ſeſamæ additis drachmis quatuor tritis in lippitudine. Caprino lienes ſanantur, poſt bidui inediam tertia die edera paſtis capris, per triduum poto ſine alio cibo. Lactis vſus aliâs cõtrarius capitis doloribus, hepaticis, ſpleneticis, neruorũ vitio febres habentibus, vertigini, præterquàm purgationis gratia grauedini, tuſſientibus, lippis. Suillũ vtiliſſimũ teneſmo, dyſenteriæ, necnon phthiſicis. Hoc & mulieri ſaluberrimũ qui dicerent, fuerũt. De generibus caſeorũ diximus, cũ de vberibus ſingulíſq; animaliũ mẽbris diceremus. Sextius eoſdem effectus equino, quos bubulo, tradit. Hũc vocãt hippacẽ. Stomacho vtiles qui nõ ſint ſalſi, id eſt, recẽtes. Veteres aluum ſiſtunt, corpúſque minuunt, ſtomacho vtiliores: & in

& in totum salsa minuunt corpus, alunt mollia. Caseus recens cum melle sugillata emẽdat, mollis aluum sistit. Sedat tormina pastillis in vino austero decoctis, rursúsque in patina tostis cum melle. Sapron vocant qui cum sale & sorbis siccis è vino tritus potúsque medetur cœliacis. Genitalium carbunculis caprinus tritus & impositus: item acidus cum oxymelite. Maculis in balineo illitus oleo interlinitur. E lacte fit & butyrum, barbararum gentium laudatissimus cibus, & qui diuites à plebe discernat. Plurimum è bubulo, & inde nomen: pinguissimum ex ouibus. Fit & ex caprino, sed hyeme calefacto lacte, ęstate expresso tantùm, crebro iactatu in longis vasis, angusto foramine spiritum accipientibus sub ipso ore, aliâs præligato. Additur paululum aquæ, vt acescat. Quod est maximè coactum, in summo fluitat: id exemptum addito sale, oxygala appellant. Reliqua decoquunt in ollis: ibi quod supernatat, butyrum est, oleosum natura. Quo magis virus resipit, hoc præstantius iudicatur. Pluribus compositionibus miscetur inueteratum. Natura eius adstringere, mollire, replere, purgare. Oxygala fit & alio modo, acido lacte addito in recens quod velis acescere, vtilissimum stomacho. Effectus dicemus suis locis. Proxima in communibus adipis laus est, sed maximè suilli, apud antiquos etiam religiosi. Certè nouæ nuptę intrantes, etiamnum solenne habent postes eo attingere. Inueteratur duobus modis, aut cum sale, aut syncerus: tanto vtilior, quanto sit vetustior. Axungiam etiam Græci appellauere eum in voluminibus suis. Neque est occulta virium causa, quoniam id animal herbarum radicibus vescitur. Itaq; etiam fimo innumeri vsus.

Quamobrem nõ de alia loquimur ſue, multo efficaciore fœmina, & quæ non peperit. Multo verò præſtantior in apris eſt. Vſus igitur axungiæ eſt ad mollienda, excalfacienda, diſcutienda, purgandáque. Medicorum aliqui admiſto anſeris adipe, taurorúmque ſeuo & œſypo, ad podagras vti iubent. Si verò permaneat dolor, cum cera, myrto, reſina, pice. Syncera axungia medetur ambuſtis vel niue: pernionibus autem cũ hordei cinere & galla pari modo. Prodeſt & confricatis membris: itinerúmque laſſitudines & fatigationes leuat. Ad tuſſim veterem recens decoquitur quadrantis pondere in vini cyathis tribus addito melle. Vetus etiã phthiſin in pilulis ſumpta ſanat, quæ ſine ſale inueterata eſt. Omnino enim non niſi ad ea quæ purganda ſint, aut quæ non ſint exhulcerata, ſalſa petitur. Quidam quadrantes axungiæ & mulſi in vini cyathis tribus decoquunt contra phthiſes, quintóq; die picem liquidam in ouo ſumi iubent, circumligatis lateribus, & pectoribus, & ſcapulis eorum qui phthiſin ſentiunt. Tantáque eſt vis, vt genibus etiam adalligata, redeat in os ſapor, eámque expuere videantur. E ſue quæ non pepererit, aptiſſimè vtuntur ad cutem mulieres. Contra ſcabiem verò quiuis, admiſto iumentorum ſeuo, pro parte tertia, & pice, paritérque ſubferuefactis. Syncera partus in abortum vergentes nutrit, collyrij modo ſubdita. Cicatrices concolores facit ceruſſa admiſta, vel argenti ſpuma. At cum ſulphure, vnguium ſcabritias emendat. Medetur & capillo fluenti: & hulceribus in capite mulierum cum gallæ parte quarta: & infumata pilis oculorum. Datur & phthiſicis vnciatim, cum vini veteris hemina decocta, donec tres vnciæ è toto

reſid

residant. Aliqui & mellis exiguum adiiciunt. Panis illinitur cum calce, item furunculis duritiæq; mammarum: Rupta & conuulsa, & spasmata, & luxata sanat. Clauos & rimas callíq; vitia, cum elleboro albo: parotidas admista farina salsamentariæ testæ: quo genere proficit & ad strumas. Pruritus & papulas in balineo perunctis tollit: alióque etiamnum modo podagricis prodest misto oleo vetere, contrito vnà sarcophago lapide, & quinquefolio tuso in vino, vel cum calce, vel cum cinere. Facit & peculiare emplastrum LXXXV. pondo, centum spumæ argenteæ mistis, vtilissimum contra inflammationes hulcerum. Adipe verrino & inungi putant vtile, quæque serpant, illinire cum resina. Antiqui maximè axibus vehiculorum perungendis, ad faciliorem circumactum rotarum vtebantur: vnde nomen: sic quoque vtili medicina cum illa ferrugine rotarum ad sedis vitia virilitatísque. Et per se axungiam Medici antiqui maximè probabant renibus detractam, & exemptis venis aqua cælesti fricabant crebrò, decoquebántque fictili nouo sæpius, tum demum asseruantes. Conuenit salsam magis emollire, excalfacere, discutere, vtiliorémq; esse vino lotam. Massurius palmam lupino adipi dedisse antiquos tradit. Ideo nouas nuptas illo perungere postes solitas, ne quid mali medicamenti inferretur. Quæ ratio adipis, eadem in his quæ ruminant seui est, aliis modis, non minoris potentiæ. Perficitur omne exemptis venis aqua marina vel salsa lotum, mox in pila tusum, aspersum marina. Crebrò postea coquitur, donec odor omnis aboleatur. Mox asiduo Sole ad candorem reducitur. A renibus autem omne laudatissimum est. Si verò vetus reuocetur

ad curam, liquefieri priùs iubent: mox frigida aqua lauari sæpius, dein liquefacere affuso vino quàm odoratissimo. Eodémque modo iterum ac sæpius coquunt, donec virus euanescat. Multi priuatim sic taurorum, leonúmque, ac pantherarum, & camelorum pinguia curari iubent. Vsus dicetur suis locis. Communis & ratio medullarum est. Omnes molliunt, explent, siccant, excalfaciunt. Laudatissima ceruina, mox vitulina, dein hircina & caprina. Curantur ante autumnum recentes lotæ, siccatæque in vmbra per cribrum. Dein liquatę per lintea exprimũtur, ac reponuntur in fictili locis frigidis. Inter omnia autẽ communia animalium vel pręstantissimi effectus fel est. Vis eius excalfacere, mordere, scindere, extrahere, discutere. Minorum animalium subtilius intelligitur, & ideo ad oculorũ medicamenta vtilius existimatur. Taurino præcipua potentia, etiam in ære pellibúsque colore aureo ducendis. Omne autem curatur recens præligato ore lino crasso, demissum in feruentem aquam semihora, mox siccatum sine Sole, atque in melle conditum. Damnatur equinum tantùm inter venena, ideo Flamini sacrorum equum tangere non licet, cùm Romę publicis sacris equus etiam immoletur. Quin & sanguis eorum septicam vim habet. Item equarum, prӕterquàm virginum erodit, emarginat hulcera. Taurinus quidem recens inter venena est, excepta Aegira. Ibi enim sacerdos Terrę vaticinatura, tauri sanguinem bibit priùs quàm in specũ descendat. Tantũ potest sympathia illa, de qua loquimur, vt aliquãdo religione aut loco fiat. Drusus Tribunus plebis traditur caprinũ bibisse, cùm pallore & inuidia veneni sibi dati insimulare Q. Cepionẽ inimicum vellet.

vellet. Hircorum ſanguinis tanta vis eſt, vt ferramentorum ſubtilitas nõ aliter acriùs induretur, ſcabritia tollatur vehementiùs, quàm lima. Non igitur & ſanguis animalium inter communia dici poteſt, & ideo quiſque ſuis dicetur effectibus. Digeremus enim in animalia ſingula vſus, plurimúmque contra ſerpentes. Exitio his eſſe ceruos nemo ignorat, vt ſi quę ſunt, extractas cauernis mandentes. Nec verò ipſi ſpirantéſq; tantum aduerſantur, ſed membratim quoque. Fugari eas nidore cornus ſi vratur, dictum eſt: at è ſummo gutture vſtis oſſibus congregari dicuntur. Pelles eiuſdem animalis ſubſtratæ, ſecuros præſtant ab eo metu ſomnos. Coagulum quoque ex aceto potum ab ictu: & ſi omnino tractatum ſit, eo die non ferit ſerpens. Teſtes quoque eius inueterati, vel genitale maris, ſalutariter dãtur in vino: itẽ ventres qui centipelliones vocantur. Fugiunt & omnino dentẽ cerui habentes, aut medulla perunctos ſeuóue cerui aut hinnuli. Summis autẽ remediis præfertur hinnulei coagulũ, matris vtero execti, vt indicauimus. Sanguine quoque ceruino ſi vnà vrantur dracontion & cunilago & anchuſa lentiſci ligno, contrahi ſerpentes dicũt. Diſſipari deinde, ſi ſanguine detracto adiiciatur pyrethrũ. Inuenio apud autores Græcos animal ceruo minus, & pilo demum ſimile, quod ophion vocatur. Sardiniam in tantum ferre ſolitam. Hoc interiſſe arbitror, & ideo medicinas ex eo omitto.

Medicinæ de apro & capris, & equis feris, & remedia ex beſtiis contra omnes morbos. Cap. X.

APri quoque cerebrum contra eas laudatur cum ſanguine. Iecur etiam inueteratum cum ruta potum ex vino. Item adeps cum melle reſi-

náque. Simili modo verrinum iecur, exemptis duntaxat fibris, quatuor obolorum pondere, vel cerebrum in vino potum. Caprarum cornu vel pilis accensis, fugari serpentes dicunt, cinerémque eorum potum vel illitum contra ictus valere: item lactis haustus cum vua taminia, vel vrinæ cum aceto * scillite: caseum caprinum cum origano impositum, vel seuum cum cera. Millia prætereà remediorum ex eo animali demonstrantur, sicut apparebit: quod equidem miror, cùm febri negetur carere. Amplior potentia feris eiusdem generis, quod numerosissimum esse diximus. Alia verò & hircis. Democritus etiamnum effectus eius auget, qui singularis natus sit. Fimo quoque caprarum in aceto decocto illini ictus serpentium placet, & recentis cinere in vino: atque in totum difficilius se recolligentes à serpentium ictu, in caprilibus optimè conualescunt. Qui efficacius volunt mederi, occisę capræ aluum dissectam cum fimo intus reperto statim illigant. Alij carnem recentem hœdorum pilo suffiunt, eodémque nidore fugant serpentes. Vtuntur & pelle eorum recente ad plagas, carne & fimo equi in agro pasti, coagulo leporis ex aceto, contráque scorpionem & murem araneum. Aiunt autem non feriri leporis coagulo perunctos. A scorpione percussis, fimum capræ efficacius cum aceto decoctum auxiliatur: lardum iúsque decocti potum his, qui buprestim hauserint. Quinetiam si quis asino in aurem percussum à scorpione se dicat, transire malum protinus tradunt: venenatáque omnia accenso eius pulmone fugere. Et fimo vituli suffiri percussos à scorpione prodest. Canis rabidi morsu facta vulnera circun-

* *scillitico*

cidunt ad viuas vſque partes quidam, carnémque vituli admouent, & ius ex eodem carnis decoctæ dant potui, aut axungiam cum calce tuſam. Laudant hirci iecur, quo impoſito, ne tentari quidem aquæ metu affirmant. Laudant & capræ fimum ex vino illitum, aut melle: melis, & cuculi, & hirundinis decoctum & potum. Ad reliquos beſtiarum morſus caprinum caſeum ſiccum cum origano imponunt, & bibi iubent: ad hominis morſus carnem bubulam coctam: efficacius vituli, ſi non ante quintum diem ſoluant. Veneficiis roſtrum lupi reſiſtere inueteratum aiunt, ob ídque villarum portis præfigunt. Hoc idem præſtare & pellis è ceruice ſolida exiſtimatur: quippe tanta vis eſt animalis, præter ea quæ retulimus, vt veſtigia eius calcata equis afferant torporem. Iis qui argentum viuum biberint, lardum remedio eſt. Aſinino lacte poto venena reſtinguuntur, peculiariter ſi hyoſcyamum potum ſit, aut viſcum, aut cicuta, aut lepus marinus, aut opocarpathum: aut pharicon, aut dorycnion, & ſi coagulum alicui nocuerit: nam id quoque venenum eſt in prima lactis coagulatione. Multos eius & alios vſus dicemus. Sed meminiſſe oportebit recenti vtendum, aut non multo poſteà tepefacto. Nullum enim celerius euaneſcit. Oſſa quoque aſini confracta & decocta, contra leporis marini venenum dantur. Omnia eadem onagris efficaciora. De equiferis non ſcripſerunt Græci, quoniam terræ illæ non gignebant. Veruntamen fortiora omnia eadem, quàm in equis, intelligi debent. Lacte equino venena leporis marini & toxica expugnantur. Nec vros aut biſontes habuerunt Græci in experimẽtis, quanquam boue fero refertis Indiæ

ſyluis

ſyluis: portione tamen eadem efficaciora omnia ex his credi par eſt. Sic quoque lacte bubulo cuncta venena expugnari tradunt, maximè ſuprà dicta, & ſi ephemerum impactum ſit, aut ſi cantharides datæ, vomitione omnia egeri: ſic & caprino iure cantharides. Contra ea verò quæ exhulceratione enecant, ſeuum vitulinum ſeu bubulum auxiliatur. Nam contra ſanguiſugas potas butyrum remedio eſt, cum aceto ferro calefacto: quod & per ſe prodeſt contra venena. Nam ſi oleum non ſit, vicem eius repræſentat. Multipedum morſus cũ melle ſanat. Omaſi quoque iure poto venena ſuprà dicta expugnari putant, priuatim verò aconita & cicutas: itémque vitulino ſeuo. Caprinus caſeus recens his qui viſcum biberint: lac verò contra cantharidas remedio eſt, & contra ephemerum potum cum taminia vua. Sanguis caprinus decoctus cum medulla contra toxica venena ſumitur: hœdinus contra reliqua. Coagulum hœdi contra viſcum, & chamæleontem album, ſanguinémque taurinum, contra quem & leporis coagulum ex aceto. Contra paſtinacam verò & omnium marinorum ictus vel morſus, coagulum leporis, vel hœdi, vel agni, drachmæ pondere ex vino. Leporis coagulum & contra venena additur antidotis. Papilio quoque lucernarum luminibus aduolans, inter mala medicamenta numeratur. Huic contrarium eſt iecur caprinum, ſicut fel veneficiis ex muſtela ruſtica factis.

De remedijs ad morborum multa genera ex animalibus. Cap. XI.

HInc deinde reuertemur ad genera morborum. Capilli defluuia vrſinus adeps admiſto lada

ladano & adianto continet, alopeciásque emendat, & raritatem superciliorum cum fungis lucernarum, ac fuligine quæ est in rostris earum. Porrigini cum vino prodest. Ad hanc & cornus ceruini cinis è vino, vtque nō tædia animalium capillis * inhærescant. Item fel caprinum cum creta Cimolia & aceto, sic vt paululum capilli inarescant: item fel hircinum cum vrina tauri. Si verò vetus sit, etiam furfures adiecto sulphure emendat. Cinere genitalis asinini, spissari capillum putant, & è canitie vindicari, si rasis illinatur, plumbóque tritus cum oleo. Densari & asinini pulli cum vrina: admiscéntque nardum fastidij gratia. Alopecias felle taurino cum Aegyptio alumine tepefactis illinunt. Capitis hulcera manantia, vrina tauri efficaciter sanat: item hominis vetus, si cyclaminum adiiciatur & sulphur. Efficacius tamen & vitulinum fel: quo cum aceto calefacto, & lendes tolluntur. Seuum vitulinum cum sale tritum, capitis hulceribus vtilissimum. Laudatur & vulpium adeps, sed præcipuè fel, & fimum cum sinapis pari modo illitum. Caprini cornus farina vel cinis, magísque hircini, addito nitro & tamaricis semine, & butyro oleóque, priùs capite raso, mirè continent ita fluentem capillum. Sicut & canis cinere ex oleo illito supercilia nigrescunt. Lacte caprino lendes tolli tradunt: fimo cum melle alopecias expleri: item vngularum cinere cum pice, fluentem capillum contineri. Leporinus cinis cum oleo myrteo capitis dolores sedat: item aqua pota, quæ è bouis aut asini potu relicta est: & si credimus, vulpis masculæ genitale circumligatum:, cornus ceruini cinis illitus ex aceto vel rosaceo aut ex irino. Oculorum epiphoras bubulo seuo

cum

* increscāt

cum oleo cocto illinunt. Ceruini cornus cinere ſcabrities eorum inungunt: mucrones autem ipſos efficaciores putant. Lupi excrementis circunlini ſuffuſiones prodeſt. Cinere eorum cum Attico melle inungi obſcuritates: item felle vrſino. Epinyctidas, adipe aprugno cum roſaceo. Vngulæ aſininæ cinis inunctus è ſuo lacte, cicatrices oculorum, & albugines tollit. Medulla bubula ex dextro crure priore trita cum fuligine, pilis & palpebrarum vitiis angulorúmq; occurrit: calliblepharíq; modo fuligo in hoc vſu temperatur: optimè ellychnio papyraceo eleóque ſeſamino, fuligine in nouum vas pennis deterſa. Efficaciſſimè tamen euulſos ibi pilos coërcet. Felle tauri cum oui albo collyria fiunt, aquáque diſſoluta inunguntur per quatriduum. Seuum vituli cum anſeris adipe & ocimi ſucco, genarum vitiis aptiſſimum eſt. Eiuſdem medullæ cum pari pondere ceræ & olei vel roſacei, addito ouo, duritiæ genarum illinuntur. Caſeo molli caprino impoſito ex aqua calida epiphoræ ſedantur: ſi tumor ſit, ex melle. Vtrunque verò ſero calido fouendum. Sicca lippitudo, lumbulis ſuum toſtis atque contritis, & impoſitis tollitur. Capras negant lippire, quoniã eæ quaſdam herbas edant: item dorcades. Et ob id fimum earum cera circundatum noua Luna deuorare iubent, & quoniam noctu æquè quoque cernant. Sanguine hircino ſanari luſcioſos putant: nyctalopas à Græcis dictos: capræ verò iocinere, in vino auſtero decocto. Quidam inaſſati iocineris ſanie inungunt, aut felle capræ, carnéſque eas veſci, & dum coquantur oculos vaporari præcipiunt. Id quoque referre arbitrantur, ſi rutili coloris fuerint. Volunt & oculos ſuffiri, iocinere in ollis deco-
cto:

cto:quidam inaſſato. Fel quidem caprinum pluribus modis aſſumunt: cum melle, contra caligines: cum veratri candidi tertia parte, contra glaucomata: cum vino, contra cicatrices, & albugines, & caligines, & pterygia, & argema: ad palpebras verò euulſo priùs pilo, cum ſucco oleris, ita vt inunctio inareſcat. Contra ruptas tuniculas, cum lacte mulieris. Ad omnia autem inueterata, fel efficacius putant. Nec abdicant fimum ex melle illitum, epiphoris, contráque dolores medullam: item pulmonem leporis. Sedat caliginem fel cum paſſo aut melle. Lupino quoque adipe, vel medulla ſuum, fricari oculos contra lippitudines præcipiunt. Nam vulpinam linguam habentes in armilla, lippituros negant. Aurium dolori & vitiis medetur vrina apri in vitro ſeruata: fel apri vel ſuis, vel bubulum, cum oleo cicino & roſaceo æquis portionibus. Præcipuè verò taurinum: cum porri ſucco tepidum, vel cum melle, ſi ſuppuret. Contráque odorem grauem per ſe tepefactum in malicorio. In ea parte rupta cum lacte mulierum efficaciter ſanat. Quidam etiam in grauitate aures ſic perluendas putant. Alij cum ſenecta ſerpentium & aceto includunt lanas, antè aqua calida collutas. Aut ſi maior ſit grauitas aurium, fel cum myrrha & ruta in malicorio excalfactum infundunt: lardum quoque pingue: item fimum aſini recens cum roſaceo inſtillatur: omniáque ea tepefacta. Vtilior equi ſpuma, vel equini fimi recentis cinis cum roſaceo. Seuum bubulum cum adipe anſerino, butyrum recens. Vrina capri vel tauri, vel fullonia vetus calfacta, vapore per lagenæ collum ſubeunte. Admiſcent & aceti tertiam partem: & aliquid vrinæ vituli, qui

qui nondum herbam gustauerit. Fimum etiam misto felle eiusdem. Et cutem, quam relinquunt angues, excalfactis priùs auribus. Lana autem medicamina ea includuntur. Prodest & seuum vituli cum anseris adipe, & ocimi succo: eiusdem medulla admisto cumino trito infusa. Virus verrinum è scropha exceptum priùs quàm terram attingat, contra dolores. Auribus fractis glutinum è naturis vitulorum factum, & in aqua liquatum. Aliis vitiis adeps vulpium. Item fel caprinum cum rosaceo tepido, aut porri succo: aut si sint rupta ibi aliqua, è lacte mulieris. Si grauitas sit audiendi, fel bubulum cum vrina capræ, vel hirci, vel si pus sit. In quocunque autem vsu putant hęc efficaciora in cornu caprino per dies viginti infumata. Laudant & coagulum leporis tertia denarij parte, dimidiáque sagapeni in ammineo vino. Parotidas vrsinus adeps comprimit, pari pondere ceræ & taurini seui. Addunt quidam hypocisthidem: & per se butyrum illitum, si priùs foueantur fœnigræci decocti succo. Efficacius cum strichno. Prosunt & vulpium testes, & taurinus sanguis aridus tritus. Vrina capræ calefacta instillata auribus: fimúmque eiusdem cum axungia illitum. Dentes mobiles confirmat ceruini cornus cinis, doloresque eorum mitigat, siue infricentur, siue colluantur. Quidam efficaciorem ad omnes eosdem vsus crudi cornus farinam arbitrantur. Dentifricia vtroque modo fiunt. Magnum remedium est, & in luporum capitis cinere. Certúmque est in excrementis eorum plerunque inueniri ossa. Hæc adalligata eundem effectum habent. Item leporina coagula per aurem infusa contra dolores: & capitis eorum cinis

dent

dentifricium est, adiectóque nardo mulcet graueolentiam oris. Aliqui murinorum capitum cinerem miscuisse malunt. Reperitur in latere leporis acui os simile, hoc scarificari dentes in dolore suadent. Talus bubulus accensus, eos qui labant cum dolore, admotus confirmat. Eiusdem cinis cum myrrha, dentifricium est. Ossa quoque ex vngulis suum combusta, eundem vsum præbent: item ossa ex acetabulis pernarum, circa quæ coxendices vertuntur. Iisdem sanari, demissis in fauces, iumentorum verminationes notum est: sed & combustis dentes confirmari. Asinino quoque lacte percussu vexatos, aut dentium eiusdem cinere: lichene, item equi cum oleo infuso per aurem. Est autem hoc non hippomanes, quod alioqui noxium omitto, sed in equorum genibus, ac super vngulas. Præterea in corde equorum inuenitur os, dentibus caninis maximè simile: hoc scarificari dolorem, aut exempto dente emortui equi maxillis ad numerum eius qui doleat, demonstrant. Equarum virus à coitu in ellychniis accensum Anaxilaus prodidit, equinorum capitum visus repræsentare monstrificè: similiter ex asinis. Nam hippomanes tantas in veneficio vires habet, vt affusum æris misturæ in effigiem equæ Olympiæ, admotos mares equos ad rabiem coitus agat. Medetur dentibus & fabrile glutinum, in aqua decoctum illitúmque, & mox paulò detractum, ita vt confestim colluantur vino in quo decocti sunt cortices mali Punici dulcis. Efficax habetur & caprino lacte collui dentes, vel felle taurino. Talorum capræ recentium cinis dentifricio placet, & omnium ferè villaticarum quadrupedum, ne sæpius eadem dicantur.

Ad faciei vitia, ceruicis & pectoris morbos.
Cap. XII.

CVtem in facie erugari & tenerescere, & candorem custodire lacte asinino putant. Notúmque est quasdam quotidie D. custodito numero fouere. Poppæa hoc Neronis principis instituit, balinearum quoque sic solio temperato, asinarum gregibus ob hoc eam comitantibus. Impetus pituitæ in facie, butyro illito tolluntur: efficacius cum cerussa. Syncero verò vitia quæ serpunt, insuper imposita farina hordeacea. Hulcera in facie membrana è partu bouis madida. Friuolum videatur, non tamen omittendum, propter desideria mulierum: Talum candidi iuuenci, quadraginta diebus noctibúsque, donec resoluatur in liquorem decoctum, & illitum linteolo, candorem cutísque erugationem præstare. Fimo taurino malas rubescere aiunt, non crocodileam illini melius, sed foueri frigida & antè & posteà iubent. Aestates, & quæ decolorem faciunt cutem, fimum vituli cum oleo & gummi manu subactũ emendat. Hulcera oris ac rimas, seuum vituli vel bouis cum adipe anseris, & ocimi succo. Est & alia mistura, seuo vituli cum medulla cerui, & albę spinę foliis vnà tritis. Idem præstat & medulla cum resina, vel si vaccina sit, iúsque è carne vaccina. Lichenas oris præstantissimè vincit glutinum factum è genitalibus vitulorum, liquatum aceto cum sulphure viuo, ramo ficulneo permistum, ita vt bis die recens illinatur. Item lepras ex melle & aceto decoctum, quas & iecur hirci calidum illitum tollit: sicut elephantiasin fel caprinum: etiamnum lepras ac furfures, tauri, vel addito nitro. Vrina asini circa Canis ortum, maculas in facie: fel vtriusque per

ſe ſe aqua infractum, euitatíſque ſolibus ac ventis poſt detractam cutem. Similis effectus in taurino ſeuo vitulinóue felle, cum ſemine cunilæ ac cinere è cornu ceruino, ſi Canicula exoriente comburatur. Aſinino ſeuo cicatricibus ac licheni lepríſq; maximè color redditur. Hirci fel & lentigines tollit, admiſto caſeo ac viuo ſulphure ſpongiæque cinere, vt mellis ſit craſſitudo. Aliqui inueterato felle vti maluere, miſtis calidis furfuribus pondere oboli vnius, quatuórque mellis, priùs defricatis maculis. Efficax eiuſdem & ſeuum cum melanthio, & ſulphure, & iride. Labrorum fiſſuris cũ adipe anſerino, ac medulla ceruina reſináque & calce. Inuenio apud autores, his qui lentiginem habeant, negari Magicæ ſacrificiorum vſum. Lacte bubulo aut caprino tonſillæ & arteriæ exhulceratæ leuantur. Gargarizatur tepidum, vt eſt expreſſum, aut calefactum. Caprinum vtilius, cum malua decoctum & ſale exiguo. Linguæ exhulcerationi & arteriarum prodeſt ius omaſi gargarizatu: tonſillis autem priuatim renes vulpium aridi, cum melle triti illitíque: anginæ fel taurinũ vel caprinum cum melle. Iecur melis ex aqua oris grauitatem, hulceráque butyrum emendat. Spinam aliúdue quid faucibus adhærens, felis extrinſecus fimo perfricatis, aut reddi aut delabi tradunt. Strumas diſcutit fel aprinum, vel bubulum tepidum illitum. Nam coagulum leporis è vino in linteolo exhulceratis duntaxat imponitur. Diſcutit & vngulæ aſini vel equi cinis, ex oleo aqua illitus, & vrina calefacta: & bouis vngulæ cinis ex aqua: fimum quoque feruẽs ex aceto. Item ſeuum caprinum cum calce, aut fimum ex aceto decoctum, teſtéſque vulpini. Prodeſt & ſapo Gallorum hoc

inuentum rutilandis capillis, ex seuo & cinere. Optimus fagino & caprino, duobus modis, spissus ac liquidus: vterq; apud Germanos maiore in vsu viris, quàm fœminis. Ceruicum dolores butyro aut adipe vrsino perfricantur: rigores bubulo seuo: quod & strumis prodest cũ oleo. Dolorem inflexibilem (opisthotonon vocant) leuat vrina capræ auribus infusa, aut fimum cum bulbis illitum: vngues contusos fel cuiuscunque animalis circumligatum: pterygia digitorum fel taurinum aqua calida dissolutum. Quidam adiiciunt sulphur & alumen, pari pondere omnium. Tussim iecur lupi ex vino tepido sanat: vrsinúmque fel admisto melle, aut ex cornu bubuli summis partibus cinis: vel saliua equi, triduo potu eam mori tradunt: pulmo ceruinus cum gula sua arefactus in fumo, dein tusus ex melle quotidiano ecligmate. Efficacior est ad id subulo ceruorum generis. Sanguinem expuentes, ceruini cornus cinis: coagulum leporis tertia parte denarij cum terra Samia & vino myrteo potum sanat. Eiusdem fimi cinis in vino vesperi potus nocturnas tusseis: pili quoque leporis suffiti, extrahunt pulmonibus difficiles excreationes. Purulentas autem exhulcerationes pectoris pulmonísque, & à pulmone graueolentiam halitus, butyrum efficacissimè iuuat cum pari modo mellis Attici decoctum, donec rufescat, & matutinis sumptum ad mensuram ligulæ. Quidam pro melle, laricis resinam addere maluerunt. Si sanguis reiiciatur, efficacem tradunt bubulum sanguinem, modicè & cum aceto sumptum: nam de taurino credere, temerarium est. Sed glutinum taurinum tribus obolis cum calida aqua bibitur in vetere sanguinis excreatione.

Ad stomachi & lumborum dolores, & renum vitia. Cap. XIII.

STomachum exhulceratum lactis asinini potus reficit: item bubuli. Rosiones eius caro bubula admisto aceto & vino cocta. Rheumatismos cornus ceruini cinis. Sanguinis excreationes hœdinus sanguis recens, ad cyathos ternos cum aceto acri pari modo feruens potus: coagulum tertia parte ex aceto potum. Iocineris dolores, lupi iecur aridum ex mulso: asininum iecur aridum cum petroselini partibus duabus, ac nucibus tribus, ac melle tritũ, & in cibo sumptum: sanguis hircinus cibo aptatus. Suspiriosis ante omnia efficax est potus equiferorum sanguinis. Proximè lactis asinini tepidi cum bulbis decocti, ita vt serum ex eo bibatur, addito in tres heminas cyatho nasturtij albi, perfusi aqua, deinde melle diluti. Iecur quoque vulpinum, aut pulmo, in vino nigro aut fel vrsinũ in aqua, laxat meatus spirandi. Lumborum dolores, & quæcunque alia mollire opus sit, vrsino adipe perfricare conuenit: cinerem aprini aut suilli fimi inueterati, aspergi potioni vini. Afferunt & Magi sua commenta. Primũ omnium rabiem hircorũ, si mulceatur barba, mitigari: eadem præcisa, non abire eos in alienum gregem. Huic admiscent fimum caprinum, & subdito linteolo vncto caua manu, quantum pati possit, feruens, sustineri iubent: ita vt si læua pars doleat, hæc medicina in dextra manu fiat, aut è cõtrario. Fimum quoque ad eum vsum acus æreæ punctis tolli iubent. Modus curationis est, donec vapor ad lumbos sentiatur peruenire. Posteà verò manum porro tuso illinunt, item lumbos ipso fimo cum melle, suadéntque in eodem dolore & testes leporis deuo-

rare. Ischiadicis fimum bubulum imponunt, calfactum in foliis cinere feruenti. In renúmque dolore leporis renes crudos deuorari iubent, aut certè coctos, ita ne dente contingantur. Ventris quidem dolore tentari negant talum leporis habentes. Lienen sedat fel apri vel suis potum, vel ceruini cornus cinis in aceto. Efficacissimè tamen inueteratus lien asini, ita vt in triduo sentiatur vtilitas. Asinini pulli fimum, quod primùm edidit, (polean vocant Syri) datur in aceto mulso. Datur & equi lingua inueterata ex vino, præsentaneo medicamento, vt didicisse se ex barbaris Cæcilius Bion tradidit. Et lien bubulus simili modo. Recens autem assus vel elixus, in cibo. In vesica quoque bouis alij capita xx. tusa, cum aceti sextario, imponuntur ad lienis dolorem. Eadem ex causa emi lienem vituli, quanti indicatus sit, iubent Magi, nulla pretij contatione: quoniam hoc quoque religiose pertineat: diuisúmque per longitudinem annecti tunicæ vtrinque, & induentem pati decidere ad pedes: dein collectum in vmbra arefacere. Cùm hoc fiat, simul residere lienem ægri vitiatum, liberaríque eum morbo dicitur. Prodest & pulmo vulpium cinere siccatus, atque in aqua potus. Item hœdorum lien impositus.

Ad aluum sistendam, cœliacos, dysentericos, inflationes alui, rupta, tenesmon, & tineas, & colum. Cap. XIIII.

ALuum sistit ceruinus sanguis: item cornus cinis: iecur aprinum ex vino potum citra salem, recénsq;: item assum suillum, vel hircinum decoctum in vini hemina. Coagulum leporis in vino ciceris magnitudine: aut si febris sit, ex aqua. Aliqui & gallam adiiciunt, alij per se lepo

leporis sanguine contenti sunt lacte cocto. Equini fimi cinis in aqua potus. Taurini cornus veteris ex parte ima cinis, inspersus potioni aquæ. Sanguis hircinus in carbone decoctus. Corium caprinum cum suo pilo decoctum, succo epoto. Coagulum equi, & sanguis caprinus, vel medulla, vel iecur aluum soluit. Fel lupi cum elaterio vmbilico illigatum. Vel lactis equini potus: item caprini cum sale & melle. Capræ fel cum cyclamini succo & aluminis modico. Aliqui & nitrum & aquam adiecisse malunt. Fel tauri cum absinthio tritum ac subditum pastillo. Butyrum largius sumptum cœliacis & dysentericis medetur, & iecur vaccinum. Cornus ceruini cinis, tribus digitis captus in potione aquæ. Coagulum leporis subactum in pane: si verò sanguiné detrahunt, in polenta. Aprini vel suilli vel leporini fimi cinis, inspersus potioni tepidæ vini. Vituli quoque ius vulgariter datum, inter auxilia cœliacorum & dysentericorum tradunt. Lactis asinini potus vtilior, addito melle. Nec minus efficax fimi cinis ex vino, vtrique vitio. Item polea suprà dicta. Equi coagulum, quod aliqui hippacen vocant, etiam si sanguinem detrahant: vel fimi cinis, dentiúmque eiusdem tusorum farina, salutaris dicitur: & bubuli lactis decocti potus. Dysentericis addi melli, exiguum præcipiunt: & si tormina sint, cornus ceruini cinerem, aut fel taurinum cumino mistum, & cucurbitæ carnes vmbilico imponere. Caseus recens vaccinus immittitur ad vtrunque vitium. Item butyrum heminis quatuor, cum resinæ terebinthinæ sextante, aut cum malua decocta, aut rosaceo. Datur & seuum vitulinum, aut bubulum. Item medullæ excoquuntur cũ farina & cera exiguóq;

oleo,vt ſorberi poſſint. Medulla & in pane ſubi-
gitur. Lac caprinum ad dimidias partes deco-
ctum.Si ſint & tormina,additur protropum. Tor
minibus ſatis eſſe remedij in leporis coagulo po
to è vino tepido , vel ſemel , arbitrantur aliqui.
Cautiores & ſanguine caprino cum farina hor-
deacea & reſina, ventrem illinunt.Ad omnes epi
phoras ventris illini caſeum mollem ſuadent:ve
terem autem in farina tritum,cœliacis & dyſen-
tericis dari, cyatho caſei in cyathis vini tribus.
Sanguis caprinus decoctus cum medulla dyſen-
tericis.Iecur aſſum capræ,cœliacis ſubuenit, ma-
gíſque etiam hirci, in vino auſtero decoctum po
túmque , vel ex oleo myrteo vmbilico impoſi-
tum. Quidam decoquunt à tribus ſextariis aquæ
ad heminam , addita ruta . Vtuntur & liene aſſo
capræ hircíue , & ſeuo hirci in pane qui cinere
coctus ſit,capræ à renibus maximè, vt per ſe hau
riatur: protinúſque modicè frigidam ſorberi iu-
bent. Aliqui & in aqua decoctum ſeuum admi-
ſta polenta,& cumino,& anetho, acetóque . Illi-
nunt & ventrem cœliacis, fimo cum melle deco-
cto. Vtuntur ad vtrunque vitium & coagulo hœ-
di in vino myrtite magnitudine fabæ poto:& ſan
guine eiuſdem in cibum formato quem ſangui-
culum vocant . Infundunt dyſentericis & gluti-
num taurinum, aqua calida reſolutum. Inflatio-
nes autem diſcutit vitulinum fimum in vino de-
coctum. Inteſtinorum vitiis magnopere prodeſt
coagulum ceruorum , decoctum cum lente be-
táque , atque ita in cibo ſumptum. Leporis pilo-
rum cinis cum melle decoctus . Lactis caprini
potus decoctus cum malua exiguo ſale addito.
Et ſi coagulum addatur , maioribus emolumen-
tis fiat.Eadem vis eſt & in ſeuo caprino in ſorbi-
tione

tione aliqua, vti protinus hauriatur frigida aqua. Item feminum hœdi cinis rupta intestina sarcire mirè traditur. Fimum leporis cum melle decoctum, & quotidie fabæ magnitudine sumptum, ita vt deploratos sanauerint. Laudant & caprini capitis cum suis pilis decocti succum. Tenesmos, id est, crebra & inanis voluntas egerendi, tollitur poto lacte asinino: item bubulo. Tinearum genera pellit ceruini cornus cinis potus. Quæ in excrementis lupi diximus inueniri ossa, si terram non attigerint, collo medentur adalligata brachio. Polea quoque suprà dicta magnopere prodest in sapa decocta. Item suilli fimi farina addito cumino in aqua rutæ decoctæ. Cornus ceruini teneri cinis, cochleis Africanis cum testa sua tusis mistus, in vini potione.

Ad vesicæ cruciatus & calculos: de genitalium & sedis vitiis, & inguinum remediis. Cap. XV.

VEsicæ calculorúmque cruciatibus auxiliatur vrina apri, & ipsa vesica pro cibo sumpta: efficacius, si prius fumo maceretur vtrunque. Vesicam elixam mandi oportet, & à muliere fœminæ suis. Inueniuntur & in iocineribus eorum lapilli, aut duritie lapillis similes, candidi, sicuti in vulgari sue: quibus contritis atque potis in vino, pelli calculos aiunt. Ipsi apro tam grauis sua vrina est, vt nisi egesta fugæ non sufficiat, ac velut deuinctus opprimatur. Exuri illa tradunt eos. Leporis renes inueterati, in vino poti, calculos pellunt. In perna suis articulos esse diximus, quorum decoctum ius facit vrinæ vtile. Asinini renes inueterati tritíque, & in vino mero dati, vesicæ medentur. Calculos expellunt lichenes equini ex

vino aut mulſo poti diebus x L. Prodeſt & vngulæ equinæ cinis, in vino, aut aqua. Item fimum caprarum in mulſo, efficacius ſylueſtrium. Pili quoque caprini cinis. Verendorum carbunculis, cerebrum apri vel ſuis, ſanguíſque. Vitia verò, quæ in eadem parte ſerpunt, iecur eorum combuſtum, maximè iuniperi ligno cum charta & arthenico ſanat: fimi cinis: fel bubulum cum alumine Aegyptio ac muria ad craſſitudinem mellis ſubactum: inſuper beta ex vino cocta impoſita: caro quoque. Manantia verò hulcera, ſeuum cum medulla vituli in vino decoctũ, vel caprinum cum melle rubíque ſucco: vel ſi ſerpant, fimum etiam prodeſſe cum melle dicunt aut cum aceto, & per ſe butyrum. Teſtium tumor cum ſeuo vituli, addito nitro cohibetur: vel fimo eiuſdem ex aceto decocto. Vrinæ incontinentiam cohibet veſica aprina, ſi aſſa mandatur. Vngularum apri vel ſuis cinis potioni inſperſus. Veſica fœminæ ſuis combuſta ac pota: Item hœdi, vel pulmo: Cerebrum leporis in vino: Eiuſdem teſticuli toſti, vel coagulum cum anſerino adipe in polenta: Renes aſini in mero triti potíque. Magi verrini genitalis cinere poto ex vino dulci demonſtrant vrinam facere in canis cubili, ac verba adiicere, ne ipſe vrinam faciat, vt canis in ſuo cubili. Rurſus ciet vrinam veſica ſuis, ſi terram non attigerit, impoſita pubi. Sedis vitiis præclarè prodeſt fel vrſinum cum adipe. Quidam adiiciunt ſpumam argenti ac thus. Prodeſt & butyrum cum adipe anſerino ac roſaceo. Modum ipſæ res ſtatuunt, vt ſint illitu faciles. Præclarè medetur & taurinum fel, in linteolis conceptis: rimáſque perducit ad cicatricem. Inflationibus in ea parte, ſeuum vituli, maximè ab inguinibus cum ruta: cæteris vi-

tiis

tiis medetur ſanguis caprinus cum polenta. Item fel caprinum condylomatis per ſe. Item fel lupinum ex vino. Panos & apoſtemata in quacunq; parte, ſanguis vrſinus diſcutit: item taurinus aridus tritus. Præcipuum tamen remedium traditur in calculo onagri: quem dicitur cùm interficiatur reddere vrina, liquidiorem initio, ſed in terra ſpiſſantem ſe. Hic adalligatus femini, omnes impetus diſcutit, omníque ſuppuratione liberat. Eſt autem rarus inuentu, nec ex omni onagro, ſed celebri remedio. Prodeſt & vrina aſini cum melanthio. Et vngulæ equinæ cinis cum oleo & aqua illitus. Sanguis equi præcipuè admiſſarij: & ſanguis bubulus: item fel. Caro quoque eoſdem effectus habet calida impoſita: & vngulæ cinis ex aqua aut melle: vrina caprarum, hircorúmq; carnes in aqua decoctæ, aut fimum ex his cum melle decoctum: fel vrſinum ſiue verrinum: vrina ſuum in lana impoſita. Femina atteri adurique equitatu notum eſt. Vtiliſſimum eſt ad omnes inde cauſas, ſpumam equi ex ore inguinibúſque illinire. Inguina & ex hulcerum cauſa intumeſcunt. Remedio ſunt equi ſetæ tres, totidem nodis alligatæ intra hulcus.

Ad podagras, ad morbum comitialem, ad ſideratos, morbúmque regium, oſſáque fracta, remedia. Cap. *XVI.*

PОdagris medetur vrſinus adeps, taurinúmque ſeuum, pari pondere & ceræ. Addunt quidam hypociſthida & gallam. Alij hircinum præferunt ſeuum cum fimo capræ, & croco ſinapíue, vel caulibus ederæ tritis, ac perdicio vel flore cucumeris ſylueſtris. Item bouis fimum cum aceti fæce. Magnificant & vituli, qui nondum herbam guſtauerit, fimum, aut per ſe ſanguinem

tauri: vulpem decoctam viuam, donec oſſa tantùm reſtent: lupúmue viuum oleo cerati modo incoctum: ſeuum hircinum, cum helxines parte æqua, ſinapis tertia: fimi caprini cinerem cum axungia. Quin & iſchiadicos vri ſub pollicibus pedum eo fimo feruente, vtiliſſimè tradunt. Articulorúmque vitiis fel vrſinum vtiliſſimum eſſe, & leporis pedes adalligatos. Podagras quidam mitigari pede leporis viuentis abſciſſo, ſi quis ſecum aſſidue habeat. Perniones vrſinus adeps, rimáſque pedum omnes ſarcit: efficacius alumine addito: ſeuum caprinum: dentium equi farina: aprinum vel ſuillum fel: cum adipe pulmo impoſitus: & ſi ſubtriti ſint contuſiue offenſatione, ſi verò aduſti frigore, leporini pili cinis. Eiuſdem pulmo contuſis diſſectus, aut pulmonis cinis. Sole aduſta, ſeuo aſinino aptiſſimè curantur: item bubulo cum roſaceo. Clauos & rimas callíque vitia, fimum apri vel ſuis recèns illitum, ac tertio die ſolutum ſanat: talorum cinis, pulmo aprinus, aut ſuillus, aut ceruinus. Attritus calceamentorum, vrina aſini cum luto ſuo illita. Clauos ſeuum bubulum cum thuris polline. Perniones verò corium combuſtum: melius ex vetere calceamento. Iniurias è calceatu, ex oleo corij caprini cinis. Varicum dolores ſedat fimi vitulini cinis, cum lilij bulbis decoctis, addito melle modico: itémque omnia inflammata & ſuppurationes minantia. Eadem res & podagricis prodeſt, & articulariis morbis, è maribus præcipuè vitulis. Articulorum attritis, fel aprorum vel ſuum, linteo calefacto impoſitum: vitulíque qui nondum herbam guſtauerit, fimum: item caprinum cum melle in aceto decoctum. Vngues ſcabros ſeuum vituli emendat: item caprinum admiſta

admista sandaracha. Verrucas verò aufert vituli fimi cinis ex aceto: asini vrinæ lutum. Comitiali morbo testes vrsinos edisse prodest, vel aprinos bibisse ex lacte equino aut ex aqua: item aprinam vrinam ex aceto mulso: efficacius, quæ inaruerit in vesica sua. Dantur & suum testiculi inueterati tritíque in suis lacte, præcedente vini abstinentia, & sequente continuis diebus. Dantur & leporis sale custoditi pulmones, cum thuris tertia parte, in vino albo, per dies x x x. Item coagula eiusdem. Asini cerebrum ex aqua mulsa, infumatum prius in foliis, semuncia per dies: vel vngularum eius cinis cochlearibus binis toto mense potus. Item testes sale asseruati, & aspersi potioni, in asinarum maximè lacte, vel ex aqua. Membrana partus earum, præcipuè si marem pepererint, olfactata accedente morbo comitialium resistit. Sunt qui è mare nigróque cor edendum cum pane sub dio prima aut secunda Luna præcipiant. Alij carnem, aliqui sanguinem aceto dilutum per dies x L. bibendum. Quidam vrinam equi aquæ ferrariæ ex officinis miscent, eadémque potione & lymphaticis medentur. Comitialibus datur & lactis equini potus, lichénque in aceto mulso bibendus. Dantur & carnes caprinæ in rogo hominis tostæ, vt volunt Magi. Seuum earum cum felle taurino pari pondere decoctum, & in folliculo fellis reconditum, ita ne terram attingat, potum verò sub limine ex aqua. Morbum ipsum deprehendit caprini cornus vel ceruini vsti nidor. Sideratis vrina pulli asinini nardo admisto perunctione prodesse dicitur. Regio morbo cornus ceruini cinis: sanguis asinini pulli ex vino. Item fimum asinini pulli, quod primum edidit à partu, datum fabæ magnitu

gnitu

gnitudine è vino medetur intra diem tertium. Eadem & ex equino pullo ſimiliterque vis eſt. Fractis oſſibus præſentaneus maxillarum apri cinis vel ſuis. Item lardum elixum atque circunligatum mira celeritate ſolidat. Coſtis quidem fractis laudatur vnicè caprinum fimum ex vino vetere, aperit, extrahit, perſanat. Febres arcet ceruorum caro. vt diximus. Eas quidem quæ certo dierum numero redeunt, oculus lupi dexter ſalſus adalligatúſque, ſi credimus Magis. Eſt genus febrium, quod amphemerinon vocant. Hoc liberari tradunt, ſi quis è vena auris aſini tres guttas ſan guinis in duabus heminis aquæ hauſerit Quartanis Magi excrementa felis cum digito bubonis adalligari iubent, & ne recidant, non remoueri ſepteno circuitu. Quis hoc quæſo inuenire potuit? quæue eſt iſta miſtura? cur digitus potiſſimùm bubonis electus eſt? Modeſtiores iecur felis decreſcente Luna occiſæ inueteratum ſale, ex vino bibendum ante acceſſiones quartanæ dixere. Iidem Magi fimi bubuli cinere conſperſo puerorum vrina illinunt digitos pedum, manibúſque leporis cor adalligant. Coagulum ante acceſſionem propinant. Datur & caſeus caprinus recens cum melle diligenter ſero expreſſo.

Ad melancholicos, lethargicos, hydropicos: ad ignem ſacrum, & ad dolores neruorum remedia. *Cap. XVII.*

MElancholicis fimum vituli in vino decoctum remedio eſt. Lethargicos excitat aſini lichen, naribus illitus ex aceto: caprini cornus ni dor aut pilorum: iecur aprinum. Itaque & veternoſis datur. Phthiſicis medentur, iecur lupi ex vino, macræ ſuis fœminæ herbis paſtæ lardum,

carnes

carnes asininæ ex iure sumptæ. Hoc genere maximè in Achaia curant id malum. Fimi quoque aridi, sed pabulo viridi pasto boue, fumum harundine haustum prodesse tradunt. Bubuli quoq; cornus mucronem exustum, duorum cochleariorum mensura, addito melle, pilulis deuoratis. Capræ seuo in pulte ex alica & phthisin & tussim sanari, vel recenti cum mulso liquefacto, ita vt vncia in cyathum addatur, rutæque ramo permisceatur, non pauci tradunt. Rupicapræ seui cyatho, & lactis pari mensura, deploratũ phthisicum conualuisse certus autor affirmat. Sunt & qui suum fimi cinerem profuisse scripserint in passo: & cerui pulmonem, maximè subulonis, siccatum in fumo, tritúmque in vino. Hydropicis auxiliatur vrina vesicæ apri paulatim data in potus: efficacius quæ inaruerit cum vesica sua. Fimi ceruini, maximè subulonis, sed & bubuli, de armentinis loquor (quod bolbiton vocant) cinis cochleariorum trium in mulsi hemina, bouis fœminæ in mulieribus, & ex altero seu in viris: quod veluti mysterium occultarunt Magi: Fimum vituli masculi illitum: Fimi vituli cinis cum semine staphylini, æqua portione ex vino: Sanguis caprinus cum medulla. Efficaciorem putant hircorum, vtique si lentisco pascantur. Igni sacro vrsinus adeps illinitur, maximè qui est ad renes: vitulinum fimum recens, vel bubulum: caseus caprinus siccus cum porro: ramenta pellis ceruinæ deiecta pumice, ex aceto trita. Rubori cum prurigine, equi spuma aut vngulæ cinis. Eruptionibus pituitæ, asinini fimi cinis cũ butyro. Papulis nigris, caseus caprinus siccus ex melle & aceto in balineis, oleo remoto. Pustulis suilli fimi cinis aqua illitus, vel cornus cer

uini

uini cinis. Luxatis recens fimum aprinum vel ſuillum:item vitulinum : verris ſpuma recés cum aceto : fimum caprinum cum melle. Bubula caro impoſita tumorem ſanat. Fimum ſuillum in teſta calefactum tritúmque cum oleo, duritias corporum omnes tollit optimé. Adeps è lupis illitus, in his quæ rumpere opus eſt, plurimum proficit. Fimum bubulum in cinere calefactum, aut caprinum in vino vel aceto decoctum. In furunculis ſeuum bubulum cum ſale : aut ſi dolor eſt intinctum oleo liquefactum ſine ſale, ſimilíque modo caprinum. In ambuſtis vrſinus adeps cum lilij radicibus : aprinum aut ſuillum fimum inueteratum : ſetarum ex his è penicillis tectoriis cinis cum adipe tritus:tali bubuli cinis, cum cera & medulla ceruina, fel tauri:fimum leporis. Sed caprarum fimus ſine cicatrice ſanare dicitur. Glutinum præſtantiſſimum fit ex auribus taurorum & genitalibus. Nec quicquam efficacius prodeſt ambuſtis. Sed adulteratur nihil æquè, quibuſuis pellibus inueteratis, calceamentíſque etiam decoctis. Rhodiacum fideliſſimum : cóque pictores & medici vtuntur:Id quoque quò candidius, eò probatius. Nigrum & lignoſum damnatur. Neruorum doloribus, fimum caprinum decoctum in aceto cum melle, vtiliſſimum putant, vel putreſcente neruo. Spaſmata & percuſſu vitiata fimo aprugno curant, vere collecto & arefacto. Sic & quadrigis agendis tractos, rotáue vulneratos : & quoquo modo ſanguine contuſo, vel ſi recens illinatur. Sunt qui incoxiſſe aceto, vtilius putent. Quin & in potu farinam eam ruptis conuulneratíſque & euerſis ex aceto ſalutarem promittunt. Reuerentiores cinerem eius ex aqua bibunt. Ferúntque & Neronem principem

hac

hac portione recreari ſolitum, cùm ſic quoque ſe trigario approbare vellet, proximam ſuillo fimo vim putant.

Ad ſanguinem ſiſtendum, & contra hulcera & carcinomata, ad ſcabiem remedia: & quæ infixa corpori extrahunt, & quæ cicatricibus proſunt.

Cap. XVIII.

SAnguinem ſiſtit coagulum ceruinum ex aceto: item leporis. Huius quidem & pilorum cinis: item ex fimo aſinino cinis: & pilorum quidem cinis illitus. Efficacior vis è maribus aceto admiſto, & in lana ad omne profluuium impoſito: ſimiliter ex equino capite & femine. Aut fimi vitulorum cinis illitus ex aceto. Item caprini cornus vel fimi ex aceto. Hircini verò iocineris diſſecti ſanies efficacior: & cinis vtriuſque ex vino potus, vel naribus ex aceto illitus. Hircini quoque vtris vinarij duntaxat cinis, cum pari pondere reſinę: quo genere ſiſtitur ſanguis, & vulnus glutinatur. Hœdinum quoque coagulum ex aceto, & feminum eius combuſtorum cinis, ſimiliter pollere traduntur. Hulcera ſanat in tibiis cruribúſque adeps vrſinus, admiſta rubrica. Quæ verò ſerpunt, fel aprugnum cum reſina & ceruſſa: maxillarum apri vel ſuum cinis: fimũ ſuum illitum ſiccũ: item caprinũ ex aceto ſubferuefactum. Cætera purgantur & explentur butyro: cornus ceruini cinere, vel medulla cerui: felle taurino cũ cyprino oleo, aut fimo caprino, aut hircino. Fimũ recens ſuũ, vel inueterati farina illinitur vulneribus ferro factis. Phagedænis & fiſtulis immittitur fel tauri, cum ſucco porri, aut lacte mulierum, vel ſanguis aridus cum cotyledone herba. Carcinomata curat coagulum leporis, cum pari pondere capparis aſperſum vi-

no. gangrænas vrsinum fel penna illitum: asini vngularum cinis ea quæ serpunt hulceta inspersus. Sanguis equi adrodit carnes septica vi: Item fimi equini inueterati fauilla. Ea verò quæ phagedænas vocant in hulcerum genere, corij bubuli cinis cum melle. Caro vituli recentia vulnera non patitur intumescere: fimum bubulum cum melle. Feminum vituli cinis sordida hulcera, & quæ cacoëthe vocant, è lacte mulieris sanat. Recentes verò plagas ferro illatas, glutinum taurinum liquefactum, tertio die solutum. Caseus caprinus siccus ex aceto ac melle, purgat hulcera. Quæ verò serpant, cohibet seuum cum cera: item addita pice ac sulphure percurat. Similiter proficit ad cacoëthe, hœdi feminum cinis è lacte mulieris. Et aduersus carbunculos, suis fœminæ cerebrum tostum illitúmque. Scabiem hominis, asininæ medullæ maximè abolent: vrinæ eiusdem cum suo luto illitæ. Butyrum etiam, quod in iumentis proficit cum resina calida: glutinum taurinum in aceto liquefactum, addita calce: fel caprinum cum aluminis cinere: boas fimum bubulum: vnde & nomen traxere. Canum scabies sanantur bubulo sanguine recenti: iterúmque, cùm inarescat, illito, & postero die abluto cinere lixiuio. Spinæ ac similia corpori extrahuntur felis excrementis: item capræ ex vino: coagulo quocunque, sed maximè leporis, cum thuris polline & oleo, aut cum visci pari pondere, aut cum propoli. Cicatrices nigras seuum asininum reducit ad colorem. Fel vituli extenuat calefactum. Medici adiiciunt myrrham & mel & crocum, æreáque pyxide condunt. Aliqui & florem æris admiscent.

Ad

Ad muliebria mala medicinæ, & ad infantium morbos, & Veneris remedia. Cap. XIX.

MVlierum purgationes adiuuat fel taurinum lana ſuccida appoſitum. Olympias Thebana addidit hyſſopum & nitrũ. Cornus ceruini cinis potus. Item vuluas laborantes, illitu quoque: & fel taurinum cum opio appoſitum obolis binis. Vuluas & pilo ceruino ſuffire prodeſt. Tradunt, ceruas cùm ſenſerint ſe grauidas, lapillum deuorare: quem in excrementis repertum, aut in vulua (nam & ibi inuenitur) cuſtodire partus adalligatum. Inueniuntur & oſſicula in corde & in vulua, perquàm vtilia grauidis parturientibúſque. Nam de pumice, qui in vaccarum vtero ſimili modo inuenitur, diximus in natura boum. Lupi adeps illitus vuluas mollit, dolores * etiam iecur. Carnes lupi ediſſe parituris prodeſt: aut ſi incipientibus parturire ſit iuxtà qui ederit, adeò, vt etiam contra illatas noxias valeat. Eundem ſuperuenire, pernicioſum eſt. Magnus & leporis vſus mulieribus. Vuluas adiuuat pulmo aridus potus: profluuia iecur cũ Samia terra ex aqua potum: ſecundas coagulum: cauentur pridiana balinea. Illitum quoque cum croco & porri ſucco, vellere appoſitum, abortus mortuos expellit. Si vuluæ leporum in cibis ſumantur, mares concipi putant. Hoc & teſticulis eorum & coagulo profici. Conceptum leporis vtero exemptum his quæ parere deſierint, reſtibilem fœcunditatem afferre. Sed pro conceptu, leporis ſaniem & viro Magi propinant. Item virgini nouem grana fimi, vt ſtent perpetuò mammæ. Coagulum quoque ob id cum melle illinunt: ſanguinem, vbi euulſos pilos renaſci nolunt. Inflationi vuluæ, fimum aprugnum

* earum

ſuillúmue cum oleo illini prodeſt. Efficacius ſiſtit farina aridi, vt aſpergatur potioni, vel ſi grauidæ aut puerperæ torqueantur. Lacte ſuis poto cum mulſo adiuuantur partus mulierum. Per ſe verò potum, deficientia vbera puerperarum replet. Eadem circunlita ſanguine fœminę ſuis, minus creſcent. Si dolent, lactis aſinini potu mulcentur: quod addito melle ſumptum, & purgationes earum adiuuat. Sanat & vuluarum exhulcerationes eiuſdem animalis ſeuum inueteratum, & in vellere appoſitum duritiem vuluarum emollit. Per ſe verò recens vel inueteratum, ex aqua illitum, pſilothri vim obtinet. Eiuſdem animalis lien inueteratus, ex aqua illitus mammis, abundantiam facit: vuluas ſuffitu corrigit. Vngulæ aſininæ ſuffitæ partum maturant, vt vel abortus euocetur: nec aliter adhibentur, quoniam viuentem partum necant. Eiuſdem animalis fimũ ſi recens imponatur, profluuia ſanguinis mirè ſedare dicitur. Necnon & cinis eiuſdem fimi, qui & vuluæ prodeſt impoſitus. Equi ſpuma illita per dies x x. priùs quàm primùm naſcantur pili reſtinguũtur. Item cornus ceruini decocto: melius, ſi recentia ſint cornua. Lacte equino iuuantur vuluæ collutæ. Quòd ſi mortuus partus ſentiatur, lichen ex aqua dulci potus eiicit. Item vngulæ ſuffitu, aut fimum aridum. Vuluas procidentes butyrum infuſum ſiſtit. Induratam vuluam aperit fel bubulum roſaceo admiſto, foris vellere cum reſina terebinthina impoſito. Aiunt & ſuffitu fimi è mare bouе, procidentes vuluas reprimi, partus adiuuari: conceptus verò vaccini lactis potu. Sterilitatem ob partus vexationem fieri, certum eſt. Hanc emendari Olympias Thebana affirmat

felle

felle taurino, & adipe ſerpentium, & ærugine addito melle, medicatis locis ante coitus. Vitulinum quoque fel, ſi in purgationibus fuerit ſub coitu aſperſum vuluæ, etiam duritiam ventris emollit, & profluuium minuit vmbilico peruncto, atque in totum vuluæ prodeſt. Modum ſtatuunt fellis pondere denarij ad apij tertiam, admiſto amygdalino oleo, quantum eſſe ſatis appareat: hoc in vellere imponunt. Maſculi fel vituli, cum mellis dimidio tritum, ſeruatur ad vuluas. Carnem vituli ſi cum ariſtolochia inaſſatam edant circa conceptũ, mares parituras promittunt. Medulla vituli in vino ex aqua decocta cum ſeuo, exhulcerationibus vuluarum impoſita prodeſt. Item adeps vulpium, excrementúmque felium: hoc cum reſina & roſaceo impoſitum. Caprino cornu ſuffiri vuluam, vtiliſsimum putant. Syluestriũ caprarum ſanguis cum palma marina pilos detrahit. Cæterarum verò fel, callum vuluarum emollit inſperſum, & à purgatione conceptus facit. Sic quoque pſilothri vis efficitur, ſi euulſis pilis triduo ſeruetur illitũ. Profluuium, quamuis immenſum, vrina capræ pota ſiſti, obſtetrices promittunt, & ſi fimum illinatur. Membrana caprarum in qua partus editus, inueterata, potúque ſumpta in vino, ſecundas pellit. Hœdorum pilis ſuffiri vuluas, vtile putant, & in profluuio ſanguinis coagulum bibi, aut hyoſcyami ſemen imponi. E boue ſyluestri nigro ſi ſanguine ricini lumbi perungantur mulieri, tædium Veneris fieri, dicit * Oſthanes. Idem amoris, pota hirci vrina, admiſta propter faſtidium nardo. Infantibus nihil butyro vtilius, per ſe & cum melle: priuatim & in dentitione & ad gingiuas, & ad oris hulcera. Dens

*Oſtabanes

lupi adalligatus, infantium pauores prohibet, dentientíque morbos: quod & pellis lupina præſtat. Dentes quidem eorum maximi, equis quoque adalligati, infatigabilem curſum præſtare dicuntur. Leporum coagulo illito vbere, ſiſtitur infantium aluus. Iecur aſini, admiſta modicè panace, inſtillatũ in os, à comitialibus morbis & aliis infantes tuetur: hoc XL. diebus fieri præcipiunt. Et pellis aſinina iniecta, impauidos infantes facit. Dentes qui equis primùm cadunt, facilem dentitionem præſtant infantibus adalligati: efficacius, ſi terram non attigere. Lien bubulus in melle editur: & illinitur ad lienis dolores: ad hulcera manantia cum melle. Lien vituli in vino decoctus, tritúſque & illitus, hulcuſcula oris. Cerebrum capræ Magi per anulum aureum traiectum, priùs quàm lac detur, infantibus inſtillant contra comitiales, cæteróſque infantium morbos. Caprinum fimum inquietos infantes adalligatum panno cohibet, maximè puellas. Lacte caprino, aut cerebro leporum perunctæ gingiuæ, faciles dentitiones faciunt. Somnos fieri lepore ſumpto in cibis Cato arbitratur: vulgus & gratiam corpori in VII. dies, friuolo quidem ioco, cui tamen aliqua debeat ſubeſſe cauſa in tanta perſuaſione. Magi felle capræ, ſcarificatæ duntaxat, illito oculis, vel ſub puluino poſito, ſomnum allici dicunt. Sudores inhibet cornus caprini cinis è myrteo oleo perunctis. Coitus ſtimulat fel aprugnũ illitum: item medullæ ſuum hauſtę: ſeuum aſininum, anſeris maſculi adipe permiſto illitũ. Item à coitu equi Virgilio quoque deſcriptum virus, & teſticuli equini aridi, vt potioni interi poſſint, dextérue aſini teſtis in vino potus pro portione, vel adalligat

in ſacrificata [margin note]

ligatus brachiali. Eiusdem à coitu spuma collecta roseo panno, & inclusa argento, vt Osthanes tradit, Salpe genitale in oleum feruens mergi iubet septies; eóque perungit pertinentes partes. Bialcon cinerem ex eodem bibi, vel tauri à coitu vrinam, lutóque ipso illini pubem. At è diuerso muris fimo illito, cohibetur virorum Venus. Ebrietatem arcet pulmo apri aut suis assus, ieiuni cibo sumptus eo die, item hœdinus.

Mira de animalibus. *Cap. XX.*

MIra prætereà traduntur in eisdem animalibus. Vestigium equi excussum vngula (vt solet plerunque) si quis collectum reponat, singultus remedium esse recordantibus quonam loco id reposuerint. Iecur luporum equinæ vngulæ simile esse, & rumpi equos qui vestigia luporum sub equite sequantur. Talis suum discordię vim quandam inesse. In incendiis si fimi aliquid egeratur è stabulis, facilius extrahi, nec recurrere oues bouésque. Hircorum carnes virus non resipere, si panem hordeaceum eo die, quo interficiantur, ederint, laséruе dilutum biberint. Nullas verò teredinem sentire, Luna decrescétè induratas sale. Adeóque nihil omissum, vt leporem surdum celeriùs pinguescere reperiamus. Animalium verò medicinas: si sanguis profluat iumentis, suillum fimum ex vino infundendum. Boum autem morbis seuum, sulphur viuum, allium syluestre, ouum coctum: omnia hæc trita in vino danda, aut vulpis adipem. Carnem caballinam discoctam, potu suum morbis mederi. Omnium verò quadrupedum morbis, capram solidam cum corio, & ranam rubetam discoctas. Gallinaceos non attingi à vulpibus, qui iecur animalis eius aridum ederint: vel si pellicu-

la ex ea collo inducta, galli inierint. Similia in felle mustelæ, Boues in Cypro contra tormina hominum excrementis sibi mederi. Non subteri pedes boum, si priùs cornua pice liquida perungantur. Lupos in agrum non accedere, si capti vnius pedibus infractis, cultróque adacto, paulatim sanguis circa fines agri spargatur: atque ipse defodiatur in eo loco, ex quo cœperit trahi. Aut si vomerem, quo primus sulcus eo anno in agro ductus sit excussum aratro, focus Larium, quò familia cõuenit, absumat: ac lupum nulli animalium nociturum in eo agro, quandiu id fiat. Hinc deinde reuertemur ad animalia sui generis, quę aut placida non sunt, aut fera.

*

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIÆ

LIBER XXIX.

PROOEMIVM.

De origine medicinæ, & quando primùm clinice, & quando primùm iatraleptice, & de Chrysippo & Erasistrato, & empirice, & Herophilo, & reliquis illustribus Medicis: & quoties ratio medicinæ mutata sit, & qui primus Romæ Medicus, & quando, & quid de Medicis antiqui Romani indicauerint, & vitia medicinæ. *Caput I.*

NATVRA remediorum, atque multitudo instantium ac pręteritorum, plura de ipsa medendi arte cogunt dicere: quanquam non ignarus sim, nullis antè hæc Latino sermone condita, ancépsq; lubricum esse rerum omnium nouarum, talium vtique quàm steriles gratiæ difficultates in promendo: sed quoniam occurrere verisimile est omnium qui hæc cognoscant cogitationi, quonam modo exoleuerint in medicinæ vsu, quæ tam parata atque pertinentia erant: mirúmque & indignum protinus subit, nullam artium inconstantiorem fuisse, & etiamnum sępius mutari, cùm sit fructuosior nulla. Diis

primùm inuentores suos assignauit, & cęlo dicauit. Necnon & hodie multifariàm ab oraculis medicina petitur. Auxit deinde famã etiam crimine, ictum fulmine Aesculapiũ fabulata, quoniam Tyndaridẽ reuocauisset ad vitã. Nec tamẽ cessauit narrare alios reuixisse opera sua, clara Troianis temporibus, quibus fama certior, vulnerum tamen duntaxat remediis. Sequentia eius (mirum dictu) in nocte densissima latuere vsq; ad Peloponnesiacum bellum: tunc eam reuocauit in lucem Hippocrates, genitus in insula Coo, in primis clara ac valida, & Aesculapio dicata. Is cùm fuisset mos, liberatos morbis scribere in templo eius Dei quid auxiliatum esset, vt posteà similitudo proficeret, excripsisse ea traditur, atq; (vt Varro apud nos credit) iam tẽplo cremato, instituisse medicinam hanc, quæ Clinice vocatur. Nec fuit posteà quæstus modus, quoniam Prodicus Selymbriæ natus, discipulus eius, institués quam vocant Iatralepticen, reunctoribus quoque Medicorũ ac mediastinis vectigal inuenit. Horum placita Chrysippus ingenti garrulitate mutauit, plurimúmque etiam ex Chrysippo discipulus eius Erasistratus, Aristotelis filia genitus. Hic Antiocho Rege sanato centum talentis donatus est à Rege Ptolemæo filio eius, vt incipiamus & præmia artis ostendere. Alia factio ab experimentis se cognominans Empiricen, cœpit in Sicilia, Acrone Agrigentino Empedoclis Physici autoritate commendato. Dissedeθrúntque eæ scholæ: & omnes eas damnauit Herophilus, in musicos pedes venarum pulsu descripto per ætatum gradus. Deserta deinde & hæc secta est, quoniam necesse erat in ea literas scire. Mutata & quam posteà Asclepiades (vt retulimus)

tulimus) inuenerat. Auditor eius Themiſon fuit, qui quæ inter initia ſcripſit, illo mox recedente à vita, ad ſua placita mutauit. Sed & illa Antonius Muſa eiuſdẽ autoritate Diui Auguſti, quem contraria medicina graui periculo exemerat. Multos prætereo Medicos, celeberrimóſque ex iis Caſſios, Calpitanos, Aruntios, Albutios, Rubrios, C C L. H-S. annua mercede iis fuere apud principes. Q. verò Stertinius imputauit principibus, quod H-S. quingenis annuis contentus eſſet: ſexcena enim ſibi quæſtu vrbis fuiſſe numeratis domibus oſtendebat. Par & fratri eius merces à Claudio Cæſare infuſa eſt: cenſúſque, quanquam exhauſti operibus Neapoli exornata, hæredi * H-S. C C C. relinquere, quantum ad eam ætatem Aruntius ſolus. Exortus deinde eſt Vectius Valens, adulterio Meſſalinæ Claudij Cæſaris nobilitatus, paritérque eloquentię aſſectator. Is eam potentiam nactus, nouam inſtituit ſectã. Eadem ætas Neronis principatu ad Theſſalum tranſiliuit, delentem cuncta maiorum placita, & rabie quadam in omnis æui medicos perorantẽ: quali prudentia ingenióque, æſtimari vel vno argumento abundè poteſt, cũ monumento ſuo (quod eſt Appia via) iatronicen ſe inſcripſerit. Nullius hiſtrionũ equarúmq; trigarij comitatior egreſſus in publico erat: cum Crinas Maſſilienſis arte geminata, vt cautior religioſiórque, ad ſiderum motus ex ephemeride Mathematica cibos dando, horáſque obſeruando, autoritate eũ præceſſit. Nupérque centies H-S. reliquit muris patriæ, mœnibus quoq; aliis penè non minori ſumma extructis. Hi regebant fata, cùm repentè ciuitatem Charmis ex eadem Maſſilia inuaſit, damnatis non ſolùm prioribus Medicis, verùm & bal

** Hermolaus hic legit ſeſtertia treceta: Budæus ſeſtertiũm trecẽties: quæ ſumma eſt centuplicato maior. Vide ipſum libro 2. de Aſſe.*

& balineis: frigidáque etiam hybernis algoribus lauari perſuaſit. Merſit ægros in lacus. Videbamus ſenes Conſulares vſque in oſtentationem rigentes. Qua de re extat etiã Annæi Senecæ adſtipulatio. Nec dubium eſt, omnes iſtos famam nouitate aliqua aucupantes, animas ſtatim noſtras negotiari. Hinc illæ circa ægros miſeræ ſententiarũ concertationes, nullo idem cenſente, ne videatur acceſſio alterius. Hinc illa infelicis monumenti inſcriptio, turba ſe medicorum periſſe. Mutatur ars quotidie toties interpollis, & ingeniorum Græciæ flatu impellimur. Palámque eſt, vt quiſque inter iſtos loquendo polleat, imperatorem illico vitæ noſtræ necíſque fieri: ceu verò non millia gentium ſine Medicis degant, nec tamen ſine Medicina: ſicut populus Romanus vltra ſexcenteſimum annum, nec ipſe in accipiendis artibus lentus, Medicinæ verò etiam auidus, donec expertam damnauit. Etenim perconſere inſignia priſcorum in his moribus conuenit. Caſſius Hemina ex antiquis autor eſt, primum è Medicis veniſſe Romam Peloponneſo Archagathũ Lyſaniæ filium, L. Aemilio, M. Liuio Coss. anno vrbis D. XXXV, eíque ius Quiritium datum, & tabernam in compito Acilia emptam ob id publicé. Vulnerarium eum tradunt fuiſſe vocatũ, miréq; gratum aduentum eius initio: mox à ſæuitia ſecandi vrendíque, tranſiſſe nomen in carnificem. & in tædium artem omnéſque Medicos: quod clariſſimè intelligi poteſt ex M. Catone, cuius autoritati triumphus atque Cenſura minimum conferunt: tanto plus in ipſo eſt. Quamobrem verba eius ipſa ponemus, Dicam de iſtis Græcis ſuo loco Marce fili, quid Athenis exquiſitum habeam, & quod bonum ſit

cor

eorum literas inſpicere, non perdiſcere. Vincam nequiſſimum & indocile genus illorum: & hoc puta vatem dixiſſe: Quandocunq; iſta gens ſuas literas dabit, omnia corrumpet. Tum etiam magis, ſi Medicos ſuos huc mittet. Iurarunt inter ſe barbaros necare omnes Medicina. Sed hoc ipſum mercede faciunt: vt fides iis ſit, & facilè diſperdant. Nos quoque dictitant barbaros, & ſpurcius nos, quàm alios opicos, appellatione fœdant. Interdixi tibi de Medicis. Atque hic Cato DCV. anno vrbis noſtrę obiit, LXXXV. ſuo, ne quis illi defuiſſe publicè tempora, aut priuatim vitæ ſpatia ad experiendum arbitretur. Quid ergo? damnatam ab eo rem vtiliſſimam credimus? Minimè hercule. Subiicit enim qua Medicina & ſe & coniugem vſque ad longam ſenectam perduxerit, iis ipſis ſcilicet, quæ nunc nos tractamus. Profitetúrque eſſe commentarium ſibi, quo medeatur filio, ſeruis, familiaribus, quem nos per genera vſus ſui differimus. Nō rem antiqui damnabant, ſed artem. Maximè verò quæſtum eſſe immani pretio vitæ recuſabant. Ideo templum Aeſculapij, etiam cùm reciperetur is Deus, extra vrbem feciſſe, iterúmque in inſula, traduntur. Et cùm Græcos Italia pellerent, diu etiam poſt Catonem excepiſſe Medicos. Augebo prouidentiam illorum. Solam hanc artium Græcarum nondum exercet Romana grauitas in tanto fructu, pauciſſimi Quiritium attigere, & ipſi ſtatim ad Græcos transfugæ. imò verò autoritas aliter quàm Græcè eam tractantibus, etiam apud imperitos expertéſque linguæ, non eſt. Ac minus credunt, quæ ad ſalutem ſuam pertinent, ſi intelligunt. Itaque hercule in hac artium ſola euenit, vt cuicunque Medico ſe profeſſo ſtatim credatur, cùm

ſit

ſit periculum in nullo mendacio maius. Non tamen illud intuemur: adeò blanda eſt ſperandi pro ſe cuique dulcedo. Nulla prætereà lex, quæ puniat inſcitiam capitalem, nullum exemplum vindictæ. Diſcunt periculis noſtris, & experimenta per mortes agunt: Medicóque tantùm hominem occidiſſe impunitas ſumma eſt. Quinimo tranſit conuicium, & intemperantia culpatur, vltróque qui periere, arguuntur. Sed decuriæ pro more cenſuris principum examinantur: inquiſitio per parietes agitur: & qui de nummo iudicet, à Gadibus columníſque Herculis accerſitur: de exilio verò non niſi die X L. quinque electis viris datur tabella. At de iudice ipſo quales in conſilium eunt, ſtatim occiſuri? Meritò, dum nemini noſtrum libet ſcire, quid ſaluti ſuæ opus ſit. Alienis pedibus ambulamus: alienis oculis agnoſcimus: aliena memoria ſalutamus: aliena viuimus opera. Perierúntque rerum naturæ pretia & vitæ argumenta. Nihil aliud pro noſtro habemus, quàm delicias. Non deſeram Catonem tam ambitioſæ artis inuidiæ à me obiectum, aut Senatum illum qui ita cenſebat, ídque non criminibus artis arreptis, vt aliquis expectauerit. Quid enim venenorum fertilius, aut vnde plures teſtamentorum inſidiæ? Iam verò & adulteria etiam in principum domibus, vt Eudemi in Liuia Druſi Cæſaris: item Valentis, in qua dictũ eſt regina. Non ſint artis iſta, ſed hominum. Non magis hæc vrbi timuit Cato, vt equidem credo, quàm reginas. Ne auaritiam quidem arguam, rapacéſq; nundinas pendentibus fatis, & dolorum indicaturam, ac mortis arrham, aut arcana præcepta, Squamam in oculis emouendam potiùs, quàm extrahendam: per quæ effectũ eſt, vt nihil

mag

magis prodeſſe videretur, quàm multitudo graſſantium. Neque enim pudor, ſed æmuli pretia ſummittunt. Notum eſt ab eodẽ Charmide vnum ægrum ex prouincialibus H-S ducentis conductum: Alconti vulnerum Medico H-S. C. damnato ademiſſe Claudium principem. Eidémque in Gallia exulanti, & deinde reſtituto acquiſitum non minus intra paucos annos. Et hæc perſonis imputentur. Ne fęcem quidem aut inſcitiam eius turbæ arguamus, ipſorúmq; intemperantiam in morbis, aquarum calidarum diuerticulis: imperioſam inediam, & ab iiſdem deficientibus cibos ſæpius die ingeſtos, mille prætereà pœnitentiæ modis, culinarum etiam præceptis & vnguentorum miſturis, quando nullas omiſere vitæ illecebras. Inuehi peregrinas merces, conciliaríque externa pretia, diſplicuiſſe maioribus crediderim equidem, nõ tamen hoc Catonem prouidiſſe, cùm damnaret artem. Theriace vocatur excogitata compoſitio luxuriæ. Fit ex rebus externis, cùm tot remedia dederit natura, quæ ſingula ſufficerent. Mithridaticum antidotum ex rebus LIIII. componitur, interim nullo põdere æquali, & quarundam rerũ ſexageſima denarij vnius imperata. Quo Deorum perfidiam iſtam monſtrante? Hominum enim ſubtilitas tanta eſſe non potuit. Oſtentatio artis & portentoſa ſcientiæ venditatio manifeſta eſt. Ac ne ipſi quidem illam nouere. Comperíque vulgo pro cinnabari Indica in medicamenta minium addi, inſcitia nominis, quod eſſe venenum docebimus inter pigmenta. Verùm hæc ad ſingulorum ſalutem pertinent. Illa autem, quæ timuit Cato, atque prouidit, innocentiora multo & parua opinatu, quæ proceres artis eiuſdem in ſemetipſis fatentur.

Illa

Illa perdidere imperij mores, illa quæ ſani patimur, luctatus, ceromata ceu valetudinis cauſa inſtituta, balineæ ardentes, quibus perſuaſere in corporibus cibos coqui, vt nemo non minus validus exiret, obedientiſſimi verò efferrentur. Potus deinde ieiunorum ac vomitiones, & rurſus perpotationes, ac pilorum euiratio inſtituta reſinis eorum: Itémque pectines in fœminis quidem publicati. Ita eſt profectò, lues morum, nec aliunde maior, quàm è medicina, vatem prorſus quotidie facit Catonem, & oraculum: Satis eſſe ingenia Græcorum inſpicere, non perdiſcere. Hæc fuerint dicenda pro Senatu illo, ſexcentíſq; populi Romani annis aduerſus artem, in qua conditione inſidioſiſſima autoritatem peſſimis boni faciunt: ſimul contra attonitas quorundam perſuaſiones, qui prodeſſe niſi pretioſa non putant. Neque enim dubitauerim, aliquibus faſtidio futura quæ dicentur animalia: at non Virgilio fuit nominare formicas nulla neceſſitate, & curculiones, ac lucifugis congeſta cubilia blattis: non Homero inter prælia Deorum improbitatem muſcæ deſcribere: non naturæ gignere iſta, cùm gignat hominem. Proinde cauſas quiſque & effectus, non res, æſtimet. Ordiemur autem à confeſſis, hoc eſt, lanis ouíſque, vt obiter rebus præcipuis honos in primis perhibeatur. Quædam etiam ſi alienis locis, tamen obiter dici neceſſe erit. Nec deerat materiæ pompa, ſi quicquam aliud intueri liberet, quàm fidem operis. Quippe inter prima proditis etiam ex cinere phœnicis nidóque medicinis, ceu verò id certum eſſet, atque non fabuloſum. Irridere eſt, vitæ remedia poſt milleſimum annum reditura monſtrare.

De

De medicinis lanarum. *Cap. II.*

LAnis autoritatem veteres Romani etiam religiosam habuere, postes à nubentibus attingi iubentes. Prætérque cultum & tutelam contra frigora, succidæ plurima præstant remedia ex oleo vinóque aut aceto, prout quæque mulceri morderíue opus sit, & astringi laxaríue, luxatis membris, dolentibúsque neruis impositæ, & crebrò suffusæ. Quidam etiam salem admiscent luxatis. Alij cum lana rutam tritam adipémque imponunt. Item contusis tumentibúsque. Halitus quoque horis gratiores facere traditur, confricatis dentibus atque gingiuis admisto melle. Prodest & phreneticis suffitu. Sanguinem in naribus sistit cum oleo rosaceo, & alio modo indita auribus obturatis spissius. Quin & hulceribus vetustis imponitur cum melle. Vulnera ex vino, vel aceto, vel aqua frigida & oleo expressa sanat. Arietis vellera lota frigida ex oleo madefacta, in muliebribus malis inflammationes vuluæ sedant. Et si procidant, suffitu reprimunt. Succida lana imposita subditáque mortuos partus euocat. Sistit etiam profluuia earum. At canis rabiosi morsibus inculcata post diem septimum soluitur. Reduuias sanat ex aqua frigida. Eadem nitro, sulphure, oleo, aceto, pice liquida feruentibus tincta, quàm calidissima imposita bis die, lumborum dolores sedat. Sanguinem sistit ex ariete succida, articulos extremitatũ præligans. Laudatissima omnis è collo, natione verò Galatica, Tarentina, Attica, Milesia. Succidam imponunt & desquamatis, percussis, liuidis, incussis, collisis, contritis, deiectis, capitis & aliis doloribus, stomachi * inflammationi ex aceto & rosaceo. Cinis eius illinitur attritis, vulneratis, ambu-

inflationi

stis. Et in oculorum medicamenta additur: item in fistulas auresque suppuratas. Ad hęc detonsam eam, alij verò euulsam decisis summis partibus siccant, carpúntque, & in fictili crudo componunt, ac melle perfundunt vtrunque. Alij assulis tedæ subiectis, & subinde interstratis, oleo aspersam accendunt, cinerémque in labellis aqua addita confricant manu, & considere patiuntur, ídque sæpius mutantes aquam, donec linguam astringat leniter, nec mordeat. Tum cinerem reponunt. Vis eius septica est, efficacissiméque genas purgat. Quin ipsę sordes pecudum sudórque feminum & alarum adhærentes lanis (œsypum vocant) innumeros propè vsus habent. In Atticis ouibus genito palma. Fit pluribus modis, sed probatissimum, lana ab his partibus recenti concerpta, aut quibuscunque sordibus succidis primùm collectis, ac lento igni in æneo vase subferuefactis & refrigeratis, pinguíq; quod supernatet, collecto in fictili vase, iterúmque decocta priori materia: quæ pinguitudo vtraque frigida aqua lauatur, & in linteo siccatur, ac Sole torretur, donec candida fiat ac translucida. Tum in stannea pyxide conditur. Probatio autem, vt sordium virus oleat, & manu fricante ex aqua non liquetur, sed albescat vt cerussa. Oculis vtilissimum contra inflammationes genarúmque callum. Quidam in testa torrent, donec pinguedinem amittat, vtilius talé existimantes erosis & duris genis, angulis scabiosis & lacrymantibus. Hulcera non oculorum modò sanat sed oris etiam & genitalium cum anserino adipe. Medetur & vuluæ inflammationibus, & sedis rhagadiis & condylomatis cum meliloto ac butyro. Reliquos vsus eius suo loco digeremus. Sordes

quoque

quoque caudarum concretæ in pilulas,ac ſiccatæ per ſe tuſæque in farinam & illitæ dentibus mirè proſunt, etiam labantibus, gingiuíſque,ſi carcinoma ſerpat.Iam verò pura vellera aut per ſe impoſita cæcis doloribus, aut accepto ſulphure: & cinis eorum genitalium vitiis.Tantúmque pollent, vt medicamentis quoque ſuperponantur. Medentur ante omnia & pecori ipſi, ſi faſtidio non paſcatur. Cauda enim quàm arctiſſimè præligata, euulſa inde lana,ſtatim veſcuntur. Tradúntque quod extra nodum ſit è cauda præmori.

De ouorum natura. *Cap. III.*

LAnæ habent & cum ouis ſocietatem ſimul fronti impoſitæ contra epiphoras. Non opus eſt eas in hoc vſu radicula eſſe curatas: neque aliud,quàm candidum ex ouo,infundi ac pollinem thuris. Oua per ſe infuſo candido oculis epiphoras cohibent,vrentéſq; refrigerant.Quidam cum croco præferunt, & pro aqua miſcent collyriis. Infantibus verò contra lippitudines vix aliud remedium eſt, butyro admiſto recenti. Eadem cum oleo trita ignes ſacros leniunt, betæ foliis ſuperilligatis.Candido ouorũ in oculis & pili reclinantur Hammoniaco trito admiſtóque. Et vari in facie cum pineis nucleis, ac melle modico. Ipſa facies illita Sole non aduritur.Ambuſta aquis ſi ſtatim ouo occupentur,puſtulas non ſentiunt.Quidam admiſcent farinam hordeaceam,& ſalis parum. Hulceribus verò ex ambuſto cum candido ouorum toſtum hordeum & ſuillo adipe, mirè prodeſt. Eâdem curatione ad ſedis vitia vtuntur: infantibus quidem,etiam ſi quid ibi procidat.Ad pedum rimas ouorũ candido decocto cum ceruſſæ denariorum duûm

pondere, pari ſpumæ argenti, myrrhæ, exiguo deinde vino. Ad ignem ſacrum, candido ouorum trito cum amylo. Aiunt & vulnera candido glutinari, calculóſque pelli. Lutea ouorum cocta vt indureſcant, admiſto croco modicè, item melle & lacte mulieris illita, dolores oculorum mitigant. Vel cum roſaceo & mulſo lana oculis impoſita, vel cum trito apij ſemine ac polenta in mulſo illita. Prodeſt & tuſſientibus per ſe luteum deuoratum liquidum, ita vt dentibus non attingatur: thoracis diſtillationibus, faucium ſcabritiæ. Priuatim contra hęmorrhoidum morſum illinitur, ſorbetúrq; crudum. Prodeſt & renibus, veſicæ roſionibus exhulcerationibúſque, & cruenta excreantibus. Quinque ouorum lutea in vini hemina cruda ſorbentur dyſentericis, cum iure putaminis ſui & papaueris ſucco ac vino. Dantur cœliacis cum vuæ paſſæ pinguis pari pondere & malicorio, per triduum æquis portionibus. Et alio modo lutea ouorum trium lardi veteris & mellis quadrantibus, vini veteris cyathis tribus trita ad craſſitudinem mellis, & cùm opus ſit, auellanæ nucis magnitudine ex aqua pota. Item ex oleo fricta terna, totis ouis pridie maceratis in aceto. Sic & lienicis. Sanguinem autem reiicientibus cũ tribus cyathis muſti. Vtuntur iiſdem ad liuentia, ſi vetuſtiora ſint, cum bulbis ac melle. Siſtunt & menſes mulierum cocta, & ex vino pota inflationes quoque vuluæ cruda cũ oleo ac vino illita. Vtilia ſunt & ceruicis doloribus cũ anſerino adipe & roſaceo. Sedis etiã vitiis durata igni, vt calore quoq; proſint. Et condylomatis cũ roſaceo. Item ambuſtis durata ex aqua, mox in pruna putaminibus exuſtis, tum lutea ex roſaceo illinuntur. Fiunt & tota

lutea,

lutea, quæ vocant schista, cum triduo incubata tolluntur. Stomachũ dissolutum confirmant pulli ouorum cũ gallę dimidio, ita ne ante duas horas alius cibus sumatur. Dant & dysentericis pullos in ipso ouo decoctos, admista vini austeri hemina, & pari modo olei polentæq;. Membrana putaminis detracta siue crudo, siue cocto, labiorum fissuris medetur. Putaminis cinis in vino potus, sanguinis eruptionibus. Cõburi sine membrana oportet: sic fit & dentifricium. Idem cinis & mulierum menses cũ myrrha illitus sistit. Firmitas putaminum tanta est, vt recta nec vi nec pondere vllo frangãtur, nec nisi paululũ inflexa rotunditate. Tota oua adiuuant partum, cum ruta, & anetho, & cumino pota ex vino. Scabiem corporum ac pruritum oleo & cedria mistis tollunt. Hulcera quoque humida in capite cyclamino admista. Ad puris & sanguinis excreationes ouum crudum cum porri sectiui succo, paríque mensura melli Græci calefactũ hauritur. Dantur & tussientibus cocta & trita cum melle, & cruda cum passo oleíq; pari modo. Infunduntur & virilitatis vitiis singula cum ternis passi cyathis, amylíq; semuncia à balineis. Aduersus ictus serpentium cocta tritáque adiecto nasturtio illinuntur. Cibo quot modis iuuent notum est, cùm transmeent faucium tumorem, calfactúq; obiter foueant. Nullus est alius cibus, qui in ægritudine alat, neque oneret, simúlque vim potus ac cibi habeat. Maceratorum in aceto molliri diximus putamen. Talibus cum farina in pane subactis cœliaci recreantur. Quidam ita resoluta in patinis torreri vtilius putant. Quo genere non aluos tantùm, sed & menses fœminarum sistunt: aut si maior sit impetus, cruda cũ farina ex aqua hau-

riuntur, & per se lutea ex iis decocta in aceto, donec indurescant: iterúmque cum trito pipere torrentur ad cohibendas aluos. Fit & dysentericis remedium singulare, ouo effuso in fictili nouo, eiusdemque oui mensura, vt paria sint omnia, melle, mox aceto, item oleo, confusis crebróque permistis. Quo fuerint ea excellentiora, hoc præsentius remedium erit. Alij eadem mensura pro oleo & aceto resinam adiiciunt rubentem, vinúmque: & alio modo temperant, olei tantùm mensura pari pineíque corticis duabus sexagesimis denariorum, vna eius quod rhus diximus, mellis obolis quinque simul decoctis, ita vt cibus alius post quatuor horas sumatur. Torminibus quoq; multi medentur, oua bina * cum aliis piscis quatuos vnà atterendo, viníque hemina calefaciendo, atque ita potui dando. Et ne quid desit ouorum gratiæ, candidum ex his admistum calci viuæ glutinat vitri fragmenta. Vis verò tanta est, vt lignum perfusum ouo non ardeat, ac ne vestis quidem contacta aduratur. De gallinarum autem ouis tantùm locuti sumus, cùm & reliquarum alitum restent magnæ vtilitates, sicut suis locis dicemus. Præterea est ouorum genus in magna Galliarum fama, omissum Gręcis. Angues innumeri æstate conuoluti, saliuis faucium corporúmque spumis artifici complexu glomerantur, anguinum appellatur. Druidæ sibilis id dicunt in sublime iactari, sagóque oportere intercipi, ne tellurem attingat. Profugere raptorem equo: serpentes enim insequi, donec arceantur amnis alicuius interuentu. Experimentum eius esse, si contra aquas fluitet vel auro vinctum. Atque, vt est Magorum solertia occultandis fraudibus sagax, certa Luna capiendum censent, tanquam congrue

** In vetusto quodã exẽplari, quãuis alioqui deprauatissimè scripto, postrema litera ex dictione, alijs, principio subsequẽtis dictionis, piscis, cohærebat. Quo fit, vt hic legendũ coniciam. Cũ allij spicis quatuor. Spicas e-*

gruere operationem eam ſerpentium humani ſit arbitrij. Vidi equidem id ouum mali orbiculati modici magnitudine, cruſta cartilaginis, velut acetabulis brachiorum polypi crebris, inſigne Druidis. Ad victorias litium ac regum aditus mirè laudatur: tantæ vanitatis, vt habentem id in lite in ſinu equitem Romanum è Vocontiis, à Diuo Claudio principe interemptum non ob aliud ſciam. Hic tamen complexus anguium & efferatorum concordia, cauſa videtur eſſe, quare exteræ gentes caduceum in pacis argumentis circundata effigie anguium fecerint. Neque enim criſtatos eſſe in caduceo mos eſt. De anſerum ouis magnæ vtilitatis, ipſoque anſere dicturi hoc in volumine, debemus honorem & Comagenorum clariſſimæ rei. Fit ex adipe anſerum, alioquin celeberrimi vſus eſt, ad hoc in Comagene Syriæ parte cum cinnamo, caſia, pipere albo, herba quæ Comagene vocatur, obrutis niue vaſis, odore iucundo, vtiliſſimum ad perfrictiones, conuulſiones, cæcos ac ſubitos dolores, omniáque quæ acopis curantur: vnguentúmque pariter ac medicamentum eſt. Fit & in Syria alio modo, adipe auium curato, vt diximus, additis eryſiſceptro, xylobalſamo, phœnice elate, item calamo, ſingulorum pondere, qui ſit adipis, cum vino bis aut ter ſubferuefactis. Fit autem hyeme, quoniam æſtate non glaciat, niſi accepta cera. Multa prætereà remedia ſunt ex anſere, quod miror, æquè quàm capris. Nanque anſer coruúſque ab æſtate in autumnum morbo conflictari dicuntur. De anſerum honore, quem meruere Gallorum in Capitolium aſcenſu deprehenſo, diximus.

nim Latini vocāt ſegmenta illa in allij capitibus, quas Græci ἄγλιθας nominant.

Remedia de cane, & ex animalibus quæ placida non ſunt, ſed fera, & ex volucribus, & contra morſus phalangiorum.

Cap. IIII.

EAdem de cauſa ſupplicia annua canes pendunt inter ædem Iuuentutis & Summani, vini in furca ſambucea arbore fixi. Sed plura de hoc animali dici cogunt priſcorum mores. Catulos lactentes adeò puros exiſtimabant ad cibum, vt etiam placandis numinibus hoſtiarum vice vterentur his. Genito manè catulo res diuina fit, & in cœnis Deûm etiamnũ ponitur catulina. Aditialibus quidem epulis celebrem fuiſſe, Plauti fabulæ indicio ſunt. Sanguine canino contra toxica nihil præſtantius putatur. Vomitiones quoque hoc animal monſtraſſe homini videtur. Et alios vſus ex eo mirè laudatos referemus ſuis locis. Nunc ad ſtatutum ordinem pergemus. Aduerſus ſerpentium ictus efficacia habẽtur, fimum pecudis recens in vino decoctum illitúmque: mures diſſecti & impoſiti, quorum natura non eſt ſpernenda, præcipuè in aſſenſu ſiderum (vt diximus) cum lumine Lunæ fibrarum numero creſcente ac decreſcente. Tradunt magi, iocinere muris dato porcis in fico, ſequi dantem id animal. In homine quoque ſimiliter valere, ſed reſolui cyatho olei poto. Muſtelarum duo genera: alterum ſylueſtre. Diſtant magnitudine. Græci vocant ictidas. Harum fel contra aſpides dicitur efficax cæterò venenum. Hæc autem quæ in domibus noſtris oberrat, & catulos ſuos (vt autor eſt Cicero) quotidie transfert, mutátque ſedem, ſerpentes perſequitur. Ex ea inueterata ſale denarij pondus in cyathis tribus datur percuſſis, aut ventriculus coriandro fartus inueteratúſque

& in

&in vino potus. Et catulus muſtelæ etiam efficacius. Quædam pudenda dictu tanta autorum aſſeueratione commendantur, vt præterire fas non ſit. Siquidem illa concordia rerum, aut repugnantia, medicinæ gignuntur: veluti cimicum animalis fœdiſſimi, & dictu quoque faſtidiendi natura, contra ſerpentium morſus, & præcipuè aſpidum valere dicitur. Item contra venena omnia: argumento, quòd dicunt gallinas, quo die id ederint, non interfici ab aſpide: carnes quoque earum percuſſis plurimum prodeſſe. Ex his quę tradunt, humaniſſimum eſt, illinire morſibus cum ſanguine teſtudinis: item ſuffitu eorum abigere: ſanguiſugas adhærentes, hauſtáſque ab animalibus reſtinguere in potu datos. Quanquam & oculos quidam iis inungunt tritis cum ſale & lacte mulierum, auréſque cum melle & roſaceo admiſtis. Eos qui agreſtes ſint, & in malua naſcantur, crematos cinere permiſto roſaceo infundunt auribus. Cætera quæ de iis tradunt, vomicæ & quartanarum remedia aliorúmque morborum, tanquam ouo aut cera aut faba incluſos cenſeant deuorandos, falſa, nec referenda arbitror. Letargi tamen medicinæ cum argumento adhibent, quoniam vincatur aſpidum ſomnifica vis, ſeptenos in cyatho aquæ dantes, pucrilibus annis quaternos. Et ſtranguriæ fiſtulæque impoſuere. Adeò nihil parens illa rerum omnium ſine ingentibus cauſis genuit. Quin & adalligatos læuo brachio binos lana ſubrepta paſtoribus, reſiſtere nocturnis febribus prodiderunt, diurnis in roſaceo panno. Rurſus iis aduerſatur ſcolopendra, ſuffitúque necat. Aſpides percuſſos torpore & ſomno necant, omnium ſerpentium minimè ſanabiles. Sed & venenum earum ſi ſanguinem attingi, aut re-

cens vulnus, statim interimit: inueteratum hulcus tardius. De cætero potum quantalibet copia, non nocet. Non est enim tabifica vis: itaque occisa morsu earum animalia, cibis innoxia sunt. Cunctarer in proferendo ex his remedio, nisi M. Varronē scirem LXXXVIII. vitæ anno prodidisse, aspidum ictus efficacissimè curari, hausta à percussis ipsorum vrina. Basilisci, quem etiam serpentes ipsi fugiunt, alios olfactu necantem, qui hominem vel si aspiciat tantùm, dicitur interimere, sanguinem Magi miris laudibus celebrant, coëuntem picis modo & colore, dilutum cinnabari clariorem fieri. Tribuunt ei & successus petitionum à potestatibus, & à diis etiam precum, morborúmque remedia, veneficiorum amuleta. Quidam id Saturni sanguinem appellant. Draco non habet venena. Caput eius limini ianuarum subditum, propitiatis adoratione Diis, fortunatam domum facere promittunt. Oculis eius inueteratis, & cum melle tritis, inunctos non pauescere ad nocturnas imagines, etiam pauidos. Cordis pingue in pelle dorcadum neruis ceruinis adalligatum in lacerto, conferre iudiciorum victoriæ. Primum spondylum aditus potestatum mulcere. Dentes eius illigatos pedibus caprearum ceruinis neruis, mites præstare dominos, potestatésque exorabiles. Sed super omnia est compositio, qua inuictos faciunt Magorum mendacia: Cauda draconis & capite, pilis leonis è fronte & medulla eiusdem, equi victoris spuma, canis Vnguibus adalligatis ceruino corio, neruísque cerui alternatis & dorcadis: quæ arguisse non minus refert, quàm contra serpentes remedia demonstrasse, quoniam hæc morborum veneficia sunt. Draconum adipem venenata fugiunt: item

virus

virus ichneumonum, & cutis cinere in aceto perunctos. Viperæ caput impositum, vel alterius quàm quæ percusserit, sine fine prodest. Item si quis eam ipsam in vapore baculo sustineat: aiunt enim præcauere: item si quis exustæ eius cinerem illinat. Reuerti autem ad percussum serpentes necessitate naturæ, Nigidius autor est. Caput quidem dissecant Scythæ inter aures ad eximendum lapillum, quem aiunt ab ea deuorari territa. Alij ipso toto capite vtuntur. Fiunt ex vipera pastilli, qui theriaci vocantur à Græcis, quaternis digitis vtrinque amputatis, exemptísque interaneis, & liuore spinæ adhærente, reliquo corpore in patina ex aqua & anetho discocto, spinísq; exemptis, & addita similagine, atque ita in vmbra siccatis pastillis, quibus ad multa medicamenta vtuntur. Significandum videtur è vipera tantùm hoc fieri. Quidam purgatæ, vt suprà dictum est, adipem cum olei sextario decoquunt ad dimidias. Ex eo, cùm opus sit, ternis stillis additis in oleum perunguntur, vt omnes bestiæ fugiant eos. Præterea constat, contra omnium serpentium ictus, quamuis insanabiles, ipsarum serpentium exta imposita auxiliari: eósque qui aliquando viperæ iecur coctum hauserint, nunquàm posteà feriri à serpente. Neque anguis venenatus est, nisi per mensem Luna instigatus. Sed prodest viuus comprehensus, & in aqua contusus, si foueatur ita morsus. Quin & inesse ei remedia multa creduntur, vt dicemus, & ideo Aesculapio dicatur. Democritus quidem monstra quædā ex his conficit, vt possint auium sermones intelligi. Atqui anguis Aesculapius Epidauro Romam aduectus est: vulgóq; pascitur & in domibus. Ac nisi incendiis semina exurerētur,

non

non eſſet fœcunditati eorum reſiſtere. In orbe terrarum pulcherrimum anguium genus eſt, quod in aqua viuit, hydri vocantur, nullis ſerpentium inferiores veneno. Horum iecur ſeruatum aduerſus percuſſos ab his auxilium eſt. Scorpio tritus ſtellionum veneno aduerſatur. Fit enim & è ſtellionibus malum medicamentum. Nam cùm immortuus eſt vino, faciem eorum qui biberint, lentigine obducit. Ob hoc in vnguēto necant eum, inſidiantes pellicum formæ. Remedium eſt oui luteum, & mel ac nitrum. Fel ſtellionum tritum in aqua muſtelas congregare dicitur. Inter omnia venenata ſalamandræ ſcelus maximum eſt. Cætera enim ſingulos feriunt, nec plures pariter interimunt: vt omittam, quòd perire conſcientia dicuntur homine percuſſo, neque amplius admitti ad terras: ſalamandra populos pariter necare improuidos poteſt. Nam ſi arbori irrepſit, omnia poma inficit veneno, & eos qui ederint, necat frigida vi, nihil aconito diſtans. Quinimo ſi contacto ab ea ligno vel pede cruſta panis incoquatur, idem veneficium eſt: vel ſi in puteum cadat. Quippe cum ſaliua eius quacunque parte corporis, vel in pede imo reſperſa, omnis in toto corpore defluat pilus. Tamen talis ac tanta vis veneni à quibuſdam animalium, vt ſuibus, manditur, domante eadem illa rerum diſſidentia. Venenum eius extingui primum omnium ab his quæ veſcantur illa, veriſimile eſt. Quæ prodantur, cantharidum potu, aut lacerta in cibo ſumpta: cætera aduerſantia diximus, dicemúſque ſuis locis. Ex ipſis quæ Magi tradunt contra incendia, quoniam ignes ſola animalium extinguat, ſi forent vera, iam eſſet experta Roma. Sextius Venerem accendi cibo earum, ſi detractis interaneis

raneis, & pedibus, & capite in melle seruentur, tradit, negátque restingui ignem ab iis. Ex volucribus in auxilio contra serpentes primùm vultur est. Annotatum quoque minus virium esse nigris. Pennarum ex his nidore, si vrantur, fugari eas dicunt. Item cor eius alitis habentes, tutos esse ab impetu non solùm serpentium, sed etiam ferarum, latronúmque, & regum ira. Carnibus gallinaceorum, ita vt tepeant auulsæ. appositis, venena serpentium domantur: item cerebro in vino poto. Parthi gallinæ malunt cerebrum plagis imponere. Ius quoque ex his potum præclarè medetur, & in multis aliis vsibus mirabile. Pantheræ leonésque non attingunt perunctos eo, præcipuè si & allium fuerit incoctum. Aluum soluit: validius è vetere gallinaceo. Prodest & contra longinquas febres, & torpentibus membris tremulísque, & articulariis morbis, & capitis doloribus, epiphoris, inflationibus, fastidiis, incipienti tenesmo, iocineri, renibus, vesicæ: contra cruditates, suspiria. Itaque etiam faciédi eius extant præcepta. Efficacius enim cocti cum olere marino, aut cybio, aut cappari, aut apio, aut herba Mercuriali, aut polypodio, aut anetho: vtilissimè autem in congiis tribus aquæ ad tres heminas cum suprà dictis herbis, & refrigeratum sub dio dari tempestiuis antecedéte vomitione. Non præteribo miraculum, quanquam ad medicinam non pertinens: si auro liquescenti gallinarum membra misceantur, consumunt id in se. Ita hoc venenum auri est. At gallinaceis ipsis circulo è sarmentis addito collo, non canunt. Auxiliatur contra serpentes & columbarum caro recens concepta, & hirundinum: bubonis pedes vsti cum plumbagine herba. Nec omittam in hac quoque alite exem

exemplum Magicæ vanitatis. Quippe præter reliqua portentosa mendacia, cor eius impositum mammæ mulieris dormientis sinistræ, tradunt efficere vt omnia secreta pronuntiet. Prætereà in pugnam ferentes idem, fortiores fieri. Eiusdem ouo ad capillos remedia demonstrant. Quis autem quæso ouum bubonis vnquam videre potuit, cùm ipsam auem vidisse prodigium sit? quis vtique experiri, & præcipuè in capillo? Sanguine quidem pulli bubonis etiam crispari capillum promittunt. Cuius generis propè videri possint, quæ tradunt & de vespertilione, si ter circunlatus domui viuus, per fenestram inuerso capite infigatur, amuletum esse: priuatímque ouilibus circunlatum toties, & pedibus suspensum sursum in superliminari. Sanguinem quoque eius cum carduo, contra serpentium ictus inter præcipua laudant. Phalangium est Italiæ ignotum, & plurium generum. Vnum simile formicæ, sed multo maius, rufo capite, reliqua parte corporis nigra, albis incursantibus respersum guttis. Acerbior huius, quàm vespæ ictus. Viuit maximè circa furnos & molas. In remedio est, si quis eiusdem generis alterum percusso ostendat. Et ad hoc seruantur, cùm mortui inueniuntur. Et cortices eorum contriti & poti medentur, & mustelæ catuli, vt diximus suprá. Aequè phalangion Græci vocant inter genera araneorum, sed distinguunt lupi nomine. Tertium genus est eodem phalangij nomine araneus lanuginosus, grandissimo capite. Quo dissecto inueniri dicuntur intus vermiculi duo, adalligatíque mulieribus ceruina pelle ante Solis ortum, præstare ne concipiant, vt Cæcilius in commentariis reliquit. Vis ea annua est; quam solam ex om-

ni atocio dixisse fas sit, quoniam aliquarum fœcunditas plena liberis tali venia indiget. Vocatur & rhagion acino nigro similis, ore minimo sub aluo, pedibus breuissimis, tanquam imperfectis. Dolor à morsu eius qualis à scorpione. Vrina similis araneis textis. Idem erat asterion, nisi distingueretur virgulis albis. Huius morsu genua labefactantur. Peior vtroque est cæruleus lanugine nigra, caliginem concitans, & vomitus araneosos. Etiamnum deterior, à crabrone penna tantùm differens. Hic & ad maciem perducit. Myrmecion formicæ similis capite, aluo nigra, guttis albis distinguentibus, vesparum dolore torquet. Tetragnathij duo genera habent: peior, medium caput distinguente linea alba, & transuersa altera. Hic oris tumorem facit. At cinereus posteriori parte candicans, lentior. Minimè autem noxius eodem colore, qui telas muscis in parietibus latissimè pandit. Contra omnium morsus remedium est gallinaceum cerebrũ cum piperis exiguo potum in posca. Item formicæ quinque potæ: pecudum fimi cinis illitus ex aceto: & ipsi aranei quicunq; in oleo putrefacti. Muris aranei morsus sanatur coagulo agnino in vino poto: vngulæ arietinæ cinere cum melle, mustelæ catulo, vt in serpentibus dictum est. Si iuméta momorderit, mus recens cum sale imponitur, aut fel vespertilionis ex aceto. Et ipse mus araneus contra se remedio est, diuulsus & impositus. Nam si prægnans momordit, protinus dissilit. Optimum, si imponatur qui momorderit. Sed & alios ad hunc vsum seruant in oleo, aut luto circũlitos. Est & cõtra morsum eius remedio terra ex orbita. Fertur enim nõ trãsiri ab eo orbitã, torpore quodã naturæ. Scorpio

pionibus contrarius maximè inuicem ſtellio tra ditur, vt viſu quoque pauorem iis afferat, & torpo rem frigidi ſudoris. Itaque in oleo putrefaciunt eum, & ita ea vulnera perungunt. Quidam oleo illo ſpumam argenteam decoquunt ad empla- ſtri genus, atque ita illinunt. Hunc Græci colo- ten vocant, & aſcalaboten & galeoten. In Italia non naſcitur. Eſt enim hic plenus lentigine, ſtri- doris acerbi, & veſcitur, quæ omnia à noſtris ſtellionibus aliena ſunt. Prodeſt & gallinarum fimi cinis illitus, draconis iecur, lacerta diuul- ſa, mus diuulſus, ſcorpio ipſe ſuæ plagæ impoſi- tus, aut aſſus in cibo ſumptus, aut potus, in me- ri cyathis duobus. Proprium eſt ſcorpionum, quòd manus palmam non feriunt, nec niſi pilos attigere. Lapillus qualiſcunque, ab ea parte qua in terra erat, appoſitus plagæ, leuat dolorem. Item teſta terra operta ex aliqua parte, ſicut erat impoſita, liberare dicitur. Non debent reſpicere qui imponunt, & cauere ne Sol aſpiciat. Vermes terreni triti impoſiti proſunt. Multa & alia ex his remedia ſunt, propter quæ in melle ſeruantur. No ctua apibus contraria, & veſpis crabronibúſque & ſanguiſugis: pici quoque Martij roſtrum ſe- cum habentes non feriuntur ab iis. Aduerſantur & locuſtarum minimæ ſine pennis, quos attela- bos vocant. Eſt & formicarum genus venena- tum: non ferè in Italia. Solipugas Cicero appel- lat, ſalpugas Bætica. Iis cor veſpertilionis con- trarium, omnibúſque formicis: ſalamandris can tharides, vt diximus. Sed in iis magna quæſtio, quoniam ipſæ venena ſunt potæ veſicæ cum cru- ciatu præcipuo. Coſſinum equitem Romanum, amicitia Neronis principis notum, cùm is liche- ne correptus eſſet, vocatus ex Aegypto Medicus ob

ob hanc valetudinem eius à Cæsare, cùm cantharidum potum præparare voluisset, interemit. Verùm illitas prodesse nō dubium est, cum succo taminiæ vuæ, & seuo ouis vel capræ. Ipsarum cantharidum venenum in qua parte sit, non constat inter autores. Alij in pedibus & capite existimant esse, alij negant. Conuenit tamen pennas earum auxiliari, in quacunque parte sit venenum. Ipsæ nascuntur ex vermiculo, in spongia maximè, cynorrhodi quæ fit in caule, sed fœcundissimè in fraxino: cæteræ in alba rosa, minus efficaces. Potentissimæ inter omnes variæ, luteis lineis, quas in pennis transuersas habent, multum pingues: interiores minutæ, latæ, pilosæ: inutilissimæ verò, vnius coloris macræq́;. Conduntur in calice fictili non picato, & linteo colligato, congestæ rosa matura, & suspenduntur super acetum cum sale feruēs, donec per linteolum vaporentur, posteà reponuntur. Vis earum adurere corpus, crustas obducere. Eadem pityocampis, in picea nascentibus, eadem buprestí, similitérque præparantur. Efficacissimæ omnes ad lepras lichenásque: dicuntur & menses ciere & vrinam. Ideo Hippocrates & hydropicis dabat. Cantharides obiectæ sunt Catoni Vticensi, ceu venenum vendidisset in auctione regia, quoniam eas sestertiis LX. addixerat.

De seuo struthiocamelino, & cane rabido, & lacerta, & anseribus, & columbis, & mustelis remedia.
Cap. V.

ET seuum autem struthiocamelinum tunc venisse sestertiis LXXX, obiter dictum sit, efficacioris ad omnia vsus, quàm est adeps anserinus. Diximus & mellis venenati genera: contra quod vtuntur melle, in quo apes sint mortuæ.

Idem potum in vino, remedium est vitiorum, quæ cibo pisciũ gignuntur. In canis rabidi morsu tuetur à pauore aquę capitis canini cinis illitus vulneri. Oportet autem comburi omnia eodem modo, vt semel dicamus, in vase fictili nouo, argilla circunlito, atque ita in furnum indito. Idem & in potione proficit. Quidam ob id edendum dederunt. Aliqui & vermem è cadauere canino adalligauere: menstruáue in panno subdidere calici, aut intus ipsius caudæ pilos combustos insuère vulneri. Cor caninum habentem fugiunt canes. Non latrant verò, lingua canina in calceamento subdita pollici: aut caudam mustelæ, quæ abscissa dimissa sit, habentes. Est limus saliuæ sub lingua rabiosi canis, qui datus in potu, fieri hydrophobous non patitur. Multo tamen vtilissimè iecur eius, qui in rabie momorderit, datur, si possit fieri, crudum mandendum: si minus, quoquo modo coctum, aut ius coctis carnibus. Est vermiculus in lingua canum, qui vocatur à Græcis lytta, quo exempto infantibus catulis, nec rabidi fiunt, nec fastidium sentiunt. Idem ter igni circunlatus, datur morsis à rabioso, ne rabidi fiant. Et cerebello gallinaceo occurritur. Sed id deuóratum anno tantùm eo prodest. Aiunt & cristam contritam efficaciter imponi, & anseris adipem cum melle. Saliuntur & carnes eorum, qui rabidi fuerunt, ad eadem remedia in cibo dandę. Quin & necãtur catuli statim in aqua, ad sexum eius qui momorderit, vt iecur crudum deuoretur ex iis. Prodest & fimum gallinaceum, duntaxat rufum, ex aceto impositum: & muris aranei caudę cinis ita vt ipse cui abscissa sit, viuus dimittatur: glebula ex hirundinum nido illita ex aceto, vel pulli hirundin

rundinis combusti:membrana siue senectus anguium, vernatione exuta, cum cancro masculo trita. Nam etiã per se reposita in arcis armariisque, tineas necat. Tanta vis mali est, vt vrina quoque calcata rabiosi canis noceat, maximè hulcus habentibus. Remedium est fimum caballinum aspersum aceto, & calfactum in fico impositum. Minus hoc miretur, qui cogitet, lapidem à cane morsum, vsque in prouerbium discordiæ venisse. Qui in vrinam canis suam egesserit, torporem lumborum dicitur sentire. Lacerta, quam hi sepa, alij * chalcidicen vocant, in vino pota, morsus suos sanat. Veneficiis ex mustela syluestri factis, contrarium est ius gallinacei veteris largè haustum, peculiariter contra aconitum: addi parum salis oportet. Gallinarum fimum duntaxat candidum, in hyssoppo decoctum aut mulso, venena fungorum boletorúmque astringit: item inflationes ac strangulationes: quod miremur, cùm, si aliud animal gustauerit id fimum torminibus & inflationibus afficiatur. Sanguis anserinus contra lepores marinos valet, cum olei æqua portione. Item contra mala medicamenta omnia asseruatur cum Lamnia rubrica & spinæ albę succo pastillorum drachmis quinque, qui in cyathis ternis aquæ bibantur: item mustelæ catulus, vt suprà diximus, præparatus. Coagulum quoq; agninum aduersus omnia mala medicamenta pollet: item sanguis anatum Ponticarum. Itaque & spissatus seruatur, vinóque diluitur. Quidam fœminę anatis efficaciorem putant. Simili modo contra venena omnia, ciconiarum ventriculus valet, coagulum pecoris. Caulis ius ex carne arietum, priuatim aduersus cantharidas: item lac ouium ca-

** Melius, Chalcidem vt infrà li. 32. ca. 3. & apud Aristo. de animal. lib. 8. cap. 24.*

lidum preterquàm is qui bupreſtin aut aconitum biberint. Columbarum ſylueſtrium fimum priuatim contra argenti viui potum. Contra toxica, muſtela vulgaris inueterata, binis drachmis pota.

Ad alopecias tollendas, & ad pilos reddendos, & ad lendes tollendos, & ad palpebras, & ad glaucomata, & ad oculos, & ad parotidas remedia. Cap. VI.

ALopecias replet fimi pecudum cinis cũ oleo cyprino & melle: item vngularum muli vel mulæ ex oleo myrteo. Præterea (vt Varro noſter tradit) murinum fimũ, quod item muſcerdas appellat. Et muſcarũ capita recentia, priùs folio ficulneo aſperatas. Alij ſanguine muſcarũ vtũtur. Alij decem diebus cinerẽ earũ illinunt cũ cinere chartæ, vel nucũ, ita vt ſit tertia pars è muſcis. Alij lacte mulierum cum braſſica cinerem muſcarum ſubigunt: quidam melle tantúm. Nullum animal minus docile exiſtimatur, minoríſue intellectus: eo mirabilius eſt, Olympiæ ſacro certamine, nubes earũ immolato tauro Deo, quem Myiodem vocant, extra territorium id abire. Alopecias cinis è murium capitibus caudíſque & totius muris emendat: præcipuè ſi veneficio acciderit hæc iniuria. Item herinacei cinis cum melle, aut coriũ combuſtum cum pice liquida. Caput quidem eius vſtum per ſe, etiam cicatricibus pilos reddit. Alopecias autem in ea curatione preparari oportet nouacula & ſinapi. Quidam ex aceto vti maluerunt. Quæ de herinaceis dicuntur, omnia tanto magis valebunt in hyſtrice. Lacertæ quoque, vt docuimus, combuſtæ cum radice recentis harundinis, quæ vt vnà cremari poſſit, minutim findenda eſt: ita myrteo oleo permiſto cineres capillorum defluuia

contin

continent. Efficacius virides lacertæ omnia eadem præstant. Etiamnum vtilius admisto sale, & adipe vrsino, & cepa tusa. Quidam denas virides in decem sextariis olei veteris discoquunt, contenti semel in mense vngere. Pellium viperinarum cinis, alopecias celerrimè explet: item gallinarum fimum recens illitũ. Corui ouum in æreo vase permistum illitúmque deraso capite nigritiam capillis affert: sed donec inarescat, oleum in ore habendum est, ne & dentes simul nigrescant. Idque in vmbra faciendum, neque ante quatriduum abluendum. Alij sanguine & cerebro eius vtuntur cum vino nigro. Alij excoquunt ipsum, & nocte concubia in plumbeum vas condunt. Aliqui alopecias cantharide trita illinunt cum pice liquida, nitro præparata cute. Caustica vis earum, cauendúmque, ne exhulcerent alté. Posteà ad hulcera ita facta, capita murium, & fel murium, & fimum cum elleboro & pipere illini iubent. Lendes tolluntur adipe canino, vel anguibus in cibo sumptis anguillarum modo, aut vernatione eorum, quam exuunt pota. Porrigines felle ouillo cum creta Cimolia, illita capiti, donec inarescat. Capitis doloribus remedio sunt cochlearum, quæ nudæ inueniuntur nondum peractæ, ablata capita, ex his lapidea duritia exempta (est autem calculi latitudine) quæ alligantur, & minutæ fronti illinuntur tritæ. Item ægypij ossa è capite aut vulturis adalligata, aut cerebrum, cum oleo cedrino peruncto capite, & intus naribus illitis. Cornicis cerebrum coctum, in cibo sumptum, vel noctuę, idem præstat: gallinaceúsq; si inclusus abstineatur die ac nocte, pari inedia eius qui doleat, euulsis collo plumis circunligatísque, vel cristis: mu-

ſtelæ cinis illitus : ſurculus ex nido milui puluino ſubiectus : murina pellis cremata ex aceto illito cinere. Limacis inter duas orbitas inuentæ oſſiculum per aurem cum ebore traiectum, vel in pellicula canina adalligatũ, quod remedium pluribus ſempérque prodeſt. Fracto capiti aranei tela ex oleo & aceto impoſita, non niſi vulnere ſanato, abſcedit. Hæc & vulneribus tonſtrinarum ſanguinẽ ſiſtit. A cerebro verò profluẽtem, anſeris ſanguis, aut anatis infuſus, adépſque earundem alitum cum roſaceo coctus. Matutinò paſcentis hirundinis caput præciſum, maximè Luna plena, lineo panno adalligant capitis doloribus licio: aut cera alba fronti illinunt, & pilos caninos panno adalligant. Cerebrum cornicis in cibo ſumptum, palpebras gignere dicitur: œſypum cum myrrha calidũ penicillo illitum. Idem præſtare muſcarum, fimíque murini cinerem æquis portionibus, vt efficiatur dimidium pondus denarij promittitur, additis duabus ſextis denarij è ſtibi, vt omnia œſypo illinãtur: item murini catuli triti in vino vetere ad craſſitudinem acopi. Pilos in his incommodos, euulſos renaſci non patitur fel herinacei: ouorum ſtellionis liquor : ſalamandræ cinis : lacertę viridis fel in vino albo Sole coactum ad craſſitudinem mellis in æreo vaſe : hirundinis pullorum cinis cum lacte tithymali, ſpumáque cochlearũ. Glaucomata dicũt Magi cerebro catuli VII. dierum emendari, ſpecillo demiſſo in dextram partem, ſi dexter oculus curetur : in ſiniſtram, ſi ſiniſter: aut felle recenti aſionis. Noctuarum eſt id genus maximum, quibus pluma aurium modo *micat. Suffuſionẽ oculorũ canino felle malebat quàm hyænæ curari Apollonius Pitanæus cum melle: item

*emicat

item albugines oculorum. Murium capitũ caudarúmque cinere ex melle inunctis, claritatem visus restitui dicunt: multóque magis gliris aut muris syluestris cinere, aut aquilæ cerebro vel felle. Cùm Attico melle cinis & adeps soricis combusti tritus, lacrymosis oculis plurimum confert: stibi, quod quid sit dicemus in metallis. Mustelæ cinis suffusionibus: item lacertæ hirundinísue cerebrum, quę etiam tritę coctæúe fronti illitæ. epiphoras sedant, siue per se, siue cum polline, siue cum thure. Sic & solatis prosunt. Viuas quoque cremare, & cinere earum cum melle Cretico inungi caligines, vtilissimum est. Iumẽtorum oculis membrana aspidis, quam exuerit, cum adipe eiusdem claritatem inunctis facit. Viperam viuam in fictili nouo comburere, addito fœniculi succo ad cyathum vnũ, & thuris manna vna, atque ita suffusiones oculorum & caligines inungere vtilissimum est. Medicamentum id echion vocatur. Fit & collyrium è vipera, in olla putrefacta, vermiculísque enatis cum croco tritis. Exuritur in olla cum sale, quem lingẽdo claritatem oculorum cõsequuntur, & stomachi totiúsque corporis tempestiuitates. Hic sal & pecori datur salubritatis causa, & in antidotum contra serpentes additur. Quidam & viperis vtuntur in cibis. Primùm omnium occisę statim salem in os addi iubent, donec liquescat humor, quatuor digitorum mensura vtrinque præcisa, exemptísque interaneis discoquunt in aqua, aut oleo, sale, anetho, & omnibus aut statim vescuntur, aut pane colligunt vt sæpius vtantur. Ius præter suprà dicta pediculos è toto corpore expellit, pruritúsque etiam summæ cutis. Effectum ostendit & per se capitis viperini cinis. Vtilissimè oculos

inungunt. Itémque adeps viperinus. De felle non audacter suaserim quæ pręcipiunt, quoniam (vt suo loco docuimus) non aliud est serpentium venenum. Anguium adeps ærugini mistus, ruptas oculorum partes sanat, & membrana siue senectus vernatione eorum exuta, si adfricetur, claritatem facit. Vlulæ quoque fel prędicatur ad albugines, suffusiones, caligines: adeps similiter ad claritatem. Aquilæ, quam diximus pullos ad contuendum Solem experiri, misto felle cum melle Attico inungũtur nubeculæ & caligationes suffusionésque oculorum. Eadem vis & in vulturino felle est cum porri succo, & melle exiguo. Item in gallinacei felle alligato ad argema, & ad albugines ex aqua diluto: item ad suffusiones oculorum, maximè candidi gallinacei. Fimum quoque gallinaceorum: dũtaxat rubrum, lusciosis illiniendum mostrant. Laudãt & gallinæ fel, sed præcipuè adipem, contra pustulas in pupillis. Has scilicet eius rei gratia saginant. Adiuuat mirificè & ruptas oculorum tuniculas admistis schisto & hęmatite lapidibus. Fimum quoque earum, duntaxat candidum, in oleo vetere corneísque pyxidibus adseruant, ad pupillarum albugines. Qua in mentione significandum est pauones fimum suum resorbere tradi, inuidentes hominum vtilitatibus. Accipiter decoctus in rosaceo efficacissimus ad inunctiones omniũ vitiorum putatur: item fimi eius cinis cũ Attico melle. Laudatur & milui iecur. Fimum columbarum ex aceto ad ægilopas. Similiter ad albugines & cicatrices. Fel anserinum, sanguis anatum contusis oculis, ita vt posteà hyssopo & melle inungãtur. Fel perdicum cum mellis æquo pondere, per se verò ad claritatem, dorcados, Hippocratis (vt

putant)

putant) autoritate adiicitur, quòd in argentea pyxide id seruari iubent. Oua perdicũ in vase æreo decocta cum melle, hulceribus oculorũ & glaucomatis medentur. Columbarum, turturũ, palumbium, perdicũ sanguis, oculis cruore suffusis eximiè prodest. In columbis masculæ efficaciorem putant. Vena autem sub ala ad hunc vsum inciditur, quoniam suo calore vtilior est. Superimponi oportet splenium è melle decoctum, lanámque succidam ex oleo aut vino. Earundé auium sanguis nyctalopas sanat, & iecur ouium, atque (vt in capris diximus) efficacius fuluæ. Decocto quoque eius oculos abluere suadent: & medulla dolores tumorésque illinunt. Bubonis oculorum cinis collyrio mistus claritatem oculis facere promittitur. Turturis fimum albugines extenuat: item cochlearum cinis: fimum cenchridis: accipitrum generis hanc Græci faciunt. Argema ex melle omnibus, quæ suprà scripta sunt, sanatur. Mel vtilissimum oculis, in quo sunt apes immortuæ. Ciconię pullũ qui ederit, negatur annis continuis lippiturus: itẽ qui draconis caput habeat. Huius adipe & melle cum oleo vetere, incipientes caligines discuti tradũt. Hirundinum pullos plena Luna excæcant, restitutáq; eorum acie capita comburuntur: hoc cinere cum melle vtuntur ad claritatem & dolores, ac lippitudines & ictus. Lacertas quoque pluribus modis ad oculorum remedia assumunt. Alij viridem includunt nouo fictili: ac lapillos, qui vocantur cinædia, quæ & inguinum tumoribus adalligari solét, nouem singulos signis signantes, & singulos detrahunt per dies. Nono emittunt lacertam, lapillos seruãt ad oculorũ dolores. Alij terrã substernunt lacertæ viridi, & vnà in vitreo vase annulos in-

cludũt è ferro solido vel auro:cùm recepisse visum lacertã apparuerit per vitrũ, emissa ea, annulis contra lippitudinẽ vtuntur. Alij capitis cinere pro stibio ad scabritias. Quidã viridẽ longo collo in sabulosis nascentem comburunt, & incipientem epiphoram inungunt: item glaucomata. Mustelæ etiam oculis punctu erutis, aiunt visum reuerti:eadémque quæ in lacertis & annulis faciunt. Serpentis oculum dextrum adalligatum contra epiphoras prodesse, si serpens viua dimittatur. Lacrymantibus sine fine oculis, cinis stellionis capitis cũ stibio eximiè medetur. Aranei muscarij telæ, & præcipuè spelunca ipsa imposita per frontem ad duo tempora, ita vt à puero impube & capiatur & imponatur, nec is triduo se ostendat ei cui medeatur, néue alteruter nudis pedibus terram attingat his diebus, mirabiliter epiphoris mederi dicuntur. Albugines, quoque dicitur tollere inũctione araneus candidus, longissimis ac tenuissimis pedibus, contritus in oleo vetere. Sed is etiam cui crassissimum textum est, in contignationibus ferè, adalligatus panno epiphoras sanare traditur. Scarabei viridis natura contuentiũ visum exacuit. Itaq; gemmarum sculptores contuitu eorum acquiescũt. Aures purgat fel pecudis cum melle, canini:lactis instillatio sedat dolorem. Grauitatem adeps cũ absinthio & oleo vetere:itẽ adeps anserinus. Quidam adiiciũt succũ cepæ & allij pari modo. Vtuntur & per se ouis formicarũ. Nanque & huic animali est medicina:constátq; vrsos ęgros hoc cibo sanari. Anserum quoq; & omnium auium adeps præparatur, exemptísq; venis omnibus patina nouo fictili operta in Sole, subdita aqua feruenti liquatur:saccatúsq; lineis saccis, & in fictili no

li nouo repositus loco frigido, minus putrescit addito melle. Muriū cinis cum melle instillatus, aut cum rosaceo decoctus auriū dolores sedat. Si aliquod animal intrauerit, præcipuum remedium est murium fel aceto dilutum. Si aqua intrauerit, adeps anserinus cum cepæ succo. Gliris detracta pelle, intestinis exemptis discoquitur melle in vase nouo: sed Medici malunt è nardo decoqui vsque ad tertias, atq; ita asseruari, deinde cùm opus sit, strigili tepefacta infundere. Constat deplorata aurium vitia eo remedio sanari: aut si terreni vermes adipe anseris decocti infundantur. Item ex arboribus rubri cū oleo triti exhulceratis & ruptis auribus præclarè medentur. Lacerti inueterati in os pendētiū addito sale cōtusi & ab ictu læsas aures sanāt: efficacissimè autem ferrugineas maculas habētes, lineis etiā per caudam distincti. Millepeda, ab aliis centipeda aut multipeda dicta, animal est è vermibus terræ pilosum, multis pedibus arcuatim repens, tactúq; contrahens se: oniscon Græci vocant, alij tilon: efficaciter sanat auriū dolores, in cortice Punici mali decoctū & porri succo. Addūt & rosaceum, & in alteram aurē infundunt. Illam autē quæ nō arcuatur, sepa Græci vocant, alij scolopēdrā, minorē perniciosámq;. Cochleæ, quę sunt in vsu cibi, cū myrrha aut thuris polline appositę, itē minutę & latę fracturis aurium illinuntur cū melle. Senectus serpentiū feruente testa vsta instillatur rosaceo admisto, contra omnia quidem vitia efficax, sed contra graueolentiam præcipuè: aut si purulentæ sunt, ex aceto: melius cū felle caprino vel bubulo, aut testudinis marinę. Vetustior anno eadem mēbrana nō prodest, nec imbre perfusa, vt aliqui putant. Item aranei sanies cū rosaceo,

aut

aut per se in lana, vel cum croco, auribus prodest: gryllus cum sua terra effossus & illitus. Magnam autoritatem huic animali perhibet Nigidius, maiorem Magi, quoniam retro ambulet, terrámque terebret, stridat noctibus. Venantur * eum formica circunligato capillo in cauernam eius coniecta, efflato priùs puluere ne sese condat: ita formicæ complexu extrahitur. Ventris gallinaceorum membrana quæ abiici solet, inueterata & in vino trita, auribus purulentis calida infunditur, gallinarum quoque adeps. Est & quædam pinguitudo blattæ, si caput auellatur: hanc tritam vnà cum rosaceo auribus mirè prodesse dicunt, sed lanam, qua incluserint, post paulum extrahendam. Celerrimè enim id pingue transire in animal, fieríque vermiculum. Alij binas ternásue in oleo decoctas efficacissimè auribus mederi scribunt, & tritas in linteolo imponi contusis. Hoc quoque animal inter pudenda est: sed propter admirationem naturæ, priscorúmq; curæ, totum in hoc loco explicandum. Plura earum genera fecerunt. Molles, quas in oleo decoctas, verrucis efficaciter illini experti sunt. Alterum genus mylœcon appellauere, circa molas ferè nascens. Has capite detracto attritas, lepras sanasse. Musa & Picton in exemplis reliquerunt. Tertium genus & odoris tædio inuisum, exacuta clune, cum pisselæo sanare hulcera aliâs insanabilia: strumas, panos, diebus XXI. impositas, percussa, contusa, cacoëthe, scabiem, furunculósque, detractis pedibus & pennis. Nos hæc etiam audita fastidimus. At hercule Diodorus & in morbo regio, & orthopnoicis se id dedisse tradit cum resina & melle. Tantum potestatis habet ea ars pro medicamento dandi, quic

* cum

quicquid velit. Humaniſſimi eorum cinerem crematarum ſeruandũ ad hos vſus in cornea pyxide cenſuere, aut tritas clyſteribus infundendas orthopnoicis aut rheumaticis. Infixa vtiq; corpori illitas extrahere cõſtat. Mel vtiliſſimum auribus quoque eſt, in quo apes emortuę ſunt. Parotidas cõprimit columbinum ſtercus vel per ſe, vel cum farina hordeacea aut auenacea. Noctuæq; cerebrum vel iecur cum oleo infuſum auriculæ aut parotidi: multipeda cum reſinæ tertia parte illita: grylli ſiue illiti, ſiue adalligati. At reliqua morborum genera medicináſq; ex iiſdem animalibus, aut eiuſdem generis, ſequenti dicemus volumine.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIÆ

LIBER XXX.

PROOEMIVM.

De origine Magicæ artis, quando, & à quibus cœperit, & à quibus celebrata fuerit, & reliqua ex animalibus medicinæ. Cap. I.

MAGICAS vanitates sæpius quidem antecedentis operis parte, vbicunque causę locúsque poscebant, coarguimus, detegemúsque etiamnum: in paucis tamen digna res est, de qua plura dicantur, vel eo ipso, quòd fraudulentissima artium plurimum in toto terrarum orbe, plurimísque seculis valuit. Autoritatem ei maximam fuisse nemo miretur, quandoquidem sola artium tres alias imperiosissimas humanę mentis complexa in vnam se redegit. Natam primùm è Medicina nemo dubitat, ac specie salutari irrepsisse velut altiorem sanctiorémque, quàm Medicinam: ita blandissimis desideratissimísq; promissis addidisse vir

ſe vires religionis, ad quas maximè etiamnum caligat humanum genus. Atque vt hoc quoque ſuggeſſerit miſcuiſſe artes Mathematicas, nullo non auido futura de ſeſe ſciendi, atque ea è cælo veriſſimè peti credente. Ita poſſeſſis hominũ ſenſibus triplici vinculo, in tantum faſtigij adoleuit, vt hodiéque etiam in magna parte gentium præualeat, & in Oriente regum regibus imperet. Sine dubio illic orta in Perſide à Zoroaſtre, vt inter autores conuenit. Sed vnus hic fuerit, an poſteà & alius, non ſatis conſtat. Eudoxus, qui inter ſapientiæ ſectas clariſſimam, vtiliſſimámq; eam intelligi voluit, Zoroaſtrem hunc ſex millibus annorum ante Platonis mortem fuiſſe prodidit. Sic & Ariſtoteles. Hermippus qui de tota ea arte diligentiſſimè ſcripſit, & vicies centum millia verſuum à Zoroaſtre condita, indicibus quoque voluminum eius poſitis explanauit, præceptorem, à quo inſtitutũ diceret, tradidit Azonacem, ipſum verò v. millibus annorum ante Troianum bellum fuiſſe. Mirum hoc in primis, duraſſe memoriam artémque tam longo æuo, commentariis non intercidentibus, prçtereà nec claris nec continuis ſucceſſionibus cuſtoditam. Quotus enim quiſque auditu ſaltem cognitos habet, qui ſoli cognominantur, Apuſcorum & Zaratum Medos, Babyloniúmque Marmaridium, & Arabem Hippocum, Aſſyrium verò Zarmocenidam, quorum nulla extant monumenta. Maximè tamen mirum eſt, in bello Troiano tantum de arte ea ſilentium fuiſſe Homero, tantúmq; operis ex eadem in Vlyxis erroribus, adeò vt totum opus non aliunde conſtet. Siquidem Protea & Sirenum cantus apud eum non aliter intelligi volunt: Circe vtique & inferorum euocat

catione hoc ſolum agi. Nec poſteà quiſquam dixit, quonam modo veniſſet Telmeſſum religioſiſſimam vrbem, quando tranſiſſet ad Theſſalas vrbes, quarum cognomen diu obtinuit in noſtro orbe alienæ gentis. Troianis itaque temporibus Chironis medicinis contenta, & ſolo Marte fulminante, miror equidẽ Achillis populis famam eius in tantum adhæſiſſe, vt Menander quoque literarum ſubtilitati ſine æmulo genitus, Theſſalam cognominarit fabulam, complexam ambages fœminarum detrahentium Lunam. Orphea putarem è propinquo primum intuliſſe, ad vicinas vſq; ſuperſtitiones ac Medicinæ profectum, ſi non expers ſedes eius tota Thrace Magices fuiſſet. Primus extat (vt equidem inuenio) commentatus de ea Oſthanes, Xerxem regem Perſarum bello, quod is Græciæ intulit, comitatus: ac velut ſemina artis portentoſę ſparſiſſe, obiter infecto, quacunque commeauerat, mundo. Diligentiores paulò ante hũc ponunt Zoroaſtrem alium Proconneſium. Quod certum eſt, hic maximè Oſthanes ad rabiem, non auiditatem modò ſcientiæ eius, Græcorũ populos egit. Quanquam animaduerto ſummam literarũ claritatem gloriámque ex ea ſcientia antiquitus & penè ſemper petitam. Certè Pythagoras, Empedocles, Democritus, Plato ad hanc diſcendam nauigauere, exiliis verius, quàm peregrinationibus, ſuſceptis. Hanc reuerſi prædicauere: hanc in arcanis habuere. Democritus Apollonicem Captidonem & Dardanum è Phœnice illuſtrauit, voluminibus Dardani in ſepulcrum eius petitis, ſuis verò ex diſciplina eorum editis: quæ recepta ab aliis hominum atque tranſiiſſe per memoriam, æquè ac nihil in vita, mirandum eſt. In tantum fides

iſtis

istis, fásque omne deest, adeò, vt ij qui cætera in viro illo probant, hæc eius esse opera inficientur. Sed frustra. Hunc enim maximè affixisse animis eam dulcedinem constat. Plenúmque miraculi & hoc, pariter vtrasque artes effloruisse, Medicinam dico, Magicénque, eadem ætate illam Hippocrate, hanc Democrito illustrantibus, circa Peloponnesiacum Græciæ bellum, quod gestum est à CCC. vrbis nostræ anno. Est & alia Magices factio, à Mose & Iamne & Iotape Iudæis pendens, sed multis millibus annorum post Zoroastrem. Tanto recentior est Cypria. Non leuem & Alexandri Magni temporibus autoritatem addidit professioni secundus Osthanes, comitatu eius exornatus, planéque, quod nemo dubitet, orbem terrarum peragrauit. Extant itaque & apud Italas gentes vestigia eius in duodecim tabulis nostris, aliísque argumentis, quæ priori volumine exposui. DCLVII. demum anno vrbis, Cn. Cornelio Lentulo, P. Licinio Crasso Coss. Senatusconsultum factum est, ne homo immolaretur: palámque in tempus illud sacra prodigiosa celebrata. Gallias vtique possedit, & quidem ad nostram memoriam. Nanq; Tiberij Cæsaris principatus sustulit Druidas eorum, & hoc genus vatum medicorúmque. Sed quid ego hæc commemorem in arte Oceanum quoque transgressa, & ad naturæ inane peruecta? Britannia hodiéque eam attonitè celebrat tantis cæremoniis, vt dedisse Persis videri posit. Adeò ista toto mundo consensere, quanquam discordi & sibi ignoto. Non satis æstimari potest, quantum Romanis debeatur, qui sustulere monstra, in quibus hominem occidere religiosissimum erat, mandi verò etiam saluberrimum.

De speciebus Magiæ, Neronisque & magorum detestatio. *Cap. II.*

VT narrauit Osthanes, species eius plures sunt. Nanque & ex aqua, & ex sphæris, & ex aëre & stellis, & lucernis, ac peluibus, securibúsque, & multis aliis modis diuina promittit: prætereà vmbrarum, inferorúmq; colloquia: quæ omnia ætate nostra princeps Nero vana falsáq; comperit: quippe non citharæ tragicíque cantus libido illi maior fuit, fortuna rerum humanarum summa gestiente in profundis animi vitiis. Primúmque imperare Diis concupiuit, nec quicquam generosius voluit. Nemo vnquam vlli artium validius fauit. Ad hæc, non opes ei defuere, non vires, non discendi ingenium, aliáque non patiente mundo. Immensum & indubitatum exemplum est falsæ artis, quam dereliquit Nero: vtinámque inferos potius & quoscunque de suspicionibus suis Deos consuluisset, quàm lupanaribus atque prostitutis mandasset inquisitiones eas: nulla profectò sacra barbari licet feríq; ritus, non mitiora, quàm cogitationes eius, fuissent. Sæuius sic nos repleuit vmbris. Sunt quędam Magis perfugia, veluti lentiginem habentibus non obsequi numina, vt cerni non possint. Fortè hoc in illo. Nihil membris defuit: nam dies eligere certos liberum erat: pecudes verò, quibus non nisi ater colos esset, facile. Nam hominem immolare etiam gratissimum. Magus ad eum Tyridates venerat, Armeniacum de se triumphum afferens, & ideo prouinciis grauis. Nauigare noluerat, quoniam expuere in maria, aliísq; mortalium necessitatibus violare naturam eam fas non putant. Magos secum adduxerat. Magicis etiam cœnis eum initiauerat. Non tamen

cùm

cùm regnum ei daret, hanc ab eo accipere artem valuit. Proinde ita persuasum sit, intestabilem, irritam, inanem esse, habentem tamen quasdam veritatis vmbras, sed in his veneficas artes pollere, non Magicas. Quærat aliquis, quæ sint mentiti veteres Magi, cùm adolescentibus nobis visus Apion Grammaticę artis, prodiderit cynocephaliam herbam, quæ in Aegypto vocaretur osyrites, diuinam, & contra omnia veneficia: sed si ea erueretur, statim eum qui eruisset, mori. Séque euocasse vmbras ad percontandum Homerum, qua patria quibúsque parentibus genitus esset: non tamen ausus profiteri, quid sibi respondisse diceret.

De Talpis, & reliquæ medicinæ per morbos digestæ in animalibus quorum genera placida sunt, aut fera. Cap. III.

PEculiare vanitatis sit argumentum, quòd animalium cunctorum talpas maximè mirantur, tot modis à rerum natura damnatas, cæcitate perpetua, tenebris etiamnum aliis defossas sepultísque similes. Nullis æquè credunt extis: nullum religionis capacius iudicant animal: vt si quis cor eius recens palpitánsque deuorarit, diuinationis & rerum efficiendarum euentus promittant. Dente talpæ viuæ exempto, sanari dentium dolores adalligato affirmant. Cæterò ex eo animali placita eorum suis reddemus locis. Nec quicquam probabilius inuenietur, quàm muris aranei morsibus aduersari eas, quoniam & terra orbitis (vt diximus) depressa aduersatur. Cęterùm dentium doloribus (vt iidem narrant) medetur canum qui rabie perierunt, capitum cinis crematorum sine carnibus, instillatus ex oleo cy-

prino per aurem,cuius è parte doleant.Caninus dens ſiniſter maximus,circunſcarificato eo qui doleat:aut draconis os è ſpina:item enhydridis. Eſt autem ſerpens maſculus & albus. Huius maximo dente circunſcarificant. At in ſuperiorum dolore duos ſuperiores adalligant,è diuerſo inferiores. Huius adipe perunguntur,qui crocodilum captant. Dentes ſcarificant,& oſsibus lacertæ è fronte Luna plena exemptis, ita ne terram attingant.Colluunt caninis dentibus decoctis in vino ad dimidias partes.Cinis eorũ pueros tardè dentientes adiuuat cum melle. Fit eodem modo & dentifricium. Cauis dentibus cinis è murino fimo inditur, vel iecur lacertarum aridum. Anguinum cor ſi mordeatur,aut alligetur, efficax habetur. Sunt inter eos,qui murem bis in menſe iubeant mandi,doloréſq; ita caueri.Vermes terreni decocti in oleo,infuſique auriculæ, cuius è parte doleant,præſtant leuamentum. Eorundem cinis exeſis dentibus coniectus, ex facili cadere eos cogit:integros dolentes illitus iuuat.Comburi autem oportet in teſta. Proſunt & cũ mori radice in aceto ſcillite decocti, ita vt colluantur dentes.Is quoque vermiculus,qui in herba Veneris labro appellata inuenitur, canis dentium inditus mirè prodeſt.Nam erucꝛ braſsicꝛ,eius contactu cadunt. Et è malua cimices infunduntur auribus cum roſaceo. Harenulæ, quæ inueniuntur in cornibus cochlearum,cauis dentium inditæ ſtatim liberant dolore.Cochlearum inanium cinis cum myrrha gingiuis prodeſt, ſerpentis cum ſale in olla exuſtæ cinis, cum roſaceo in contrariam aurem infuſus. Anguinæ vernationis membrana cum oleo tedæque reſina calefacta,& auri alterutri infuſa:adiiciunt aliqui thus

& rosaceum: eadem cauis indita, vt sine molestia cadant, præstat. Vanum arbitror esse, Canis ortu angues candidos membranam exuere, quoniam nec in Italia visum est, multóque minus credibile in tepidis regionibus tam serò exui. Hanc autem vel inueteratam cum cera celerrimè dentes euellere tradunt. Et dens anguium adalligatus, dolores minuit. Sunt qui & araneum animal ipsum sinistra manu captum tritúmque in rosaceo, & in aurem infusum cuius à parte doleat, prodesse arbitrentur. Ossiculis gallinarum in pariete seruatis, fistula salua, adacto dente vel gingiua scarificata, proiectóque ossiculo, statim dolorem abire tradunt. Item fimo corui lana adalligato, vel passerum cum oleo calefacto, & proximæ auriculæ infuso, pruritum quidem intolerabilem facit: & ideo tolerabilius est passeris pullorum sarmentis crematorum cinerem ex aceto infricare.

Quomodo commendetur os, & contra maculas faciei, & ad faucium vitia. Cap. IIII.

ORis saporem commendari affirmant, murino cinere cum melle si fricentur dentes. Admiscent quidam marathri radices. Penna vulturis si scalpantur dentes, acidum halitum faciunt. Hoc idem hystricis spina fecisse, ad firmitatem pertinet. Linguæ hulcera & labrorum, hirundines in mulso decoctæ sanant. Adeps anseris aut gallinæ rimas. Oesypum cum galla, araneorum telæ candidæ, & quæ in trabibus paruæ texuntur. Si feruentia os intus exusserint, lacte canino statim sanabitur. Maculas in facie, œsypum cum melle Corsico, quod asperrimum habetur, extenuat. Item scobem cutis in facie cum rosaceo impositum vellere. quidam & butyrum

addunt. Si verò vitiligines sint, fel caninum prius acu compunctas. Liuentia & sugillata pulmones arietum pecudúmque in tenues consecti membranas calidi impositi, vel columbinum fimum. Cutem in facie adeps anseris, vel gallinæ custodit. Lichenas & murino fimo ex aceto illinunt, & cinere herinacei ex oleo. In hac curatione priùs nitro ex aceto faciem foueri præcipiunt. Tollit ex facie vitia & cochlearum, quæ latæ & minutæ passim inueniuntur, cum melle cinis. Omnium quidem cochlearum cinis spissat, calfacit smectica vi: & ideo causticis commiscetur, psorísque & lepris & lentigini illinitur. Inuenio & formicas Herculaneas appellatas, quibus tritis adiecto sale exiguo, talia vitia sanentur. Buprestis animal est rarum in Italia, simillimum scarabeo longipedi. Fallit inter herbas bouem maximè, vnde & nomen inuenit: deuoratúmq; tacto felle ita inflammat, vt rumpat. Hæc cũ hircino seuo illita lichenas ex facie tollit septica vi, vt suprà dictum est. Vulturinus sanguis cũ chamæleontis albæ (quam herbam esse diximus) radice & cedria tritus, contectúsque brassica lepras sanat: item pedes locustarũ cum seuo hircino triti. Varos adeps gallinaceus cum cepa tritus & subactus. Vtilissimum & in facie mel, in quo apes sint immortuæ. Præcipuè tamen faciem purgat atque erugat cygni adeps. Stigmata delentur columbino fimo ex aceto. Grauedinem inuenio finiri, si quis nares murinas osculetur. Vua & faucium dolor mitigatur fimo agnorum, priusquàm herbam gustauerint, in vmbra arefacto. Vua succo cochleæ acu transfossæ illita, vt cochlea ipsa in fumo suspendatur. Hirundinum cinere cum melle: sic & tõsillis succurritur.

Tonsil

Tonſillas & fauces lactis ouilli gargarizatio adiuuat. Multipeda trita, fimum columbinum cum paſſo gargarizatum, etiam cum fico arida ac nitro impoſitum extrà. Aſperitatem faucium & diſtillationes leniunt cochleæ: coqui debent in lacte, demptóque tantum terreno conteri, & in paſſo dari potui. Sunt qui Aſtypalæicas * efficaciſſimè putant, & in iis ſmegma earum. Lenit & gryllus infricatus: aut ſi quis manibus, quibus eum contriuerit, tonſillas attingat. Anginis felle anſerino cum elaterio & melle citiſſimè ſuccurritur: cerebro noctuæ, cinere hirundinis, ex aqua calida poto. Huius medicinæ autor eſt Ouidius poeta. Sed efficaciores ad omnia quæ ex hirundinibus monſtrantur, pulli ſylueſtrium. Figura nidorum eas deprehendit. Multo tamen efficaciſſimi ripariarum pulli. Ita vocant in riparum cauis nidificantes. Sunt qui cuiuſcunque hirundinis pullum edendum cenſent, ne toto anno metuatur id malum. Strangulatos cum ſanguine comburunt in vaſe, & cinerem cum pane aut potu dant. Quidam & muſtelæ cineres pari modo admiſcent. Sic & ad ſtrumæ remedia dant, & comitialibus quotidie potu. In ſale quoque ſeruatæ hirundines ad anginam vna drachma bibuntur: cui malo & nidus earum mederi dicitur potus. Millepedam illini anginis, efficaciſſimum putant. Alij x x I. tritas in aquæ mulſæ hemina dari per harundinem, quoniam dentibus tactis nihil proſint. Tradunt & murem cum verbenaca excoctum, ſi bibatur is liquor, remedio eſſe. Et corrigiam caninam ter collo circundatam: fimum columbinum vino & oleo permiſtum. Ceruicis neruis & opiſthotono ex milui nido ſurculus vitis adalligatus auxiliari dicitur.

* efficaciſſimas

Ad strumas exhulceratas, ad humerorum & præcordiorum dolores. Cap. V.

STrumis exhulceratis mustelæ sanguis: ipsa decocta in vino: non tamen sectis admouetur. Aiunt & in cibo sumptam idem efficere. Vel cineri eius sarmentis combustæ miscetur axungia. Lacertus viridis adalligatur: post dies x x x. oportet alium adalligari. Quidam cor eius in argenteo vasculo seruant. Ad fœminarum strumas veteres cochleę cum testa sua tusæ illinuntur, maximè quæ frutectis adhęrent. Item cinis aspidum cum seuo taurino imponitur. Anguinus adeps mistus oleo. Item anguium cinis ex oleo illitus, vel cum cera. Edisse quoq; eos medios abscissis vtrinque extremis artubus aduersus strumas prodest: vel cinerem bibisse in nouo fictili ita crematorum: efficacius multo inter duas orbitas occisorum. Et gryllum illinire cum sua terra effossum suadent: item fimum columbarum per se, vel cum farina hordeacea auenaceâue ex aceto. Talpæ cinerem ex melle illinire. Alij iecur eiusdem contritum inter manus illinunt, & triduo non abluunt. Dextrum quoque pedem eius remedio esse strumis affirmant. Alij præcidunt caput, & cum terra à talpis excitata tusum digerunt in pastillos pyxide stannea, & vtuntur ad omnia quæ intumescunt, & quæ apostemata vocant, quæque in ceruice sint: vescique suilla tunc vetant. Tauri vocantur scarabei terrestres, ricino similes: nomen cornicula dedere. Alij pediculos terræ vocant. Ab his quoque terram egestã illinunt strumis & similibus vitiis & podagris. Triduo non abluunt: prodéstque hæc medicina in annum. Omniáque his adscribunt, quæ nos in gryllis retulimus. Quidam & à formicis terra egesta sic vtuntur.

vtuntur. Alij vermes terrenos totidem, quot ſint ſtrumæ, adalligant, pariterque cum his areſcunt. Alij viperam circa Canis ortum circuncidunt, vt diximus, dein mediam comburunt, dein cinerem eum dant bibendum ter ſeptenis diebus, quantum prehenditur ternis digitis: ſic ſtrumis medentur. Aliqui verò circunligant eas lino, quo præligata infra caput vipera pependerit, donec exanimaretur. Et millepedis vtuntur, addita reſinæ terebinthinæ parte quarta: quo medicamento omnia apoſtemata curari iubent. Humeri doloribus muſtelæ cinis cum cera medetur. Ne ſint malæ hirſutæ, formicarum oua pueris infricata præſtant. Item mangonibus, vt lanugo tardior ſit pubeſcentium, ſanguis è teſticulis agnorum, qui caſtrantur: qui euulſis pilis illitus & contra virus proficit. Præcordia vocamus vno nomine exta in homine, quorum in dolore cuiuſcunque partis ſi catulus lactens admoueatur, apprimatúrque his partibus, tranſire in eum morbus dicitur. Idque in exenterato perfuſóque vino deprehendi, vitiato viſcere illo quod doluerit hominis: & obrui tales religio eſt. Hi quoque, quos Melitæos vocamus, ſtomachi dolorem ſedant applicati ſæpius. Tranſiréque morbos ægritudine eorum intelligitur, plerunque & morte.

De pulmonum vitiis, iecoris, & ſanguinis reiectionibus. Cap. VI.

PVlmonum vitiis medentur & mures, maximè Africani, detracta cute in oleo & ſale decocti, atque in cibo ſumpti. Eadem res & purulentis vel cruentis excreationibus medetur. Præcipuè verò cochlearum cibus ſtomacho. In aqua eas ſubferueſieri intacto corpore earum oportet, mox & in pruna torreri, nihilo addito: atque ita

è vino garóque sumi, præcipuè Africanas. Nuper hoc compertum plurimis prodesse. Id quoque obseruant, vt numero impari sumant. Virus tamen earum grauitatem halitus facit. Prosunt & sanguinem excreantibus, dempta testa tritæ in aquæ potu. Laudatissimæ autem sunt Africanæ, ex his Solitanæ. Astypalæicæ, Siculæ modicæ, quoniam magnitudo duras facit & sine succo: Balearicæ, quas cauaticas vocant, quoniam in speluncis nascuntur. Laudatæ & ex insulis Caprearum. Nullę autem cibis gratæ, neque veteres, neque recentes. Fluuiatiles & albę virus habent: necnon syluestres, stomacho inutiles, aluum soluunt. Item omnes minutæ. Contrà marinæ stomacho vtiliores: efficacissimæ tamen in dolore stomachi. Laudatiores traduntur quæcunque viuæ cum aceto deuoratæ. Prætereà sunt quæ aceratæ vocantur, latæ multifariámque nascentes: de quarum vsu suis dicemus locis. Gallinaceorum ventris membrana inueterata & inspersa potioni, distillationes pectoris & humidam tussim, vel recens tosta lenit. Cochleæ crudæ tritæ cum aquæ tepidæ cyathis tribus si sorbeantur, tussim sedant. Distillationes sedat & canina cutis cuilibet digito circundata. Iure perdicum stomachus recreatur. Iocinerum doloribus medetur mustela syluestris in cibo sumpta, vel iocinera eius. Item viuerra porcelli modo inassata. Suspiriosis multipedæ, ita vt ter septenæ in Attico melle diluantur, & per harũdinem bibantur. Omne enim vas earum nigrescit contactu. Quidam torrent ex his sextarium in patina, donec candidæ fiant: tunc melle miscent. Alij centipedam vocant, & ex aqua calda dari iubent. Cochleę in cibos his quos linquit animus, aut quorum alienatur mẽs,

aut

aut quibus vertigines fiunt,ex paſſi cyathis tribus ſingulæ contritæ cum ſua teſta & calefactæ, in potu datæ diebus plurimum nouem. Aliqui ſingulas primo die dedere ſequenti binas,tertio ternas, quarto duas, quinto vnam. Sic & ſuſpiria emendant & vomicas. Eſt animal locuſtæ ſimile ſine pennis,quod tryxalis Græcè vocatur: Latinum nomen non habet, vt aliqui arbitrantur: nec pauciores, hoc eſſe quod gryllus vocetur. Ex his xx. torreri iubent, ac bibi è mulſo contra orthopnœas, ſanguinémque expuentibus. Eſt qui cochleis illotis protropum infundat, vel marinam aquam, ita decoquat, & in cibo ſumat: aut ſi tritæ cum teſtis ſuis ſumantur cum protropo, ſic & tuſſi medentur. Vomicas priuatim ſanat mel in quo apes ſint emortuæ.Sanguinem reiicientibus pulmo vulturinus vitigineis lignis combuſtus, adiecto flore mali Punici ex parte dimidia, item cotoneorum liliorúmque iiſdem portionibus potus manè atque veſperi in vino ſi febris abſit. Si minus, ex aqua in qua cotonea decocta ſunt. Pecudis lien recens Magicis præceptis ſuper dolentem lienem extenditur, dicente eo qui medeatur, lieni ſe remedium facere. Poſt hæc iubent eum in pariete dormitorij eius tectóue includi, & obſignari annulo, térque nouies carmen dici. Caninus ſi viuenti eximatur, & in cibo ſumatur, liberat eo vitio. Quidam recentem ſuperalligant. Alij duorum dierum catuli ex aceto ſcillitico dant ignoranti, vel herinacei lienem.Item cochlearum cinerem cum ſemine lini & vrticæ addito melle donec perſanet.Eo liberat & lacerta viridis,viua in olla ante cubiculũ dormitoriũ eius, cui medetur,ſuſpenſa, vt egrediens

reuer

reuerténſque attingat manu:cinis è capite bubonis cum vnguento:mel in quo apes ſint emortuę: araneus, & maximè qui lycos vocatur. Vpupæ cor in lateris doloribus laudatur, & cochlearum cinis in ptiſana decoctarum, quæ & per ſe illinuntur. Canis rabioſi caluariæ cinis potioni inſpergitur. Lumborum dolori ſtellio transmarinus, capite ablato & inteſtinis, decoctus in vino cum papaueris nigri denarij pondere dimidio eo ſucco bibitur. Lacertæ virides deciſis pedibus & capite, in cibo ſumuntur. Cochleæ tres contritæ cum teſtis ſuis, atque in vino decoctæ cum piperis granis x v. Aquilæ pedes euellunt in aduerſum à ſuffragine, ita vt dexter dexteræ partis doloribus adalligetur, ſiniſter læuæ. Multipeda quoque, quam oniſcon appellauimus, medetur denarij pondere ex vino cyathis duobus pota. Vermem terrenum catillo ligneo antè fiſſo & ferro vincto impoſitum, aqua excepta perfundere, & defodere, vnde effoderis, Magi iubent, mox aquam bibere catillo, mirè id prodeſſe iſchiadicis affirmantes.

Ad dyſentericos, & ventris mala, remedia.

Cap. *VII.*

DYſentericos recreant femina pecudum decocta cũ lini ſemine aqua pota. Caſeus ouillus vetus, ſeuum ouiũ decoctũ in vino auſtero. Hoc & ileo medetur, & tuſſi veteri. Dyſentericis ſtellio tranſmarinus ablatis inteſtinis & capite, pedibúſque ac cute, decoctúſque & in cibo ſumptus. Cochleæ duæ cum ouo, vtraque cum putamine contrita, atque in vaſe nouo addito ſale & paſſi cyathis duobus, aut palmarum ſucco & aquę cyathis tribus ſubferuefactis & in potu datis

tis. Prosunt & combustæ, vt cinis earum bibatur in vino addito resinæ momento. Cochleæ nudæ, de quibus diximus, in Africa maximè inueniuntur, vtilissimæ dysentericis, quinæ combustæ cum denarij pondere dimidij acaciæ: éxque eo cinere dantur cochlearia bina in vino myrtite, aut quolibet austero cum pari modo caldę. Quidam omnibus Africanis ita vtuntur. Alij totidem Africanas, vel latas infundunt potius. Et si maior fluxio sit, addunt acaciam fabæ magnitudine. Senectus anguium dysentericis & tenesmis in stanneo uase decoquitur cum rosaceo. Vel si in alio, cum stanno illinitur. Ius è gallinaceo iisdem medetur, sed veteris gallinacei vehementius. Salsum ius aluum ciet. Membrana gallinarum tosta & data in oleo ac sale, cœliacorum dolores mulcet. Abstinere autem à frugibus antè & gallinam & hominem oportet. Fimum columbinum tostum potúmque. Caro palumbi in aceto decocta dysentericis & cœliacis medetur. Turdus inassatus cum myrti baccis dysentericis: item merulæ. Mel, in quo sint immortuæ apes, decoctum. Grauissimum vitium ileos appellatur. Huic resisti aiunt discerpti vespertilionis sanguine: etiam illito ventre subuenire. Sistit aluum & cochlea, sicut diximus in suspiriosis, temperata. Item cinis earum quæ viuæ crematæ sint, potus ex vino austero. Gallinaceorum iecur assum cum ventriculi membrana, quæ abiici solet, inueterata, admisto papaueris succo. Alij recentem torrent ex vino bibendam. Ius perdicum, & per se ventriculus contritus ex vino nigro. Item palumbus ferus, è posca decoctus. Lien pecudis tostus, & in vino tritus. Fimum columbinum cum melle illitum. Ossifragi venter arefactus & potus, iis qui cibos

non

non conficiunt, vtilissimus, vel si manu tantùm teneant capientes cibum. Quidam adalligant ex hac causa, sed continuare non debent: maciem enim facit. Sistit & anatum masculorum sanguis. Inflationem discutit cochlearum cibus. Tormina sanat lien ouium tostus, atque è vino potus: palumbus ferus ex posca decoctus: apodes ex vino: cinis ibidis sine pennis crematæ potus. Quod præterea traditur in torminibus, mirum est: anate apposita ventri transire morbum, anatémque emori. Tormina & melle curantur, in quo sunt apes immortuæ decocto. Coli vitium efficacissimè sanatur aue galerita assa in cibo sumpta. Quidam in vase nouo cum plumis exuri iubent, contérique in cinerem, bibíque ex aqua cochlearibus ternis per quatriduum: quidam cor eius adalligari femini: alij recens tepénsque adhuc deuorari. Consularis Asprenatum domus est, in qua alter è fratribus colo liberatus est, aue hac in cibo sumpta, & corde eius armilla aurea incluso: alter sacrificio quodã facto crudis laterculis in formam camini, atque vt sacrum peractum erat, obstructo sacello. Vnum est ossifrago intestinum mirabili natura, omnia deuorata conficienti. Huius partem extremam adalligatam prodesse contra colum constat. Sunt occulti interaneorum morbi, de quibus mirũ proditur. Si catuli, priusquàm videant, applicentur triduo stomacho maximè ac pectori, & ex ore ægri suctum lactis accipiant, transire vim morbi, postremò exanimari, dissectísque palam fieri ægri causas. Mori & humari debere eos obrutos terra. Magi quidem vespertilionis sanguine contacto ventre, in totum annum caueri doloré tradunt: aut per dolorem, si quis aquã per pedes fluétem haurire sustineat.

Ad

Ad calculos & vesicæ dolores, testiúmque & inguinum tumores, & ad panos.
Cap. VIII.

MVrino fimo contra calculos illinire ventrem prodest. Herinacei carnem iucundam esse aiunt, si capite percusso vno ictu interficiatur, priùs quàm in se vrinam reddat: eos qui carnem ederint, stranguriæ morbum contrahere minimè posse. Hęc caro ad hunc modum occisi, stillicidia vesicę emendat: item suffitus ex eodem. Quòd si vrinam in se reddiderit, eos qui carnem ederint, stranguriæ morbum contrahere traditur. Iubent & vermes terrenos bibi ex vino aut passo ad comminuendos calculos: vel cochleas decoctas, vti suspiriosis. Easdem exemptas testis tritásque, tres in vini cyatho bibi, sequenti die duas, tertia die vnam, vt stillicidia vrinæ emendent. Testarum verò inanium cinerem ad calculos pellendos. Item hydri iecur bibi, vel cinerem scorpionum in pane sumi, vel si quis cum locusta edit. Lapillos qui in gallinaceorum vesica, aut in palumbium ventriculo inueniantur, conteri & potioni inspergi. Item membranam è ventriculo gallinacei aridam: vel si recens sit, tostam. Fimum quoque palumbinum in faba sumi contra calculos & alias difficultates vesicæ. Similiter plumarum cinerem palumbium ferorum ex aceto mulso. Et intestinorum ex his cinerem cochlearibus tribus è nido hirundinum. Gryllum dilutum aqua calida. Ossifragi ventrem arefactum. Turturis fimum in mulso decoctum, vel ipsius discoctæ ius. Turdos quoque edisse cum baccis myrti prodest vrinæ: cicadas tostas in patellis: millepedam oniscon bibisse: & in vesicæ doloribus decoctum agni

agninorum pedum. Aluum ciet gallinaceorum diſcoctorum ius, & acria mollit. Ciet & hirundinum fimum, adiecto melle ſubditum. Sedis vitiis efficaciſſima ſunt œſypum (quidam adiiciũt pom pholygem, & roſaceum) canini capitis cinis: ſenecta ſerpentis ex aceto, ſi rhagades ſint: cinis fimi canini candidi cum roſaceo: aiúntque inuentum Aeſculapij eſſe, & eodem verrucas efficaciſſimè tolli: murini fimi cinis, adeps cygni, ſeuum bouis. Procidentia alui ſuccis cochlearum punctis euocatus illita depellit. Attritis medetur cinis muris ſyluatici cum melle: vel herinacei, cum veſpertilionis cerebro, & alumine, & œſypo. Fimum columbinum cum melle. Condylomatis priuatim araneus dempto capite pedibúſque infricatur. Ne acria perurant, adeps anſerinus cum cera Punica, ceruſſa, roſaceo: adeps cygni. Hæc & hæmorrhoidas ſanare dicuntur. Iſchiadicis cochleas crudas tritas cum vino ammineo & pipere, potu prodeſſe dicunt: lacertam viridem in cibo ablatis pedibus, interaneis, capite. Sic & ſtellionem, adiectis huic papaueris nigri obolis tribus. Ruptis cõuulſis fel ouium cum lacte mulierum. Verendorum formicationibus verrucíſque medetur arietini pulmonis inaſſati ſanies. Cæteris vitiis vellerum eius vel ſordidorum cinis ex aqua: ſeuum ex omento pecudis, præcipuè à renibus, admiſto cinere pumicis & ſale: lana ſuccida ex aqua frigida: carnes pecudis combuſtæ ex aqua: mulæ vngularum cinis: dentis caballini contuſi farina inſperſa. Teſtibus verò, farina ex oſſibus canini capitis ſine carne tuſis. Si decidat teſtium alter, ſpumam cochlearum illitam remedio eſſe tradunt. Tetris ibi hulceribns & manãtibus auxiliantur canini capitis recentis

recentis cineres: cochleæ latæ paruæ contritę ex aceto, vel cinis eius: mel, in quo apes ſunt emortuæ, cum reſina: cochleæ nudę, quas in Africa gigni diximus, tritæ cum thuris polline & ouorum albo: triceſimóque die reſoluunt. Aliqui pro thure bulbũ admiſcent. Hydrocelicis ſtelliones mirè prodeſſe tradunt, capite, pedibus, interaneiſq; demptis, reliquum corpus inaſſatum. In cibo id ſæpius datur, ſicut ad vrinæ incontinentiam. Caninum ad adipẽ * cum alumine ſciſſo fabæ magnitudine. Cochleas Africanas cum ſua carne & teſta crematas poto cinere. Anſerum trium linguas inaſſatas in cibo: huius rei autor eſt Anaxilaus. Panos aperit ſeuum pecudũ cũ ſale toſto. Murinũ fimũ admiſto thuris polline, & ſandaracha diſcutit. Lacertę cinis, & ipſa diuiſa impoſita. Itẽ multipeda contrita, admiſta reſina terebinthina ex parte tertia. Quidam & ſinopidẽ admiſcent cochleę cõtuſæ. Et per ſe cinis inanium cochlearum ceræ miſtus, dicuſſoriã vim habet. Fimũ columbarum per ſeſe, vel cum farina hordeacea, aut auenacea illitum. Cantharides miſta calce panos ſcalpelli vice aperiũt. Inguinum tumorem cochleæ minutæ cum melle illitæ leniunt. Varices ne naſcantur, lacertæ ſanguine pueris crura ieiunis à ieiuno illinuntur.

** Melius, Cum alumine ſchiſto. tum ex vetuſt. codice, tum ex Plinio ipſo, qui infrà lib. 35. c. 15. duo facit aluminis cõcreti genera, eáq; Græcis nominibus diſtinguit, ſchiſton appellans, & ſtrongylon, hoc eſt, ſciſsile, & rotũdum.*

Ad podagras articulorum dolores. *Cap. IX.*

POdogras lenit œſypum cum lacte mulieris & ceruſſa: fimum pecudum, quod liquidũ reddunt: pulmones pecudum: fel arietis cum ſeuo: mures diſſecti impoſiti: ſanguis muſtelæ cum plãtagine illitus, & viuæ combuſtæ cinis ex aceto & roſaceo, ſi penna illinatur, vel ſi cera & roſaceum admiſceatur: fel caninum, ita ne manu attingatur, ſed penna illinatur: fimum gallina-

rum: vermium terrenorum cinis cum melle, ita vt tertio die soluantur. Alij ex aqua illinire malunt. Alij ipsos aceto mensura cum mellis cyathis tribus, pedibus antè rosaceo perunctis. Cochleæ latæ potæ tollere dicuntur pedum & articulorum dolores. Bibuntur autem binæ in vino tritæ. Eædem illinuntur cum helxines herbę succo. Quidam ex aceto intriuisse contenti sunt. Quidam sale cum vipera cremato in olla noua, & sæpius sumpto, aiunt podagra liberari. Vtile esse & adipe viperino pedes perungi. Et de miluo affirmant, si inueterato tritóque, quantum tres digiti capiant, bibatur ex aqua. Aut si pedes sanguinent cum vrtica: vel pennis eorum, cùm primùm nascentur, tritis cum vrtica. Quin & fimus eorum articulorũ doloribus illinitur: item cinis mustelæ aut cochlearum, & cum amylo vel tragacantho. Incussos articulos aranei telæ commodissimè curãt. Sunt qui cinere earum vti malint, sicut fimi columbini cinere, cum polenta & vino albo. Articulis luxatis præsentaneum est & seuum pecudis cum cinere è capillo mulierum. Pernionibus quoque imponitur seuum pecudum cum alumine. Canini capitis cinis, aut fimi murini. Quòd si putrida sint hulcera, cera addita ad cicatricem perducunt, vel gryllorum crematorum fauilla ex oleo: item muris syluatici cum melle: vermium quoque terrenorum cum oleo vetere: & cochleæ, quæ nudæ inueniuntur. Hulcera omnia pedum sanat cinis earum, quæ viuæ combustæ sint: fimíque gallinacei cinis exhulcerationes, columbini fimi cinis ex oleo. Attritus etiam calceamentorum, veteris soleæ crematæ cinis, agninus pulmo & arietis sanat. Dentis caballini contusi farina priuatim

subl

ſubluuiem. Lacertæ viridis ſanguis ſubtritus, & hominum & iumentorum pedes ſublitus ſanat. Clauos pedum vrina muli mulæ'ue cum luto ſuo illita: fimum ouium. Iecur lacertæ viridis, vel ſanguis flocco impoſitus: vermes terreni ex oleo ſtellionis caput cum viticis pari modo tritum ex oleo: fimum columbinum decoctum ex aceto. Verrucas verò omnium generum vrina canis recens cum ſuo luto illita: fimi canini cinis cum cera: fimum ouium: ſanguis recens murinus illitus, vel ipſe mus diuulſus: herinacei fel: caput lacertæ vel ſanguis, vel cinis totius: membrana ſenectutis anguium: fimum gallinaceum cum oleo & nitro. Cantharides cum vua taminia intritæ exedunt: ſed ita eroſas aliis, quæ ad perſananda hulcera monſtrauimus, curari oportet.

Remedia aduerſus morbos toti corpori. Cap. X.

NVnc reuertimur ad ea, quæ totis corporibus metuéda ſunt. Fel canis nigri maſculi amuletum eſſe Magi dicunt domus totius, ſuffitæ eo purificatæúe contra omnia mala medicamenta. Item ſanguine canis reſperſis parietibus, genitalíque eius ſub limine ianuæ defoſſo. Minus mirentur hoc, qui ſciunt fœdiſſimum animalium in quantum magnificent ricinũ, quoniam vni nullus ſit exitus ſaginæ, nec finis alia quàm morte, diutiùs in fame viuenti. Septenis ita diebus duraſſe tradunt: at in ſatietate paucioribus dehiſcere. Hunc ex aure ſiniſtra canis omnes dolores ſedare adalligatum. Eundem in augurio vitalium habẽt. Nam ſi æger ei reſpõdeat qui intulerit, à pedibus ſtanti interogantíque de morbo, ſpem vitæ certam eſſe: moriturum nihil re-

ſpondere. Adiiciunt, vt euellatur ex aure lęua canis, cui non ſit alius, quàm niger color. Nigidius fugere tota die canes conſpectum eius, qui è ſue id animal euellerit, ſcriptum reliquit. Rurſus Magi tradunt, lymphatos ſanguinis talpæ aſperſu reſipiſcere. Eos verò, qui à nocturnis Diis Fauníſque agitentur, draconis lingua, & oculis, & felle, inteſtiníſque in vino & oleo decoctis, ac ſub dio noctu refrigeratis, perunctos matutinis veſpertiníſque liberari. Perfrictionibus remedio eſſe tradit Nicander amphiſbænam mortuam adalligatam, vel pellem tantum eius. Quinimo arbori, quæ cædatur, adalligata non algere cædentes, faciliúſque ſuccidere. Itaque ſola ſerpentium frigori ſe committit, prima omnium procedens, & ante cuculi cantũ. Aliud eſt cuculo miraculum, quo quis loco primo audiat alitem illam, ſi dexter pes circunſcribatur, ac veſtigium id effodiatur, non gigni pulices, vbicunque ſpargatur. Paralyſin cauentibus pinguia glirium decoctorum & ſoricum vtiliſſima tradunt eſſe: millepedas, vt in anginis diximus, potas phthiſin ſentientibus: lacertam viridem decoctam in vini ſextariis tribus ad cyathum vnum, ſingulis cochlearibus ſumptis per dies, donec conualeſcant. Cochlearum cinerem potum in vino. Comitialibus morbis œſypũ cum myrrhæ momento, vini cyathis duobus dilutum, magnitudine nucis auellanæ, à balineo potum. Teſticulos arietinos inueteratos, tritóſque dimidio denarij pondere in aqua vel lactis aſinini hemina. Interdicitur vini potus quinis diebus antè & poſteá. Magnificè laudatur & ſanguis pecudum potus: item fel cum melle, præcipuè agninum. Catulus lacteus ſumptus, abſciſſo

capit

capite pedibúſque, ex vino & myrrha. Lichen mulæ potus in oxymelite cyathis tribus. Stellionis tranſmarini cinis potus in aceto. Tunicula ſtellionis, quam eodem modo, vt anguis, exuit, pota. Quidam & ipſum harundine exenteratum inueteratúmque bibendum dedere. Alij in cibo in ligneis verubus inaſſatum. Operæpretium eſt ſcire quomodo pręripiatur, cùm exuitur membrana hyberna, aliâs deuoranti eam, quoniam nullum animal fraudulentius inuidere homini tradũt. Inde ſtellionũ nomen aiunt in maledictũ tranſlatũ. Obſeruant cubile eius ęſtatibus. Eſt autem in locis oſtiorum feneſtrarúmq; , aut cameris ſepulcríſue: ibi vere incipiẽte fiſſis harundinibus textas opponunt caſas, quarum anguſtiis etiam gaudet, eo faciliùs exuens circundatum torporem. Sed eo derelicto nõ poteſt remeare. Nihil ei remedio in comitialibus morbis pręfertur. Prodeſt & cerebrum muſtelę inueteratum potúmque, & iecur eius: teſticuli vuluæque aut ventriculus inueteratus cum coriandro, vt diximus: item cinis: ſylueſtris verò tota in cibo ſumpta. Eadem omnia prædicantur ex viuerra. Lacerta viridis cum condimentis quæ faſtidium abſtergeant, ablatis pedibus & capite. Cochlearum cinis addito ſemine lini & vrticæ cũ melle inunctos ſanat. Magis placet draconis cauda in pelle dorcadis adalligata ceruinis neruis vel lapilli è vẽtre pullorũ hirundinũ ſiniſtro lacerto annexi. Dicuntur enim excluſo pullo lapillũ dare. Quòd ſi pullus is detur incipiẽti in cibo quẽ primum pepererit, cùm quis primùm tentatus ſit, liberatur eo malo. Poſteà medetur hirundinum ſanguis cum thure vel cor recens deuoratum. Quin & è nido earum lapillus impoſitus recrea-

re dicitur cõfeſtim, & adalligatus in perpetuum tueri. Prædicatur & iecur milui deuoratum, & ſenectus ſerpentium. Iecur vulturis tritum cum ſuo ſanguine ter ſeptenis diebus potũ. Cor pulli vulturini adalligatum. Sed & ipſum vulturem in cibo dari iubent, & quidem ſatiatum humano cadauere. Quidam pectus eius bibendũ cenſent, & in cerrino calice. Aut teſtes gallinacei ex aqua & lacte, antecedente quinq; dierum abſtinentia vini, ob id inueteratos. Fuere & qui viginti vnam muſcas rufas, & quidẽ emortuas, in potu darent, infirmioribus pauciores.

Contra morbum regium, & phreneticos, & contra febres & hydropicos. Cap. XI.

MOrbo regio reſiſtũt ſordes auriũ, aut mammarum pecudis denarij pondere cum myrrhæ momento, & vini cyathis duobus: canini capitis cinis in mulſo: multipeda in vini hemina: vermes terreni in aceto mulſo cum myrrha. Gallina ſi ſit luteis pedibus priùs aqua purificatis, dein collutis vino, quod bibatur. Cerebrum perdicis aut aquilæ in vini cyathis tribus. Cinis palmarum aut interaneorum palumbis in mulſo ad cochlearia tria. Paſſerum cinis ſarmẽtis crematorum cochlearibus duobus in aqua mulſa. Auis icterus vocatur à colore, quæ ſi ſpectetur, ſanari id malum tradunt, & auem mori. Hanc puto Latinè vocari galgulum. Phreneticis prodeſſe videtur pulmo pecudum calidus circa caput alligatus. Nam non modò muris cerebrũ dare potui ex aqua, aut cinerem muſtelæ, verum etiam inueteratas herinacei carnes quis poſſit furenti, etiamſi certa ſit medicina? Bubonis certè oculorum cinerem interea, quibus prodigioſe

vitam

vitam ludificantur, acceperim. Præcipuéque febrium medicina placitis eorum renuntiat. Nanque & in XII. ſigna digeſſere eam Sole tranſmeante, iterúmque Luna : quod totum abdicandum paucis exemplaribus docebo. Siquidem crematis tritíſq; cum oleo perungi iubent ægros cùm Geminos tranſit Sol, criſtis, & auribus, & vnguibus gallinaceorum, ſi Luna, radiis barbíſque eorum: ſi Virginem alteruter, hordei granis: ſi Sagittarium, veſpertilionis alis: ſi Leonem Luna, tamaricis fronde, & adiiciunt ſatiuę: ſi Aquarium, è buxo carbonibus tritis. Ex iſtis confeſſa, aut certè veriſimilia ponemus, ſicut & lethargum olfactoriis excitari: inter ea fortaſſis muſtelæ teſticulis inueteratis, aut iocinere vſto. His quoq; pulmonem pecudis calidũ circa caput adalligari putant vtile. In quartanis medicina clinice propemodũ nihil pollet. Quamobrem plura eorum remedia ponemus, primúmque ea, quę adalligari iubent: Puluerẽ, in quo ſe accipiter vo lutauerit, lino rutilo in linteolo: canis nigri dentem longiſſimum. Pſeudoſphecem vocant veſpam, quæ ſingularis volitat : hanc ſiniſtra manu apprehenſam ſubnectunt : alij verò, quam quis eo anno viderit primam. Viperæ caput abſciſſum * in linteolo, vel cor viuentis exemptũ. Muris roſtellum auriculáſq; ſummas roſeo panno, ipſúmq; dimittunt. Lacertæ viridis viuæ dextrum oculum effoſſum, mox cum capite ſuo deciſo, in pellicula caprina. Scarabeum qui pilulas voluit. Propter hunc Aegypti magna pars ſcarabeos inter numina colit, curioſa Apionis interpretatione, qua colligat Solis operum ſimilitudinem huic animali eſſe, ad excuſandos gentis ſuæ ritus. Sed & alium adalligant Magi, cui

**linteolo legit Manutius ex vet. codi. Veneto, nulla In mẽtione: vt linteolo gladij loco caput abſcindatur.*

ſunt cornicula reflexa ſiniſtra manu collectum. Tertium, qui vocatur fullo, albis guttis, diſſe-ctum vtrique lacerto adalligant: cętera ſiniſtro. Cor anguinum ſiniſtra manu exemptum viuentibus. Scorpionis caudæ quatuor articulos cum aculeo panno nigro, ita vt nec ſcorpionem dimiſſum, nec eum qui alligauerit, videat æger triduo. Poſt tertium circuitum id condat. Erucam in linteolo ter lino circundant totidem nodis, ad ſingulos dicentes, quare faciat qui medebitur. Limacem in pellicula, vel quatuor limacum capita præciſa harundine. Multipedam lana inuolutã. Vermiculos ex quibus tabani fiũt, antequã pennas germinẽt. Alios è ſpinoſis frutectis lanuginoſos. Quidam ex illis quaternos incluſos iuglandis nucis putamine adalligant: cochleáſque, quæ nudæ inueniuntur. Stellionem incluſum capſulis ſubiiciunt capiti, & ſub deceſſu febris emittunt. Deuorari autẽ iubẽt cor mergi marini ſine ferro exemptum inueteratúmque conteri, & in calida aqua bibi. Corda hirundinum cum melle. Alij fimum drachma vna in lactis caprini & ouilli, vel paſſi cyathis tribus ante acceſſiones. Sunt qui totas cenſeant deuorandas. Aſpidis cutem pondere ſexta parte denarij cum piperis pari modo, Parthorum gentes in remedium quartanæ bibunt. Chryſippus Philoſophus tradidit phryganion adalligatum remedio eſſe quartanis. Quod eſſet animal neque ille deſcripſit, nec nos inuenimus; qui nouiſſet. Demõſtrandũ tamẽ fuit à tam graui autore dictũ, ſi cuiuſquam cura efficacior eſſet ad inquirendum. Cornicis carnes eſſe, & nidum illinire, in longiſsimis morbis vtiliſsimum putant. Et in tertianis fiat poteſtas experiendi, quoniam miſe-

ria

ria ſpei delectat, ánne aranei, quem lycon vocant, tela cum ipſo ſpecu toto reſina ceráque impoſita vtriſq; temporibus & fronti proſit: aut ipſe calamo adalligatus, qualiter & aliis febribus prodeſſe traditur: item lacerta viridis adalligata viua in eo vaſe quod capiat. Quo genere & recidiuas frequenter abigi affirmant. Hydropicis œſypum ex vino addita myrrha modicè potui datur, nucis auellanæ magnitudine. Aliqui addunt & anſerinum adipem, & oleũ myrteum. Sordes ab vberibus ouium eundem effectũ habent. Item carnes inueteratæ herinacei ſumptæ. Vomitus quoque canũ illitus ventri, aquam trahere promittitur.

Ad ignem ſacrum, ad carbunculos, furunculos, ambuſta, neruorúmque contractiones.

Cap. XII.

IGni ſacro medetur œſypum cum pompholyge & roſaceo, ricini ſanguis, vermes terreni ex aceto illiti, gryllus contritus in manibus. Quo genere præſtat, vt qui id fecerit, antequàm incipiat vitium, toto eo anno careat. Oportet autem eum ferro cum terra cauernæ ſuæ tolli: Adeps anſeris. Viperæ caput aridum aſſeruatum & combuſtũ, dein ex aceto impoſitum. Senectus ſerpentiũ ex aqua illita à balineo cum bitumine & ſeuo agnino. Carbunculus fimo columbino aboletur per ſe illito, vel cũ lini ſemine ex aceto mulſo. Item apibus, quæ in melle ſunt immortuæ impoſitis. Polentáque impoſita inſperſa. Si in verendis ſit, cæteríſque ibi hulceribus occurrit è melle œſypum cum plumbi ſquamis. Item fimum pecudum incipientibus carbunculis. Tubera & quæcunque molliri opus ſit, efficaciſsimè anſerino adipe curantur. Idem præſtat &

gruum adeps. Furunculis mederi dicitur araneus, priusquàm nominetur impositus, & tertia die solutus. Mus araneus pendens enecatus, sic vt terram nec posteà attingat, ter circundatus furunculo, toties expuentibus medente & eo cui medebitur. Ex gallinaceo fimo quod est rufsum maximè recens illitum ex aceto. Ventriculus ciconiæ ex vino decoctus. Muscæ impari numero infricatæ digito medico. Sordes ex pecudum auriculis. Seuum ouium vetus cum cinere è capillis mulierum. Seuum arietis cum cinere pumicis & salis pari pondere. Ambustis canini capitis cinis medetur. Item glirium cum oleo. Fimum ouium cum cera commistum. Murium cinis & cochlearum: ídque sic vt ne cicatrix quidem appareat. Item adeps viperinus. Fimi columbini cinis ex oleo illitus. Neruorum nodis medetur capitis viperini cinis ex oleo cyprino illitus. Terreni vermes cum melle illiti. Dolores tollit eorum amphisbæna mortua adalligata. Adeps vulturinus cum ventre arefactus, contritúsque cum adipe suillo inueterato. Cinis è capite bubonis in mulso potus cum lilij radice, si Magis credimus. In contractione neruorum caro palumbina in cibis prodest & inueterata: herinacei spasticis: item mustelæ cinis. Serpentium senectus in pelle taurina adalligata spasmos fieri prohibet. Opisthotonos milui iecur aridum tribus obolis in aquæ mulsæ cyathis tribus potum. Reduuias, & quæ in digitis nascũtur pterygia, tollunt, canini capitis cinis, aut vulua decocta in oleo, superillito butyro ouillo cum melle. Item folliculus cuiuslibet animalium fellis. Vnguium scabritiam cantharides cum pice tertio die solutæ, aut locustæ frictæ

cum

cum ſeuo hircino. Pecudum ſeuum. Aliqui miſcent viſcum & portulacam, alij æris florem & viſcum, ita vt tertio die ſoluant.

Ad ſanguinem ſiſtendum & tumores vulnerum, hulcera, vulnera, & alia mala, ex animalibus remedia. Cap. XIII.

SAnguinem ſiſtit in naribus ſeuum ex omento pecudum inditum. Item coagulũ ex aqua, maximè agninum, ſubductum vel infuſum, etiamſi alia non proſint. Adeps anſerinus cum butyro pari pondere paſtillis ingeſtus. Cochlearum terrena. Sed & ipſæ extractæ teſtis. E naribus fluentem ſiſtunt cochleæ contritæ fronti illitæ: aranei telæ ſuppoſitæ: gallinacei cerebellum, vel ſanguinis profluuia ex cerebro: item columbinus ſanguis ob id ſeruatus concretúſque. Si verò ex vulnere immodicè fluat, fimi caballini cum putaminibus ouorum cremati cinis impoſitus mirè ſiſtit. Vulneribus medetur œſypum cum hordei cinere & ærugine æquis partibus. Ad carcinomata quoque ac ſerpentia valet. Erodit & hulcerum margines: carnéſque excreſcentes ad æqualitatẽ redigit. Explet quoque, & ad cicatricem perducit. Magna vis & in cinere pecudum fimi ad carcinomata, addito nitro aut cinere ex oſſibus feminum agninorum, præcipuè in his hulceribus quæ cicatricem non trahant. Magna & pulmonibus quoque arietum. Excreſcẽtes carnes in hulceribus ad æqualitatẽ efficaciſſimè reducunt. Fimo quoque ipſo ouium ſub teſto calefacto & ſubacto, tumor vulnerum ſedatur. Fiſtulę purgantur ſanantúrque: item epinyctides. Summa verò vis in canini capitis cinere: excreſcentia omnia ſpodij vice erodit ac perſanat. Et murino fimo eroduntur. Item muſtelæ fimi cinere.

Durit

Duritias etiam in alto hulcerum & carcinomata persequitur multipeda trita, admista resina terebinthina & sinopide. Eadémq; vtilissima sunt in his hulceribus, quæ vermibus periclitantur. Quin & vermium ipsorũ genera mirandos vsus habẽt. Cosses qui in ligno nascuntur, sanant hulcera omnia. Nomas verò, combusti cũ pari pondere anisi, & ex oleo illiti. Vulnera recentia conglutinant terreni, adeò vt neruos quoque abscisos illitis solidari infra septimum diem persuasum sit: itaque in melle seruandos censent. Cinis eorum margines hulcerũ duriores absumit, cum pice liquida vel simblio melle. Quidam arefactis in Sole ad vulnera ex aceto vtuntur, nec soluunt, nisi biduo intermisso. Eadem ratione & cochlearum terrena prosunt: totæque exemptæ tusæ & impositæ, recentia vulnera conglutinant, & nomas sistunt. Herpes quoque animal à Græcis vocatur, quo præcipuè sanantur quæcunque serpunt. Cochleæ prosunt eis cum testis suis tusæ: cum myrrha quidem & thure, etiam præcisos neruos sanare dicũtur. Draconum quoque adeps siccatus Sole magnopere prodest: item gallinacei cerebrum recentibus plagis, sale viperino in cibo sumpto. Tradunt & hulcera tractabiliora fieri, & sanari celeriùs. Antonius Musa Medicus cùm incidisset insanabilia hulcera, viperas edendas dabat, miráque celeritate persanabat. Tryxalidum cinis margines hulcerũ duros aufert cum melle: item fimi columbini cinis cum arsenico & melle, ea quæ erodenda sunt. Bubonis cerebrum cum adipe anserino mirè vulnera dicitur glutinare: quæ verò vocantur cacoëthe, cinis feminum arietis cum lacte muliebri, diligenter priùs elutis linteolis. Vlula auis cocta in oleo,

oleo, cui liquato miſcetur butyrum ouillum & mel. Hulcerũ labra duriora apes in melle mortuæ emolliunt. Et elephantiaſin ſanguis & cinis muſtelæ. Verberum vulnera atque vibices pellibus ouium recentibus impoſitis obliterantur. Articulorum fracturis cinis feminum pecudis peculiariter medetur: efficacius cum cera. Idem medicamentum fit ex maxillis ſimul vſtis, cornúque ceruino & cera mollita roſaceo. Oſſibus fractis caninum cerebrum linteolo illito, ſuperpoſitis lanis, quę ſubinde ſuffundantur, ferè XIIII. diebus ſolidat: nec tardius cinis ſylueſtris muris cum melle, aut cũ vermium terrenorum cinere, qui etiam oſſa extrahit. Cicatrices ad colorem reducit pecudum pulmo, præcipuè ex ariete, ſeuum ex nitro: lacertæ viridis cinis: vernatio anguium ex vino decocta: fimum columbinum ex melle. Item vitiligines albas ex vino. Ad vitiliginem & cantharides cum rutæ foliorum duabus partibus in Sole, donec formicet cutis, tolerandę ſunt. Poſteà fouere, oleóque perungere, neceſſarium, iterúmque illinire, ídque diebus pluribus facere, cauentes exhulcerationem multam. Ad eaſdem vitiligines & muſcas illini iubent cum radice lapathorum: gallinarum fimum candidum, ſeruatum in oleo vetere cornea pyxide: veſpertilionum ſanguinem: fel herinacei ex aqua. Scabiem verò, bubonis cerebrum cum aphronitro, ſed ante omnia ſanguis caninus ſedant: pruritum cochleæ minutæ, latæ, contritæ, illitæ. Harundines, & tela, quæque alia extrahenda ſunt corpori, euocat mus diſſectus impoſitus. Præcipuè verò lacerta diſſecta, & vel caput eius tantùm contuſum cum ſale impoſitum. Cochleæ ex his quæ gregatim folia ſectantur, contuſæ impoſitæque

ſitæque

sitæque cum testis, & eæ quæ manduntur, exemptæ testis: sed cum leporis coagulo efficacissimè. Ossa anguium eundem cum coagulo cuiuscunque quadrupedis intra tertium diem approbant effectum. Laudantur & cantharides tritæ cum farina hordeacea.

Ad muliebria mala medenda, & conceptus maturandos. Cap. XIIII.

IN muliebribus malis mẽbranæ à partu ouium proficiunt, sicut in capris retulimus. Fimum quoque pecudum eosdem vsus habet. Locustarum suffitu stranguriæ maximè mulierũ iuuantur. Gallinaceorum testes subinde si à conceptu edat mulier, mares in vtero fieri dicuntur. Partus conceptos hystricum cinis potus cõtinet: maturat caninum lac potum: euocat membrana è canum secundis, si terram non attigerit. Lumbos parturientiũ potus lactis: fimum murinum aqua pluuia dilutum, mammas mulierum à partu tumescentes reficit. Cinis herinaceorum cum oleo perunctarum custodit partus contra abortus. Faciliùs enituntur, quæ fimum anserinum cũ aquæ cyathis duobus sorbuere: aut ex vtriculo mustelino per genitale effluentes aquas. Vermes terreni illiti in ceruices & scapulas, ne nerui doleant præstant. Grauidis secundas pellunt in passo poti. Iidem per se impositi, mammarum suppurationes concoquunt & aperiunt, extrahúntque, & ad cicatricem perducunt. Lac deuocant poti cum mulso. Inueniuntur & in gramine vermiculi, qui adalligati collo, continent partum. Detrahuntur autem sub partu: aliâs eniti non patiuntur. Cauendum etiam ne in terra ponantur. Conceptus quoque causa dantur in potu quini aut

sept

ſepteni. Cochleæ in cibo ſumptæ accelerant partum: item conceptũ impoſitæ cum croco. Eædem ex amylo & tragacantha illitæ, profluuia ſiſtũt. Proſunt & purgationibus ſumptæ in cibo, & vuluam auerſam corrigunt cum medulla ceruina, ita vt vni cochleæ denarij pondus addatur & cyperi. Inflationes quoque vuluarum diſcutiunt exemptæ teſtis, tritæque cum roſaceo. Ad hæc aſtypalæicæ maximè eliguntur. Alio modo Africanæ binæ tritæ cum fœnigræci quod tribus digitis capiatur, additis mellis cochlearibus quatuor, illinũtur aluo, priùs irino ſacco perunctæ. Sunt & minutæ longæque, candidæ cochleæ, paſſim oberrantes. Eæ arefactæ Sole in tegulis, tuſæque in farina, miſcentur lomento æquis partibus, candorémque & læuorem corpori afferunt. Scabendi deſideria tollunt minutæ & latæ cum polenta. Viperam mulier prægnans ſi tranſcenderit, abortum faciet: item amphiſbænam, mortuam duntaxat. Nam viuam habentes in pyxide, impunè tranſeunt, etiam ſi mortua ſit: atque aſſeruata, partus faciles præſtat vel mortua. Mirum, ſi non aſſeruatum tranſcenderit grauida, innoxiam fieri, ſi protinus tranſcendat aſſeruatam. Anguis inueterati ſuffitus menſtrua adiuuant. Anguium ſenectus adalligata lumbis, faciliores partus facit, protinus à puerperio remouenda. Dant & in vino bibendam cum thure: aliter ſumpta, abortum facit. Baculus, quo angui rana excuſſa ſit, parturientes adiuuat: tryxalidum cinis illitus cum melle, purgationes. Item araneus, qui filum deducit ex alto, capi debet manu caua, tritúſque admoueri: quòd ſi redeuntem prehenderit, inhibebit idem purgationes. Lapis aëtites in aquilæ repertus nido, cuſtodit partus

tus contra omnes abortuum inſidias. Penna vulturina ſubiecta pedibus adiuuat parturientes. Ouum corui grauidis cauendum conſtat, quoniam tranſgreſſus abortus aſperos faciat. Fimum accipitris in mulſo potum, videtur fœcundas facere. Vuluarum duritias & collectiones, adeps anſerinus aut cygni emollit. Mammas à partu cuſtodit adeps anſeris cum roſaceo & araneo. Phryges & Lycaones mammis puerperio vexatis inuenere otidum adipem vtilem eſſe: his quæ vulua ſtrangulentur & blattas illinunt. Ouorum perdicis putaminum cinis cadmiæ miſtus, & ceræ, ſtantes mammas ſeruat. Putant & ter circunductas ouo perdicis non inclinari: & ſi ſorbeantur eadem, fœcunditatem facere, lactis quoque copiam. Cũ anſerino adipe perunctis mammis, dolores minuere, molas vteri rumpere, ſcabiem vuluarum ſedare, ſi cum cimice trito illinantur. Veſpertilionum ſanguis pſilothri vim habet: ſed malis puerorum illitus non ſatis proficit, niſi erucæ vel cicutæ ſemen poſteà inducatur: ſic enim aut in totum tolluntur pili, aut non excedunt lanuginem. Idem & cerebro eorum profici putant. Eſt autem duplex, rubens vtique, & candidum. Aliqui ſanguinem & iecur eius admiſcent. Quidam in tribus heminis olei diſcoquunt viperam, exemptis oſſibus pſilothri vice vtuntur, euulſis priùs pilis quos renaſci nolunt. Fel herinacei pſilothrum eſt, vtique miſto cerebro veſpertilionis, & lacte caprino. Item per ſe cinis cum lacte canis primi partus, euulſis pilis quos renaſci nolunt: vel nondum natis, perunctis partibus, alij non ſurgunt. Idem euenire traditur ſanguine ricini euulſi cani: item hirundinino ſanguine vel felle.

Prom

Promiscuæ medicinæ. *Cap. XV.*

QVis formicarum supercilia denigrari cum muscis tritis tradunt. Si verò oculi nigri nascentium placeăt, soricem prægnanti edendum. Capilli ne canescant, vermium terrenorum cinere præstari admisto oleo. Infantibus, qui lacte concreto vexantur, pręsidio est agninum coagulum ex aqua potum. Aut si vitium coagulato lacte acciderit, discutitur coagulo ex aceto dato. Ad dentitionem cerebrum pecoris vtilissimum est. Ossibus in canino fimo inuentis, adustio infantium, quæ vocatur ciriasis, adalligatis emendatur, ramices infantium lacertæ viridis admotæ dormientibus morsu. Posteà harundini alligata suspenditur in fumo: tradúntq; pariter cum ea expirante sanari infantem. Cochlearum saliua illita infantium oculis, palpebras corrigit gignítque. Ramicosis cochlearum cinis cum thure ex oui albi succo illitus per dies triginta medetur. Inueniuntur in corniculis cochlearum harenaceæ duritiæ: eæ dentitionem facilem præstant adalligatę. Cochlearum inanium cinis admistus ceræ, procidentium interaneorum partes extremas prohibet. Oportet autem cineri misceri saniem punctis emissam è cerebro viperæ. Cerebrum viperæ illigatum pelliculæ dentitiones adiuuat. Ad idem valent & grandissimi dentes serpentium. Fimum corui lana adalligatum infantium tussi medetur. Vix est seriò complecti quædam: non omittenda tamen, quia sunt prodita. Ramici infantium lacerta mederi iubent. Marem hanc prehendi. Id intelligi & quòd sub cauda vnam cauernam habeat. Id agendum, vt per aurum & argentum aut ostrum mordeat vitium. Tum in calice nouo illigatur, & in fumo

ponitur. Vrina infantium cohibetur muribus elixis in cibo datis. Scarabeorum cornua grandia denticulata, adalligata his amuleti naturam obtinent. Bouis capiti lapillum ineſſe tradunt, quem ab eo expui ſi necem timeat, inopinantis præciſo capite exemptum, adalligatúmque, mirè prodeſſe dentitioni. Item cerebrũ eiuſdem ad eundem vſum adalligari iubent: & limacis lapillum ſiue oſſiculum quod inuenitur in dorſo. Magnificè iuuat & ouis cerebrum gingiuis illitum: ſicut aures adeps anſerinus cum ocimi ſucco impoſitus. Sunt vermiculi in ſpinoſis herbis aſperi, lanuginoſi: hos adalligatos protinus mederi tradunt infantibus, ſi quid ex cibo hæreat. Somnos allicit œſypum cum myrrhæ momento in vini cyathis duobus dilutum, vel cum adipe anſerino & vino myrtite: auis cuculus leporina pelle adalligatus: ardeolæ roſtrum in pelle aſinina fronti adalligatũ. Putant & per ſe roſtrum eiuſdem effectus eſſe vino collutum. E diuerſo ſomnum arcet veſpertilionis caput aridum adalligatum. In vrina virili lacerta necata, Venerem eius qui * biberit, cohibet. Nam inter amatoria eſſe Magi dicũt. Inhibet & fimum cochleæ & columbinum cum oleo & vino potum. Pulmonis vulturini dextræ partes Venerem concitant viris adalligatæ gruis pelle. Item ſi lutea ex ouis quinque columbarum admiſto adipis ſuilli denarij pondere, ex melle ſorbeantur. Paſſeres in cibo vel oua eorum. Gallinacei dexter teſtis arietina pelle adalligatus. Ibium cineres cum adipe anſeris & irino perunctis ſi conceptus ſit, partus continere: contrà inhiberi Venerem pugnatoris galli teſticulis anſerino adipe illitis adalligatíſque pelle arietina tradunt. Item cuiuſ-

** fecerit*

cunque galli gallinacei, si cum sanguine gallinacei lecto subiiciantur. Cogunt concipere inuitas setæ ex cauda mulæ, si iunctis euellantur, inter se colligatæ in coitu. Qui in vrinam canis suam ingesserit, dicitur ad Venerem pigrior fieri. Mirum & de stellionis cinere (si verum est) linamento inuolutum in sinistra manu Venerem stimulare: si transferatur in dextram, inhibere. Item vespertilionis sanguinem collectum flocco, suppositúmque capiti mulierum, libidinem mouere: aut anseris linguam in cibo vel potione sumptam. Phthiriasin à toto corpore pota membrana senectutis anguium triduo inhibet: ac serum exempto caseo potum cum exiguo sale. Caseos, si cerebrum mustelæ coagulo addatur, negant corrumpi vetustate, aut à muribus attingi. Eiusdem mustelæ cinis si detur in offa gallinaceis pullis & columbinis, tutos esse à mustelis. Iumentorum vrinæ tormina vespertilione adalligato finiuntur. Verminatio ter circunlato verendis palumbo: mirum dictu, palumbus emissus moritur, iumentum liberatur confestim. Ebriosis oua noctuæ per triduum data in vino tædium eius adducunt. Ebrietatem arcet pecudum assus pulmo præsumptus. Hirundinis rostri cinis cum myrrha tritus, & in vino quod bibetur inspersus, securos præstabit à temulentia. Inuenit hoc Horus Assyriorum rex. Præter hæc sunt notabilia animalium ad hoc volumen pertinentium. Gromphenam auem in Sardinia narrant grui similem, ignotam iam etiam Sardis, vt existimo. In eadem prouincia est ophion ceruis tantùm pilo similis, nec alibi nascens. Iidem autores nominauere sirulugum, quod nec quale esset animal, nec vbi nasceretur, tradiderunt.

Fuisse quidem non dubito, cùm & medicinæ ex eo sint demonstratæ. M. Cicero tradit animalia byturos vocari, qui vites in Campania erodant.

De miraculis quarundam bestiarum.

Cap. XVI.

Reliqua mirabilia ex his, quæ diximus. Non latrari à cane membranam ex secundis canis habentem, aut leporis fimum vel pilos tenentem. In culicum genere muliones non amplius, quàm vno die, viuere. Eósque qui arborarij pici rostrum habeant, & mella eximant, ab apibus non attingi. Porcos sequi eos, à quibus cerebrum corui acceperint in offa. Puluerem, in quo se mula volutauerit, corpori inspersum mitigare ardores amoris. Sorices fugari, si vnus castratus emittatur. Anguina pelle, & sale, & farre cum serpyllo contritis vno die, deiectísque cum vino in fauces boum vua maturescente, toto anno eos valere: vel si hirundinum pulli tres tribus offis dentur. Puluere è vestigio anguiũ collecto, sparsas apes in aluearia reuerti. Arietis dextro teste præligato oues tantùm gigni. Non lassescere in vllo labore, qui neruos ex alis & cruribus gruis habeant. Mulas non calcitrare, cùm vinum biberint. Vngulas tantùm mularũ repertas, neque aliam vllam materiam quæ non perroderetur à veneno Stygis aquæ, cùm id dandum Alexãdro Magno Antipater mitteret, memoria dignum est, magna Aristotelis infamia excogitatum. Nunc ad aquatilia reuertemur.

*

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIÆ

LIBER XXXI.

PROOEMIVM.

Medicinæ ex aquatilibus.

Aquarum mirabilia. *Cap. I.*

AQVATILIVM sequuntur in medicina beneficia, opifice natura ne in illis quidem cessante, & per vndas fluctúsque ac reciprocos æstus, amniúmque rapidos cursus improbas * exerente vires: nusquam potentia maiore, si verum fateri volumus. Quippe hoc elementum cæteris omnibus imperat: terras deuorant aquæ, flammas necant, scandunt in sublime, & cælum quoque sibi vindicant, ac nubium obtentu vitalem spiritum strangulant. Quæ causa fulmina elidit, ipso secum discordante mundo. Quid esse mirabilius potest aquis in cælo stantibus? At illæ, ceu parum sit in tantam peruenire altitudinem, rapiunt eò secum piscium examina. Sæpe etiam lapides subuehunt, portantes aliena pondera. Eædem cadentes omnium terra nascentium causa fiunt, prorsus mirabili natura, si quis velit reputare, vt fru-

*exercente

ges gignantur, arbores fruticéſque viuant, in cælum migrare aquas, animámque etiam herbis vitalem inde deferre: iuſta confeſſione, omnes terræ quoque vires aquarum eſſe beneficij. Quapropter ante omnia ipſarum potentiæ exempla ponemus. Cunctas enim quis mortalium enumerare queat?

De differentia aquarum, medicinis, & obſeruationibus CCLXVI. Cap. II.

EMicant benignè paſsímq; in plurimis terris, alibi frigidæ, alibi calidæ, alibi iunctæ, ſicut in Tarbellis Aquitanica gente, & in Pyrenæis montibus, tenui interuallo diſcernente. Alibi tepidæ egelidǽque auxilia morborum conferentes, & è cunctis animalium hominum tantùm cauſa erumpentes. Augent numerum Deorum nominibus variis, vrbéſque condunt, ſicut Puteolos in Campania, Statyellas in Liguria, Sextias in Narbonenſi prouincia. Nuſquam tamē largius quàm in Baiano ſinu, nec pluribus auxiliandi generibus, aliæ ſulphuris, aliæ aluminis, aliæ ſalis, aliæ nitri, aliæ bituminis, nonnullæ etiam acida ſalſáue miſtura. Vapore quoq; ipſo aliquæ proſunt. Tentáque eis eſt vis, vt balineas calefaciant, ac frigidam etiam in ſoliis feruere cogant, quæ in Baiano Poſidianæ vocantur, nomine accepto à Claudij Cæſaris liberto. Opſonia quoque percoquunt. Vaporāt & in mari ipſo, quæ Licinij Craſſi fuere: medióſque inter fluctus exiſtit aliquid valetudini ſalutare. Iam generatim neruis proſunt pedibúſue, aut coxendicibus, aliæ luxatis fractíſue. Inaniunt aluos. Sanant hulcera. Capiti auribúſque priuatim medentur: oculis verò Ciceronianæ. Digna memoratu villa eſt ab Auerno lacu Puteolos tendentibus impoſita litori, celebrata

brata porticu ac nemore, quam & vocabat M. Cicero Academiam, ab exemplo Athenarum ibi compoſitis voluminibus eiuſdem nominis;, in qua & monumentum ſibi inſtaurauerat, ceu verò non & in toto terrarum orbe feciſſet. Huius in parte prima exiguo poſt obitum ipſius, Antiſtio Vetere poſſidente, eruperũt fontes calidi perquàm ſalubres oculis, celebrati carmine Laureę Tullij, qui fuit è libertis eius, vt protinus noſcatur etiam miniſterium eius ex illa maieſtate. Ponam enim ipſum carmẽ, dignũ vbiq;, & non ibi tãtum legi,

Quo tua Romanæ vindex clariſſime linguæ
Sylua loco melius ſurgere iuſſa viret,
Atque Academiæ celebratam nomine villam,
Nunc reparat cultu ſub potiore Vetus:
Hic etiam apparent lymphæ non antè repertæ,
Languida quæ infuſo lumina rore leuant.
Nimirum locus ipſe ſui Ciceronis honori
Hoc dedit, hac fontes cùm patefecit ope.
Vt, quoniam totum legitur ſine fine per orbem,
Sint plures, oculis quæ medeantur, aquæ.

In eadem Campaniæ regione Sinueſſanæ aquæ ſterilitatem fœminarum, & virorum inſaniam abolere produntur. In Aenaria inſula calculoſis mederi. Et quæ vocatur Acidula, ab Teano Sidicino quatuor M.paſſ. hæc frigida. Item in Stabiano, quæ dimidia vocatur: & in Venafrano ex fonte Acidulo. Idem contingit in Velino lacu potantibus. Item in Syriæ fonte iuxta Taurum montem. autor eſt M. Varro: & in Phrygiæ Gallo flumine Callimachus. Sed ibi in potando neceſſarius modus, ne lymphatos agat, quod in Aethiopia accidere his qui fonte rubro biberint Cteſias ſcribit. Iuxta Romam Albulæ aquæ vulneribus medentur: egelidæ hæ: ſed Cutiliæ

in Sabinis gelidiſſimæ, ſuctu quodam corpora inuadunt, vt propè morſus videri poſſit, aptiſſimæ ſtomacho, neruis, vniuerſo corpori. Theſpiarum fons conceptus mulieribus repræſentat: Item in Arcadia flumen Elatum. Cuſtodit autem partum Linus fons in eadem Arcadia, abortúſque fieri non patitur. E diuerſo in Pyrrhea flumen, quod Aphrodiſium vocatur, ſteriles facit. Lacus Alphion vitiligines tollit. Varro autor eſt, Titium quendam Prætura functum, marmorei ſigni faciem habuiſſe propter id vitium. Cydnus Ciliciæ amnis podagricis medetur, ſicut apparet in epiſtola Caſſij Parmenſis ad M. Antonium. Contrà, aquarum culpa in Trœzene omnium pedes vitia ſentiunt. Tungri ciuitas Galliæ fontem habet inſignem, plurimis bullis ſtellantem, ferruginei ſaporis: quod ipſum non niſi in fine potus intelligitur. Purgat hic corpora: tertianas febres diſcutit, calculorúmque vitia. Eadem aqua igne admoto turbida fit: ad poſtremum rubeſcit. Leucogæi fontes inter Puteolos & Neapolim oculis & vulneribus medentur. Cicero in admirandis poſuit, Reatinis tantùm paludibus vngulas iumentorum indurari. Eudicus in Heſtiæotide fontes duos tradit eſſe, Ceronem, ex quo bibentes oues nigras fieri: Melan, ex quo albas: ex vtroque autem varias. Theophraſtus in Thuriis Crathim candorem facere, Sybarim nigritiam bobus ac pecori. Quin & homines ſentire differentiam eam. Nam qui Sybarim bibant, nigriores eſſe, durioréſque & criſpo capillo: qui ex Crathide, candidos mollioréſque, ac porrecta coma. Item in Macedonia qui velint ſibi candida naſci, ad Aliacmonem ducere: qui nigra aut fuſca ad Axium. * Idem omnia fuſca quibuſdam in locis

* *Item*

cis

cis tradit nasci, & fruges quoque, sicut in Messapiis. At Lusis Arcadiæ quodam fonte mures terrestres viuere & conuersari. Erythris Aleos amnis pilos gignit in corporibus. In Bœotia ad Trophonium Deum iuxta flumen Orchomenon duo sunt fontes, quorum alter memoriam, alter obliuionem affert, inde nominibus inuentis. In Cilicia apud oppidum Cescum riuus fluit Nûs, ex quo bibentium subtiliores sensus fieri M. Varro tradit. At in Cea insula fontem esse, quo hebetes fiant: Zamæ in Africa, quo canoræ voces. Vinum tædio venire his qui ex Clitorio lacu biberint. At Eudoxus & Theopompus inebriari fontibus iis quos diximus. Mutianus Andri è fonte Liberi patris, statis diebus septenis eius Dei vinum fluere, si auferatur à conspectu templi, sapore in aquam transeunte. Polyclytus explere olei vicem iuxta Solos Ciliciæ fontem. Theophrastus hoc idem fieri in Aethiopia eiusdem virtutis fonte. Lycos, in Indiæ terris fontem esse, cuius aqua lucernæ ardeant. Idem Ecbatanis traditur. Theopompus in Scotussa lacum esse dicit, qui vulneribus medetur. Iuba in Troglodytis lacum, insanum malefica vi appellatum, ter die fieri amarum salsúmque, ac deinde dulcem, totiésque etiam noctu, scatentem albis serpentibus vicenûm cubitorum. Idem in Arabia fontem exilire tanta vi, vt nullum non pondus impactum respuat. Theophrastus Marsyæ fontem in Phrygia ad Celænarum oppidum saxa egerere. Non procul ab eo duo sunt fontes, Clæon & Gelon, ab effectu Græcorum nominum dicti. Cyzici fons Cupidinis vocatur, ex quo potantes amorem deponere Mutianus credit. Cranone est fons calidus citra summum feruorem, qui in vi-

num additus, triduo calorem potionis custodit in vasis. Sunt & Mattiaci in Germania fontes calidi trans Rhenum, quorum haustus triduo feruet. Circa margines verò pumicem faciunt aquæ. Quòd si quis fide carere ex his aliqua arbitratur, discat in nulla parte naturæ maiora esse miracula: quanquam inter initia operis abundè multa retulimus. Ctesias tradit Siden vocari stagnum in Indis, in quo nihil innatet, omnia mergantur: Cælius apud nos in Auerno ait etiam folia subsidere: Varro, aues, quæ aduolauerint, emori. Contrà in Africæ lacu Apuscidamo omnia fluitant, nihil mergitur: Item in Siciliæ fonte Phinthia, vt Apion tradit: & in Medorum lacu puteóque Saturni. Fons Limyræ transire solet in loco vicina, portendens aliquid: mirúmque quòd cum piscibus transit. Responsa ab his petunt incolæ cibo, quem rapiunt annuentes: si verò euentum negent, caudis abigunt. Annis Olachas in Bithynia Briazum alluit (hoc est & templo & Deo nomen) cuius gurgite periuri notantur pati velut flammam vrentem. Et in Cantabria fontes Tamarici in augurio habentur. Tres sunt, octonis pedibus distantes. In vnum alueum coëunt vasto amne. Singulis siccantur duodecies diebus, aliquando vicies, citra suspicionem vllam aquę, cùm sit vicinus illis fons sine intermissione largus. Dirum est, non profluere eos aspicere volentibus: sicut proximè Lartio Licinio legato post Præturam post septem dies accidit. In Iudæa riuus sabbatis omnibus siccatur. E diuerso miracula alia dira. Ctesias in Armenia scribit esse fontem, ex quo nigros pisces illico mortem afferre in cibis: quod & circa Danubij exortum audiui, donec veniatur ad fontem alueo appositum,

tum, vbi finitur id genus piſcium. Ideóque ibi caput eius amnis intelligitur fama. Hoc idem & in Lydia in ſtagno nympharum tradunt. In Arcadia ad Pheneum aqua profluit è ſaxis, Styx appellata, quæ illico necat vt diximus. Sed eſſe piſces paruos in ea tradit Theophraſtus, letales & ipſos, quod nō in alio genere mortiferorum fontium. Necare aquas Theopompus & in Thracia apud Cychros dicit: Lycus in Leontinis tertio die, ſi quiſquam biberit. Varro ad Soracten in fonte cuius ſit latitudo quatuor pedum: Sole oriente eum exundare feruenti ſimilem, auéſq; quæ guſtauerint, iuxtà mortuas iacere. Nanq; & hæc inſidioſa conditio eſt, quòd quædam etiam blandiuntur aſpectu, vt ad Nonacrin Arcadiæ. Omnino enim nulla deterrent qualitate. Hanc putant nimio frigore eſſe noxiam, vtpote cùm profluens ipſa lapideſcat. Aliter circa Theſſalica Tempe, quoniam viſus omnibus terrori eſt: tradúntque etiam æs ac ferrum erodi illa aqua. Profluit (vt indicauimus) breui ſpatio: mirúmq;, ſiliqua ſylueſtris amplecti radicibus fontem eum dicitur, ſemper florens purpura. Et quædam ſui generis herba in labris fontis viret. In Macedonia, non procul Euripidis Poëtæ ſepulcro, duo riui confluunt, alter ſaluberrimi potus, alter mortiferi. In Perperenis fons eſt, qui quacunque rigat, lapideam facit terram: item calidæ aquæ in Eubœæ Delio. Nanque alluit riuus, ſaxa in altitudinem creſcunt. In Eurymenis deiectæ coronæ in fontem, lapides fiunt. In Coloſſis flumen eſt, in quo lateres coniecti, lapides extrahūtur. In Scyretico metallo arbores quæcunq; flumine alluūtur, ſaxa fiunt cū ramis. Diſtillātes quoq; guttæ in lapides dureſcunt in antris Coryciis: nā Miezæ in Macedonia,

donia, etiam pendentes in ipsis cameris: at in Coryco, cùm decidêre. In quibusdam speluncis vtroque modo columnásque faciunt, vt in Phausia Chersonesi Rhodiorum in antro magno, etiam discolori aspectu. Et hactenus contenti simus exemplis.

De qualitate aquarum, insalùbritate vel commoditate earum.

Cap. *III.*

QVæritur inter Medicos, cuius generis aquæ sint vtilissimæ. Stagnantes pigrásque meritò damnant, vtiliores quæ profluunt existimantes: cursu enim percussúque ipso extenuari atque proficere. Eóque miror, cisternarum ab aliquibus maximè probari. Sed hi rationem afferunt, quoniam leuissima sit imbrium aqua, vt quæ subire potuerit ac pendêre in aëre. Ideo & niues præferunt imbribus, niuibúsque etiam glaciem, velut ad infinitum coacta subtilitate. Leuiora enim hæc esse, & glaciem multò leuiorem aqua. Horum sententiam refellere interest vitæ. In primis enim leuitas illa deprehendi aliter, quàm sensu, vix potest, nullo penè momento ponderis aquis inter se distantibus. Nec leuitatis in pluuia aqua argumentum est subisse eam in cælum, cùm etiam lapides subire appareat, cadénsque inficiatur halitu terræ. Quò fit vt pluuiæ aquæ sordium inesse plurimum sentiatur, citissiméque ideo calefiat aqua pluuia. Niuem quidem glaciémque subtilissimum elementi eius videri miror, apposito grandinum argumento, è quibus pestilentissimum potum esse conuenit. Nec verò pauci inter ipsos è contrario ex gelu ac niuibus insaluberrimos potus prædicant, quoniam * exactum

* *exuctum*

ctum ſit inde, quod tenuiſſimum fuerit. Minui certè liquorem omnem congelatione deprehenditur, & rore nimio ſcabiem fieri, pruina vredinem, cognatis & niuis cauſis. Pluuias quidem aquas celerrimè putreſcere conuenit, miniméque durare in nauigatione. Epigenes autem, aquam quæ ſepties putrefacta purgata ſit, perhibet amplius non putreſcere. Nam ciſternas etiam Medici confitentur inutiles, aluo duritias facientes, faucibúſque: etiam limi non aliis ineſſe plus, aut animalium quæ faciunt tædium, confitendum habent. Nec ſtatim amnium vtiliſſimas eſſe, ſicuti nec torrentium vllius, lacúſque plurimos ſalubres maximé. Quædam igitur & huius generis aptiſſimæ aliæ alibi. Parthorum reges ex Choaſpe & Euleo tantùm bibunt: & eæ quamuis in longinqua comitantur illos. Et horum placere potum, non quia ſint amnes, apparet, quoniam nec è Tigri nec Euphrate, nec è multis aliis bibunt. Limus aquarum vitium eſt: ſi tamen idem amnis anguillis ſcateat, ſalubritatis indicium habetur: ſicuti frigoris, tineas in fonte gigni. Ante omnia autem damnantur amaræ, & quæ ſcrobem ſtatim implent: quod euenit Trœzene. Nam nitroſas atque ſalmacidas in deſertis Rubrum mare petentes, addita polenta, vtiles intra duas horas faciunt, ipſáque veſcuntur polenta. Damnantur in primis fontes, qui cœnum faciunt, quíque malum colorem bibentibus: refert & ſi vaſa ære inficiunt, aut ſi legumina tardè percoquunt, ſi liquatæ leniter terram relinquunt, decoctæque craſſis obducunt vaſa cruſtis. Eſt etiamnum vitium non fœtidæ modò, verùm omnino quicquam reſipientis, iucundum ſit illud licet gratúmque, & vt ſæpe, ad viciniam lactis accedens.

Aquam

Aquam ſalubrem aëri quàm ſimillimam eſſe oportet. Vnus in toto orbe traditur fons aquæ iucundè olentis in Meſopotamia Caburæ. Fabulæ rationem afferunt, quoniam eo Iuno perfuſa ſit. De cætero aquarum ſalubrium ſapor odórue nullus eſſe debet. Quidam ſtatera iudicant de ſalubritate, fruſtrante diligentia, quando perrarum eſt, vt leuior ſit aliqua. Certior ſubtilitas, inter pares meliorem eſſe, quæ calefiat refrigeretúrque celerius. Quin exhauſtam vaſis ne manus pendeant, depoſitíſque in humum tepeſcere affirmant. Ex quonam ergo genere maximè probabilis continget? Puteis nimirum, vt in oppidis conſtare video: ſed his, quibus exercitationis ratio crebro hauſtu contingit, & illa tenuitas colante terra. Salubritati hæc ſatis ſunt. Frigori & opacitas neceſſaria, vtque cælum videant. Super omnia obſeruatio vna, eadem & ad perennitatem pertinet, vt illa vado exiliat vena, non è lateribus. Nam vt tactu gelida ſit, etiam arte contingit, ſi etiam expreſſa in altum, aut è ſublimi deiecta, verberatu corripiat aëra. In natando quidem ſpiritum continentibus frigidior ſentitur eadem. Neronis principis inuentum eſt, decoquere aquam, vitróque demiſſam in niues refrigerare. Ita voluptas frigoris contingit ſine vitiis niuis. Omnem vtique decoctam vtiliorem eſſe conuenit: item calefactam magis refrigerari, ſubtiliſſimo inuento. Vitioſæ aquæ remedium eſt, ſi decoquatur ad dimidias partes. Aqua frigida iniecta ſiſtitur ſanguis. Aeſtus in balneis arcetur, ſi quis ore teneat. Quæ ſunt hauſtu frigidiſſimæ, non perinde & tactu eſſe, alternante hoc bono, multi familiari exemplo colligunt. Clariſſima aquarum omnium in toto orbe, frigoris ſalubritatíſque

tatísque palma præconio vrbis, Marcia eſt, inter reliqua Deûm munere vrbi tributa. Vocabatur hæc quondam Aufeia, fons autem ipſe Piconia. Oritur in vltimis montibus Pelignorum: tranſit Marſos & Fucinum lacum, Romam non dubiè petens. Mox ſpecu merſa, in Tiburtina ſe aperit I X. M. p. fornicibus ſtructis perducta. Primus eam in vrbem ducere auſpicatus eſt Anchus Marcius, vnus è regibus. Poſteà Q. Marcius Rex in Prætura. Rurſúſque reſtituit M. Agrippa. Idem & Virginem adduxit ab octaui lapidis diuerticulo I I. M. paſſ. Præneſtina via. Iuxtà eſt Herculaneus riuus, quem refugiens Virginis nomen obtinuit. Horum amnium comparatione differentia ſuprà dicta deprehenditur, cùm quantum Virgo tactu, tantum præſtet Marcia hauſtu. Quanquam vtriuſque iampridem vrbi periit voluptas, ambitione auaritiáque in villas ac ſuburbana decoquentibus publicam ſalutem. Non ab re ſit, quærendi aquas iunxiſſe rationem. Reperiuntur in conuallibus maximè, & quodam conuexitatis cardine, aut montium radicibus. Multi ſeptentrionales vbique partes aquoſas exiſtimauere. Qua in re varietatem naturæ aperuiſſe conueniat. In Hyrcanis montibus à meridiano latere non pluit. Ideo ſyluigeri ab Aquilonis tantum parte ſunt. At Olympus, Oſſa, Parnaſſus, Apenninus, Alpes vndiq; veſtiuntur, amnibúſque perfunduntur. Aliqui ab Auſtro, ſicut in Creta Albi montes. Nihil ergo in his perpetuę obſeruationis iudicabitur. Aquarũ ſunt notæ iuncus aut harundo, aut herba de qua dictũ eſt: multúmq; alicui loco pectore incubans rana. Salix enim erratica, & alnus, aut vitex, aut edera ſpõte proueniũt, & corriuatione aquæ pluuię in locum humi

humiliorem è ſuperioribus defluentis, augurio fallaci. Certior multò nebuloſa exhalatio eſt, ante ortum Solis longius intuentibus: quod ex edito quidam ſpeculantur, proni terram mento attingente. Eſt & peculiaris æſtimatio peritis tantùm nota, quam feruentiſſimo æſtu ſequuntur, dieíque horis ardentiſſimis, qualis ex quoque loco repercuſſus ſplendeat. Nam ſi terra ſitiente humidior eſt ille, indubitata ſpes promittitur. Sed tanta intentione oculorum opus eſt, vt indoleſcant: quod fugientes ad alia experimenta decurrunt, loco in altitudinem pedum quinque defoſſo, ollíſque è figlino opere crudis, aut peruncta pelui ærea cooperto, lucernáque ardente concamerata frondibus, dein terra. Si figlinum humidum ruptúmue, aut in ære ſudor, vel lucerna ſine defectu olei reſtincta, aut etiam vellus lanæ madidum reperiatur, non dubiè promittunt aquas. Quidam & igne prius excoquunt locum, tanto efficaciore vaſorum argumento. Terra verò ipſa promittit candicantibus maculis, aut tota glauci coloris. In nigra enim ſcaturigines non ferè ſunt perennes. Figulari creta ſemper adimitur ſpes. Nec amplius puteum fodiunt, coria terræ obſeruantes, vt à nigra deſcendat ordo ſuprà dictus. Aqua ſemper dulcis in argilloſa terra, frigidior in topho. Nanque & hic probatur. Dulces enim leuéſque facit, & colando continet ſordes. Sabulum exiles limoſáſque promittit. Glarea incertas venas, ſed boni ſaporis. Sabulum maſculum & harena carbunculoſa, certas ſtabiléſque & ſalubres. Rubra ſaxa optimas, ſpeíque certiſſimæ. Radices montium ſaxoſæ, & ſilex, hoc amplius rigentes. Oportet autem fodientibus humidiores aſſiduè reſpondere glebas, faciliúſque ferraméta deſcen-

descendere. De pressis puteis sulphurata vel aluminosa occurrentia putearios necant. Experimentum huius periculi est demissa ardẽs lucerna, si extinguatur. Tunc secundum puteum dextra ac sinistra fodiuntur æstuaria, quę grauiorem illum halitum recipiant. Fit & sine his vitiis altitudine ipsa grauior aër, quem emendant assiduo linteorum iactatu euentilando. Cùm ad aquam ventum est, sine harena opus surgit, ne venæ obstruantur. Quædam aquæ vere statim incipiente frigidiores sunt, quarum non in alto origo est: hybernis enim constant imbribus: quædam Canis ortu, sicut in Macedoniæ Pella vtrunque. Ante oppidum enim incipiente ęstate, frigida est palustris: dein maximo æstu in excelsioribus oppidi riget. Hoc & in Chio euenit, simili ratione portus & oppidi. Athenis Enneacrunos nimbosa æstate frigidior est, quàm puteus in Iouis horto. At ille siccitatibus riget.

Aquarum subitò nascentium, aut desinentium ratio. *Cap. IIII.*

MAximè autem putei circa Arcturum. Nam ipsa æstate deficiunt, omnésque quatriduo eo subsidunt. Iam verò multi hyeme tota: vt circa Olympum, vere primùm aquis redeuntibus. In Sicilia quidẽ circa Messanam & Mylas hyeme in totum inarescunt fontes: æstate exundant, amnémque faciunt. Apollonię in Ponto fons iuxta mare æstate tantùm superfluit, & maximè * circa Canis ortum, parcius, si frigidior sit æstas. Quædam terræ imbribus ficciores fiunt, velut in Narniensi agro: quod admirandis suis inseruit Marcus Cicero, siccitate lutum fieri prodens, imbre puluerem. Omnis aqua hyeme dulcior, æstate autem minus, autumno mini-

*canis ortu

mè : minúſque per ſiccitates. Neque æqualis amnium plerunque guſtus eſt, magna aluei differentia. Quippe tales ſunt aquæ, qualis terra per quam fluunt, qualéſque herbarum, quas lauant, ſucci. Ergo iidem amnes parte aliqua reperiuntur inſalubres. Mutant ſaporem & influentes riui, vt Boryſthenem, victíque diluuntur. Aliqui verò & imbre mutantur. Ter accidit in Boſphoro, vt ſalſi deciderent, necaréntque frumenta. Toties & Nili rigua pluuiæ amara fecere, magna peſtilentia Aegypti. Naſcuntur fontes deciſis plerunque ſyluis, quos arborum alimenta conſumebant: ſicut in Hæmo obſidente Gallos Caſſandro, cùm valli gratia ſyluas cecidiſſent. Plerunque verò damnoſi torrentes corriuantur detracta collibus ſylua, continere nimbos ac digerere conſueta. Et coli moueríque terram, callúmque ſummæ cutis ſolui, aquarum intereſt. Proditur certè in Creta expugnato oppido quod vocabatur Arcadia, ceſſaſſe fontes, amnéſque qui in eo ſitu multi erant. Rurſus condito poſt ſex annos emerſiſſe, vti quæque cœpiſſent partes coli.

Obſeruatio hiſtorica. *Cap. V.*

TErræ quoque motus profundunt, ſorbéntque aquas: ſicut circa Pheneum Arcadiæ quinquies accidiſſe conſtat. Sic & in Coryco monte amnis erupit, poſteaquàm cœptus eſt coli. Illa mutatio mira, vbi cauſa nulla euidens apparet: ſicut in Magneſia calidas factas frigidas, aliâs non mutato ſapore. Et in Caria, vbi Neptuni templum eſt, amnis qui fuerat antè dulcis, mutatus in ſalem eſt. Et illa miraculi plena, Arethuſam Syracuſis fimum redolere per Olympia: veríque ſimile, quoniam Alpheus in eam inſulam ſub

ima

ima maria permeet. Rhodiorum fons in Cherrhoneso nono anno purgamenta egerit. Mutantur & colores aquarum : sicut Babyloniæ lacus æstate rubras habet diebus x i. Et Borysthenes ęstatis temporibus cæruleus fertur, quanquam omnium aquarum tenuissimus: ideóque innatans Hypani. In quo & illud mirabile, Austris flantibus superiorem Hypanim fieri. Sed tenuitatis argumentum & aliud est, quòd nullum halitum nõ modò nebulam emittat. Qui volunt diligentes circa hoc videri, dicunt aquas grauiores post brumam fieri.

Ratio aquæ ducendæ, & quomodo medicatis vtẽdum: & quid prosit nauigatio, & medicinæ aquæ marinæ.

Cap. VI.

CAeterùm á fonte duci fictilibus tubis vtilissimum est, crassitudine binûm digitorum, commissuris pyxidatis, ita vt superior intret, calce viua ex oleo lęuigatis. Libramentum aquę in centenos pedes sursum elici minimum erit: si vno cuniculo veniet, in binos actus: laminæ esse debebunt, per quas surgere in sublime opus fuerit, è plumbo. Subit altitudinem exortus sui: si longiore tractu veniet, subeat crebrò descendátque, ne libramenta pereant. Fistulas denûm pedum longitudinis esse legitimum est. Et si quinariæ erunt, sexagena pondo péndere: si octonariæ, centena: si denariæ centena vicena, ac deinde ad has portiones. * Denariæ appellantur, cuius laminæ latitudo antequàm curuetur digitorum decem est, dimidióque eius quinaria. In omni anfractu collis quinariam fieri, vbi dometur impetus, necessarium, est: item castella, prout res exiget. Homerum calidorum fontium

* *Denari a appellat u r*

mentionem non fecisse demiror, cùm alioquin lauari calida frequẽter induceret: videlicet quia medicina tunc non erat hæc, quæ nunc aquarum perfugio vtitur. Est autem vtilis sulphurata neruis, aluminata paralyticis, aut simili morbo solutis Bituminata aut nitrosa, qualis Cutilia, vtilis est bibendo atque purgationibus. Plerique in gloria ducunt, plurimis horis perpeti calorem earum: quod est inimicissimum. nanque paulò diutius, quàm balineis, vti oportet, ac posteà frigida dulci, nec sine oleo discedenteis: quod vulgus alienum arbitratur, idcirco non alibi corporibus magis obnoxiis. Quippe & vastitate odoris capita replentur, & frigore infestantur sudantia, reliqua corporum parte mersa. Similis error, quo quidam plurimo potu gloriantur. Vidíque iam turgidos bibendo, in tantum vt annuli integerentur cute, cùm reddi non posset hausta multitudo aquæ. Nec hoc ergo fieri conuenit sine crebro salis gustu. Vtuntur & cœno fontium ipsorum vtiliter, sed ita, si illitum Sole inarescat. Nec verò omnes quæ sint calidæ, medicatas esse credendum, sicut in Egesta Siciliæ, Larissa, Troade, Magnesia, Melo, Lipara. Nec decolor species æris argẽtíue (vt multi existimauere) medicaminum argumẽtum est, quando nihil eorum in Patauinis fontibus ne odoris quidem differentia aliqua deprehẽditur. Medendi modus idem & in marinis erit, quæ calefiunt ad neruorum dolores, ferruminant & fracturas, ossáque contusa. Item corpora siccãt, qua de causa & frigido mari vtuntur. Prętereà est alius vsus multiplex, principalis verò nauigandi phthisi affectis, vt diximus, aut sanguinem egerentibus: sicut proximè Anneum Gallionem fecisse

post

post Consulatum meminimus. Neque enim Aegyptus propter se petitur, sed propter longinquitatem nauigandi. Quin & vomitiones ipsæ instabili volutatione commotæ plurimis morbis capitis, oculorum, pectoris, medentur, omnibúsque, propter quæ elleborum bibitur. Aquam verò maris per se efficaciorem discutiendis tumoribus putant Medici, si illa decoquatur hordeacea farina, ad parotidas. Emplastris etiam, maximè albis, & malagmatis miscent. Prodest & infusa crebro ictu. Bibitur quoque, quamuis non sine iniuria stomachi, ad purganda corpora, bilémque atram, aut sanguinem concretum reddendum alterutra parte. Quidam & quartanis dedere eam bibendam, & in tenesmis articularibúsque morbis asseruatam, & in hoc vetustate virus deponētem. Aliqui decoctam, omnes ex alto haustam, nulláque dulcium mistura corruptam, in quo vsu præcedere vomitum volunt. Tunc quoque acetum aut vinum aqua miscent. Qui parum dedere, rhaphanos supermandi ex mulso aceto iubent, vt ad vomitiones reuocēt. Clysteribus quoque marinam infundunt tepefactam. Testium quidem tumori fouendo non aliud præferunt. Item pernionum vitio ante hulcera, simili modo pruritibus, psoris, & lichenū curationi. Lendes quoq; & tetra capitis animalia hac curantur: & liuentia reducit eadem ad colorem. In quibus curationibus post marinam aceto calido fouere plurimum prodest. Quin & ad ictus venenatos salutaris intelligitur, vt phalangiorum & scorpionum, & ptyade aspide respersis. Calida autem in his assumitur. Suffitur eadem cū aceto capitis doloribus. Tormina quoque & choleram calida infusa clysteribus sedat.

Difficiliùs perfrigeſcũt marina calefacti. Mammas ſororientes præcordia maciémque corporis piſcinę maris corrigunt. Aurium grauitatem, capitis dolores, cum aceto feruentium vapor. Rubiginem ferro marinæ celerrimæ exterunt. Pecorum quoque ſcabiem ſanant, lanáſq; emolliunt. Nec ignoro, hæc mediterraneis ſuperuacanea videri poſſe. Verùm & hoc cura prouidit, inuenta ratione qua ſibi quiſque aquam maris faceret. Illud in ea ratione mirum, ſi plus quàm ſextarius ſalis cum quatuor aquæ ſextariis mergatur, vinci aquam, ſalémque non liquari. Cæterò ſextarius ſalis cum quatuor aquæ ſextariis ſalſiſſimi maris vim & naturam implet. Moderatiſſimum autem putant, ſuprà dictam aquæ menſuram octonis cyathis ſalis temperari, quoniam ita & neruos calefaciat, & corpus non exaſperet. Inueteratur, quod vocatur thalaſſomeli, æquis portionibus maris, mellis, imbris: ex alto & ad hunc vſum aduehunt, fictilíque vaſe & picato condunt. Prodeſt ad purgationes maximè ſine ſtomachi vexatione, & ſapore grato & odore. Hydromeli quoque ex imbre puro cum melle temperabatur quondam, quod daretur appetentibus vinum ægris, veluti innocentiore potu, damnatum iam multis annis iiſdem vitiis, quibus vinum, nec iiſdem vtilitatibus. Quia ſæpe nauigantes defectu aquæ dulcis laborant, hæc quoque ſubſidia demonſtrabimus. Expanſa circa nauim vellera madeſcunt accepto halitu maris, quibus humor dulcis exprimitur. Item demiſſæ reticulis in mari concauæ è cera pilæ, vel vaſa inania obturata, dulcem intra ſe colligunt humorem. Nam in terra marina aqua argilla percolata dulceſcit. Luxa-

ta

ta hominum corpora & quadrupedum, natando in cuiuslibet generis aqua, facillimè in artus redeunt. Est & in metu peregrinantium, vt tentent valetudinem aquæ ignotæ: hoc cauent è balineis egressi statim frigidam suspectã hauriendo. Muscus, qui in aqua fuerit podagris illitus prodest: item oleo admisto, talorum dolori tumoríque. Spuma aquæ affrictu verrucas tollit. Necnon harena litorum maris, præcipuè tenuis & solibus candens, in medicina est siccandis corporibus coopertis hydropicorum, aut rheumatismos sentiẽtium. Et hactenus de aquis: nunc de aquatilibus. Ordiemur autem, vt in reliquis, à principalibus eorum, quæ sunt sal & spongia.

De generibus salis, & confecturis, & medicinis, & obseruationibus. *Cap. VII.*

SAl omnis aut fit, aut gignitur: vtrunque pluribus modis, sed causa gemina, coacto humore, aut siccato. Siccatur in lacu Tarentino æstiuis solibus, totúmque stagnum in salem abit, modicum alioquin, altitudine genua non excedens. Item in Sicilia in lacu, qui Cocanicus vocatur, & alio iuxta Gelam. Horum extremitates tantùm inarescunt, sicut in Phrygia, Cappadocia, Aspendi, vbi largius coquitur, & vsque ad medium lacum. Aliud etiam in eo mirabile, quòd tantundem noctu subuenit, quantum die auferas. Omnis est talis sal minutus, atque non gleba est. Aliud genus ex aquis maris sponte gignitur, spuma in extremis litoribus ac scopulis relicta. Hic omnis rore densatur, & est acrior qui in scopulis inuenitur. Sunt etiamnum naturales differentiæ tres. Nanq; in Bactris duo lacus vasti, alter ad Scythas versus, alter ad

Arios, sale æstuant: sicut ad Cittium in Cypro, & circa Memphin, extrahunt lacu, dein Sole siccant. Sed & summa fluminum densantur in salem, amne reliquo veluti sub gelu fluente, vt apud Caspias portas, quę salis flumina appellantur. Item circa Mardos & Armenios. Præterea apud Bactros amnis Ochus & Oxus, ex appositis montibus deferunt salis ramenta. Sunt & in Africa lacus, & quidem turbidi, salem ferentes. Ferunt quidem & calidi fontes, sicut Pagasæi. Et hactenus habent se genera ex aquis sponte prouenientia. Sunt & montes natiui salis, vt in Indis Oromenus, in quo lapicidinarum modo cæditur renascens: maiúsq; regum vectigal ex eo est, quàm ex auro atque margaritis. Effoditur & è terra, vt palàm est, humore densato, in Cappadocia. Ibi quidem cæditur specularium lapidũ modo. Pondus magnum glebis, quas micas vulgus appellat. Carrhis Arabiæ oppido muros domósque massis salis faciunt, aqua ferruminantes. Inuenit & iuxta Pelusium Ptolemæus rex, cùm castra faceret. Quo exẽplo posteà inter Aegyptum & Arabiam, etiam squalentibus locis, cœptus est inueniri, detractis harenis: qualiter & per Africæ sitientia vsque ad Hammonis oraculum. Is quidem crescẽs cum Luna noctibus. Nam Cyrenaici tractus nobilitantur Hammoniaco, & ipso, quia sub harenis inueniatur, appellato. Similis est colore alumini, quod schiston vocant, longis glebis, neque perlucidis, ingratus sapore, sed medicinæ vtilis. Probatur quã maximè perspicuus, rectis scissuris. Insigne de eo proditur, quòd leuissimus intra specus suos, in lucem vniuersam prolatus, vix credibili pondere ingrauescat. Causa euidens, cuniculorum spiritu madido sic

ſic adiuuante molientes, vt adiuuant aquę. Adulteratur Siculo, quem Cocanicum appellauimus, necnon & Cyprio mirè ſimili. In Hiſpania quoque citeriore Egelaſtę cęditur, glebis penè tranſlucentibus, cui iam pridem palma à pleriſq; Medicis inter omnia ſalis genera perhibetur. Omnis locus in quo reperitur ſal, ſterilis eſt, nihílq; gignit: & in totum ſponte naſcens inter hęc eſt. Factitij varia genera. Vulgaris plurimúſque in ſalinis, mari adfuſo, non ſine aquę dulcis riguis, ſed imbre maximè iuuante, ac ſuper omnia Sole multo, non aliter inareſcens. Africa circa Vticam conſtruit aceruos ſalis ad collium ſpeciem: qui vbi Sole Lunáque induruere, nullo humore liqueſcunt, víxque etiam ferro cæduntur. Fit tamen & in Creta ſine riguis, in ſalinas mare infundentibus: & circa Aegyptum, ipſo mari influente in ſolum (vt credo) Nilo ſuccoſum. Fit & è puteis in ſalinas ingeſtis. Prima denſatio Babylone in bitumen liquidum cogitur, oleo ſimile, quo & in lucernis vtuntur. hoc detracto ſubeſt ſal. Et in Cappadocia è puteis ac fonte aquam in ſalinas ingerunt. In Chaonia excoquunt aquam ex fonte, refrigerandóque ſalem faciunt inertem, nec candidum. Galliæ, Germaniæque ardentibus lignis aquam ſalſam infundunt. Hiſpaniæ quadã ſui parte è puteis hauriunt, muriam appellant: & illi quidem etiam lignum referre arbitrantur. Quercus optima, vt quæ per ſe cinere ſyncero vim ſalis reddat: alibi corylus laudatur: ita infuſo liquore ſalſo, carbo etiam in ſalem vertitur. Quicunq; ligno confit ſal, niger eſt. Apud Theophraſtũ inuenio, Imbrios harũdinis & iunci cinerẽ decoquere aqua ſolitos, donec exiguum ſupereſſet humoris. Quin

& è muria ſalſamētorũ recoquitur, iterúmq; con ſumpto liquore ad naturã ſuã redit: vulgo è mænis iucundiſſimus. Marinorũ maximè laudatur Cyprius à Salamine: at è ſtagnis Tarentinus, ac Phrygius, qui Tattæus vocatur. Hi duo oculis vtiles: A Cappadocia verò qui in laterculis affertur, cutis nitorē dicitur facere. Magis tamen extendit is, quem Cittieũ appellauimus. Itaq; à partu ventrem eo cum melanthio illiniunt. Salſiſſimus ſal ſicciſſimus: ſuauiſſimus omnium Tarentinus, atque candidiſſimus. & de cætero fragilis, qui maximè candidus. Pluuia dulceſcit omnis. Suauiorem tamen rores faciunt: ſed copioſum Aquilonis flatus. Auſtro non naſcitur. Flos ſalis non fit, niſi Aquilonibus. In igne nec crepitat, nec exilit Tragaſæus, neque Acanthius ab oppido appellatus: nec vllius ſpuma, aut ramentum, aut tenuis. Agrigentinus igniũ patiens, ex aqua exilit. Sunt & colorum differentiæ. Ruber Memphi, ruffus eſt circa Oxum, Centuripis purpureus. Circa Gelam in eadem Sicilia tanti ſplendoris, vt imaginē recipiat. In Cappadocia croceus effoditur, tranſlucidus & odoratiſſimus. Ad medicinæ vſus, antiqui Tarentinum maximè laudabant. Ab hoc quencunque è marinis, ex eo genere ſpumeum præcipuē. Iumentorum verò & boum oculis, Tragaſæum & Bæticum. Ad opſonium & cibum vtilior, quiſquis facilè liqueſcit: item humidior, minorem enim amaritudinem habent, vt Atticus & Euboicus. Seruandis carnibus aptior acer & ſiccus, vt Megaricus. Conditur etiam odoribus additis, & pulmentarij vicem implet, excitans auiditatem, inuitánſque in omnibus cibis, ita vt ſit peculiaris ex eo intellectus inter innumera condimenta. Ita eſt in man-
dend

dendo quęſitus garo. Quin & pecudes armentáq; & iumenta ſale maximè ſolicitantur ad paſtum multo largiore lacte, multóq; gratiore etiam in caſeo dote. Ergo hercule vita humanior ſine ſale nequit degere: adeóq; neceſſarium elementum eſt, vt tranſierit intellectus ad voluptates animi quoq;. Nã ita ſales appellãtur: omníſq; vitæ lepos & ſumma hilaritas, laborúmq; requies non alio magis vocabulo cõſtat. Honoribus etiã militięq; interponitur, ſalariis inde dictis, magna apud antiquos autoritate, ſicut apparet ex nomine Salarię viæ, quoniã illa ſal in Sabinos portari conſueuerat. Ancus Marcius Rex, ſalis modia ſex millia in congiario dedit populo, & ſalinas primus inſtituit. Varro etiam pulmentarij vice vſos veteres, autor eſt: eſitaſſe enim ſalem cum pane & caſeo, vt prouerbio apparet. Maximè tamen in ſacris intelligitur autoritas, quando nulla conficiuntur ſine mola ſalſa. Salinarum ſynceritas ſummam fecit ſuam differentiam quadam fauilla ſalis, quæ leuiſſima ex eo eſt & candidiſſima: appellatur & flos ſalis, in totum diuerſa res, humidioríſque naturæ, & crocei coloris, aut rufi, veluti rubigo ſalis: odore quoque ingrato ceu gari, diſſentiens à ſale non modò à ſpuma. Aegyptus inuenit, videtúrque Nilo deferri. Et fontibus tamen quibuſdam innatat. Optimum ex eo, quod olei quandam pinguitudinem reddit. Eſt enim etiam in ſale pinguitudo, quod miremur. Adulteratur autem tingitúrque rubrica, aut plerunque teſta trita: qui fucus aqua deprehenditur, diluente factitium colorem, cùm verus ille non niſi oleo reſoluatur, & vnguentarij propter colorem eo maximè vtantur. Canitia in vaſis ſumma eſt: media verò pars

humidior, vt diximus. Floris natura aſpera, excalfactoria, ſtomacho inutilis. Sudorem ciet, aluum ſoluit in vino & aqua, acopicis & ſmegmaticis vtilis. Detrahit & ex palpebris pilos efficaciſſimé. Fæces imæ concutiuntur, vt color croci redeat. Præter hæc etiamnum appellatur in ſalinis ſalſugo, ab aliis ſalſilago, tota liquida, marina aqua ſalſior, vi diſtans. Aliud etiamnum liquoris exquiſiti genus, quod garon vocauere, inteſtinis piſcium cæteríſque quæ abiicienda eſſent, ſale maceratis, vt ſit illa putreſcentium ſanies. Hoc olim conficiebatur ex piſce, quem Græci garon vocabant. Capite eius vſto, ſuffitu extrahi ſecundas morantes.

De ſcombro piſce, & muria, & alece.
Cap. VIII.

NVnc è ſcombro piſce laudatiſſimum in Carthaginis Spartariæ cetariis: ſociorum id appellatur, ſingulis millibus nummûm permutantibus congios penè binos. Nec liquor vllus penè præter vnguenta maiore in pretio eſſe cœpit, nobilitatis etiam gentibus. Scombros quidem, & Mauritania, Bæticáque, & Carteia ex Oceano intrantes capiunt, ad nihil aliud vtiles. Laudantur & Clazomenæ garo, Pompeiíque & Leptis, ſicut muria Antipolis ac Thurij, iam verò & Dalmatia. Vitium huius eſt alex, imperfecta nec colata fæx. Cœpit tamen & priuatim ex inutili piſciculo, minimóq; confici. Apuam noſtri aphyen Gręci vocant, quoniam is piſciculus è pluuia naſcitur. Foroiulienſes piſcem ex quo faciunt, lupum appellant. Tranſiit deinde in luxuriam, creuéruntque genera ad infinitum: ſicuti garum ad colorem mulſi veteris, adeóque dilutam ſuauitatem, vt bibi poſſit. Aliud verò ad caſtimoniar

niar

niarum superstitionem, etiam sacris Iudæis dicatum, quod * sit è piscibus squama carentibus. Sic alex peruenit ad ostreas, echinos, vrticas, cammaros, mullorum iocinera. Innumerísque generibus ad saporem gulæ cœpit sal tabescere. Hæc obiter indicata sint desideriis vitę, & ipsa tamen nonnulli vsus in medendo. Nanque & alece scabies pecoris sanatur, infusa per cutem incisam: & contra canis morsus draconísque marini prodest. In linteolis autem conceptis imponitur. Et garo ambusta recentia sanantur, si quis infundat ac non nominet garum. Contra canum quoque morsus prodest, maximéque crocodili, & hulceribus quæ serpunt, aut sordidis. Oris quoque & aurium hulceribus aut doloribus mirificè prodest. Muria quoque, siue illa salsugo, spissat, mordet, extenuat, siccat. Dysentericis vtilis est, etiam si nome intestina corripit. Ischiadicis, cœliacis veteribus infunditur. Fotu quoque apud mediterraneos aquæ marinæ vicem pensat.

* fit

De natura salis, & eius medicinis.
Cap. IX.

SAlis natura est per se ignea, & inimica ignibus, fugiens eos, omnia erodens. Corpora verò astringens, siccans, alligans: defuncta etiam à putrescendo vendicans, vt durent ita per secula. In medendo verò mordens, adurens, repurgans, extenuans, dissoluens. Stomacho tantum inutilis, præterquàm ad excitandam auiditatem. Aduersus serpentium morsus cum origano, melle, hyssopo. Contra cerasten cum origano, aut cedria, aut pice, aut melle. Auxiliatur contra scolopendràs ex aceto potus: aduersus scorpionum ictus cum quarta parte lini seminis, ex oleo vel aceto illitus: aduersus crabrones verò vel vespas, simil

ſimiliáque,ex aceto. Ad heterocraneas,capitíſq; hulcera, & puſtulas, papuláſue, & incipientes verrucas,cum ſeuo vitulino : item oculorum remediis, & ad excreſcentes ibi carnes totiúſque corporis pterygia : ſed in oculis peculiariter : ob id collyriis emplaſtríſque additur. Ad hæc maximè probatur Tattæus, aut Caunites. Ex ictu verò ſuffuſis cruore oculis ſugillatíſque,cum myrrha pari pondere ac melle, aut cum hyſſopo ex aqua calida,vtque foueantur ſalſugine. Ad hæc Hiſpanienſis eligitur,contráq; ſuffuſiones oculorum cum lacte in coticulis teritur. Priuatim ſugillationibus in linteolo inuolutus, crebróque ex aqua feruenti impoſitus. Hulceribus oris manantibus in linteolo concerpto. Gingiuarum tumori infricatus. Et contra ſcabritiem linguæ * fractus comminutúſque. Aiunt dentes non erodi neque putreſcere, ſi quis quotidie manè ieiunus ſalem cõtineat ſub lingua, donec liqueſcat. Lepras idem & furunculos,& lichenas,& pſoras emendat cum paſſa vua exempto eius ligno, & ſeuo bubulo atque origano ac fermento vel pane,maximè Thebaicus. Hic & ad pruritus eligitur. Tonſillis & vuis cum melle prodeſt. Quicunque ad anginas,hoc amplius cum oleo & aceto, eodem tempore extrà faucibus illitus cum pice liquida. Emollit & aluum in vino miſtus. Idem noxia,& tinearum genera pellit in vino potus. Aeſtus balinearum conualeſcentes vt tolerare poſſint, linguæ ſubditus præſtat. Neruorum dolorem, maximè vſurpanda obſeruatione circa humeros & renes, in ſaccis aqua feruenti crebrò madefactus leuat. Colum torminaque & coxarum dolores potus, & in iiſdem ſaccis impoſitus candens. Podagras cum farina ex melle & oleo

* *frictus*

oleo tritus, ibi maximè obseruanda vsurpatione, qua quidem totis corporibus nihil esse vtilius sale & Sole dicunt. Itaque cornea videmus corpora piscatorum. Sed hoc præcipuum dicatur in podagris. Tollit & clauos pedum: item perniones. Ambustis ex oleo imponitur, aut commanducatus, pustulásque reprimit. Ignibus verò sacris hulceribúsque quæ serpunt, ex aceto aut hyssopo. Carcinomatis cum vua taminia. Phagedænis hulcerum, tritus cum farina hordei, superimposito linteolo madente vino. Morbo regio laborantes, donec sudent ad ignem contra pruritus quos sentiunt, ex oleo & aceto infricatus iuuat: & fatigatos ex oleo. Multi & hydropicos sale curauere, feruoréque febrium cum oleo perunxere, & tussim veterem linctu eius discussere. Clysteribus infudere ischiadicis. Hulceribus excrescentibus vel putrescentibus imposuere. Crocodilorum morsibus ex aceto in linteolis, ita vt batuerentur antehac hulcera. Bibitur & contra opium ex aceto mulso. Luxatis imponitur cum farina & melle: item extuberationibus. Dentium dolori cum aceto & fotu, & illitus cum resina prodest. Ad omnia autem spuma salis iucundior vtiliórque. Sed quicunque sal acopis additur ad excalfactiones: item smegmaticis ad extendendam cutem læuandámque. Pecorum quoque scabiem & boum illitus tollit. Datúrque lingendus: & oculis iumentorum inspuitur. Hæc & de sale dicta sint.

De nitri generibus & confecturis, & medicinis, & obseruationibus. Cap. X.

NOn est differenda & nitri natura, non multum à sale distans, & eo diligentius dicenda,

da,quia palam eſt & Medicos qui de eo ſcripſe-re,ignoraſſe naturam,nec quenquam Theophra-ſto diligentius tradidiſſe. Exiguum fit apud Me-dos , caneſcentibus ſiccitate conuallibus , quod vocant halmirhaga. Minus etiam in Thracia iuxta Philippos, ſordidum terra,quod appellant agrium.Nam quercu cremata nunquam multum factitatum eſt,& iampridem in totum omiſſum. Aquæ verò nitroſæ pluribus locis reperiuntur, ſed ſine viribus denſandi. Optimum copioſúm-que in Clytis Macedoniæ , quod vocant chala-ſtricum,candidum, purúmque , proximum ſali. Lacus eſt nitroſus , exiliente è medio dulci fon-ticulo.Ibi fit nitrum circa Canis ortum nouenis diebus , totidémque ceſſat , ac rurſus innatat, & deinde ceſſat. Quo apparet , ſoli naturam eſſe quæ gignat,quoniam compertum eſt, nec Soles proficere quicquam,cùm ceſſet,nec imbres. Mi-rum eſt & illud, ſcatebra fonticuli ſemper emi-cante,lacum nec augeri , nec effluere. Iis autem diebus, quibus gignitur , ſi fuere imbres,ſalſius nitrum faciunt, Aquilones deterius, quia vali-dius commouent limum. Et hoc quidem naſci-tur. In Aegypto autem conficitur multo abun-dantius , ſed deterius. Nam fuſcum lapidoſúmq; eſt.Fit penè eodem modo,quo ſal, niſi quod ſa-linis mare infundunt,Nilum autem nitrariis.Ex-cedente Nilo ſiccantur , decedente madent ſuc-co nitri XL.diebus continuis, non (vt in Mace-donia) ſtatis.Si etiam imbres affuerint,minus de flumine addunt:ſtatímq; vt denſari eſt cœptum, rapitur ne reſoluatur in nitrariis. Sic quoque olei natura interuenit , ad ſcabiem animalium vtilis. Ipſum autem conditum in aceruis durat. Mirum in lacu Aſcanio , & quibuſdam circa

Chal

Chalcida fontibus, ſummas aquas dulces eſſe potaríque, inferiores nitroſas. In nitro optimum, quod tenuiſſimum, & ideo ſpuma melior. Ad aliqua tamen ſordidum, tanquam ad inficiendas purpuras tincturáſque omnes. Magnus & nitro vſus, qui dicetur ſuo loco. Nitrariæ egregiæ Aegyptiis. Nam circa Naucratim & Memphim tantùm ſolebant eſſe, circa Memphin deteriores. Nam & lapideſcit ibi in aceruis: : multíque ſunt tumuli ea de cauſa ſaxei. Faciunt ex his vaſa: necnon frequenter liquatum cum ſulphure coquentes in carbonibus. Ad ea quoque, quæ inueterari volunt, illo nitro vtuntur. Sunt ibi nitrariæ, in quibus & rufum exit à colore terræ. Spumam nitri quæ maximè laudatur, antiqui negabant fieri, niſi cùm ros cecidiſſet, prægnantibus nitrariis, ſed nondum parientibus. Itaque non fieri incitatis, etiam ſi caderet. Alij operimentorum fermento gigni exiſtimauere. Proxima ætas Medicorum aphronitrum tradidit in Aſia colligi, in ſpeluncis mobilibus diſtillans. Specus eos colycas vocant: dein ſiccant Sole. Optimum putant Lydium. Probatio, vt ſit minimè ponderoſum, & maximè friabile, colore penè purpureo. Hoc in paſtillis affertur. Aegyptium in vaſis picatis, ne liqueſcat. Vaſa quoq; ea Sole inareſcentia perficiũtur. Nitri probatio, vt ſit tenuiſſimum & quàm maximè ſpongioſum fiſtuloſúmque. Adulteratur in Aegypto calce: deprehenditur guſtu. Syncerũ enim facilè reſoluitur: adulteratum pungit. Calce aſperſum reddit odorem vehementem. Vritur in teſta opertũ ne exultet: aliâs igni non exilit nitrum: nihílque gignit aut alit, cùm in ſalinis herbæ gignantur, & in mari tot animalia, tantum algæ. Sed maiorem eſſe acrimo-

niam nitro apparet, non hoc tantùm argumento, sed in illo, quòd nitrariæ calceamenta protinus consumunt, alias salubres, oculorúmq; claritatis vtiles. In nitrariis non lippiunt. Hulcera allata eò celerrimè sanantur: ibi facta, tardé. Ciet & sudorem cum oleo perunctis, corpúsque emollit. In pane salis vice vtuntur Chalastræo: ad rhaphanos Aegyptio: teneriores eos facit, sed opsonia alba & deteriora, olera viridiora. In medicina auté calfacit, extenuat, mordet, spissat, siccat, exhulcerat. Vtile his, quæ euocanda sint aut discutienda, & lenius mordenda atque extenuanda, sicut in papulis pustulísque. Quidam in hoc vsu accensum vino austero restinguunt, atque ita trito in balineis vtuntur sine oleo. Sudores nimios inhibet cum arida iride adiecta oleo viridi. Extenuat & cicatrices oculorum & scabritias genarum cum fico illitum, aut decoctum in passo ad dimidias partes: item contra argema oculorum. Vngues decoctum cum passo in mali Punici calice adiuuat nitrum: claritatem visus cum melle inunctum. Prodest dentium dolori ex vino, si cum pipere colluantur: item cum porro decoctum. Nigrescentes dentes crematum dentifricio ad colorem reducit. Capitis animalia, & lendes necat, cum Samia terra illitum ex oleo. Auribus purulentis vino liquatum infunditur. Sordes eiusdem partis erodit ex aceto. Sonitus & tinnitus discutit siccum additum. Vitiligines albas cum Cimolia creta, æquo pondere ex aceto, in Sole illitum emendat. Furunculos admistum resinæ extrahit, aut cum vua alba passa, nucleis eius simul tritis. Testium inflammationi occurrit: item eruptionibus pituitæ in toto corpore cum axungia. Contráque canis morsus,

addita

addita & resina, initiis cum aceto illinitur. Sic & serpentium morsibus, phagedænis, & hulceribus quæ serpunt, aut putrescunt, cum calce ex aceto. Hydropicis cum fico tusum datur illinitúrq;. Discutit & tormina, si decoctum bibatur pondere drachmæ cum ruta, vel anetho, vel cumino. Reficit lassitudines cum oleo ex aceto perunctorum. Et contra algores horroresque prodest, manibus pedibúsque confricatis cum oleo. Comprimit & pruritus suffusorum felle, maximè cum aceto datum. Succurrit & venenis fungorum ex posca potum: aut si buprestis pasta sit, ex aqua: vomitionésque euocat. His qui sanguinem tauri biberint, cum lasere datur. In facie quoque exhulcerationes sanat cum melle & lacte bubulo. Ambustis tostum, donec nigrescat, tritúmque illinitur. Infunditur ventris & renum doloribus, aut rigori corporum, neruorúmque doloribus. Paralysi in lingua cum pane imponitur. Suspiriosis in ptisana sumitur. Tussim veterem sanat, flore misto galbano, resinæ terebinthinæ, pari pondere omnium, ita vt fabæ magnitudo deuoretur. Coquitur, dilutúmq; posteà cum pice liquida sorbendum in angina datur. Flos eius cum oleo cyprino articulorum doloribus in Sole iucundus est. Regium quoque morbum in vino exterminat potum. Et inflationes discutit, sanguinis profluuium è naribus sistit ex feruenti aqua vapore naribus rapto. Pruriginem alumine permisto tollit: alarum virus ex aqua quotidiano fotu. Hulcera ex pituita nata cera permistum: quo genere neruis quoque prodest. Cœliacis infunditur. Perungi ante accessiones frigidas nitro & oleo multi præcepere. Sic & aduersus lepras, lentigines. Podagricis in balineis vti solio nitri

prodest, athrophis, opisthotonis, tetanis. Sal nitrum sulphuri concoctum in lapidem vertitur.

De spongiarum natura. *Cap. XI.*

SPongiarum genera diximus in naturis aquatilium marinorum. Quidam eas ita distinguunt. Alias ex his mares existimauere, tenui fistula spissioresque, persorbentes, & quæ tinguntur in deliciis, aliquando & purpura: alias fœminas, maioribus fistulis ac perpetuis. E maribus duriores alias, quas appellant tragos, tenuissimis fistulis atque densissimis. Candidæ cura fiunt: è mollissimis recentes per æstatem tinctę salis spuma, ad Lunam & pruinas sternuntur inuersæ, hoc est, qua parte adhęsere, vt candorem bibant. Animal esse docuimus, etiam cruore inhærente. Aliqui narrant & auditu regi eas, contrahique ad sonum, exprimentes abundantiam humoris, nec auelli petris posse, ideo abscindi ac saniem emittere. Quin & eas quæ ab Aquilone sint genitæ, præferunt cæteris. Nec vsquam diutius durare spiritum Medici affirmant. Sic & prodesse corporibus, quia nostro suum misceant, & ideo magis recentes magísque humidas: sed minus in calida aqua minúsque vnctas, aut vnctis corporibus impositas: & spissas minus adhęrescere. Mollissimum genus earum penicilli, oculorum tumores leuant ex mulso impositi. Iidem abstergendæ lippitudini vtilissimi: eósque tenuissimos & mollissimos esse oportet. Imponuntur spongiæ ipsæ epiphoris ex posca: ex aceto calido ad capitis dolores. De cætero recentes discutiunt, molliunt, mitigant. Veteres conglutinant vulnera. Vsus earum ad abstergenda, fouenda, operienda, à fotu dum aliud imponatur. Hulcera quoque

hum

humida & ſenilia impoſitæ ſiccant: fracturæ & vulnera ſpongiis vtiliſſimè fouentur. Sanguis rapitur in ſecando, vt curatio perſpici poſſit. Et ipſę vulnerum inflammationibus imponuntur, nunc ſiccæ, nunc ex aceto inſperſæ, nunc è vino, nunc ex aqua frigida. Ex aqua verò cæleſti impoſitæ, ſecta recentia non patiuntur intumeſcere. Imponuntur & integris partibus, ſed fluctuatione occulta laborantibus, quæ diſcutienda ſit, & iis quæ apoſtemata vocant, melle decocto perunctis. Item articulis aliâs aceto ſalſo madidę, aliâs è poſca. Si ferueat impetus, ex aqua. Eædem & callo ſalſa madidæ: at contra ſcorpionum ictus ex aceto. In vulnerum curatione & ſuccidæ lanæ vicem implent, nunc ex vino & oleo, nunc ex eadem. Differentia hæc, quod lanæ emolliunt, ſpongiæ coërcent, rapiúntque vitia hulcerum. Circunligantur & hydropicis ſiccæ, vel ex aqua tepida poſcáue, vtcunque blandioribus opus eſt, operiríue aut ſiccari cutem. Imponuntur & his morbis, quos vaporari oporteat, feruenti aqua perfuſæ, expreſſæque inter duas tabulas. Sic & impoſitæ ſtomacho proſunt, & in febri contra nimios ardores. Sed ſpleneticis è poſca, ignibus ſacris ex aceto, efficaciores quàm aliud. Imponi oportet ſic, vt ſanas quoque partes ſpatioſè operiant. Sanguinis profluuium ſiſtunt ex aceto, aut frigida. Liuorem ab ictu recentem, ex aqua ſalſa calida ſæpius mutata tollunt, teſtium tumorem dolorémque ex poſca. Ad canum morſus vtiliter conciſæ imponuntur, ex aceto, aut frigida, aut melle, abundè ſubinde humectandæ. Africanæ cinis cum porri ſectiui ſucco, ſanguinem reiiciẽtibus hauſtu ſalis ex frigida prodeſt. Idem cinis vel cum oleo vel aceto fronti illitus, tertia-

nas tollit. Priuatim Africanæ ex poſca tumorem diſcutiunt. Omnium autem cinis cum pice crematarum, ſanguinem ſiſtit vulnerum. Aliqui raras tantum, ad hoc cum pice vrunt. Et oculorum cauſa comburuntur in cruda olla figulini operis, plurimum proficiente eo cinere contra ſcabritias genarum, excreſcentéſque carnes, & quicquid opus ſit ibi deſtringere, ſpiſſare, explere. Vtilius in eo vſu lauare cinerem. Præſtant & ſtrigilum vicem linteolorúmque affectis corporibus. Et contra Solem aptè protegunt capita. Medici inſcitia ad duo nomina eas redegere, Africanas, quarum firmius ſit robur: Rhodiacáſque, ad fouendum molliores. Nunc autem molliſſimæ circa muros Antiphelli vrbis reperiuntur. Trogus autor eſt, circa Lyciam penicillos molliſſimos naſci in alto, vnde ablatæ ſint ſpongiæ. Polybius ſuper ægrum ſuſpenſos quietiores facere noctes. Nunc reuertemur ad marina animalia & aquatilia.

*

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIÆ LIBER XXXII.

PROOEMIVM.

Medicinæ ex aquatilibus.

VENTVM est ad summa naturæ exemplorúmque, per rerum ordinem, & ipsum sua sponte occurrit immensum potentiæ occultæ documentum, vt prorsus nec aliud vltrà quæri debeat, nec par aut simile possit inueniri, ipsa se vincẽte natura, & quidẽ numerosis modis. Quid enim violentius mari vẽtisue, & turbinibus & procellis? quo maiore hominũ ingenio in vlla sui parte adiuta est, quàm velis remísque? Addatur his & reciproci æstus inenarrabilis vis, versúmq; totũ mare in flumen.

De echeneide pisce, & mirabili eius proprietate, & torpedine, & marino lepore, & mirabilia Rubri maris. Cap. I.

TAmen omnia hæc pariterque eôdem impellentia, vnus ac paruus admodum pisciculus, echeneis appellatus, in se tenet. Ruant venti licet, & sæuiant procellæ, imperat furori, viresque tantas compescit, & cogit stare nauigia;

quod non vincula vlla,non anchoræ pondere irreuocabili iactæ. Infrænat impetus, & domat mundi rabiem nullo ſuo labore,non retinendo, aut alio modo, quàm adhærendo. Hæc tantilla eſt ſatis contra tot impetus, vt vetet ire nauigia. Sed armatæ claſſes imponunt ſibi turrium propugnacula,vt in mari quoque pugnetur velut è muris. Heu vanitas humana, cùm roſtra illa ære ferróque ad ictus armata, ſemipedalis inhibere poſſit, ac tenere deuincta piſciculus. Fertur Actiaco Marte tenuiſſe prætoriam nauim Antonij,properantis circumire & exhortari ſuos, donec tranſiret in aliam. Ideóque Cæſariana claſſis impetu maiore protinus venit. Tenuit & noſtra memoria Caij principis ab Aſtura Antium remigantis: vt res eſt etiam auſpicalis piſciculus. Siquidem nouiſſimè tum in vrbe reuerſus ille Imperator,ſuis telis confoſſus eſt. Nec longa fuit illius moræ admiratio, ſtatim cauſa intellecta, cùm è tota claſſe quinqueremis ſola non proficeret, exilientibus protinus qui id quærerent circa nauim, inuenere adhærentem gubernaculo, oſtenderúntque Caio, indignanti hoc fuiſſe quod ſe reuocaret, quadringentorúmque remigum obſequio contra ſe intercederet. Conſtabat peculiariter miratum quomodo adhærens tenuiſſet,nec idem polleret in nauigium receptus. Qui tunc poſteáque videre, eum limaci magnæ ſimilem eſſe dicunt. Nos plurium opiniones poſuimus in natura aquatilium, cùm de eo diceremus. Nec dubitamus idem valere omnia genera, cùm celebri & conſecrato etiam exemplo apud Gnidiam Venerem conchas quoque eiuſdem potentiæ credi neceſſe ſit. E noſtris quidam Latinis remoram appellauere eum. Mirúmque

rúmque

rúmque, è Græcis alij lubricos partus atque procidentes contineri ad maturitatem alligato eo (vt diximus) prodiderunt: alij sale adseruatum adalligatúmque grauidis partus soluere, ob id alio nomine odinolyontem appellari. Quocunque modo ista se habeant, quis ab hoc tenendi nauigia exemplo de vlla potentia naturæ atque effectu, in remediis sponte nascentium rerum dubitet? Quin & sine hoc exemplo per se satis esset ex eodem mari torpedo: etiam procul & è longinquo, vel si hasta virgáue attingatur, quamuis præualidos lacertos torpescere, quamlibet ad cursum veloces alligari pedes. Quòd si necesse habemus fateri hoc exemplo esse vim aliquam, quæ odore tantùm & quadam aura sui corporis afficiat membra, quid non de remediorum omnium momentis sperandum est? Non sunt minus mira, quæ de lepore marino traduntur. Venenum est aliis in potu, aut in cibo datus, aliis etiam visus. Siquidem grauidæ si omnino aspexerint, fœminam ex eo genere duntaxat, statim nausea & redundatione stomachi vitium fatentur, ac deinde abortum faciunt. Remedio est mas, ob id induratus sale, vt in brachialibus habeant. Eadem res in mari & tactu quidem nocet. Vescitur eo vnum tantùm animalium, vt non intereat, mullus piscis: tenerescit tantùm, & ingratior viliórque fit. Homines quibus impactus est, piscem olent, hoc primo argumento veneficium id deprehenditur. Cæterò moriuntur totidem diebus, quot vixerit lepus. Incertíque temporis veneficium id esse, autor est Licinius Macer. In India affirmant non capi viuentem: inuicémque ibi hominem illi pro veneno esse, ac vel digito omnino in mari tactum mori. Esse autem ampliorem

multo, ſicut reliqua animalia. Iuba in his voluminibus, quæ ſcripſit ad C. Ceſarem Auguſti filium de Arabia, tradit mitulos ternas heminas capere. Cetos ſexcentorum pedum longitudinis, & trecentorum ſexaginta latitudinis in flumen Arabiæ intraſſe, pinguíque eius negotiatores & omnium piſcium adipe camelos perungere in eo ſitu, vt aſilos ab his fugent odore.

De ingeniis & manſuetudine quorundam piſcium, & vbi ex manu edant, & vbi reſponſa dantur ex piſcibus.

Cap. II.

MIhi videntur mira & quæ Ouidius prodidit piſcium ingenia, in eo volumine, quod Halieuticon inſcribitur. Scarum incluſum naſſis non fronte erumpere, nec, infeſtis viminibus caput inſerere, ſed auerſum caudæ ictibus crebris laxare fores, atq; ita retrorſum erumpere. Quem luctatum eius ſi fortè alius ſcarus extrinſecus videat, apprehenſa mordicus cauda adiuuare nixus erumpentis. Lupum rete circundatum harenas arare cauda, atque ita conditum tranſire rete. Murænam maculas appetere ipſas, conſciam teretis ac lubrici tergi, tum multiplici flexu laxare, donec euadat. Polypum hamos appetere, brachiíſque complecti, non morſu: nec priùs dimittere, quàm eſcam circunroſerit, aut harundine leuatum extra aquam. Scit & mugil eſſe in eſca hamum, inſidiáſque non ignorat: auiditas tamen tanta eſt, vt cauda verberando excutiat cibos. Minus in prouidendo lupus ſolertiæ habet, ſed magnum robur in pœnitendo. Nam vt hæſit in hamo, tumultuoſo diſcurſu laxat vulnera, donec excidant inſidiæ. Murænæ amplius deuorant, quàm hamum, admouéntque dentibus lineas,

atque

atque ita erodunt. Pytheas id tradit. Idem infixam hamo inuertere se, quoniam sit dorso cultellato, spináque lineam præsecare. Licinius Macer murænas tantùm fœminini sexus esse tradit, & concipere è serpentibus, vt diximus, ob id sibilo à piscatoribus, tanquam serpentibus, euocari & capi: pinguescere lactatu, fuste non interimi, easdem ferula protinus. Animam in cauda habere certum est, eáque icta celerrimè exanimari, at capitis ictu difficulter. Nouacula pisce quæ tacta sunt, ferrum olent. Durissimum esse piscium constat, qui orbis vocetur: rotundus est, & sine scamis, totúsque capite constat. Miluago quoties cernatur extra aquam volitans, tempestates mutari, Trebius Niger autor est. Xiphiam, id est gladium, rostro mucronato esse: ab hoc naues perfossas mergi in Oceano ad locum Mauritaniæ qui Gotta vocetur, non procul Lixo flumine. Idem loligines euolare ex aqua tradit, tanta multitudine vt nauigia demergant. E manu vescuntur pisces in pluribus quidem Cæsaris villis: sed quæ veteres prodidere in stagnis, non piscinis, admirati, in Eloro Siciliæ castello, non procul Syracusis: item in Labradij Iouis fonte anguillas: hæ & inaures additas gerunt. Similiter in Chio iuxta senum delubrum: in Mesopotamiæ quoque fonte Cabura, de quo diximus. Nam in Lyciæ Myris in fonte Apollinis, quem Curium appellant, ter fistula euocati veniunt ad augurium. Diripere eos carnes obiectas, lætum est consultantibus: caudis abigere, dirum. Hierapoli Syriæ in lacu Veneris ædituorum vocibus parent vocati: exornati auro veniunt: adulantes scalpuntur: ora hiantia manibus inserẽdis

præbent.

præbent. In Stabiano Campaniæ ad Herculis petram, melanuri in mari panem abiectum rapiũt: iidem ad nullum cibum, in quo hamus sit, accedunt. Nec illa in nouissimis mira, amaros esse pisces ad Pelen insulam, & ad Clazomenas. Contrà, ad scopulum Siciliæ, ac Leptin Africæ, & Eubœam, & Dyrrhachium. Rursus ita salsos, vt possint salsamenta existimari, circa Cephaleniam & Ampelon & Paron, & Deli petras: in portu eiusdem insulæ, dulces. Quam differentiam pabulo constare, non est dubium. Apion maximum piscium esse tradit porcum, quem Lacedæmonij orthragoriscum vocant: grunnire eum cùm capiatur. Esse verò illam naturæ accidentiam, quod magis miremur, etiam in locis quibusdam, apposito occurrit exemplo. Siquidem salsamenta omnium generum in Italia Beneuenti recentia effici constat. Pisces marinos in vsu fuisse protinus à condita Roma, autor est Cassius Hemina: cuius verba de ea re hic subiiciam: Numa constituit, vt pisces qui squamosi non essent, ni pollucerent patrimonia, commentus vt conuiuia publica & priuata, cœnæque ad puluinaria facilius compararentur: ni qui ad polluctum emerent, pretio minus parcerent, eáque præmercarentur. Quantum apud nos Indicis margaritis pretium est, de quibus suo loco satis diximus, tantùm apud Indos in curalio. Nanque ista persuasione gentium constant. Gignitur quidem & in Rubro mari, sed nigrius: item in Persico vocatur Iace: laudatissimum in Gallico sinu circa Stœchadas insulas, & in Siculo circa Heliam ac Drepanum. Nascitur & apud Grauiscas, & ante Neapolin Campaniæ: maximéque rubens, sed molle, & ideo vtilissimum Erythris. Forma est

ei

ei fruticis, color viridis. Baccæ eius candidæ ſub aqua ac molles: exemptæ confeſtim durantur & rubeſcunt, quaſi corna ſatiua ſpecie atque magnitudine. Aiunt tactu protinus lapideſcere, ſi viuat. Itaque occupari, euellíque retibus, aut acri ferramento præcidi. Hac de cauſa curalium vocitatum interpretantur, Probatiſſimum quàm maximè rubens, & quàm ramoſiſſimum, nec ſcabroſum, aut lapideum, vel rurſus inane, aut concauum. Autoritas baccarum eius non minus Indorum viris quoque pretioſa eſt, quàm fœminis noſtris vniones Indici. Aruſpices eorum vatéſq; imprimis religioſum id geſtamen amoliendis periculis arbitrantur. Itaque & decore & religione gaudent. Prius quàm hoc noteſceret, Galli gladios, ſcuta, galeas adornabant eo. Nunc tanta penuria eſt vendibili merce, vt perquàm rarò cernatur in ſuo orbe. Surculi infantiæ adalligati, tutelam habere creduntur. Contráque torminum ac veſicæ & calculorum mala in puluerem igne redacti, potíque cum aqua auxiliantur. Simili modo ex vino poti, aut ſi febris ſit, ex aqua, ſomnum afferunt. Ignibus diu repugnant. Sed eodem medicamine ſæpius poto tradunt lienem quoque abſumi. Sanguinem reiicientibus excreantibúſue medentur. Cinis eorum miſcetur oculorum medicamentis. Spiſſat enim ac refrigerat. Hulcerum caua explet. Cicatrices extenuat. Quod ad repugnantiam rerum attinet, quam Græci antipathiam vocant, nihil eſt vſquam venenatius, quàm in mari paſtinaca, vtpote cùm radio eius arbores necari dixerimus. Hanc tamen perſequitur galeos. Idem & alios quidem piſces, ſed paſtinacas præcipuè, ſicut in terra ſerpentes muſtela. Tanta eſt auiditas ipſius

veneni.

veneni. Percussis verò ab ea medetur & hic quidem, sed & mullus ac laser.

De his, quibus in terris & in aquis victus est: & de castoreis medicinæ, & obseruationes. Cap. III.

SPectabilis naturæ potentia in his quoque, quibus & in terris & in aqua victus est, sicut & fibris, quos castores vocant, & castorea testes eorum. Amputari hos ab ipsis, cùm capiantur, negat Sextius diligentissimus medicinæ. Quinimo paruos esse substrictósque, & adhærentes spinæ, nec adimi sine vita animalis posse. Adulterari autem renibus eiusdem qui sint grandes, cùm veri testes parui admodum reperiantur. Præterea ne vesicas quidem esse, cùm sint geminæ, quod nulli animalium. In his folliculis inueniri liquorem, & asseruari sale. Itaque inter probationes falsi esse folliculos geminos ex vno nexu dependentes, quod ipsum corrumpi fraude, coniicientibus gummi cum sale Hammoniaco: quoniam Hammoniaci coloris esse debeant, tunicis circundati liquore veluti mellis cerosi, odoris grauis, gustu amaro & acri friabiles. Efficacissimi è Ponto Galatiæ, mox Africæ. Sternutamenta olfactu mouent. Somnum conciliant, cum rosaceo & peucedano perũcto capite: & per se poti in aqua: ob id phreneticis vtiles. Item lethargicos odoris suffitu excitant: vuluarúmque exanimationes vel subditi. Et menses ac secundas cient, duabus drachmis ex aqua cum pulegio poti. Medentur & vertigini, opisthotonis, tremulis, spasticis, neruorum vitiis, ischiadicis, stomachicis, paralyticis, perunctis omnibus: Vel triti ad crassitudinem mellis cum semine viticis, ex aceto aut rosaceo. Sic & contra comitiales sumpti: poti verò

rò contra inflationes, tormina, venena. Differentia tantùm contra genera est misturæ. Quippe aduersus scorpiones ex vino bibuntur: aduersus phalangia & araneos, ex mulso, ita vt vomitione reddantur, aut vt retineantur, cum ruta: aduersus chalcidas cum myrtite: aduersus crasten & præsteras, cum panace, aut ruta ex vino: aduersus cæteras serpentes, cum vino. Dari binas drachmas satis est: eorum quæ adiiciantur, singulas. Auxiliantur priuatim contra viscum ex aceto: aduersus aconitum ex lacte, aut aqua, aduersum elleborum album ex aqua mulsa nitróque. Medentur & dentibus, infusi cum oleo triti in aurem à cuius parte doleant: aurium doloribus melius, si cum meconio. Claritatem visus faciunt cum melle Attico inuncti. Cohibent singultus ex aceto. Vrina quoque fibri resistit venenis, & ob id in antidota additur. Adseruatur autem optimè in sua vesica, vt aliqui existimant.

De testudine, & multorum piscium medicinæ, & obseruationes.

Cap. IIII.

GEminus similiter victus in aquis terráque, & testudinum: effectus quoque pari honore habendi, vel propter excellens in vsu pretium, naturæque proprietatem. Sunt ergo testudinum genera, terrestres, marinæ, lutariæ, & quæ in dulci aqua viuunt. Has quidam è Græcis emydas appellant. Terrestrium carnes suffitionibus propriæ, Magicísque artibus refutandis, & contra venena salutares produntur. Plurimæ in Africa. Hæ ibi amputato capite pedibúsque pro antidoto dari dicuntur: & ex iure in cibo sumptæ, strumas discutere, ac lienes tollere: item comitiales morbos. Sãguis earum claritatem visus facit,

suffu

ſuffuſionéſque oculorum tollit. Et contra ſerpentium omnium & araneorum ac ſimilium, & ranarum venena auxiliatur, ſeruato ſanguine in farina pilulis factis, & cùm opus ſit, in vino datis. Felle teſtudinum cum Attico melle glaucomata inungi prodeſt: & ſcorpionum plagæ inſtillari. Tegumenti cinis vino & oleo ſubactus pedum rimas hulceráque ſanat. Squamæ è ſumma parte deraſæ, & in potu datæ, Venerem cohibent. Eò magis hoc mirum, quoniam totius tegumenti farina accendere traditur libidinem. Vrinam earum aliter quàm in veſica diſſectarum, inueníri poſſe non arbitror: & inter ea hoc quoque eſſe, quæ portentoſa Magi demonſtrent: aduerſus aſpidum ictus ſingulare, efficaciore tamen, vt aiunt, cimicibus admiſtis. Oua durata illinuntur ſtrumis, & hulceribus frigore aut aduſtione factis. Sorbentur in ſtomachi doloribus. Marinarum carnes admiſtæ ranarum carnibus contra ſalamandras præclarè auxiliantur. Neque eſt teſtudine aliud ſalamandræ aduerſius. Sanguine alopeciarum inanitas & porrigo, omniáque capitis hulcera curantur. Inareſcere autem eum oportet, lentéque ablui. Inſtillatur & dolori aurium cum lacte mulierum. Aduerſus comitiales morbos manditur cum polline frumenti. Miſcetur autem ſanguis heminis tribus aceti, hemina vini addita his, & cum hordeacea farina: aceto quoque admiſto, vt ſit quod deuoretur fabæ magnitudine. Hæc ſingula & matutina & veſpertina dantur, dein poſt aliquot dies veſpera. Comitialibus inſtillatur ore diducto, his qui modicè corripiantur. Spaſmo cum caſtoreo clyſtere infunditur. Quòd ſi dentes per annos colluantur teſtudinum ſanguine, im-

munes

munes à dolore fiunt. Et anhelitus diſcutit, quáſque orthophnœas vocant: ad has in polenta datur. Fel teſtudinum claritatem oculorum facit: cicatrices extenuat: tonſillas ſedat & anginas, & omnia oris vitia. Priuatim nomas ibi: item ardentium teſtium. Naribus illitum comitiales erigit, attollítque. Idem cum vernatione anguium aceto admiſto, vnicè purulétis auribus prodeſt. Quidam bubulum fel admiſcent, decoctarúmq; carnium teſtudinis ſuccum, addita æquè vernatione anguium. Sed diu in vino teſtudinem excoquunt. Oculorum quoque vitia omnia fel inunctum cum melle emendat: ſuffuſiones etiam marinæ fel cum fluuiatilis ſanguine & lacte mulierum. Capillus mulierũ inficitur felle. Contra ſalamandras vel ſuccum decoctum bibiſſe ſatis eſt. Teſtudinum eſt tertium genus in cœno & paludibus viuentium. Latitudo his in dorſo pectori ſimilis, nec conuexo incurua calyce, ingrata viſu. Ex hac quoque tamen aliqua contingunt auxilia. Tres nanque in ſuccenſa ſarmenta coniectæ, diuidentibus ſe tegumentis rapiuntur: tum euulſę carnes earum coquuntur in aquę congio, ſale modicè addito: ita decoctarum, ad tertias partes ſuccus, paralyſin & articularios morbos ſentientibus bibitur. Detrahit item fel pituitas, ſanguinémque vitiatum. Siſtitur ab eo remedio aluus aquæ frigidæ potu. Ex quarto genere teſtudinum, quæ ſunt in amnibus, diuulſarum pingui cum aeizoo herba tuſo, admiſto vnguento & ſemine lilij, ante acceſſiones ſi perungantur ægri, præter caput, mox conuoluti, calidam aquam bibant, quartanis liberari dicuntur. Hanc teſtudinem quintadecima Luna capi oportere, vt plus pinguiũ reperiatur. Verũ ęgrum

ſextadecima Luna perungi tradunt. Ex eodem genere teſtudinum ſanguis inſtillatus crebros capitis dolores ſedat: item ſtrumas. Sunt qui teſtudinum ſanguinem, cultro ęreo ſupinarum capitibus præciſis, excipi nouo fictili iubeãt: ignem ſacrum, cuiuſcunq; generis ſanguine illini: item capitis hulcera manantia, & verrucas. Iidem promittunt teſtudinum omnium fimo panos diſcuti. Et licet incredibile dictu ſit, aliqui tradunt, tardius ire nauigia, teſtudinis pedem dextrum vehentia. Hinc deinde in morbos digeremus aquatilia, non quia ignoremus gratiorem eſſe vniuerſitatem animalium, maioríſque miraculi: ſed hoc vtilius eſt vitæ, contributa habere remedia, cùm aliud alij proſit, aliud alibi facilius inueniatur.

De aquatilibus, remedia in morbos digeſta: & primùm contra venena & venenata animalia.

Cap. V.

VEnenatum mel diximus vbi naſceretur. Auxilio eſt piſcis aurata in cibo. Vel ſi ex melle ſyncero faſtidium cruditáſue, quæ ſit grauiſſima, incidat: teſtudinem circunciſis pedibus, capite, cauda, decoctam, antidotum eſſe, autor eſt Pelops, ſcincúmque Apelles. Qui eſſet ſcincus, diximus: ſæpius verò, quantum veneficium menſtruis mulierum. Contra omnia ea auxiliatur, vt diximus, mullus. Item contra paſtinacam & ſcorpiones terreſtres marinóſque, & dracones, & phalangia illitus ſumptúſue in cibo. Eiuſdem recentis è capite cinis contra omnia venena, priuatim contra fungos. Mala medicamenta inferri negant poſſe, aut certè nocere, ſtella marina vulpino ſanguine illita, & affixa limini ſuperiori, aut clauo æreo ianuæ. Draconis

nis marini ſcorpionúmq; ictus, carnibus earum impoſitis: item araneorum morſus ſanantur. In ſumma, contra omnia venena, vel potu, vel ictu, vel morſu noxia, ſuccus earum ex iure decoctarum, efficaciſſimus habetur. Sunt & ſeruatis piſcibus medicinæ, ſalſamentorúmque cibus prodeſt à ſerpente percuſſis, & contra beſtiarum ictus, mero ſubinde hauſto, ita vt ad veſperam cibus vomitione reddatur. Peculiariter à chalcide, ceraſte, aut quas ſepas vocant, aut elape dipſadéue percuſſis. Contra ſcorpiones largius ſumi, ſed non euomi ſalſamenta prodeſt, ita vt ſitis toleretur, & imponere eadem plagis conuenit. Contra crocodilorum quidem morſus non aliud præſentius habetur. Priuatim contra præſteris morſum ſarda prodeſt. Imponuntur ſalſamenta & contra canis rabioſi: vel ſi non ſint ferro vſtæ plagę corporáque clyſteribus exinanita, hoc per ſe ſufficit. Et contra draconem marinum ex aceto imponuntur. Idem & cybij profectus. Draco quidem marinus ad ſpinæ ſuæ, qua ferit, venenum ipſe impoſitus, vel cerebro toto prodeſt. Ranarum marinarum ex vino & aceto decoctarum ſuccus contra venena bibitur, & contra ranę rubetę venenum, & contra ſalamādras. Fluuiatiles, ſi carnes edantur, iúſue decoctarum ſorbeatur, proſunt & contra leporem marinum, & contra ſerpentes ſuprà dictas. Contra ſcorpiones ex vino. Democritus quidem tradit, ſi quis extrahat ranæ viuenti linguam, nulla alia corporis parte adhærente: ipſáque dimiſſa in aquam, imponat ſupra cordis palpitationem mulieri dormienti, quæcunq; interrogauerit, vera reſponſuram. Adduunt etiamnum alia Magi, quę ſi vera ſunt, multo vtiliores vitæ exiſtimentur ranæ quàm leges.

Nanque harũdine transfixa natura per os, ſi ſurculus in menſtruis defigatur à marito,adulteriorum tædium fieri.Carnibus earum vel hamo additis, præcipuè purpuras certum eſt allici. Iecur ranæ geminum eſſe dicunt , obiicíque formicis oportere : eam partem , quam appetant, contra omnia venena eſſe pro antidoto.Sunt quæ in vepribus tantùm viuunt , ob id rubetarum nomine vt diximus, quas Græci phrynos vocãt,grandiſſimæ cunctarum geminis veluti cornibus,plenæ veneficiorum. Mira de his certatim tradunt autores.Illatis in populum ſilẽtium fieri. Officulo, quod ſit in dextro latere, in aquam feruẽtem deiecto , refrigerari vas , nec poſteà feruere , niſi exempto.Id inueniri obiecta rana formicis,carnibúſque eroſis,ſingula in ſolium addi. Et aliud eſſe in ſiniſtro latere,quo deiecto feruere videatur , apocynon vocari. Canum impetus eo cohiberi,amorem cõcitari, & iurgia addito in potionem. Venerem adalligatum ſtimulare . Rurſus à dextro latere refrigerari feruentia. Hoc & quartanas ſanari adalligato in pellicula agnina recenti,aliáſque febres.Amorem inhiberi eo.Item ex his ranis lien cõtra venena quę fiant ex ipſis, auxiliatur.Cor verò etiam efficacius eſt.Coluber eſt in aqua viuens:huius adipem & fel habentes qui crocodilos venentur, mirè adiuuari * dicunt,nihil cõtrà bellua audẽte. Efficacius etiamnũ ſi herba potamogiton miſceatur. Cancri fluuiatiles triti potíque ex aqua recentes,ſeu cinere adſeruato,contra venena omnia proſunt, priuatim contra ſcorpionum ictus cum lacte aſinino: vel ſi non ſit, caprino , vel quocunque. Addi & vinum oportet . Necant eos triti cum ocimo admoti, Eadem vis contra venenatorum omnium morſus,

* produntur,

morſus, priuatim ſcytalen, & angues, & contra leporem marinum, ac ranam rubetam. Cinis eorum ſeruatus prodeſt pauore potus periclitantibus ex canis rabioſi morſibus. Quidam adiiciunt gentianam, & dant in vino. Nam ſi iam pauor occupauerit, paſtillos vino ſubactos deuorandos ita pręcipiunt. Decem verò cancris cum ocimi manipulo alligatis, omnes qui ibi ſint ſcorpiones ad eum locũ coituros Magi dicunt: & cum ocymo ipſos cinerémue eorum percuſſis imponũt. Minus in omnibus his marini proſunt, vt Thraſyllus autor eſt. Nihil autem æquè aduerſari ſerpentibus, quàm cancros, ſuéſque percuſſas hoc pabulo ſibi mederi. Cùm Sol ſit in Cancro, torqueri ſerpentes. Ictibus ſcorpionum & carnes fluuiatiliũ cochlearũ reſiſtunt crudæ vel coctæ. Quidam ob id ſalſas quoque adſeruant. Imponunt & ipſis plagis. Coracini piſces Nilo quidem peculiares ſunt: ſed nos hæc omnibus terris demonſtramus. Carnes eorum aduerſus ſcorpiones valent impoſitæ. Inter venena ſunt piſcium porci marini ſpinæ in dorſo, cruciatu magno læſorum: remedio eſt limus ex reliquo piſcium eorum corpore. Canis rabidi morſu potum expaueſcentibus, faciem perungunt adipe vituli marini. Efficacius, ſi medulla hyænæ & oleum è lentiſco & cera miſceatur. Murenę morſus ipſarum capitis cinere ſanantur. Et paſtinaca contra ſuũ ictum remedio eſt, cinere ſuo ex aceto illito, vel alterius. Cibi cauſa extrahi debet è dorſo eius, quicquid ſimile eſt croco, capútque totum: & hanc autem, & omnia teſtacea modicè collui in cibis, quia ſaporis gratia perit. E lepore marino veneficium reſtinguunt poti hippocampi. Contra dorycniũ echini maximè pro-

ſunt: & iis qui ſuccum carpathi biberint, præcipuè eius iure ſumpto. Et cancri marini decocti ius contra dorycnium efficax habetur.

De oſtreis & purpuris, alga, & eorum remedia.
Cap. VI.

PEculiariter verò contra leporis marini venena & oſtrea aduerſantur. Idem videtur, nec poteſt videri ſatis dictum eſſe de his, cum palma menſarum diu iam tribuatur illis. Gaudent dulcibus aquis, & vbi plurimi influunt amnes: ideo pelagia parua & rara ſunt. Gignuntur tamen in petroſis, carentibúſq; aquarum dulcium aduentu, ſicut circa Grynium & Myrinam. Grandeſcunt ſideris quidem ratione maximè, vt in natura aquatilium diximus: ſed priuatim circa initia æſtatis multo lacte prægnantia, atque vbi Sol penetret in vada. Hæc videtur cauſa, quare minora in aliis locis reperiantur. Opacitas enim prohibet incrementum, & triſtitia minus appetunt cibos. Variant coloribus, rufa in Haſpania, fuſca in Illyrico, nigra & carne & teſta Circeis. Præcipua verò habentur, in quacunq; gente ſpiſſa, nec ſaliua ſua lubrica, craſſitudine potiùs ſpectanda, quàm latitudine: neq; in luto capita, neq; in harenoſis, ſed ſolido vado, ſpondylo breui atque non carnoſo, nec fibris lacinioſo, ac tota in aluo. Addunt peritiores notam, ambiente purpureo crine fibras, eóque argumento generoſa interpretantur, calliblephara appellantes. Gaudent & peregrinatione, transferríque in ignotas aquas. Sic Brundiſiana in Auerno compaſta, & ſuum retinere ſuccum, & à Lucrino adoptare creduntur. Hæc ſint dicta de corpore. Dicemus & de nationibus, ne fraudentur gloria ſua litora: ſed dicemus aliena lingua, quæque peritiſſima

ma huius censuræ in nostro æuo fuit. Sunt ergo Mutiani verba, que subiiciam: Cyzicena maiora Lucrinis, dulciora Britannicis, suauiora Edulis, acriora Lepticis, pleniora Lucensibus, ficciora Coryphantenis, teneriora Istricis, candidiora Circeiensibus. Sed his neque dulciora neque teneriora esse vlla compertum est. In Indico mari Alexandri rerum autores pedalia inueniri prodidere. Necnon inter nos nepotis cuiusdam nomenclator tridacna appellauit: tantæ amplitudinis intelligi cupiens, vt ter mordenda essent. Dos eorum in medicina hoc in loco tota dicetur. Stomachum vnicè reficiunt: fastidiis medentur. Addidítque luxuria frigus obrutis niue, summa montium & maris ima miscens. Molliunt aluum leniter. Eadem cocta cum mulso, tenesmo, qui sine exhulceratione fit, liberant. Vesicarum hulcera quoque repurgant. In conchis suis vti clausa venerint, mirè distillationibus prosunt. Testæ ostreorum cinis vuam sedat, & tonsillas admisto melle. Eodem modo parotidas, panos, mammarúmque duritias, capitum hulcera ex aqua: cutémque mulierum extendit. Inspergitur & ambustis. Et dentifricio placet. Pruritibus quoque & eruptionibus pituitæ ex aceto medetur. Crudæ si tundantur, strumas sanant & perniones pedum. Purpuræ quoque contra venena prosunt. Et algam maris theriacen esse, Nicander tradit. Plura eius genera, vti diximus: longo folio & latiore, rubente, aliáue crispo. Laudatissima, quæ in Creta insula iuxta terram in petris nascitur: tingendis etiam lanis ita colorem alligans, vt elui posteà non possit. E vino iubet eam dari.

Ad alopecias, & capillos, & oculorum, & aurium, & dentium, & faciei vitia. Cap. VII.

ALopecias replet hippocampinus cinis nitro & adipe suillo mistus, aut syncerus ex aceto. Præparat cutem sepiarum crustæ farina medicamentis. Cutẽ replet & muris marini cinis cum oleo: Item echini cum carnibus suis cremati: fel scorpionis marini. Ranarum quoque trium si viuæ in olla concrementur, cinis cum melle: melius cum pice liquida. Capillum denigrant sanguisugæ, quæ in nigro vino diebus LX. computruere. Alij in aceti sextariis duobus sanguisugarum sextarium in vase plumbeo iubent putrescere totidem diebus, mox illini in Sole. Sornatius tantam vim habere tradit, vt nisi oleum ore contineant qui tingunt, dentes quoque eorum denigrare dicat. Capitis hulceribus, muricum vel purpurarum testę cinis cum melle vtiliter illinitur: conchyliorum, vel si non vrantur, farina ex aqua doloribus. Castoreum cum peucedano & rosaceo. Omnium piscium fluuiatiliũ marinorúmq; adeps liquefactus oleo admisto melle, oculorum claritati plurimum confert: item castoreum cum melle. Callionymi fel cicatrices sanat, & carnes oculorũ superuacuas consumit. Nulli hoc piscium copiosius, vt existimauit Menander quoque in Comœdiis. Idem piscis & vranoscopos vocatur ab oculo quem in capite habet. Et coracini fel excitat visum. Et marini scorpionis rufi cum oleo vetere aut melle Attico incipientes suffusiones discutit: inungi ter oportet intermissis diebus. Eadẽ ratio albugines oculorum tollit. Mullorum cibo aciem oculorũ hebetari tradunt. Lepus marinus ipse quidem venenatus

natus est, sed cinis eius in palpebris pilos inutiles, euulsos cohibet. Et ad hunc vsum vtilissimi minimi: Item pectunculi salsi triti cùm * cedria: & ranæ, quas diopetes & calamitas vocant, sanguis earum cum lacryma vitis si euulso pilo palpebris illinatur. Oculorum tumorem ruborémq; sepiæ cortex cum lacte mulieris illitus sedat, & per se scabritias emendat. Inuertunt itaque genas id agentes, & medicamentum auferunt post paulum, rosaceóque inungunt, & pane imposito mitigant nocte. Eadem cortice & nyctalopes curantur in farinam trita & ex aceto illita. Extrahit & squamas eius cinis. Cicatrices oculorũ cum melle sanat, pterygia cum sale & cadmia singulis drachmis. Emendat & albugines oculorum iumentorum. Adiiciunt & ossiculis eius genas, si terantur, sanari. Echini ex aceto epinyctidas tollunt. Eundem comburi cum viperinis pellibus ranísq;, & cinerem aspergi potioni iubent Magi claritatem visus promittẽtes. Ichthyocolla appellatur piscis, cui glutinosum est corium: idémque nomen glutino eius. Hoc epinyctidas tollit. Quidam ex ventre, non è corio, fieri dicunt ichthyocollam, vt glutinum taurinum. Laudatur Pontica candicans & carens venis squamísque, & quæ celerrimè liquescit. Madescere autem debet concisa in aqua, aut aceto nocte ac die: mox tundi marinis lapidibus, vt faciliùs liquescat. Vtilẽ eam in capitis doloribus affirmant & tetanothris. Ranæ dexter oculus dextro, sinistro læuus suspensi è collo natiui coloris panno, lippitudines sanant. Quòd si per coitum ranę eruantur, albuginem quoq;, alligati similiter in putamine oui. Reliquæ carnes impositæ sugillationem rapiunt. Cancri etiam oculos adalliga-

cedria.
Ranæ &c.

tos collo, mederi lippitudini dicunt. Est parua rana in harundinetis & herbis maximè viuens, muta ac sine voce, viridis, si fortè hauriatur, ventres boum distendens. Huius corporis humorem specillis derasum claritaté oculis inunctis narrant afferre: ipsásque carnes doloribus oculorum superponunt. Ranas etiam quindecim coniectas in fictili nouo iuncis configunt quidã: succũ earum, qui ita effluxerit, admiscent lacrymæ, quæ ex alba vite emanat, atque ita palpebras emendant inutilibus pilis exemptis, acu instillantes hunc succum in vestigia euulsorum. Meges psilothrum palpebrarũ faciebat in aceto enecans putrescentes, & hoc vtebatur multis variísq; per aquationes autumni nascentibus. Idem præstare sanguisugarum cinis ex aceto illitus putatur. Comburi eas oportet in nouo vase. Idem tæniæ iecur siccatum pondere x. IIII. cum oleo cedrino perunctis pilis IX. mensibus. Auribus vtilissimum bati piscis fel recés, sed & inueteratũ vino: item banchi, qué quidam myxona vocant: item callionymi cũ rosaceo infusum: vel castoreum cum papaueris succo. Vocant & in mari pedunculos, eósque tritos instillari ex aceto auribus iubent. Et per se conchylio infecta lana magnopere prodest. Quidam aceto & nitro madefaciunt. Súntq; qui pręcipuè contra omnia aurium vitia laudent gari excellentis sociorũ cyathum, mellis dimidio amplius, aceti cyathum in calice nouo lenta pruna decoquere, subinde spuma pennis detersa, & postquàm desierit spumare, tepidum infundere. Si tumeant aures, coriãdri succo priùs mitigandas iidem pręcipiunt. Ranarum adeps instillatus, statim dolores tollit. Cancrorum fluuiatilium succus cum farina hordeacea

aurium

aurium vulneribus efficacissimè prodest. Parotides muricum testę cinere cum melle, vel conchyliorum ex mulso curantur. Dentium dolores sedantur ossibus draconis marini scarificatis gingiuis: cerebro caniculę in oleo decocto adseruatóque, vt ex eo dentes semel anno colluãtur. Pastinacæ quoque radio scarificare gingiuas, & in dolore vtilissimum. Conteritur is, & cum ellebo-ro illitus, dẽtes sine vexatione extrahit. Salsamẽtorum etiam fictili vase combustorum cinis, addita farina marmoris, inter remedia est. Et cybia vetera eluta in nouo vase], deinde trita prosunt doloribus. Aequè prodesse dicuntur omniũ salsamentorum spinæ combustæ tritęque & illitę. Decoquuntur & ranæ singulæ in aceti heminis, vt dentes ita colluantur, contineatúrque in ore succus. Si fastidium obstaret, suspendebat pedibus posterioribus eas Sallustius Dionysius, vt ex ore virus deflueret in acetum feruens, ídque è pluribus ranis. Fortioribus stomachis ex iure edendas dabat. Maxillarésque ita sanari dentes præcipuè putant, mobiles verò suprà dicto aceto stabiliri. Ad hoc quidam ranarum corpora binarum præcisis pedibus in vini hemina macerant, & ita collui dentes labantes iubent. Aliqui totas adalligant maxillis. Alij denas in aceti sextariis tribus decoxere ad tertias partes, vt mobiles dẽtium stabilirent. Necnon XXXVI. ranarum corda in olei veteris sextario sub æreo testo discoxere, vt infunderent per aurem dolentis maxillæ. Alij iecur ranę decoctũ & tritum cum melle imposuere dentibus. Omnia suprà scripta ex *marina tantò efficaciora. Si cariosi & fœtidi sunt centum in furno arefieri per noctem præcipiunt: posteà tantundẽ salis addi atq; fricari. Enhydris

* marina rana

voca

vocatur à Græcis coluber in aquis viuens. Huius quatuor dentium superioribus in dolore superiorum gingiuas scarificant, inferiorum inferioribus. Aliqui canino tantùm earum cōtenti sunt. Vtuntur & cancrorum cinere: nam muricum cinis dentifricium est. Lichenas & lepras tollit adeps vituli marini: murænarum cinis cum mellis obolis ternis: iecur pastinacæ in oleo decoctum: hippocampi & delphini cinis ex aqua illitus. Exhulcerationem sequi debet curatio, quæ perducit ad cicatricem. Quidam delphini iecur in fictili torrent, donec pinguitudo similitudine olei fluat, ac perungunt. Muricum vel conchyliorum testæ cinis maculas in facie mulierum purgat cum melle illitus, cutémque erugat, extendítque septenis diebus illitus, ita vt octauo candido ouorum foueantur. Muricum generis sunt, quæ vocant Græci colycia, alij corythia, turbinata æquè, sed minora multò, efficaciora etiam, & oris halitum custodientia. Ichthyocolla erugat cutem, extendítque in aqua decocta horis quatuor, dein contusa, colluta & subacta ad liquorem vsque mellis. Ita præparata in vase nouo conditur, & in vsu quatuor drachmis eius binæ sulphuris, & anchusæ totidem, octo spumæ argenteæ adduntur, aspersáq; aqua teruntur vná. Sic illita facies post quatuor horas abluitur. Medetur & lentigini cæterísque vitiis ex ossibus sepiarum cinis. Idem & carnes excrescentes tollit & humida hulcera.

Promiscua medicina. Cap. VIII.

PSoras tollit rana decocta in heminis quinque aquæ marinæ. Excoqui debet, donec sit crassitudo mellis. Fit in mari & halcyoneum appellatum, ex nidis, vt aliqui existimant, halcyonum

num & ceycum : vt alij, è ſordibus ſpumarum craſſeſcentibus : alij è limo, vel quadam maris lanugine. Quatuor eius genera : cinereũ ſpiſſum, odoris aſperi : alterum molle, lenius, odore ferè algæ : tertium candidioris vermiculi : quartum pumicoſius, ſpongięque putri ſimile, penè purpureum, quod optimum: hoc & Mileſium vocatur. Quo candidius autem, hoc minus probabile eſt. Vis eorum, vt exhulcerent, purgent. Vſus toſtis & ſine oleo. Mirè lepras, lichenas, lentigines tollunt cum lupino, & ſulphuris duobus obolis. Halcyoneo vtuntur & ad oculorum cicatrices. Andreas ad lepras cancri cinere cum oleo vſus eſt: Attalus thynni recentioris adipe ad hulcera. Murænarum muria, & capitum cinis cum melle ſanat ſtrumas. Pungi piſcis eius qui rana in mari appellatur, oſſiculo de cauda, ita vt non vulneret, prodeſt. Id faciendum quotidie, donec percurentur. Eadem vis & paſtinacæ radio, & lepore marino impoſito, ita vt celeriter remoueantur: echini teſtis contuſis & ex aceto illitis: Item ſcolopendræ marinæ è melle: cancro fluuiatili contrito vel combuſto ex melle. Mirifice proſunt & ſepiæ oſſa cum axungia vetere contuſa & illita. Sic & ad parotidas vtuntur, & ſcari piſcis marini iocineribus. Quin & teſtis cadi ſalſamentarij tuſis cum axungia vetere, muricúmq; cinere ex oleo ad parotidas ſtrumáſque. Rigor ceruicis mollitur cum marinis, qui pedunculi vocantur, drachma pota : caſtoreo poto cũ pipere ex mulſo miſto ranis decoctis ex oleo & ſale, vt ſorbeatur ſuccus. Sic & opiſthotono medentur, tetano : ſpaticis verò pipere adiecto. Anginas mænarum ſalſarum ex capitibus cinis ex melle illitus abolet : ranarum decoctarum ex aceto ſuc-

cus:

cus: hic & contra tonsillas prodest. Cancri fluuiatiles triti singuli in heminam aquæ anginis medentur gargarizati, aut è vino, aut calida aqua poti. Vuæ medetur garum cochlearibus subditum. Vocem siluri recentes, salsíue in cibo sumpti adiuuant. Vomitiones mulli inueterati tritíque in potione concitant. Suspiriosis castoreum cum Hammoniaci exigua portione ex aceto mulso ieiunis vtilissimè potatur. Eadem potio spasmos stomachi sedat ex aceto mulso calido. Tussim sanare dicuntur piscium modo è iure decoctæ in patinis ranæ. Suspensæ autem pedibus, cùm distillauerit in patinam saliua earum, exenterari iubentur, abiectísque interaneis condiri. Est rana parua arborem scandens, & ex ea vociferans. In huius os si quis expuat, ipsámq; dimittat, tussi liberari narratur. Præcipiunt & cochleæ crudæ carnem tritam bibere ex aqua calida in tussi cruenta.

Ad iocineris vitia laterúmque, ad stomachi, alui, & alia promiscua medicinæ. *Cap. IX.*

IOcineris doloribus scorpio marinus in vino necatur, vt inde bibatur. Conchę longæ carnes ex mulso potæ cum aqua pari modo, aut si febres sint ex aqua mulsa. Lateris dolores leniunt hippocampi tosti sumpti, tetheáq; similis ostreo in cibo sumpta: ischiadicorum muria siluri clystere infusa. Dantur autem conchæ ternis obolis dilutæ in vini sextariis duobus per dies quindecim. Aluum emollit silurus è iure, & torpedo in cibo. Et olus marinum simile satiuo, stomacho inimicum, aluum facilimè purgat: sed propter acrimoniam cum pingui carne coquitur. Et omnium piscium ius. Idem & vrinas ciet, è vino maxi

maximé. Optimum è ſcorpionibus & iulide, & ſaxatilibus, nec virus reſipientibus. Coqui debent cum anetho, apio, coriandro, porro, additis oleo & ſale. Purgant & cybia vetera, priuatímq; cruditates, pituitas bilémque trahunt. Purgant & myaces, quorum natura tota in hoc loco dicetur. Aceruantur muricum modo, viuúntque in algoſis, gratiſſimi autumno & vbi multa dulcis aqua miſcetur mari, ob id in Aegypto laudatiſſimi. Procedente hyeme, amaritudinem trahunt, colorémq; rubrum. Horum ius traditur aluum & veſicas exinanire, interanea deſtringere, omnia adaperire, renes purgare, ſanguinem adipémque minuere. Itaque vtiliſſimi ſunt hydropicis, mulierum purgationibus, morbo regio, articulari, inflationibus. Item prodeſſe felli pituitæque pulmonis, iocineris, ſplenis vitiis, rheumatiſmis. Fauces tantùm vexant, vocémq; obtundunt. Hulcera quæ ſerpant, aut ſint purganda, ſanant: Item carcinomata. Cremati auté, vt murices, & morſus canum hominúmque cum melle, lepras, lentigines. Cinis eorum potus emendat caligines, gingiuarum & dentium vitia, eruptiones pituitę: & contra dorycnium aut opocarpathon antidoti vicem obtinent. Degenerant in duas ſpecies, in mitulos, qui ſalem virúſq; reſipiunt: myſcas, quæ rotunditate differunt, minores aliquanto atque hirtæ, tenuioribus teſtis, carne duriores. Mituli quoque, vt murices, cinere cauſticam vim habent, & ad lepras, lentigines, maculas. Lauantur quoque plumbi modo ad genarum craſſitudines & oculorum albugines, caliginéſque, atque in aliis partibus ſordida hulcera, capitíſque puſtulas. Carnes verò eorũ ad canis morſus imponuntur. Et pelorides emolliunt aluum: item caſto-

rea

rea ex aqua mulſa drachmis binis. Qui vehementius volunt vti, addunt cucumeris ſatiui radicis ſiccæ drachmam, & aphronitri duas. Tetheæ torminibus & inflationibus occurrunt. Inueniuntur hæ in foliis marinis ſugentes, fungorum verius generis, quàm piſcium. Eædem & teneſmum diſſoluunt, renúmq; vitia. Naſcitur & in mari abſinthium, quod aliqui Seriphium vocãt, circa Tapoſirin maximè Aegypti, exilius terreſtri. Aluum ſoluit, & noxiis animalibus inteſtina liberat. Soluunt & ſepiæ. In cibo dantur cũ oleo, & ſale & farina decoctæ. Mænæ ſalſæ cum felle taurino illitæ vmbilico, aluum ſoluunt. Ius piſcium in patina coctorũ cum lactucis teneſmum diſcutit. Cancri fluuiatiles triti ex aqua poti, aluum ſiſtunt, vrinam cient, in vino aluum. Ademptis brachiis calculos pellunt tribus obolis cum myrrha triti, ſingulis eorum drachmis. Ileos & inflationes caſtoreum cũ dauci ſemine & petroſelini quantum ternis digitis ſumatur, ex mulſi calidi cyathis quatuor: tormina verò cum aceto vino miſto. Erythini in cibo ſumpti ſiſtunt aluum. Dyſentericis medentur ranę cum ſcilla decoctæ, ita vt paſtilli fiant: fel ſiue cor earũ cum melle tritum, vt tradit Niceratus. Morbo regio ſalſamentum cũ pipere, ita vt reliqua carne abſtineatur. Lieni medetur ſolea piſcis impoſitus: item torpedo: item rhombus viuus: dein remittitur in mare. Scorpius marinus necatus in vino, veſicæ vitia & calculos ſanat. Lapis qui inuenitur in ſcorpionis marini cauda pondere oboli potus: enhydridis iecur: blenniorum cinis cum ruta. Inueniuntur & in banchi piſcis capite ceu lapilli. Hi poti ex aqua calculoſis præclarè medentur. Aiunt & vrticam marinam in vino po-

tam

tam prodesse: item pulmonem marinum decoctum in aqua. Oua sepiæ vrinã mouent, renúmq; pituitas extrahunt. Rupta conuulsa cancri fluuiatiles triti in asinino lacte maximè sanant: echini verò cum spinis suis contusi in vino poti calculos. Modus singulis hemina: bibitur donec prosit: & aliâs in cibis ad hoc proficiunt. Purgatur vesica & pectinũ cibo. Ex his mares alij donacas, alij aulos vocant: fœminas onychas. Vrinam mares mouent. Dulciores fœminæ sunt & vnicolores. Sepiæ quoque oua vrinam mouent, renes purgant. Enterocelæ lepus illinitur tritus cum melle. Iecur quoque aquatici colubri, item hydri tritum potúmq; calculosis prodest. Ischiadicos autem liberant salsamenta ex siluro infusa clystere, euacuata priùs aluo.* Sedis attritus cinis è capite mugilum mullorúmque. Comburuntur autem in fictili vase. Illini cum melle debent. Item capitis mænarum cinis ad rhagadas, & ad condylomata vtilis, sicut pelamidum salsarum capitum cinis, vel cybiorum cum melle. torpedo apposita procidentis interanei morbum ibi coërcet. Cancrorũ fluuiatilium cinis ex olea & cera, rimas in eadem parte emendat: item & marini cancri polline. Panos salsamenta coracini discutiũt: sciænæ interanea & squamæ combustæ: scorpio in vino decoctus, ita vt foueantur ex illo. At echinorum testæ contusæ & ex aqua illitæ, incipientibus panis resistunt. Muricum vel purpurarum cinis vtroque modo, siue discutere opus sit incipiétes, siue concoctos emittere. Quidam ita componũt medicamentum, ceræ & thuris drachmas x x. spumæ argéti x L. cineris muricum x. olei veteris heminam. Prosunt per se salsamenta cocta. Cancri fluuiatiles triti veren-

* Sed sedis

dorum pustulas discutiunt: cinis ex capite mænarum: item carnes decoctæ & impositæ. Similiter percæ salcæ è capite cinis melle addito. Pelamidum capitis cinis, aut squatinæ piscis cutis combusta. Hæc est, qua diximus lignum poliri: quia & è mari fabriles vsus exeunt. Prosunt & smarides illitæ: item muricum vel purpurarum testæ cinis cum melle: efficacius crematarum cum carnibus suis. Carbunculos verendorũ priuatim salsamenta cocta cum melle restinguunt. At testem, si descenderit, cochlearũ spuma illini volunt. Vrinæ incontinentiam hippocampi tosti & in cibo sæpius sumpti emendant. Item ophidion pisciculus congro similis cum lilij radice. Pisciculi minuti, ex ventre eius qui deuorauerit exempti, & cremati, ita vt cinis eorum bibatur ex aqua. Iubent & cochleas Africanas cum sua carne comburi, cinerémq; ex vino Signino dari. Podagris articularibúsq; morbis vtile est oleum, in quo decocta est rana, & ipsius intestina, & rubetæ cinis cum adipe vetere. Quidam & hordei cinerem adiiciunt, trium * generum æquo pondere. Iubent & lepore marino recenti podagram fricari. Fibrinis quoque pellibus calceari, maximè Pontici fibri. Itẽ vituli marini: cuius & adeps prodest. Item & bryon, de quo diximus, lactucæ simile, rugosioribus foliis, sine caule. Natura est ei styptica. Impositum lenit impetus podagræ. Item alga, de qua suprà dictum est: obseruatúrq; in ea ne arida imponatur. Perniones emendat pulmo marinus, cancríque marini cinis ex oleo: item fluuiatiles triti, sicq; cinere & oleo subacti: & siluri adeps. Et in articulis morborũ impetus sedant ranę subinde recentes impositæ: quas quidam dissectas iubent imponi. Corpus auget ius

* rerum

mitul

mitulorum, & concharũ. Comitiales, vt diximus, coagulum vituli marini bibunt cum lacte equino, asininóue, aut cum Punici ſucco: quidam ex aceto mulſo. Nec non aliqui per ſe pilulas deuorant. Caſtoreum in aceti mulſi cyathis tribus ieiunis datur. His verò, qui ſæpius corripiuntur, clyſtere infuſum mirificè prodeſt. Caſtorei drachmæ duæ eſſe debebũt, mellis & olei ſextarius, & aquæ tantundem. Ad præſens verò correptis olfactu ſubuenit cũ aceto. Datur & muſtelæ marinæ iecur: item muris vel teſtudinum ſanguis.

Ad febres omnium generum, & contra diuerſas infirmitates. Cap. X.

FEbrium circuitus tollit iecur delphini guſtatum ante acceſſiones. Hippocampi necantur in roſaceo, vt perungantur ægri in frigidis febribus. Et ipſi adalligantur ægris. Item ex aſello piſce lapilli qui plena Luna inueniuntur in capite, alligantur in linteolo. Pagri fluuiatilis longiſſimus dens capillo adalligatus, ita vt quinque diebus eum qui alligauerit, non cernat æger: ranæ verò in triuio decoctæ oleo abiectis carnibus, perunctos liberant quartanis. Sunt qui ſtrangulatas, in oleo ipſas clàm adalligent, oleóque eo perungant. Cor earum adalligatum frigora febrium minuit: & oleum, in quo inteſtina decocta ſint. Maximè autem quartanis liberant, ablatis vnguibus ranæ adalligatæ, & rubetæ. Iecur eius vel cor adalligatur in panno leucophæo. Cancri fluuiatiles triti in oleo & aqua, perunctis ante acceſſiones in febribus proſunt. Aliqui & piper addunt. Alij decoctos ad quartas in vino è balineo egreſſis bibere ſuadent in quartanis. Aliqui verò ſiniſtrum oculum deuorari iubent. Magi quoque oculis earum ante Solis ortum adalli-

gatis ægro, ita vt cæcas dimittant in aquam, tertianas abigi promittunt. Eosdem oculos cum carnibus luſciniæ in pelle ceruina adalligatos, præstare vigiliam ſomno fugato tradunt. In lethargúmque vergentibus coagulo balænæ, aut vituli marini ad olfactum vtuntur. Aliqui ſanguinem teſtudinum lethargicis illinunt. Tertianis mederi dicitur & ſpondylus per ſe adalligatus: quartanis cochleæ fluuiatiles in cibo recentes. Quidam ob id aſſeruant ſale, vt dent tritas in potu. Strombi in aceto putrefacti, lethargicos excitant odore. Proſunt & cardiacis. Cachectis, quorum corpus macie conficitur, tetheæ vtiles ſunt cum ruta ac melle. Hydropicis medetur adeps delphini liquatus, & cum vino potus. Grauitatis ſaporis occurritur tactis naribus vnguento, aut odoribus, vel quoquo modo obturatis. Strombi quoque carnes tritæ, & in mulſi tribus heminis pari modo aquæ, aut ſi febres ſint, ex aqua mulſa datæ proficiunt. Item ſuccus cancrorum fluuiatilium cum melle. Ranæ quoque aquaticæ in vino vetere & farre decoctæ, ac pro cibo ſumptæ, ita vt bibatur ex eodem vaſe. Vel teſtudo deciſis pedibus, capite, cauda, & inteſtinis exemptis, reliqua carne ita condita, vt citra faſtidium ſumi poſſit. Cancri fluuiatiles ex iure ſumpti, & phthiſicis prodeſſe traduntur. Aduſta ſanantur cancri marini vel fluuiatilis cinere: & ea quæ feruenti aqua combuſta ſunt. Hæc curatio etiam pilos reſtituit cum cancrorum fluuiatilium cinere. Putántq; vtendum cum cera & adipe vrſino. Prodeſt & febri ranarum fellis cinis. Ignes ſacros reſtinguunt ranarum viuentium ventres impoſiti: pedibus poſterioribus pronas adalligari iubent, vt crebriore anhelitu proſint.

prosint. Vtuntur & silurorum capitum cinere, salsamentorum ex aceto. Pruritum scabiémque non hominum modò, sed & quadrupedum efficacissimè sedat iecur pastinacæ decoctũ in oleo. Neruos vel præcisos purpurarum callum, quo se operiunt, tusum glutinat. Lethargicos coagulum vituli adiuuat in vino potũ oboli pondere: item ichthyocolla. Tremulos iuuat castoreum, si ex oleo perungantur. Mullos in cibo inutiles neruis inuenio. Sanguinem fieri piscium cibo putant, sisti polypo tuso illitóque. De quo & hæc traduntur: muriam ipsum ex sese emittere, & ideo non debere addi in coquendo: secari harundine: ferro enim infici, vitiúmque trahere natura desinente. Ad sanguinem sistendum & ranarum illinunt cinerem, vel sanguinem inarefactum. Quidam ex ea rana, quam Græci calamiten vocant, quoniam inter harundines fruticésque viuat, minima omniũ & viridissima, cinerem fieri iubent. Aliqui & nascentium ranarum in aqua, quibus adhuc cauda est, in calice nouo combustarum cinerem, si per nares fluat, iniiciendum. Diuersus hirundinum, quas sanguisugas vocant, ad extrahendum sanguinẽ vsus est. Quippe eadem ratio earum, quę cucurbitarũ medicinalium, ad corpora leuanda sanguine, spiramenta laxanda, iudicatur. Sed vitium, quòd admissæ semel desideriũ faciunt circa eadem tempora anni semper eiusdem medicinæ. Multi podagris quoque admittendas censuere. Decidunt satietate, & pondere ipso sanguinis detractæ, aut sale aspersæ. Aliquando tamen affixa relinquunt capita, quæ causa vulnera insanabilia facit & multos interimit, sicut Messalinum è Consularibus patriciis, cùm ad genua admisisset. Inuehunt virus remedio

verso: maximéque rufæ ita formidantur. Ergo sugentia ora forficibus præcidunt: ac veluti siphonibus defluit sanguis: paulatímque morientium capita se contrahunt, nec relinquuntur. Natura earum aduersatur cimicibus, & suffitu necat eos. Fibrinarum pellium cum pice liquida combustarum cinis, narium profluuia sistit, succo porri mollitus. Extrahunt tela corpori inhærentia sepiarum testæ ex aqua, salsamentorum carnes, cancri fluuiatiles triti, siluri fluuiatilis, qui & alibi, quàm in Nilo nascitur, carnes impositæ recentes siue salsæ. Eiusdem cinis extrahit, & adeps: & cinis spinæ eius vicem spodij præbet. Hulcera quæ serpunt, & quæ ex iis excrescunt, ex capite mænarum cinis vel siluri coërcet. Carcinomata percarum capita salsarum, efficacius si cineri earum misceatur sal, & cunila capitata, oleóque subigantur. Cancri marini cinis vsti cum plumbo carcinomata compescit. Ad hoc & fluuiatilis sufficit cum melle lineáque lanugine. Aliqui malunt alumen mélque miscere cineri. Phagedænæ siluro inueterato, & cum sandaracha trito: cacoëthe & nomæ & putrescentia cybio vetere sanantur. Vermes verò innati ranarũ felle tolluntur: fistulæ aperiuntur, siccantúrque salsamentis cum linteolo immissis. Intráque alterum diem callum omnem auferunt, & putrescentia hulcerum, quæque serpunt, emplastri modo subacta & illita. Et salpe expurgat hulcera in linteolis concerptis. Item echinorum testæ cinis. Carbunculos coracinorum salsamenta illita discutiunt. Item mullorum salsamenti cinis. Quidam capite tantùm vtuntur cum melle, vel coracinorum carne. Muricum cinis cum oleo tumorem tollit: cicatrices fel scorpionis marini.

Verruc

Verrucas tollit glani iecur illitum: capitis mænarum cinis cum allio tritus, ad thymia crudis vtuntur: fel scorpionis marini rufi: smarides tritæ illitæ. Alex deferuefacta vnguium scabritiam, cinísque è capite mænarum extenuat. Mulieribus lactis copiam facit glauciscus è iure sumptus, & smarides cum ptisana sumptæ, vel cum fœniculo decoctę. Mammas ipsas muricum vel purpuræ testarum cinis cum melle efficaciter sanat. Cancri fluuiatiles illiti vel marini pilos in mamma; vel muricum carnes appositæ tollunt. Squatinæ illitæ crescere mammas non patiuntur. Delphini adipe linamenta accensa excitant vuluæ strangulatu oppressas. Item scombri in aceto putrefacti. Percarum vel mænarum capitis cinis admisto sale & cunila oleóque, vuluæ medetur: suffitione quoque secundas extrahit. Item vituli marini adeps instillatur igni naribus intermortuarum vuluæ vitio: & cum coagulo eiusdem in vellere imponitur. Pulmonis marini cinis adalligatus, egregiè profluuia purgat. Echini viuentes tusi & in vino dulci poti. Sistunt & cancri fluuiatiles triti in vino potíque. Item siluri suffitu, præcipuè Africi, faciliores partus fieri dicuntur. Cancri ex aqua poti profluuia sistere: ex hyssopo purgare. Et si partus strangulетur, similiter poti auxiliantur. Eosdem recentes vel aridos bibunt ad partus continendos. Hippocrates ad purgationes mortuósque partus vtitur illis, cum quinis lapathi radicibus. cum ruta & fuligine tritis, & in mulso datis potui. Itẽ in iure cocti cũ lapatho & apio, mẽstruas purgationes expediunt: lactísq; vbertatẽ faciunt. Itẽ in febri quæ sit cũ capitis doloribus & oculorũ palpitatione, mulieribus in vino austero poti

prodeſſe dicuntur. Caſtoreum ex mulſo potum purgationibus prodeſt: contráque vuluam olfa-ctum cum aceto & pice, aut ſubditum paſtillis. Ad ſecundas etiam vti eodem prodeſt cum pa-nace in IIII. cyathis vini: & à frigore laboran tibus ternis obolis. Sed ſi caſtoreum fibrúmue ſu pergrediatur grauida, abortum facere dicitur, & periclitari partus, ſi ſuperferatur. Mirum & quod de torpedine inuenio: ſi capiatur, cùm Luna in Libra fuerit, triduóque aſſeruetur ſub dio, faciles partus facere poſteà, quoties inferatur. Adiuuare & paſtinacæ radius adalligatus vmbilico æſti-matur, ſi viuenti ablatus ſit, ipſáque denuo in ma re dimiſſa. Inuenio apud quoſdam oſtracium vo cari, quod aliqui onychem vocant: hoc ſuffitum vuluæ pœnis mirè reſiſtere. Odorem eſſe caſto-rei, meliúſque cum eo vſtum proficere. Vetera quoq; hulcera & cacoëthe eiuſdem cinere ſana-ri. Nam carbunculos & carcinomata in mulie-rum parte præſentiſſimo remedio ſanari tradunt cancro fœmina, cum ſalis flore contuſo poſt ple nam Lunam, & ex aqua illito. Pſilothrũ eſt thyn-ni ſanguis, fel, iecur, ſiue recentia, ſiue ſeruata. Iecur etiam tritum, mixtáque cedria plumbea pyxide aſſeruatum. Ita pueros mangonizauit Salpe obſtetrix. Eadem vis eſt pulmonis marini: leporis marini ſanguine & felle: vel ſi in oleo le-pus hic necetur. Cancri ſcolopendræ marini ci-nis cum oleo: vrtica marina trita ex aceto ſcilli-te: torpedinis cerebrum cum alumine illitum XVI. Luna. Ranæ paruæ, quam in oculorum cura tione deſcripſimus, ſanies efficaciſſimè pſilothrũ eſt, ſi recẽs illinatur: & ipſa arefacta ac tuſa, mox decocta tribus heminis ad tertias, vel in oleo de-cocta æreis vaſis. Eâdem menſura alij ex quinde-cim

cim ranis conficiunt psilothrum, sicut in oculis diximus. Sanguisugæ quoque tostæ in vase fictili, & ex aceto illitæ, eundem contra pilos habent effectum. Et suffitus vrentium eas necat cimices inuectas. Castoreo quoque cum melle pro psilothro vsi pluribus diebus reperiuntur. In omni autem psilothro vellendi priùs sunt pili. Infantium gingiuis dentitionibúsque multum confert delphini cum melle dentium cinis, & si ipso dente gingiuæ tangantur. Adalligatúsque idem pauores repentinos tollit. Idem effectus & caniculæ dentis. Hulcera verò, quæ in auribus, aut vlla corporis parte fiant, cancrorum fluuiatilium succus cum farina hordeacea sanat. Et ad reliquos morbos triti in oleo perunctis prosunt. Siriaseísque infantium spongia frigida crebrò humefacta, rana inuersa adalligata efficacissimè sanat, quam aridam inueniri affirmant. Mullus in vino necatus, vel piscis rubellio, vel anguillę duæ, item vua marina in vino putrefacta, iis qui inde biberint, tædium vini affert. Venerem inhibet echeneis & hippopotami frontis è sinistra parte pellis in linteolo adalligata, séue torpedinis viuæ genitalibus illitum. Concitant cochlearum fluuiatilium carnes sale adseruatæ, & in potu ex vino datæ: erythini in cibo sumpti: iecur ranæ diopetis vel calamitæ in pellicula gruis alligatum, vel dens crocodilis maxillaris annexus brachio, vel hippocampus, vel nerui rubetæ dextro lacerto adalligati. Amorem finit in pecoris recenti corio rubeta alligata. Equorum scabiem ranæ decoctæ in aqua extenuant, donec illiniri possit. Aiúntque ita curatos non repeti posteá. Et Salpe negat canes latrare, quibus in offa rana viua data sit. Inter aquatilia dici debet & calamochnus, Latinè

adarca appellata. Nascitur circa harundines tenues è spuma aquæ dulcis ac marinæ, vbi se miscent. Vim habet causticam : ideo acopis additur contra perfrictionum vitia. Tollit & mulierum lentigines in facie. Et calami simul dici debent. Phragmitis radix recens tusa luxatis medetur, & spinæ doloribus ex aceto illita. Cyprij verò, qui & donax vocatur, cortex alopeciis medetur vstus, & hulceribus veteratis : folia extrahendis quæ infixa sint corpori, & igni sacro. Paniculæ flos si aures intrauerit, exurdat. Sepiæ attramento tanta vis est, vt in lucerna addito Aethiopas videri ablato priore lumine, Anaxilaus tradat. Rubeta decocta, & in aqua potu data, suum morbis medetur : vel cuiuscunque ranæ cinis. Pulmone marino si confricetur lignum, ardere videtur, adeò vt baculum ita præluceat.

Animalium omnium in mari viuentium, centum septuaginta sex genera esse.

Cap. XI.

PEracta aquatilium dote, non alienum videtur indicare per tot maria, tam vasta, & tot millibus passuum terræ infusa, extráque circundata mensura penè ipsius mundi, quæ intelligantur animalia centum septuaginta sex omnino generum esse, eáque nominatim complecti : quod in terrestribus volucribúsque fieri non quit. Neque enim omnis Indiæ Aethiopiæque aut Scythiæ desertorúmue nouimus feras aut volucres, cum hominum ipsorum multo plurimæ sint differentiæ, quas inuenire potuimus. Accedat his Taprobane, insulæque aliæ Oceani fabulose narratæ. Profectò conueniet, non posse omnia genera in contemplationem vniuersam vocari. At hercule in tanto mari Oceano quæcunque na-

scun

ſcuntur, certa ſunt, notioráque, quod miremur, quæ profundo natura merſit. Vt à belluis ordiamur, arbores, phyſeteres, balænæ, priſtes, Tritones, Nereides, elephanti, homines qui marini vocantur, rotæ, orcæ, arietes muſculi, & alij piſcium forma arietes, delphini celebréſque Homero vituli. Luxuriæ verò teſtudines, & Medicis fibri, quorum è genere lutras nuſquam mari accepimus mergi, tantùm marina dicentes. Iam caniculæ, dromones, cornutæ, gladij, ſerræ: communéſque mari, terræ, amni, hippopotami, crocodili: & amni tantum ac mari, thynni, thynnides, ſiluri coracini, percæ. Peculiaris autem maris acipenſer, aurata, aſellus, acarne, aphya, alopecias, anguilla, araneus, box, batis, banchus, batrachus, belone, quos aculeatos vocamus, balanus, coruus, cytharus. Chromborum genera, cyprinus, chalcis, cobio. Callarias aſellorum generis, ni minor eſſet. Colias ſiue parianus, ſiue ſaxitanus à patria Bætica, lacertorum minima: ab iis Mæotici, cybium. Ita vocatur conciſa pelamis, quæ poſt XL. dies à Ponto in Mæotim reuertitur. Cordyla, & hęc pelamis puſilla cùm in Pontum è Mæotide exit, hoc nomen habet: cantharus, callionymus, ſiue vranoſcopus, cinædi ſoli piſcium lutei: cnide, quã nos vrticam vocamus. Cancrorum genera, chamætrachea, chamæleos, chamæpelorides generis varietate diſtantes & rotunditate, chamæglycymerides, quæ ſunt maiores, quàm pelorides, colycia ſiue corophia. Concharum genera, inter quæ & margaritiferæ: cochleæ, quarum generis pentadactyles, melicembales, echinophoræ dicuntur quibus cantant. Extra has ſunt rotundæ in oleario vſu cochleæ, cucumis, cynopus, cammarus, cynoſ-

dexia,

dexia,draco . Quidam aliud volunt eſſe dracunculum . Eſt autem gracculo ſimilis. Aculeos in branchiis habet ad caudã ſpectantes.Sic & ſcorpio lædit, dũ manu tollitur:erythinus, echeneis, echinus.Elephanti locuſtarum generis nigri, pedibus quaternis, biſulcis : prætereà brachia duo binis articulis, ſingulíſque forficulis denticulatis.Faber ſiue zeus,glauciſci,glanis, gonger, gerres,galeos,garus,hippus,hippuros, hirundo , halipleumon , hippocampos,hepar , helacathenes. Sunt lacertorum genera,loligo volitans,locuſtæ, lucernæ, liparis,lamyrus, lepus, leones , quorum brachia cancris ſimilia ſunt , reliqua pars locuſtæ:mullus, merula inter ſaxatiles laudata , mugil,melanurus,mœna,meryx,muræna, mys, mitulus,myſcus,murex,oculata, ophidion , oſtrea, otia,oreynus. Hic eſt pelamidum generis maximus,neque redit in Mæotin,ſimilis tritoni, vetuſtate melior.Orbis,orthragoriſcus, phager, phycis ſaxatilium, pelamis : earum generis maxima apolectus vocatur,durior tritone : phorcus, phitharus,paſſer,paſtinaca. Polyporum genera : pectines maximi & nigerrimi æſtate , laudatiſſimi Mitylenis,Tyndaride, Salonis, Altini,Antij , in inſula Alexandriæ in Aegypto,pectunculi,purpuræ,percides,pinna pinnotheræ,rhina,quem ſquatum vocamus . Rhombus, ſcarus principalis hodie.Solea,ſargus, ſcylla, ſarda. Ita vocatur pelamis longa, ex Oceano veniens. Scomber , ſalpa, ſparus, ſcorpæna, ſcorpios,ſciadeus,ſciæna, ſcolopendra,ſmyrus,ſcepini,ſtrombus,ſolen,ſiue aulos,ſiue donax, ſiue onix, ſiue dactylus, ſpondylus,ſmarides,ſtella,ſpongia.Turdus inter ſaxatiles nobilis.Tomus thurianus, quem alij xiphiam vocant. Theſſa, torpedo , tethea. Triton pelamidum

dum generis magni: ex eo vræa cybia fiunt. Vrenæ, vua, xiphiæ. His adiiciemus apud Ouidium posita nomina, quæ apud neminem alium reperiuntur: sed fortassis in Ponto nascuntur, vbi id volumen supremis suis temporibus inchoauit: Bobgyrum in scopulis viuentem, orphum rubentem, rhacinumque pullum, pictas mormyras, aureísque coloris chryson. Prætereà paruum teragum, & placentem cauda labrum: epodas lati generis. Præter hæc insignia piscium tradit channem ex seipsa concipere, glaucum æstate nunquàm apparere, pompilum qui semper comitetur nauigiorum cursus, chromin qui nidificet in aquis. Helopem quoq; dicit esse nostris incognitum vndis: ex quo apparet falli eos, qui eundem acipenserem existimauerunt. Helopi palmam saporis inter pisces multi dedere. Sunt prætereà à nullo autore nominati, sudis Latinè appellata, à Græcis sphyræna rostro similis nomine, magnitudine inter amplissimos, rarus, sed tamen non degener. Appellantur & pernæ concharum generis, circa Pontias insulas frequentissimæ. Stant velut suillo crure longo in harena defixæ, hiantésque, quà limpitudo est, pedali non minus spatio, cibum venantur. Dentes in circuitu marginum habent pectinatim spissatos. Intus pro spondylo grandis caro est. Et hyænam piscem vidi in Aenaria insula captum, caput exerentem. Præter hæc purgamenta aliqua relatu indigna, & algis potiùs annumeranda, quàm animalibus.

*

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIÆ

LIBER XXXIII.

PROOEMIVM.

Metallorum naturæ.

METALLA nunc, ipſæque opes, & rerum pretia dicentur, tellurem intus inquirente cura multiplici modo: quippe alibi diuitiis foditur, quærente vita aurum, argentum, electrum æs: alibi deliciis gemmas, & parietum digitorúmque pigmenta: alibi temeritati ferrum auro etiam gratius inter bella cædéſque. Perſequimur omnes eius fibras, viuimúſque ſuper excauatam, mirantes dehiſcere aliquando, aut intremiſcere illam, ceu verò non hoc etiam indignatione ſacræ parentis exprimi poſſit. Imus in viſcera eius, & in ſede Manium opes quærimus, tanquam parum benigna fertilíque, quaquà calcatur. Inter hæc minimum remediorũ gratia ſcrutamur. Quoto enim cuiq; fodien

fodiendi causa medicina est? Quanquàm & hæc summa sui parte tribuit, vt minimè parca, facilísque in omnibus quæ prosunt. Illa nos premunt, illa nos ad inferos agunt, quæ occultauit atque demersit, illa quæ non nascuntur, vt repentè mens ad inane euolans reputet, quæ deinde futura sit finis, seculis omnibus exhauriendi eam, quousque penetret auaritia. Quàm innocens, quàm beata, imò verò & delicata esset vita, si nihil aliud, quàm supra terras, concupisceret, breuitérq; nisi quod secum est? Eruitur aurum & chrysocolla iuxtà, vt pretiosior videatur nomen ex auro custodiens. Parum enim erat vnam vitæ inuenisse pestem, nisi in pretio esset auri etiã sanies. Quærebat argentum auaritia: boni consuluit interim inuenisse minium, rubentísque terræ excogitauit vsum. Heu prodigiosa ingenia, quot modis auximus pretia rerum? Accessit ars picturæ, & aurum argentúmque cælando carius fecimus. Didicit homo naturam prouocare. Auxere & artem vitiorum irritamenta. In poculis libidines cælare iuuit, ac per obscœnitates bibere. Abiecta deinde sunt hæc & sordere cœpere: & auri argentíque nimium fuit. Murrhina & crystallina ex eadem terra effodimus, quibus pretium faceret ipsa fragilitas. Hoc argumentum opum, hæc vera luxuriæ gloria existimata est, habere quod posset statim totum perire. Nec hoc fuit satis, turba gemmarum potamus, & smaragdis teximus calices: ac temulentiæ causa tenere Indiam iuuat: & aurum iam accessio est.

Quæ prima commendatio metallorum auri, & de origine anulorum aureorum, & modo auri apud antiquos, & equestri ordine, & de iure anulorum aureorum.

Cap. I.

VTinámque poſſet è vita in totum abdicari aurum, ſacra fames, vt celeberrimi autores dixere, proſciſſum conuiciis ab optimis quibuſque, & ad perniciem vitæ repertum: quantum feliciore æuo, cùm res ipſæ permutabantur inter ſe, ſicut & Troianis temporibus factitatum, Homero credi conuenit. Ita enim (vt opinor) commercia victus gratia inuenta. Alios coriis boum, alios ferro captiuíſque rebus emptitaſſe tradit: quanquàm & ipſe miratus aurum, æſtimationes rerum ita fecit, vt centum boum arma aurea permutaſſe Glaucum diceret cum Diomedis armis nouem boum. Ex qua conſuetudine mulcta legum antiquarum pecore conſtat, etiam Romæ. Peſſimum vitæ ſcelus fecit, qui anulum primus induit digitis. Nec hoc quis fecerit traditur. Nam de Prometheo omnia fabuloſa arbitror, quanquam illi quoque ferreum anulum dederit antiquitas: vinculúmque id, non geſtamen intelligi voluerit. Midæ quidem anulum, quo circumacto habentem nemo cerneret, quis non etiam fabuloſiorem fateatur? Manus & prorſus ſiniſtræ maximam autoritatem conciliauere auro, non quidem Romanæ, quorum more ferreum id erat & bellicæ virtutis inſigne. De regibus Romanis non facilè dixerim. Nullum habet Romuli in Capitolio ſtatua, nec præter Numę Seruiíque Tullij alia, ac ne L. quidem Bruti. Hoc in Tarquiniis maximè miror, quorum è Græcia fuit origo, vnde hic anulorum vſus venit, quanquam etiam nunc Lacedæmone ferreo vtantur. Sed à priſco Tarquinio omnium primo filium, cùm in prætextæ annis occidiſſet hoſtem, bulla aurea donatum conſtat: vnde mos bullæ durauit, vt eorum qui

equo

equo meruissent filij, insigne id haberent, cęteri lorum. Et ideo miror Tarquinij eius statuam sine anulo esse. Quanquam & de nomine ipso ambigi video: Græci à digitis appellauere: apud nos prisci vngulum vocabant, posteà & Græci & nostri symbolum. Longo certè tempore, nè Senatum quidem Romanum habuisse aureos, manifestum est. Siquidem his tantùm qui legati ad exteras gentes ituri essent, anuli publicè dabantur, credo quoniam ita exterorum honoratissimi intelligebãtur. Neque aliis vti mos fuit, quàm qui ex ea causa publicè accepissent: vulgóque sic triumphabant. Et cùm corona ex auro Hetrusca sustineretur à tergo, anulus tamen in digito ferreus erat, ęquè triumphantis, & serui fortasse coronam sustinentis. Sic triumphauit de Iugurtha C. Marius: aureúmque non ante tertium Consulatum sumpsisse traditur. Hi quoq;, qui ob legationem acceperant aureos, in publico tantùm vtebantur eis: intra domos verò ferreis. Quo argumento etiam nunc sponsæ anulus ferreus mittitur, ísque sine gemma. Nec Iliacis temporibus vllos fuisse anulos video: nusquam certè Homerus dicit, cùm & codicillos missitatos epistolarum gratia indicet, & conditas arcis vestes, ac vasa aurea argenteáque, & ea colligata nodi, non anuli, nota. Sortiri quoque contra prouocationem duces non anulis tradit. Fabricam etiam Deûm fibulas, & alia muliebris cultus, sicut inaures, in primordio factitasse, sine mentione anulorum. Et quisquis primus instituit, cunctanter id fecit, læuísque manibus ac latentibus induit, cùm si honos securus fuisset, dextra fuerit ostentandus. Quòd si impedimentum potuit in eo aliquod intelligi etiã cõsertoris

vſu, argumentum eſt, maius in læua fuiſſe, qua ſcutum capitur. Eſt quidem apud eundem Homerum virorum crinibus aurum implexũ: ideo neſcio an prior vſus à fœminis cœperit. Romæ quidem non fuit aurum, niſi admodũ exiguum, longo tempore. Certè cùm à Gallis capta vrbe pax emeretur, non plus quàm mille pondo effici potuere. Nec ignoro duo millia pondo auri periiſſe, Pompeij tertio Cõſulatu, è Capitolini Iouis ſolio, à Camillo ibi condita, & ideo à plerіſque exiſtimari duo millia pondo collata. Sed quod acceſsit, Gallorum præda fuit, detractúmque ab his in parte captæ vrbis delubris. Gallos autem cum auro pugnare ſolitos, Torquatus indicio eſt. Apparet ergo Gallorum templorúmque tantundem, nec amplius fuiſſe: quod quidem in augurio intellectum eſt, cùm Capitolinus duplum reddidiſſet. Illud quoque obiter indicari conuenit, quoniam de anulis ſermonem repetimus, æditŭum cuſtodiæ eius comprehenſum, fracta in ore anuli gemma, ſtatim expiraſſe, & indicium ita extinctũ. Ergo vt maximè duo tantum millia pondo, cũ capta eſt Roma anno trecenteſimo LXIIII. fuere, cùm iam capitum liberorũ cẽſa eſſent C LII. millia quingẽti LXXX. In eadem poſt annos CCCVII. quod ex Capitolinæ ędis incendio cæteríſque omnibus delubris C. Marius filius Pręneſte detulerat, tredecim millia pondo: quæ ſub eo titulo in triumpho tranſiuit Sylla, & argenti VII. millia. Idem ex reliqua omni victoria pridie tranſtulerat auri pondo XV. millia, argenti pondo centum & quindecim millia. Frequentior autem vſus anulorum non ante Cn. Flauium Anni filium deprehenditur. Hic nanque publicatis diebus faſtis, quos

popul

populus à paucis principum quotidie petebat, tantam gratiã plebis adeptus eſt, alioquin libertino patre genitus, & ipſe Appij Cæci ſcriba, cuius hortatu exceperat eos dies, conſultando aſſiduè ſagaci ingenio, promulgaueràtque, vt Aedilis curalis crearetur cum Q. Anicio Prænestino, qui paucis antè annis hoſtis fuiſſet pręteritis C. Petilio & Domitio, quorũ patres Conſules fuerant: Additum Flauio, vt ſimul & Tribunus plebis eſſet. Quo facto tanta Senatus indignatione exarſit, vt anulos ab eo abiectos fuiſſe, in antiquiſsimis reperiatur Annalibus. Fallit plerósque, qui tum & equeſtrem ordinem id feciſſe arbitrantur. Eſt enim adiectum hoc quoque: ſed & phalera poſita, propter quæ nomen Equitum adiectum eſt. Anulos quoque depoſitos à nobilitate, in Annales relatum eſt, non à Senatu vniuerſo. Hoc actum P. Sempronio Longo, L. Sulpitio coss. Flauius vouit ædem Concordiæ, ſi populo reconciliaſſet ordines. Et cùm ad id pecunia publica non decerneretur, ex mulctatitia fœneratoribus condemnatis ædiculam æream fecit in Græcoſtaſi, quæ tunc ſupra comitium erat. Incidítque in tabella ærea eam ædem c. quatuor annis poſt Capitolinam dedicatam. Ita CCCCXLVIII. à condita vrbe geſtum eſt: & primum anulorum veſtigium extat. Promiſcui autem vſus alterum ſecundo Punico bello: neque enim aliter potuiſſent trimodia illa anulorum Carthaginem ab Annibale mitti. Inter Cepionem quoque & Druſum ex anulo in auctione venali, inimicitiæ cœpere: vnde origo ſocialis belli, & exitia rerum. Ne tum quidem omnes Senatores habuerunt: vtpote cùm memoria auorum multi Prætura quoque functi, in ferro con-

senuerint: sicut Calphurnium & Manilium, qui legatus C. Marij fuerat Iugurthino bello, Fenestella tradit: & multi L. Fusidium illũ, ad quem Scaurus de vita sua scripsit: in Quintiorum verò familia aurum ne fœminas quidem habere mos fuerit: nullósq; omnino anulos maior pars gentium hominúmque, etiam qui sub imperio nostro degunt, hodiéque habeat. Non signat Oriens aut Aegyptus etiam nunc, literis contenta solis. Multis hoc modis, vt cætera omnia, luxuria variauit, gemmas addendo exquisiti fulgoris, censúque opimo digitos onerando, sicut dicemus in gemmarum volumine: mox & effigies varias cælando, vt alibi ars, alibi materia esset in pretio. Alias deinde gemmas violari nefas putauit: ac ne quis signandi causam in anulis esse intelligeret, solidas induit. Quasdam verò neque ab ea parte quæ digito occultatur, auro clusit, aurúmque millibus vilius fecit. Contrà verò multi nullas admittunt gemmas, auróque ipso signant: id Claudij Cæsaris principatu repertum. Necnõ & seruitia iam ferrum auro cingunt: alia per sese mero auro decorant: cuius licentiæ origo nomine ipso in Samothrace id institutum declarat. Singulis primò digitis geri mos fuerat, qui sunt minimis proximi: sic in Numæ & Seruij Tullij statuis videmus. Posteà pollici proximo induêre, etiam Deorum simulacris: dein iuuit & minimo dare. Galliæ Britanniæque in medio dicuntur vsq;. Hic nunc solus excipitur: cæteri omnes onerantur, atque etiam priuatim articuli minoribus aliis. Sunt qui tres vni minimo congerant: alij verò & huic vnum tantùm, quo signantem signent. Conditus ille, vt res rara, & iniuria vsus indigna, velut è sacrario pro-
mitur

mitur : & vnum in minimo digito habuisse, pretiosioris in recondito supellectilis ostẽtatio est. Iam alij pondera eorum ostentant. Aliis plures quàm vnum, gestare labor est. Alij bracteas infarcire leuiore materia propter casum tutius gemmarum solicitudini putant. Alij sub gemmis venena cludunt, sicut Demonsthenes summus oratorum Græciæ, anulósque mortis gratia habent. Deniq; vt plurimùm opum scelera anulis fiunt. Quæ fuit illa priscorum vita, qualis innocentia, in qua nihil signabatur? At nunc cibi quoq; ac potus anulo vindicantur à rapina. Hoc profecere mancipiorum legiones, & in domo turba externa, ac seruorum quoq; causa nomenclator adhibendus. Aliter apud antiquos, singuli Marcipores Luciporésue dominorum gẽtiles, omnem victum in promiscuo habebant: nec vlla domi custodia à domesticis opus erat. Nunc rapiendæ comparantur epulæ, paritérque qui rapiant eas, & claues quoque ipsas signasse non est satis: grauatis somno aut morientibus anuli detrahuntur: maiórque vitæ ratio circa hoc instrumentum esse cœpit, incertum à quo tempore. Videmur tamen posse in externis autoritatem eius rei intelligere circa Polycratem Sami tyrãnum, cui dilectus ille anulus in mare abiectus, capto relatus est pisce, ipso circiter c c x x x. annum vrbis nostræ interfecto. Celebratior quidem vsus cum fœnore cœpisse debet: argumento est consuetudo vulgi, ad sponsiones etiamnum anulo exiliente, tracta ab eo tempore, quo nondum erat arrha velocior: vt planè affirmare possimus. nummos antè apud nos, mox cœpisse anulos. De nummis paulò pòst dicetur. Anuli distinxere alterum ordinem à plebe, vt semel cœperant esse

celebres, ſicut tunica ab anulis Senatum tantum: quanquam & hoc ſerò: vulgóq; purpura latiore tunicæ vſos inuenimus etiam præcones, ſicut patrem L. Aelij Stilonis, Pręconini ob id cognominati. Sed anuli planè medium ordinem, tertiúmque plebi & patribus inſeruere, ac quod anteà militares equi nomen dederant, hoc nunc pecuniæ iudices tribuunt. Nec pridem id factum: Diuo Auguſto decurias ordinante, maior pars iudicum in ferreo anulo fuit: iíque non equites, ſed iudices vocabantur. Equitum nomẽ ſubſiſtebat in turmis equorum publicorum. Iudicum quoque non niſi quatuor decuriæ fuere primò: víxque ſingula millia in decuriis inuenta ſunt, nondum prouinciis ad hoc munus admiſſis: ſeruatúmque in hodiernum eſt, ne quis è nouis ciuibus in iis iudicaret.

De decuriis iudicum, & quoties nomina equeſtris ordinis immutata, & donis militaribus, & quando primùm corona aurea. Cap. II.

DEcurię quoque ipſę pluribus diſcretæ nominibus fuere, Tribunorum æris, & Selectorum & Iudicum. Pręter hos etiamnum Nongenti vocabantur ex omnibus ſelecti, ad cuſtodiendas ciſtas ſuffragiorũ in comitiis. Et diuiſus hic quoq; ordo erat ſuperba vſurpatione nominum, cùm alius ſe Nongentum, alius Selectum, alius Tribunum appellaret. Tiberij demum principatus nono anno in vnitatem venit equeſter ordo: anulorúmque autoritati forma conſtituta eſt, C. Aſinio Pollione, C. Antiſtio Vetere COSS. anno vrbis conditæ DCCLXXV. quod miremur, futili penè de cauſa, cùm C. Sulpitius Galba, dum iuuenalem famam apud principem popinarum pœnis aucupatur, quæſtus eſſet in Senatu, vulgò

inſtitores eius culpæ defendi anulis. Hac de cauſa conſtitutum, ne cui ius id eſſet, niſi cui ingenuo ipſi, patri auóq; paterno ſeſtertia c c c c. céſus fuiſſet, & lege Iulia theatrali in x i i i i. ordinibus ſedendi. Poſteà gregatim inſigne id appeti cœptum. Proptérque hæc diſcrimina Caius princeps decuriam quintam adiecit: tantúmque natum eſt faſtus, vt quę ſub Diuo Auguſto impleri non potuerant decuriæ, non capiant eum ordinem, paſsímque ad ornamenta ea etiam ſeruire liberati tranſiliant: quod anteà nunquàm erat factum, quoniam in ferreo anulo equites iudicéſque intelligebantur: adeóque promiſcuum id eſſe cœpit, vt apud Claudium Cęſarem in Cenſura eius vnus ex equitibus Flauius Proculus c c c c. ex ea cauſa reos poſtularet. Ita dum ſeparatur ordo ab ingenuis, cõmunicatus eſt cum ſeruitiis. Iudicum autem appellatione ſeparari eum ordinem, primi omnium inſtituere Gracchi diſcordi popularitate in contumeliam Senatus: mox ea debellata, autoritas nominis vario ſeditionum euentu circa publicanos ſubſtitit: & aliquandiu tertiæ vires publicani fuere. Marcus Cicero demum ſtabiliuit equeſtre nomen in Conſulatu ſuo, ei Senatum concilians, ex eo ſe ordine profectum eſſe celebrans, eiúſque vires peculiari popularitate quęrens. Ab illo tempore planè hoc tertium corpus in republica factum eſt, cœpítque adiici Senatui populóque Romano & equeſter ordo. Qua de cauſa & nunc poſt populum ſcribitur, quia nouiſſimè cœptus eſt adiici. Quinetiam ipſum equitum nomen ſępe variatum eſt, in his quoque qui ad equitatum trahebantur. Celeres ſub Romulo regibúſque appellati ſunt: deinde flexumines: poſteà troſſuli,

cùm oppidũ in Thuſcis citra Volſinios paſſuum IX. M. ſine vllo peditum adiuméto cepiſſent eius vocabuli: idq; durauit vltra C. Gracchum. Iunius certè, qui ab amicitia eius Gracchanus appellatus eſt, ſcriptũ reliquit his verbis: Quod ad equeſtrem ordinem attinet, anteà troſſulos vocabant, nunc equites vocant: ideo quia non intelligunt troſſulos nomen quid valeat, multos pudet eo nomine appellari: & cauſam, quæ ſuprà indicata eſt exponit: inuitóſque etiamnum tamen troſſulos vocari. Sunt adhuc aliquę nõ omittédę in auro differentię. Auxiliares quippe & externos torquibus aureis donauere, at ciues non niſi argenteis. Prętérque armillas ciuibus dedere, quas non habét externi. Iidem (quod magis miremur) coronas ex auro dedere ciuibus. Quis primus donatus ſit ea, non inueni, ſed quis primum donauerit à L. Piſone traditur. A. Poſthumius Dictator apud lacum Regillum caſtris Latinorum expugnatis, ei cuius maximè opera capta eſſent, hãc coronam ex præda dedit. Item L. Lentulus COS. Serg. Cornelio Merendæ, Samnitũ oppido capto. Sed quinque librarum corona Piſo Frugi filium ex priuata pecunia donauit: eámque coronam teſtamento reipublicæ legauit.

De reliquo vſu auri in viris & mulieribus, & de nummo aureo: & quãdo primũ ſignatũ eſt æs, argentum, & aurum, & antequàm ſignaretur qui mos in ære, & qua maxima pecunia primo cenſu, & quoties & quibus tẽporibus autoritas auri. Cap. III.

DEorum verò honori in ſacris nihil aliud excogitatum eſt, quàm vt auratis cornibus hoſtiæ, maiores duntaxat, immolarentur. Sed in militia quoque in tantum adoleuit hæc luxuria, vt M. Bruti in Philippicis campis epiſtolæ reperian

riantur frementes, fibulas tribunitias ex auro geri. At Hercules idem tu Brute mulierum pedibus aurum gestari tacuisti: cuius sceleris nos coarguimus illum primum, qui auro dignitatem per anulos fecit, vt habeãt in lacertis iampridem & viri, quod è Dardanis venit, itaq; & Dardanium vocabatur. Viriæ Celticæ dicuntur: viriles Celtibericæ. Habeant fœminæ in armillis digitísque totis, collo, auribus, spiris: discurrant catenæ circa latera, & inserta margaritarũ pondera è collo dominarum auro pendeant, vt in somno quoque vnionum conscientia adsit: etiámne pedibus induitur, atq; inter stolam plebémque hunc medium fœminarum equestré ordinem facit? Honestius viri pædagogiis id damus: balineásq; diues puerorum forma conuertit. Iam verò etiam Harpocratem, statuásque Aegyptiorum numinum, in digitis viri quoque portare incipiunt. Fuit & alia Claudij principatu differentia in solis his, quibus admissionem liberti eius dedissent imaginem Principis in anulo ex auro gerendi, magna criminum occasione: quæ omnia salutaris exortus Vespasiani Principis aboleuit, æqualiter publicando Principem. De anulis aureis eorúmque vsu hactenus dictum sit. Proximum scelus fecit, qui primus ex auro denarium signauit: quod & ipsum latet autore incerto. Populus Romanus ne argento quidem signato ante Pyrrhum regem deuictũ vsus est. Libralis, vnde etiam nunc libella dicitur, & dipondius appendebatur assis. Quare æris grauis pœna dicta. Et adhuc expensa in rationibus dicuntur: item impendia & dependere. Quin & militum stipendiorum, hoc est stipis ponderandæ pensatores, libripendes dicuntur: qua consuetudine in his

emptionibus quæ mancipij sunt, etiam nunc libra interponitur. Seruius Rex primus signauit æs. Anteà rudi vsos Romæ Remeus tradit. Signatum est nota pecudum: vnde & pecunia appellata. Maximus census c x. M. assium fuit illo rege: & ideo hæc prima classis. Argentum signatum est anno vrbis D. L X X X V. Q. Fabio C O S. quinque annis ante primum bellum Punicum. Et placuit denarius pro decem libris ęris, quinarius pro quinque, sestertium pro dipondio ac semisse. Libræ autem pondus æris imminutum bello Punico primò, cùm impensis respub: non sufficeret, constitutúmque vt asses sextantario pondere ferirentur. Ita quinque partes factæ lucri, dissolutúmque æs alienum. Nota æris fuit ex altera parte Ianus geminus, ex altera rostrum nauis: in triente verò & quadrante rates. Quadrans anteà triuncis vocatus à I I I. vnciis. Posteà Annibale vrgente, Q. Fabio Maximo Dictatore, asses vnciales facti: placuítque denarium X V I. assibus permutari, quinarium octonis, sestertium quaternis. Ita resp. dimidium lucrata est. In militari tamen stipendio semper denarius pro X. assibus datus. Nota argenti fuere bigæ atque quadrigæ: & inde bigati quadrigatíque dicti. Mox lege Papyria semunciales asses facti. Liuius Drusus in Tribunatu plebis octauam partem æris argento miscuit. Qui nunc Victoriatus appellatur, lege Clodia percussus est. Anteà enim hic nummus ex Illyrico aduectus, mercis loco habebatur. Est autem signatus Victoria, & inde nomen. Aureus nummus post annum sexagesimumsecũdũ percussus est, quàm argenteus, ita vt scrupulum valeret sestertiis vicenis, quod efficit in libras ratione sestertiorum

stertiorum, qui tunc erant, sestertios D C C C C. * Post hæc placuit X L. M. signari ex auri libris, paulatímq; principes imminuere pondus: minutissimus verò ad XLV. M. Sed à nummo prima est origo auaritiæ excogitata, fœnore quæstuosa segnitia. Hæc paulatim exarsit rabie quadam, non iam auaritia, sed fames auri: vtpote cùm Septimuleius C. Gracchi familiaris auro repensum caput eius excisum ad Opimium tulerit, plumbóq; in os addito parricidio suo rempublicã etiã circunscripserit: nec iam Quiritium aliquo, sed vniuerso nomine Romano infami, rex Mithridates Aquilio duci capto aurum in os infudit: hæc parit habendi cupido. Pudet intuentem tantùm nomina ista, quæ subinde noua Græco sermone excogitantur, expresso argenteis vasis auro, aut incluso, quibus deliciis væneunt tam aurea quàm aurata, cùm sciamus interdixisse castris suis Spartacum, ne quis aurum haberet aut argentũ. Tanto fuit plus animi fugitiuis nostris. Messala Orator prodidit, Antoniũ Triumuirum aureis vsum in omnibus obscœnis desideriis, pudendo crimine etiam Cleopatræ. Summæ apud exteros licentiæ fuerat, poculo aureo puluino subdito, Philippum regem dormire solitum: Agnonem Teium Alexandri Magni præfectũ aureis clauis suffigere crepidas. Antonius in cõtumeliam naturæ vilitaté auro fecit, opus proscriptione dignum. Sed præter alia equidem miror populum Romanum victis gentibus in tributo semper argentũ imperitasse, non aurum: sicut Carthagini cum Annibale victæ argenti pondo annua in quinquaginta annos, nihil auri. Nec potest videri penuria mundi id venisse. Nam Midas & Crœsus in infinitum possederant. Iam Cyrus deuicta Asia pondo

** Locum hũc expendit Budæus li. 3. de Asse, tandémque in eam discedit sententiã, vt hunc in modum legendum existimet: Post hæc placuit, L. nũmos signari ex auri libris. paulatímque principes imminuêre pondus: minutissimè Nero ad L V. nummos, &c.*

do

do xxxiiii. millia inuenerat, præter vasa aurea, aurúmque factum, & in eo * folia ac platanum vitémque. Qua victoria argẽti quingenta millia talentorũ reportauit, & craterem Semiramidis, cuius pondus quindecim talenta colligebat. Talentum autem Aegyptium pondo LXXX. capere Varro tradit. Iam regnauerat in Colchis Salauces & Esubopes, qui terram virginem nactus, plurimum argenti aurique eruisse dicitur in Samnorum gente, & alioquin velleribus aureis inclyto regno. Sed & illius aureæ cameræ, & argenteæ trabes narrantur, & columnæ atque parastatæ, victo Sesostre Aegypti rege, tam superbo, vt prodatur annis quibusque sorte reges singulos è subiectis iungere ad currum solitus, sicque triumphare. Et nos fecimus, quæ posteri fabulosa arbitrentur. Cæsar qui postea Dictator fuit, primus in Aedilitate munere patris funebri, omni apparatu harenæ argenteo vsus est: feráſq; argenteis vasis incessere, tum primùm visum. Mox, quod etiam in municipiis æmulantur, C. Antonius ludos scena argentea fecit. Item L. Muræna, & Caius princeps in Circo pegma duxit, in quo fuere argenti pondo CXXIIII. Claudius successor eius, cùm de Britannia triumpharet, inter coronas aureas vnam VII. pondo habuit, quam contulisset Hispania citerior, alteram IX. quam Gallia Comata, sicut titulus indicauit. Huius deinde successor Nero, Pompeij theatrum operuit auro in vnum diem, quod Tyridati regi Armenię * ostenderet. Et quota pars ea apparatus fuit aureę domus ambientis vrbem? Auri in ærario populi Romani fuere, Sex. Iulio, L. Aurelio Coss. septem annis ante bellũ Punicũ tertium * pondo DCCXXVII. argenti nonagintaduo millia, & extra numerum

** folia*

** ostẽderat*

** Budæus partim vetustorũ exẽplariũ fidẽ sequutus, partim coniecturiũ non leuibus nixus, hîc legendum arbitratur, Auri põdo DCC. M. XXVI. argẽti XCII. M. et in numerato trecenties & septuagies quinquies.*

c c c. & l x x x v. m. Item Sex. Iulio, L. Marcio coss. hoc eſt, belli ſocialis initio, d c c c x l v i. * auri pondo. C. Cæſar primo introitu vrbis in ciuili bello ſuo ex ærario protulit * laterum aureorum x x v i. m. & in numerato pondo c c c. Nec fuit aliis temporibus reſpublic. locupletior. Intulit & Aemilius Paulus, * Perſeo rege Macedonico deuicto, prędam pondo trium millium: à quo tempore populus Romanus tributum péndere deſiit. Laquearia, quæ nunc & in priuatis domibus auro teguntur, poſt Carthaginẽ euerſam primò inaurata ſunt in Capitolio, Cenſura L. Mummij. Inde tranſiere in cameras: in parietes quoque, qui iam & ipſi tanquam vaſa inaurantur: cùm ſua ætas varia de Catulo exiſtimauerit, quòd tegulas æreas Capitolij inauraſſet primus. Inuentores auri, ſicut metallorum ferè omnium ſeptimo volumine diximus. Pręcipuam gratiam huic materiæ fuiſſe arbitror, nõ colore, qui in argento clarior eſt, magíſque diei ſimilis, & ideo militaribus ſignis familiarior, quoniam is longius fulget: manifeſto errore eorum, qui colorem ſiderũ placuiſſe in auro arbitrantur, cùm in gemmis aliíſque rebus non ſit præcipuus. Nec pondere aut facilitate materiæ prælatum eſt cæteris metallis, cùm cedat per vtrunque plumbo. Sed quia rerũ vni nihil igne deperit, tutò etiam in incendiis rogíſq; durante materia. Quinimo quò ſæpius arſit, proficit ab bonitatem. Auríque experimẽto ignis eſt, vt ſimili colore rubeat, quo ignis: atque ipſum obryzum vocant. Primum autem bonitatis argumentum eſt, quàm difficillimè accendi. Prætereà mirum, prunæ violentiſſimæ igni indomitum, palea citiſſimè ardeſcere: atque vt purgetur, cũ plumbo coqui. Altera cauſa pret

**auri pondo* d c c c- x l v i. *Ex eodem Budæo.*

** laterum aureorum quindecim argenteorũ triginta quinq; millia, & in numerato ſeſtertiûm quadringẽties. Ex eodem.*

** Perſeo rege victo, è Macedonica præda ſeſtertiûm ter millies. Ex eodem.*

ſa pretij maior, quàm minimum vſu deteri, cùm argento, ære, plumbo, lineæ producantur, manúſque ſordeſcant decidua materia. Nec aliud laxius dilatatur, aut numeroſius diuiditur, vtpote cuius vnciæ in ſeptingenas & quinquagenas pluréſque bracteas, quaternûm vtroque digitorum ſpargantur. Craſſiſſimæ in his Prænestinæ vocantur, etiamnum retinentes nomen, Fortunæ inaurato ibi fideliſſimè ſimulacro. Proxima bractea quæſtoria appellatur. Hiſpania ſtrigiles vocat auri paruulas maſſas, quod ſuper omnia ſolum in maſſa aut ramento capitur, cùm cętera metallis reperta igni perficiantur. Hoc ſtatim aurum eſt, conſummatámque materiam protinus habet, cùm ita inuenitur. Hæc enim inuentio eius naturalis eſt: alia, quam dicemus, coacta. Super cętera non rubigo vlla, non ærugo, non aliud ex ipſo quod conſumat bonitatē, minuátue pondus. Iam contra ſalis & aceti ſuccos domitores rerū conſtantia: ſupérq; omnia netur, ac texitur lanæ modo, & ſine lana. Tunica aurea triumphaſſe Tarquinium Priſcum Vertius tradit. Nos vidimus Agrippinam Claudij principis, edente eo naualis prælij ſpectaculū, aſſidentem ei, indutam paludamento, auro textili ſine alia materie. Attalicis verò iampridem intexitur, inuento regum Aſiæ. Marmori & iis quę candefieri non poſſunt, oui candido illinitur: lino glutini ratione compoſita: leucophoron vocant. Quid ſit hoc, aut quemadmodum fiat, ſuo loco docebimus. Aes inaurari argento viuo, aut certè hydrargyro legitimum erat: de quibus, vt dicemus illorum naturam reddentes, excogitata fraus eſt. Nanque æs cruciatur in primis, accenſúmque reſtinguitur ſale, aceto, alumine. Poſteà exarenatur, an ſatis

recoct

recoctum ſit, ſplendore deprehendente, iterúmq; exhalatur igni, vt poſſit edomitum, miſtis pumice, alumine, argento viuo, inductas accipere bracteas. Alumen in purgando vim habet talem, qualem eſſe diximus plumbo.

Ratio naturalis inueniendi auri, & quando primùm aurea ſtatua, & medicinæ ex auro.

Cap. IIII.

AVrum inuenitur in noſtro orbe: vt omittamus Indicum, atque à formicis aut gryphibus apud Scythas erutum. Apud nos tribus modis, fluminum ramentis, vt in Tago Hiſpaniæ, Pado Italiæ, Hebro Thraciæ, Pactolo Aſiæ, Gange Indiæ. Nec vllum abſolutius aurum eſt, curſu ipſo tritúque perpolitum. Alio modo puteorum ſcrobibus effoditur, aut in ruina montium. Quare vtraque ratio dicetur. Aurum qui quærunt, ante omnia ſegullum tollunt: ita vocatur indicium: alueus, vbi id eſt, arenæque lauantur, atque ex eo quod reſedit, coniectura capitur, vt inueniatur aliquando in ſumma tellure protinus rara felicitate: vt nuper in Dalmatia principatu Neronis. ſingulis diebus etiam quinquagenas libras fundens. cùm iam inuentum in ſummo cæſpite. Alutationem vocant, ſi & auro ea tellus ſubeſt. Cæterùm montes Hiſpaniç aridi ſteriléſque, & in quibus nihil aliud gignatur, huic bono coguntur fertiles eſſe. Quod puteis foditur, canalicium vocant, alij canalienſe, marmoris glareç inhærens, non illo modo, quo in Oriente ſapphiro atque Thebaico, aliíſque in gemmis ſcintillat, ſed micas amplexum marmoris. Hi venarum canales per marmor vagantur, & latera puteorum, & huc illhuc, inde nomine inuento, tellúſque ligneis columnis ſuſpenditur. Quod effoſſum eſt, tunditur.

tur, lauatur, vritur, molitur in farinam. Nam quod ad pilas cudunt, apilascudem vocant: argentum, quod exit à fornacis sudore. Quæ è catino iactatur spurcitia, in omni metallo vocatur scoria. Hæc in auro coquitur iterum & tunditur. Catini fiunt ex tasconio. Hæc est terra alba similis argillę. Neque enim alia afflatum ignémque & ardentem materiam tolerat. Tertia ratio opera vicerit Gigantum: cuniculis per magna spatia actis, cauantùr montes ad lucernarum lumina. Eadem mensura vigiliarum est, multísque mensibus non cernitur dies. Arrugias id genus vocant: sidúntque rimæ subitò, & opprimunt operarios, vt iam minus temerarium videatur è profundo maris petere margaritas tantò nocentiores fecimus terras. Relinquuntur itaque fornices crebri montibus sustinendis. Occursant in vtroque genere silices. Hos igni & aceto rumpunt. Sæpius verò, quoniam in cuniculis vapor & fumus strangulat, cædunt fracturis CL. libras ferri terram agentibus: egerúntque humeris noctibus ac diebus per tenebras proximis tradentes: lucem nouissimi cernunt. Si longior videtur silex, latus sequitur. Fossam ambit quiete. Tamen in silice facilius existimatur opera. Est nanque terra ex quodam argillæ genere glareæ mista (candidam vocant) propè inexpugnabilis. Cuneis eam ferreis aggrediuntur, & iisdem malleis: nihílque durius putant nisi quòd inter omnia auri fames durissima est. Peracto opere, ceruices fornicum ab vltimo cædunt, dántque signum ruinæ, eámque solus intelligit in cacumine montis eius peruigil. Hic voce ictúue repentè operarios reuocari iubet, paritérque ipse deuolat. Mons fractus cadit à sese longo fragore,

qui

qui concipi humana mente non possit, & flatu incredibili. Spectant victores ruinam naturæ. Nec tamen adhuc aurum est: nec sciere esse, cum fodere. Tantáque ad pericula euincenda fuit satis causæ, sperare quod cuperent. Alius par est labor, vel hoc maioris impendij, flumina ad lauandum hanc ruinam iugis montium ducere obiter à centesimo plerunque lapide. Corrugos vocant, à corriuatione credo: nimirum & hic labor est. Præcepisse libramento oportet, vt fruaris quando influat: itaque altissimis partibus ducitur. Conuallis & interualla substructis canalibus iunguntur. Alibi rupes inuiæ cæduntur, sedémq; trabibus cauatæ præbere coguntur. Is qui cædit, funibus pendet, vt procul intuentibus species nefaria quidem, sed alitum fiat. Pendentes maiore ex parte librant, & lineas itineri præfigunt. Itaque insistentis vestigiis hominis locus nõ est. Manes trahuntur ad homines, vt vitium importent. Id genus terræ vrion vocant. Ergo per silices calculósue ducuntur, & vrium euitant. Ad capita deiectus in superciliis montium piscinæ cauantur ducenos pedes in quasque partes, & in altitudinem denos. Emissaria in his quina pedum quadratorum ternûm ferè linquuntur, & repleto stagno excussis obturamentis erumpit torrẽs tanta vi vt saxa peruoluat. Alius etiamnum in plano labor. Fossæ, in quas profluat, cauantur: agogas vocant: eæ sternuntur gradatim. Frutex est vlex roris marini similis, asper aurúmque retinens. Latera cluduntur tabulis, ac per prærupta suspenduntur, canali ita profluente de terra in mare. His de causis iam promouit Hispania in priore genere: quæ exhauriuntur immenso labore, ne occupent puteos, in hoc rigantur. Au-

rum arrugia quæſitum non coquitur, ſed ſtatim ſuum eſt. Inueniuntur ita maſſæ. Necnon in puteis etiam denas excedentes libras. Palacras Hiſpani, alij palacranas: iidem quod minutum eſt, balucem vocant. Vlex ſiccatus vritur, & cinis eius lauatur ſubſtrato cæſpite herboſo, vt ſidat aurum. Vicena millia pondo ad hunc modum annis ſingulis Aſturiam atque Gallæciam & Luſitaniam præſtare quidam tradiderunt, ita vt plurimum Aſturia gignat. Neque in alia parte terrarum tot ſeculis hæc fertilitas. Italiæ parcitum eſt vetere interdicto patrum, vt diximus: alioquin nulla fœcundior metallorum quoque erat tellus. Extat lex cenſoria Ictimulorũ aurifodinæ, qua in Vercellenſi agro cauebatur, ne plus quinque M. hominum in opere publicani haberent. Aurum faciendi eſt etiam vna ratio ex auripigmento, quod in Syria foditur pictoribus, in ſumma tellure, auri colore, ſed fragili lapidum ſpecularium modo. Inuitauerâtque ſpes Caium principem auidiſſimum auri, quamobrem iuſſit excoqui magnum pondus: & planè fecit aurum excellens, ſed ita parui ponderis, vt detrimentum ſentiret, illud propter auaritiam expertus, quanquam auripigmenti libræ X I I I I. permutarentur: nec poſteà tentatum ab vllo eſt. Omni auro ineſt argentum vario pondere, alibi decima, alibi nona, alibi octaua parte. In vno tantùm Galliæ metallo, quod vocant Albicratenſe, X X X V I. portio inuenitur: ideo cæteris præeſt. Vbicunque quinta argenti portio eſt, electrum vocatur. Scrobes eæ reperiuntur in Canalienſi. Fit & cura electrum argento addito. Quod ſi quintam portionem exceſſit, incudibus non reſiſtit. Et electro autoritas, Homero teſte, qui Menelaî

nelai regiam auro,electro,argento,ebore fulgere tradit.Mineruæ templum habet Lindos insulæ Rhodiorum, in quo Helena sacrauit calicem ex electro.Adiicit historia, mammæ suæ mensura. Electri natura est,ad lucernarum lumina clarius argento splendere. Quod est natiuum,& venena deprehendit.Nanque discurrunt in calicibus arquus cælestibus similes, cum igneo stridore, & gemina ratione prædicunt. Aurea statua prima omnium nulla inanitate, & antequàm ex ære aliqua illo modo fieret,quam vocant holosphyraton, in templo Anaïtidis posita dicitur, quod in situ terrarum nomine hoc significauimus,numine gentibus illis sacratissimo. Direpta est Antonij Parthicis rebus. Scitúmque narratur dictum vnius veteranorum Bononiæ, hospitali Diui Augusti cœna,cùm interrogaretur, essétne verum, eum qui primus violasset hoc numen, oculis membrísque captum expirasse?Respondit enim, tum maximè Augustum de crure eius cœnare,séque illum esse, totúmq; sibi censum ex ea rapina esse. Hominũ primus & auream statuam & solidam Gorgias Leontinus Delphis in templo sibi posuit LXX.circiter Olympiade.Tantus erat docendæ oratoriæ artis quæstus.Aurum plurimis modis pollet in remediis. Vulneratísq; & infantibus applicatur, vt minus noceant, quæ inferantur,veneficia.Est & ipsi superlato vis malefica, gallinarum quoque & pecorum fœturis. Remedium est abluere illatum, & spargere eos, quibus mederi velis. Torretur & cum salis grumo, pondere triplici misso,& rursum cum duabus salis portionibus, & vna lapidis,quẽ schistõ vocant: ita virus tradit rebus vnà crematis in fictili vase, ipsum purum & incorruptum. Reli-

quus cinis ſeruatus in fictili & ex aqua illitus, lichenas in facie ſanat. Lomento eum conuenit ablui. Fiſtulas etiam ſanat, & quæ vocantur hæmorrhoides. Quòd ſi trito ſpuma adiiciatur, putria hulcera & tetri odoris emendat. Ex melle verò decoctum cum melanthio, & illitum vmbilico, leuiter ſoluit aluum. Verrucas curari eo M. Varro eſt autor.

De chryſocolla & medicinæ ex chryſocolla VI. *& mirabilis natura eius glutinandis inter ſe perficiendíſque metallis.* *Cap. V.*

CHryſocolla humor eſt in puteis, quos diximus, per venam auri defluens craſſeſcente limo rigoribus hybernis vſque in duritiam pumicis. Laudatiorem eandem in ærariis metallis, & proximam in argentariis fieri compertum eſt. Inuenitur & in plumbariis, vilior etiã auraria. In omnibus autem iis metallis fit & cura multum infra naturalem illam, immiſſis in venam aquis leuiter hyeme tota vſque in Iunium menſem, dein ſiccatis in Iunio & Iulio, vt planè intelligatur nihil aliud chryſocolla, quàm vena putris. Natiua duritia maximè diſtat, luteam vocant. Et tamen illa quoque herba, quam luteam appellant, tingitur. Natura eſt, quæ lino lanæ'ue, ad ſuccum bibendum. Tunditur in pila, deinde tenui cribro ſecernitur: poſteà molitur, ac deinde tenuius ſic cribratur. Quicquid nõ tranſmeat, repetitur in pila, dein molitur. Puluis ſemper in catinos digeritur, & ex aceto maceratur, vt omnis duritia ſoluatur: ac rurſus tunditur, dein lauatur in conchis, ſiccatúrque. Tunc tingitur alumine ſchiſto & herba ſuprà dicta, pingitúrque, antequam pingat. Refert quàm bibula docilíſque

cilíſque ſit. Nam niſi rapuit colorem, adduntur & ſchytanum atque turbyſtum: ita vocant medicamenta ſorbere cogentia. Cùm tinxere pictores, orobitin vocant, eiúſque duo genera faciunt: luteam, quæ ſeruatur in * lomenta, & liquidam globulis ſudore reſolutis. Hæc vtraque genera in cypro fiunt. Laudatiſſima in Armenia: ſecunda in Macedonia: largiſſima in Hiſpania. Summa commendationis eſt, vt colorem herbæ ſegetis læte virentis quàm ſimillimè reddat. Viſúmque iam eſt Neronis principis ſpectaculis harenam circi chryſocolla ſterni, cùm ipſe concolori panno aurigaturus eſſet, introducta opificum turba. Tribus eam generibus diſtinguunt: aſperam, quæ taxatur in libras VII. mediam, quæ denariis quinis: attritam, quam & herbaceam vocant, quæ XIII. ſublinunt autem harenoſam, priuſquam inducant, atramento & parætonio. Hæc ſunt tenacia eius & colori blanda. Parætonium, quoniam eſt natura pinguiſſimũ; & propter læuorem tenaciſſimum, atramento aſpergitur, ne Parætonij candor pallorem chryſocollæ afferat. Luteam putant à lutea herba dictam, quam ipſam cæruleo ſubtritam, pro chryſocolla inducunt, viliſſimo genere atque fallaciſſimo. Vſus chryſocollæ & in medicina eſt ad purganda vulnera cum cera & oleo. Eadem per ſe arida ſiccat & contrahit. Datur & in angina orthopnœáue, miſcenda cum melle. Concitat vomitiones: miſcetur & collyriis ad cicatrices oculorum: ac viridibus emplaſtris ad dolores mitigandos, & cicatrices trahendas. Hanc chryſocollam Medici aceſin appellant, quę non eſt orobitis. Chryſocollam & aurifices ſibi vendicant agglutinando auro: & inde omnes appellatam ſi-

* lomẽtum

militer vtentes dicunt. Temperatur autem ea Cypria ærugine, & pueri impubis vrina, addito nitro. Teritur Cyprio ære in Cypriis mortariis: santernam vocant nostri. Ita ferruminatur aurum, quod argentosum vocant. Signúmque est, si addita santerna nitescit. E diuerso ærosum contrahit se hebetatúrque, & difficulter ferruminatur. Ad id glutinum fit, auro, & septima parte argenti ad suprà dicta additis, vnáque contritis. Contexi par est reliqua circa hoc, vt vniuersa naturæ contingat admiratio. Auri glutinum est tale. Argilla ferro, cadmia æris massis, alumen laminis, resina plumbo & marmori: sed plumbum nigrum albo iungitur, ipsúmque album sibi oleo. Item stannum æramentis, stanno argentum. Pineis optimè lignis æs ferrúmque funditur: sed & Aegyptia papyro, paleis aurum. Calx aqua accẽditur, & Thracius lapis, idémq; oleo restinguitur. Ignis autem aceto maximè, & visco, & ouo. Terra minimè flagrat. Carboni maior vis exusto, iterúmq; flagrãti.

De argento, & argento viuo, & stibio siue alabastro, & scoria argenti, & de spuma argenti. Cap. VI.

AB his argenti metalla dicantur, quæ sequens insania est. Non nisi in puteis reperitur, nulláque sui spe nascitur, nullis, vt in auro, lucentibus scintillis. Terra est alia rufa, alia cineracea. Excoqui non potest, nisi cum plumbo nigro, aut cum vena plumbi. Galænam vocant, quæ iuxta argenti venas plerunque reperitur. Et eodem opere ignium descendit pars in plumbum, argentum autem supernè innatat, vt oleum aquis. Reperitur in omnibus penè prouinciis, sed in Hispania pulcherrimum: id quoque in sterili solo, atque etiam montibus: & vbicunque vna inuenta ve-

na

na eſt, non procul inuenitur alia. Hoc quidem & in omni ferè materia: vnde metalla Græci videntur dixiſſe. Mirum, adhuc per Hiſpanias ab Annibale * inchoatos puteos durare, ſua ab inuentoribus nomina habentes. Ex queîs Bebelo appellatur hodiéque, qui c c c. pondo Annibali ſubminiſtrauit in dies, ad mille quingentos iam paſſus cauato monte, per quod ſpatium Aquitani ſtantes diebus noctibúſque egerunt aquas lucernarum menſura, amnémque faciunt. Argenti vena, quæ in ſummo reperta eſt, crudaria appellatur. Finis antiquis fodiendi ſolebat eſſe alumen inuentum: vltrà nihil quærebatur. Nuper inuenta æris vena infra alumé alba, nullum finem ſpei fecit. Odor ex argentifodinis inimicus omnibus animalibus, ſed maximè canibus. Aurum argentúmque quò mollius, eò pulchrius. Lineas ex argento nigras produci plerique mirantur. Eſt & lapis in his venis, cuius vomica liquoris æterni argentum viuum appellatur venenum rerum omnium. Exeſt ac perrumpit vaſa permanans tabe dira. Omnia ei innatant, præter aurum: id vnum ad ſe trahit. Ideo & optimè purgat, cæteras eius ſordes expuens crebro iactatu fictilibus in vaſis, ita vitiis abiectis, vt & ipſum ab auro diſcedat. In pelles ſubactas effunditur, per quas ſudoris vice defluens, purum relinquit aurum. Ergo & cùm æra inaurantur, ſublitum bracteis pertinaciſſimè retinet. Verùm pallore detegit ſimplices aut prætenues bracteas. Quapropter id furtum quærentes, oui liquore candido vſum eum adulterauere: mox & hydrargyro, de quo ſuo dicemus loco. Et aliâs argentum viuum non largum inuentum eſt. In iiſdem argenti metallis inuenitur, vt propriè dicamus,

* olim choatos

ſpumæ lapis candidæ nitentíſque, non tamen tranſlucentis, ſtimmi appellant, alij ſtibium, alij alabaſtrum, alij larbaſon. Duo eius genera, mas & fœmina. Magis probant fœminam: horridior eſt mas, ſcabriórque, & minus ponderoſus, minúſque radians, & harenoſior: fœmina contrà nitet, friabilis fiſſuríſque, non globis, dehiſcens. Vis eius adſtringere & refrigerare, principalis autem circa oculos: nanque ideo etiam plerique platyophthalmon id appellauere, quoniam in calliblepharis mulierum dilatet oculos. Et fluxiones inhibet oculorum exhulcerationéſque farina eius ac thuris, gummi admiſto. Siſtit & ſanguinem è cerebro defluentem. Efficacior & contra recentia vulnera, & contra veteres canum morſus inſperſa farina: & contra ambuſta igni, cum adipe ac ſpuma argenti ceruſſáque & cera. Vritur autem offis bubulis fimi circunlitum in clibanis: dein reſtinguitur mulierum lacte, teritúrque in mortariis, admiſta aqua pluuiali. Ac ſubinde turbida transfunditur in æreum vas, & mundatur nitro. Fæx eius intelligitur plumboſiſſima, quæque ſubſidit in mortario abiicitúrque. Dein vas, in quo turbida transfuſa ſunt, opertum linteo per noctem relinquitur, & poſtero die, quod innatat, effunditur, ſpongiáque tollitur. Quod ibi ſubſidit, flos intelligitur, ac linteolo interpoſito in Sole ſiccatur, non vt peraręſcat. Iterúmque in mortario teritur, & in paſtillos diuiditur. Ante omnia autem vrendi modus neceſſarius eſt, ne plumbum fiat. Quidam non fimo vruntur coquentes, ſed adipe. Alij tritum in aqua triplici linteo ſaccant, fæcémque abiiciũt, ídque quod defluxit, transfundunt, quicquid ſubſidat colligentes, emplaſtris quoque & collyriis miſcent.

ſcent. Scoriam in argento Græci vocant helcyſma. Vis eius adſtringere & refrigerare corpora. Additur emplaſtris vt molybdæna, de qua dicemus in plumbo, cicatricibus maximè glutinandis, & contra teneſmos dyſenteriáſq;, infuſa clyſteribus cum myrteo oleo. Addũt & in medicamenta, quæ vocant liparas, ad excreſcentia hulcerum aut ex attritu facta, aut in capite manantia. Fit in iiſdem metallis & quæ vocatur ſpuma argenti. Genera eius tria: optima, quam chryſitin vocant: ſecũda, quam argyritin: tertia, quam molybditin. Et plerunque omnes hi colores in eiuſdem tubulis inueniuntur. Probatiſſima eſt Attica, proxima Hiſpanienſis. Chryſitis ex vena ipſa fit argyritis ex argento, molybditis plumbi ipſius fuſura, quæ fit Puteolis, & inde habet nomen. Omnis autem fit excocta ſua materia ex ſuperiori catino defluens in inferiorẽ, & ex eo ſublata veruculis ferreis, atque in ipſa flamma conuoluta veruculo, vt ſit modici ponderis. Eſt autem, vt ex nomine ipſo intelligi poteſt, feruéſcentis & futuræ materiæ ſpuma. Diſtat à ſcoria, quo poteſt ſpuma à fæce diſtare. Alterum purgantis ſe materiæ, alterum purgatæ vitium eſt. Quidã duo genera faciunt ſpumæ quæ vocant ſterelytida & peumenem: tertium molybdænam, in plumbo dicendam. Spuma vt ſit vtilis, iterũ coquitur, confractis tubulis ad magnitudinem * anulorum: ita accenſa follibus, ad ſeparandos carbones cinerémque abluitur aceto aut vino, ſimulq; reſtinguitur. Quòd ſi ſit argyritis, vt candor ei detur, magnitudine fabæ confracta, in fictili coqui iubetur ex aqua, addito in linteolis tritico & hordeo nouis, donec ea purgentur. Poſteà ſex diebus terunt in mortariis, ter die abluẽtes aqua fri-

* auellanarum.

gida: & cùm deſinant, calida, addito ſale foſſili, in libram ſpumæ obolo. Nouiſſimo die condunt in plumbeo vaſe. Alij cum faba candida ac ptiſana coquunt, & in Sole ſiccant. Alij in lana candida cum faba, donec lanam non denigrent. Tunc ſalem foſſilem adiiciunt, ſubinde aqua mutata, ſiccántque diebus XL. calidiſſimis æſtatis. Necnon in ventre ſuillo in aqua coquunt, exemptámque nitro fricant, & vt ſuprà, terunt in mortariis cum ſale. Sunt qui non coquant, ſed cum ſale terant, & adiecta aqua abluant. Vſus eius ad collyria, & litu ad muliebrium cicatricum fœditates tollendas maculáſque, & abluendum capillum. Vis autem ſiccare, mollire, refrigerare, temperare, purgare, explere hulcera, tumores lenire. Talibúſque emplaſtris ſuprà dictis ignes etiam ſacros tollit cum ruta myrtóque & aceto. Itémque perniones cum myrtis & cera.

De minio, quanta autoritatis fuerit apud Romanos, ac inuentione eius, & cinnabaris ratione in picturis & medicina: de generibus minij, & ratione eius in picturis.

Cap. VII.

INuenitur in argentariis metallis minium quoque, & nunc inter pigmenta magnæ autoritatis, & quondam apud Romanos non ſolùm maximæ, ſed etiam ſacræ. Enumerat autores Verrius, quibus credere ſit neceſſe, Iouis ipſius ſimulacri faciem diebus feſtis minio illini ſolitam, triumphantúmque corpora: ſic Camillum triumphaſſe. Hac religione etiam nunc addi in vnguenta cœnæ triumphalis, & à Cenſoribus in primis Iouem miniandum locari. Cuius rei quidem cauſam miror: quanquàm & hodie id

expeti

expeti constat Aethiopum populis, totósque eo tingi proceres, húncque ibi Deorum simulacris colorem esse. Quapropter diligentiùs persequemur omnia de eo. Theophrastus x c. annis ante Praxibulum Atheniensium magistratum (quod tempus exit in vrbis nostræ c c x l i x. annum) tradit inuentum minium à Gallia Atheniense, initio sperante aurum posse excoqui harena rubente in metallis argenti: hanc fuisse originem eius. Reperiri autem iam tum in Hispaniis, sed durum & harenosum: item apud Colchos in rupe quadam inaccessa, ex qua iaculantes decuterent: id esse adulterum: optimum verò suprà Ephesum Cilbianis agris. Harenam cocci colorem habere: hanc teri, dein lauari, farinam, & quod subsidat, iterum lauari. Differentiam artis esse, quòd alij minium faciunt prima lotura: apud alios id esse dilutius, sequentis autem loturæ optimũ. Autoritaté colori fuisse non miror. Iam enim Troianis temporibus rubrica in honore erat, Homero teste, qui naueis ea commendat, aliâs circa picturas pigmentáq; rarus. Milton vocant Græci minium, quidam cinnabari. Vnde natus error Indico cinnabaris nomine. Sic enim appellant illi saniem draconis elisi elephãtorum morientium pondere permisto vtriusq; animalis sanguine, vt diximus. Neq; alius est color, qui in picturis propriè sanguiné reddat. Illa cinnabaris antidotis medicamétísq; vtilissima est. At hercule Medici, quia cinnabarin vocant, pro ea vtuntur hoc minio, quod venenum esse paulò mox docebimus. Cinnabari veteres, quæ etiá nunc vocant monochromata, pingebãt. Pinxerũt & Ephesio minio, quod derelictum est, quia curatio magni operis erat. Prętereà vtrũq; nimis acre existimatur. Ideo

transiere

transſiere ad rubricam, & ſinopidem, de quibus ſuis locis dicam. Cinnabaris adulteratur ſanguine caprino, aut ſorbis tritis. Pretium ſynceræ nummi quinquaginta. Iuba minium naſci & in Carmania tradit: Hermogenes & in Aethiopia. Sed neutro ex loco inuehitur ad nos, nec ferè aliunde, quàm ex Hiſpania. Celeberrimum ex Siſaponenſi regione in Bætica, miniario metallo vectigalibus populi Romani, nullius rei diligentiore cuſtodia. Non licet id ibi perficere excoquíque. Romam perfertur vena ſignata, ad dena millia ferè pondo annua. Romæ autem lauatur, in vendendo pretio ſtatuta lege ne modum excederet L X X. in libras. Sed adulteratur multis modis, vnde præda ſocietati. Nanque eſt alterum genus in omnibus ferè argentariis, itémque plumbariis metallis, quod fit exuſto lapide venis permiſto, non ex illo, cuius vomicam argentum viuum appellauimus (is enim & ipſe in argentum excoquitur) ſed ex aliis ſimul repertis. Steriles etiam plumbi deprehenduntur ſuo colore, nec niſi in fornacibus rubeſcentes, exuſtíque tunduntur in farinam. Et hoc eſt ſecundarium minium, perquàm paucis notum, multum infra naturales illas harena. Hoc ergo adulteratur minium in officinis ſociorum: item Scyrico. Quonam modo Scyricum fiat, ſuo loco dicemus. Sublini autem Scyrico minium compendij ratio demonſtrat. Et alio modo pingentium furto opportunum eſt, plenos ſubinde abluentium penicillos. Sidit autem in aqua, conſtátque furantibus. Syncero cocci nitor eſſe debet. Secundarij autem ſplendor in parietibus ſentit vliginem. Quãquam hoc rubigo quædam metalli eſt. Siſaponenſibus autem

tem miniariis suæ venæ harena sine argento excoquitur. Auri modo probatur. Auro candente fucatum nigrescit: syncerum retinet colorem Inuenio & calce adulterari. Ac simili ratione. ferri candentis lamina, si non sit aurum deprehendi illico. Solis atque Lunæ contactu inimicus: remedium, vt parieti siccato cera Punica cum oleo liquefacta candens setis inducatur, iterumque admotis gallæ carbonibus aduratur ad sudorem vsque: posteà candelis subigatur: ac deinde linteis puris, sicut & marmora nitescunt. Qui minium in officinis poliunt, faciem laxis vesicis illigant, ne in respirando pernicialem puluerem trahant, & tamen vt per illas spectent. Minium in voluminibus quoque scriptura vsurpatur, clarioresq; literas, vel in auro, vel in marmore etiam in sepulcris facit.

De hydrargyro, de argento inaurando, de coticulis in argenti generibus, & experimentis.

Cap. VIII.

EX secundario inuênit vita & hydrargyrum in vicem argenti viui, paulò antè dilatum. Fit autem duobus modis: æreis mortariis pistillísque trito minio ex aceto: aut patinis fictilibus impositum ferreà concha, calyce coopertum, argilla superillita: dein sub patinis accensum follibus continuo igni, atque ita calycis sudore deterso, qui fit argenti colore & aquæ liquore. Idem guttis diuidi facilis, & lubrico humore confluere. Quod cùm venenum esse conueniat, omnia quæ de minio in medicinæ vsu traduntur, temeraria arbitror: præterquàm fortasse, quòd illitum capiti ventríue, sanguinem sistit, dum ne quid penetret in viscera, ac vulnus attingat: aliter

ter vtendum non equidem cenſeam. Hydrargyro argentum inauratur ſolum nunc propè, cùm & in æra ſimili modo duci debeat. Sed eadem fraus, quæ in omni vitæ parte ingenioſiſſima eſt, viliorem excogitauit materiam, vt docuimus. Auri argentíque mentionem comitatur lapis, quem coticulam appellant, quondam non ſolitus inueniri, niſi in flumine Tmolo, vt autor eſt Theophraſtus: nunc verò paſſim, quem alij heraclium, alij Lydium vocant. Sunt autem modici, quaternas vncias longitudinis, bináſq; latitudinis non excedentes. Quod à Sole fuit in his, melius, quàm quod à terra. His coticulis periti, cùm è vena vt lima rapuerint experimentum, protinus dicunt quantum auri ſit in ea, quantum argenti vel æris, ſcrupulari differentia, mirabili ratione, non fallente. Argenti duæ differentię. Batillis ferreis candentibus ramento impoſito, quod candidum permaneat, probatur. Proxima bonitas rufo, nulla nigro. Sed experimento quoque fraus interuenit: ſeruatis in virorum vrina batillis, inficitur ita ramentum obiter dum vritur, candorémque mentitur. Eſt aliud experimentum politi, & in halitu hominis, ſi ſudet protinus, nubémque diſcutiat.

De ſpeculis & Aegeptio argento.

Cap. I X.

Laminas duci, & ſpecula fieri non niſi ex optimo poſſe creditum fuerat. Id quoque iam fraude corrumpitur. Sed natura mira eſt imagines reddendi, quod repercuſſo aëre, atque in oculos regeſto fieri conuenit. Eadem vi in ſpeculis vſu polita craſſitudine, paulúmque propulſa dilatatur in immenſum magnitudo imaginum. Tantùm intereſt, repercuſſum illum reſpuat, an excipiat

piat. Quinetiam pocula ita figurantur, expulsis intus crebris ceu speculis, vt vel vno intuente, populus totidem imaginum fiat. Excogitantur & monstrifica, vt in templo Smyrnæ dicata. Id euenit figura materiæ. Plurimúmque refert concaua sint & poculi modo, an parmę Threcidicę, media depressa an elata, transuersa an obliqua, supina an recta, qualitate excipientis figuræ torquente venientes vmbras. Nec enim est aliud illa imago, quàm digesta claritas materiæ excipientis vmbram. Atque vt omnia de speculis peragantur hoc loco, optima apud maiores fuerant Brundisina, stanno & ære mistis. Prælata sunt argentea. Primus fecit Praxiteles Mag. Pompeij ætate. Nuper credi cœptum, certiorem imaginem reddi, auro apposito auersis. Tingit & Aegyptus argentum, vt in vasis Anubem suum spectet, pingítque, non cælat, argentum. Tansit inde materia & ad triumphales statuas, mirúmque crescit pretium fulgoris excæcati. Id autem fit hoc modo. Miscentur argento, tertia pars æris Cyprij tenuissimi, quod coronarium vocant, & sulphuris viui, quantum argenti. Conflantur ita in fictili circumlito argilla. Modus coquendi donec seipsa opercula aperiant. Nigrescit & oui indurati luteo, vt tamen aceto & creta deteratur. Miscuit denario Triumvir Antonius ferrum. * Miscuit æri falsæ monetæ. Alij è pondere subtrahunt, cùm sit iustum LXXXIIII. è libris signari. Igitur ars facta denarios probare, tam iucunda lege plebi, vt Mario Gratidiano vicatim totas statuas dicauerit. Mirúmque, in hac artium sola vitia discuntur, & falsi denarij spectatur exemplar, pluribúsque veris denariis adulterinus emitur.

* *Aliàs, Miscentur æra falsæ monetæ. ad stipulante & Budæo libr. 3. de Asse.*

De

De immodica pecunia, & quorum maximæ opes fuerint, & quando primùm populus Romanus ſtipem ſparſerit.

Cap. X.

NOn erat apud antiquos numerus vltra centum millia: itaque & hodie multiplicantur hæc, vt decies centena millia, aut ſæpius dicantur. Fœnus hoc fecit, nummúſque percuſſus: & ſic quoque æs alienum etiamnum appellatur. Poſteà Diuites cognominati, dummodo notum ſit, eum qui primus acceperit hoc cognomen, decoxiſſe creditoribus ſuis. Ex eadem gente M. Craſſus negabat locupletam eſſe, niſi qui reditu annuo legionem tueri poſſet. In agris ſuis ſeſtertiûm M M. poſſedit, Quiritium poſt Syllam ditiſſimus. Nec fuit ſatis, niſi totum Parthorum eſuriſſet aurum: atque vt nomen quidem optimi occupauerit (iuuat enim inſectari inexplebilem iſtam habendi cupidinem) multos poſteà cognouimus ſeruitute liberatos opulentiores, paritérque tres Claudij principatu, Pallantem, Calliſtum, & Narciſſum. Atque vt hi omittantur, tanquam adhuc rerum potiantur, C. Aſinio Gallo, C. Marcio Cenſorino Coss. ad V I. cal. Feb. C. Cæcilius Claudius Iſidorus teſtamento ſuo edixit, quamuis multa ciuili bello perdidiſſet, tamen relinquere ſeruorum quatuor millia centum X V I. iuga boum tria millia ſexcenta, reliqui pecoris C C. quinquaginta ſeptem millia: in numerato H-S. D C. Funerari ſe iuſſit H-S X I. Congerant excedentes numerum opes quota tamen portio erunt Ptolemæi? quem Varro tradit Pompeio res gerente circa Iudæam, octona millia equitum ſua pecunia tolerauiſſe: mille conuiuas, totidem aureis potoriis, mutátem

uaſa

vasa cum ferculis, saginasse. Quota verò ille ipse (neque enim de regibus loquor) portio fuit Pythij Bithyni, qui platanum auream, vitémque nobilem illã Dario regi donauit: Xerxis copias, hoc est septies centena LXXXVIII. millia hominum excepit epulo, stipendium quinque mensium frumentúmque pollicitus, vt è quinque liberis senectuti suæ in delectu vnus saltem concederetur. Hunc quoque ipsum aliquis comparet Crœso regi. Quæ (malùm) amentia est, id in vita cupere, quod aut etiam seruis contigerit, aut ne in regibus quidem inuenerit finem? Populus Romanus stipem spargere cœpit, Sp. Posthumio, Q. Marcio Coss. tanta abundantia pecuniæ erat, vt eam conferret L. Scipioni, ex qua is ludos fecit. Nam quòd Agrippæ Menenio sextantes æris in funus contulit, honoris id necessitatísque propter paupertatem Agrippę, non largitionis esse dixerim.

De luxuria & frugalitate in vasis, & lectis argenteis, & quando lances immodicæ factæ.

Cap. XI.

Vasa ex argento mira inconstantia humani ingenij variat, nullum genus officinæ diu probando, nunc Furniana, nunc Clodiana, nunc Gratiana (etenim tabernas mensis adoptauimus) nunc anaglypta, in asperitatémque excisa, circa linearũ picturas quærimus. Iam verò & mensas repositoriis imponimus, & ad sustinenda opsonia interradimus latera, & interest quamplurimum lima perdiderit? Vasa coquinaria ex argento Caluus Orator fieri queritur? at nos carrucas ex argento cælare inuenimus. Nostráque ętate Poppęa coniunx Neronis principis delicatioribus iumentis suis soleas ex auro quoque in-

duere ſolebat. Libras XXXII. argenti Africanus ſequens hæredi reliquit. Idémque cùm de Pœnis triumpharet, quater millies CCCCLXX. M. pondo tranſtulit. Hoc argenti tota Carthago habuit, illa terrarum æmula, quod nunc in menſarum eſt apparatu. Poſteà victa Numãtia & deleta, idem Africanus in triumpho militibus XVII. millia pondo dedit. O viros illo Imperatore dignos, quibus hoc ſatis fuit. Frater eius Allobrogicus primus omnium mille pondo habuit. At Liuius Druſus in Tribunatu plebis XI. millia. Nam propter quinque pondo notatum à Cenſoribus triumphalem ſenem, fabuloſum iam videtur. Item Catum Aelium, cum legati Aetolorũ in Conſulatu prandẽtem in fictilibus adiſſent, miſſa ab his vaſa argentea non accepiſſe, neque aliud habuiſſe argenti ad ſupremum vitæ diem, quàm duo pocula, quæ L. Paulus ſocer ei ob virtutẽ deuicto Perſeo rege donaſſet. Inuenimus legatos Carthaginienſiũ dixiſſe, nullos hominum inter ſe benigniùs viuere, quàm Romanos. Eodem enim argento apud omnes cœnitauiſſe ipſos. At Hercules Pompeium Paulinum Arelatenſis equitis Romani filium, paterna quoque gente pulſum, quòd XII. pondo argenti habuiſſet apud exercitum, ferociſſimis gentibus oppoſitum ſcimus. Lectos verò mulierum iam pridem totos operiri argento, & triclinia quædam, quibus argentum addidiſſe primus traditur Caruilius Pollio eques Romanus, non vt operiret, aut Deliaca ſpecie faceret, ſed Punica, Idem & aureos fecit. Nec multò pòſt argentei Deliacos imitati ſunt. Quæ omnia expiauit bellum ciuile Syllanum. Paulò enim antè hæc facta ſunt, lancẽſque è centenis li-

bris

bris argenti, quas tunc ſuper quingentas numero Romæ fuiſſe conſtat, multóſque ob eas proſcriptos dolo concupiſcentium. Erubeſcant Annales, qui bellum ciuile illud talibus vitiis imputauere. Noſtra ætas fortior fuit: Claudij principatu ſeruus eius Druſillanus nomine Rotundus, diſpenſator Hiſpaniæ citerioris quingenariam lancem habuit, cui fabricandæ officina priùs exædificata fuerat: & comites eius octo quinquaginta librarum: quæſo vt quàm multi eas conſerui eius inferrent, aut quibus cœnantibus? Cornelius Nepos tradit ante Syllæ victoriam duo tantùm triclinia Romæ fuiſſe argẽtea. Repoſitoriis argentum addi ſua memoria cœptum Feneſtella dicit, qui obiit nouiſſimo Tiberij Cæſaris principatu. Sed & teſtudineatum in vſum veniſſe. Ante ſe autem paulo lignea rotunda ſolida: nec multò maiora, quàm menſas fuiſſe. Se quidem puero, quadrata & compacta, aut acere operta, aut citro cœpiſſe. Mox additum argentum in angulis, lineáſque per commiſſuras. Tympana verò ſe iuuene appellata ſtateras, & lances, quas antiqui magidas appellauerant. Nec copia tantum argenti fuerit vitæ, ſed validius penè manupretium, ídque iam pridem, vt ignoſcamus nobis. Delphinos quinis millibus ſeſtertiis in libras emptos C. Gracchus habuit. L. verò Craſſus Orator duos ſcyphos Mentoris artificis manu cælatos ſeſtertiis c. Confeſſus tamen eſt, nunquàm ſe his vti propter verecũdiam auſum. Conſtat eundem VI. millibus ſeſtertiis in ſingulas libras vaſa empta habuiſſe. Aſia primùm deuicta luxuriam miſit in Italiam. Siquidem L. Scipio tranſtulit in triumpho argenti cælati pondo millia quadringẽta L. Et vaſorum aureorum

pondo centum millia, anno conditæ vrbis quingentesimo sexagesimoquinto. Eadem Asia * donata multò etiã grauis afflixit mores, inutiliórque victoria illa hæreditas Attalo rege mortuo fuit. Tum enim hæc emendi Romæ in auctionibus regiis verecundia exempta est, vrbis anno DCXXVI. mediis LVI. annis erudita ciuitate amare etiam, non solùm admirari, opulentiam externam: immẽso & Achaicę victorię momento ad impellendos mores, quæ & ipsa hoc interuallo, anno vrbis DCVIII. parta, signa & tabulas pictas inuexit, ne quid deesset. Paritérque luxuria nata est, & Carthago sublata, ita congruentibus fatis, vt libêret amplecti vitia, & liceret pec care, & dignatione hinc alicui veterum. C. Marius post victoriam Cimbricam cãtharis potasse Liberi patris exemplo traditur, ille arator Arpinas, & manipularis Imperator.

Aliâs, donata: quã lectionẽ agnoscit & Budæus libro 3. de Asse.

De statuis argenteis, & cælatura argenti, & cæteris quibusdam. Cap. XII.

ARgenti vsum in statuas primũ ad honorem Diui Augusti in adulationem tẽporũ transisse, falso existimatur. Iam enim triumpho Magni Pompeij reperimus translatã Pharnacis, qui primus regnauit in Ponto, argenteam statuam: item Mithridatis Eupatoris & currus aureos argẽteósque. Argentum succedit ex re aliquando & auro, luxu fœminarum plebis compedes sibi ex eo facientium, quas induere aureas mos tristior vetat. Vidimus & ipsi Arellium Fuscum motũ equestri ordine ob insignem calumniã, cùm celebritate affectarentur adulescentium scholæ, ex argento anulos habentem. Et quid hęc attinet colligere, cùm capuli militum ebore etiã fastidito, cęlentur argento, vaginę batillis, balthei laminis

crepi

crepitent. Iam verò pædagogia ad transitum virilitatis custodiantur argẽto, fœminæ lauentur, & nisi argentea solia fastidiant, eadémque materia & cibis & probris seruiat. Videret hæc Fabricius, & stratas argẽto mulierum balıneas, ita vt vestigio locus non sit, cum viris lauantium: Fabricius ınquam, qui bellicosos Imperatores plus quàm pateram & salinum ex argento habere vetabat. Videret hinc dona fortium fieri, aut in hæc frangi. Heu mores, Fabricij nos pudet. Mirum, in auro cælando inclaruisse neminem, argento multos. Maximè tamẽ laudatus est Mentor, de quo suprà dıximus. Quatuor paria denique ab eo omnino facta sunt: ac iam nullum extare dicitur. Ephesiæ Dianæ templum iacet, Capitolium incendiis. Varro & æreum signũ eius habuisse scripsit. Proximi ab eo in admiratione Acragas, & Boëthus, & Mys fuere. Extant hodie omnium opera in insula Rhodiorũ: Boëthi apud Lyndiam Mineruam, Acragantis in templo Liberi patris in ipsa Rhodo, Bacchæ Centauríque cęlati in scyphis: Myos in eadem æde & Silenus, & *Cupidines. Acragantis & venatio in scyphis magnam famam habuit. Post hos celebratus est Calamis & Antipater, quíque Satyrum in phiala grauatum somno collocauisse verius, quàm cælasse dictus est, Stratonicus. Mox Cyzicenus Tauriscus. Item Ariston & Eunicus Mitylenæi laudantur, & Hecatæus · & circa Magni Pompeij ætatem Praxiteles, Posidonius Ephesius, Lædus Stratiates, qui prælia armatósque cælauit: Zopyrus, qui Areopagitas & iudicium Orestis in duobus scyphis H-S. XII. æstimatis. Fuit dein Pytheas, cuius binæ vnciæ viginti vænierunt. Vlyxes & Diomedes erant in phialæ emblemate,

* Cupido

Palladium surripientes. Fecit idem & cocos magiriscia appellatos, paruulis potoriis, sed è quibus nec exempla quidem liceret exprimere: tam opportuna iniuriæ subtilitas erat. Habuit & Teucer crustarius famam. Subitóque ars hæc ita exoleuit, vt sola iam vetustate censeatur, vsqueadeo attritis cælaturis, ne figura discerni possit, autoritas constet. Argentũ medicatis aquis inficitur, atque etiam afflatu salso, sicut in mediterraneis Hispaniæ. In argenti & auri metallis nascuntur etiamnum pigmenta, sil & cęruleum. Sil propriè limus est. Optimum ex eo, quod Atticum vocatur. Pretium in libras XXXII. Proximum marmorosum sub dimidio Attici pretio. Tertiũ genus est pressum quod alij scyricum vocant ex insula Scyro. Iam quidem & ex Achaia, quo vtuntur ad picturę vmbras. Pretium in libras huius H-S. bini. Dipondiis verò detractis, quod lucidum vocant è Gallia veniens. Hoc autem & Attico ad lumina vtuntur: ad abacos, non nisi marmoroso, quoniã marmor in eo resistit amaritudini calcis. Effoditur & ad XX. ab vrbe lapidem in montibus. Posteà vritur, pressum appellantibus qui adulterãt. Sed esse falsum exustúmque amaritudine apparet, quoniam resolutum in puluerem est.

De sile, & cæruleo, & Nestoriano: & cælo, & quòd non omni anno æqualiter species vendantur.

Cap. XIII.

SIle pingere instituêre primi Polygnotus & Mycon, Attico duntaxat. Hoc secuta ætas ad lumina vsa est: ad vmbras autem Scyrico & Lydio. Lydium Sardibus emebatur, quod nunc obmutuit. Cęruleum harena est. Huius genera tria fuere antiquitus: Aegyptum, quod maximè probatur

batur

batur: Scythicum, hoc diluitur facilè: cúmque teritur, in IIII. colores mutatur, candidiorem nigrioréme, crassiorem tenuioréme. Præfertur huic etiamnum Cyprium. Accessit his Puteolanum & Hispaniense, harenæ ibi confici cœpta. Tingitur autem omne, & in sua coquitur herba, bibítque succum. Reliqua confectura eadem, quæ chrysocollę. Ex cæruleo fit quod vocatur lomãtum: perficitur id lauando terendóue: & hoc est cæruleo candidius. Pretia eius, XXIII. in libras, cærulei XVIII. Vsus in creta, calcis impatiens. Nuper accessit & Nestorianum ab autore appellatũ. Fit ex Aegyptij leuissima parte: pretium eius XL. in libras. Idem & Puteolani vsus præterquàm ad fenestras: vocant cœlon. Non pridem apportari & Indicum est cœptũ, cuius pretium XVII. in libras. Ratio in pictura ad incisuras, hoc est, vmbras diuidendas ab lumine. Est & vtilissimum genus lomenti, quidam tritum vocant, quinis assibus æstimatum. Cærulei synceri experimentum in carbone vt flagret: fraus viola arida decocta in aqua, succóque per linteum expresso in cretam Eretriã. Vis eius in medicina, vt purget hulcera. Itaque & emplastris adiiciunt: item causticis. Teritur difficillimè sil. In medendo leuiter mordet, astringítque & explet hulcera. Vritur in fictilibus, vt prosit. Pretia rerũ, quæ vsquam posuimus, nõ ignoramus alia in aliis locis esse, & omnibus penè annis mutari, prout nauigationes constiterint, aut vt quisque mercatus sit, aut aliquis præualens manceps annonam flagellet, non obliti Demetrium à tota Seplasia Neronis principatu accusatum apud Consules: poni tamen necessarium fuit, quæ plerũq; erant Romę, vt exprimeretur autoritas rerũ.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIÆ

LIBER XXXIIII.

PROOEMIVM.

Aeris metalla. *Cap.* *I.*

PROXIME dicantur æris metalla, cui & in vſu proximum eſt pretium, imò verò ante argentum, ac penè etiam ante aurum, Corinthio. Stipis quoque autoritas, vt diximus. Hinc æra militum, Tribuni ærarij, & ærarium, & obærati ab ære dicti. Docuimns, quandiu populus Romanus ære tantùm ſignato vſus eſſet, & alia, quæ vetuſtas tradidit, cùm æqualem vrbi autoritatem eius declararet, à rege Numa collegio tertio ærariorum fabrûm inſtituto. Vena quo dictum eſt modo effoditur, igníque perficitur. Fit & è lapide æroſo, quem vocant cadmiam. Celebritas in Aſia, & quondam in Campania, nunc in Bergomatium agro, extrema parte Italiæ. Ferúntque nuper etiam in Germania prouincia repertum.

Genera æris, quæ Corinthia, quæ Deliaca, quæ Aeginetica. Cap. II.

FIt & ex alio lapide, quem chalciten vocant in Cypro, vbi prima fuit ęris inuentio: mox vilitas præcipua, reperto in aliis terris præstantiore, maximè orichalco, quod præcipuam bonitatem admirationémque diu obtinuit. Nec reperitur longo iam tempore, effœta tellure. Proximum bonitate fuit Sallustianum in Ceutronum Alpino tractu, non longi & ipsum æui. Succeſsítque ei Liuianum in Gallia. Vtrunque à metallorum dominis appellatum, illud ab amico Diui Augusti, hoc à cõiuge, velocis defectus. Liuianum quoque certè admodum exiguum inuenitur. Summa gloria nunc in Marianum conuersa, quod & Cordubense dicitur. Hoc à Liuiano cadmiam maximè sorbet, & orichalci bonitatem imitatur in sestertiis dupondiariísq;, Cyprio suo aſſibus contentis. Et hactenus nobilitas in ære naturalis se habet. Reliqua genera artificio constant, quæ suis locis reddentur, summa claritate ante omnia indicata. Quondam ęs confusum auro argentóque miscebatur, & tamen ars pretiosior erat: nunc incertum est, peior hæc sit an materia. Mirúmque, cùm ad infinitum operum pretia creuerint, autoritas artis extincta est. Quęstus causa enim, vt omnia, exerceri cœpta est, quæ gloriæ solebat. Ideo etiam Deorum adscripta operi, cùm proceres gentium claritatem & hac via quærerent: adeóque exoleuit fundendi æris pretiosi ratio, vt iandiu ne fortuna quidem in ære ius artis habeat. Ex illa autem antiqua gloria Corinthium maximè laudatur: hoc casus miscuit, Corintho, cùm caperetur, incensa: miréque circa id multorum affectatio fuit: quippe cùm

tradatur, non alia de causa Verrem, quem Cicero damnauerat, proscriptum cum eo ab Antonio, quàm quòd Corinthiis se ei cessurum negauisset. At mihi maior pars eorum simulare eam scientiam videtur, ad segregandos se à cæteris magis, quàm intelligere aliquid ibi subtilius: & hoc paucis docebo. Corinthus capta est Olympiadis CLVI. anno tertio, nostrę vrbis DCVIII. cùm antè seculo fictores nobiles esse desissent, quorum isti omnia signa hodie Corinthia appellant. Quapropter ad coarguendos eos, ponemus artificum ætates. Nam vrbis nostræ annos ex suprà dicta comparatione Olympiadum, colligere facile erit. Sunt ergo vasa tantùm Corinthia, quę isti elegantiores modò in esculenta transferunt, modò in lucernas* aut trulleos, nullo munditiarum respectu. Eius tria genera: candidum, argento nitore quàm proximè accedens, in quo illa mistura præualuit: alterum, in quo auri fulua natura: tertium, in quo æqualis omnium temperies fuit. Præter hæc est, cuius ratio non potest reddi, quãquam hominis manu facta dederit Fortuna temperamentum simulacro signísque, illud suo colore pretiosum ad iocineris imaginem vergens, quod ideo hepatizon appellant, procul à Corinthio: longè tamen ante Aegineticum atque Deliacum, quæ diu obtinuere principatũ. Antiquissima æris gloria Deliaco fuit, mercatus in Delo concelebrante toto orbe, & ideo cura officinis tricliniorum pedibus fulcrísq;. Ibi prima nobilitas æris. Peruênit deinde ad Deûm simulacra, effigiémque hominum, & aliorum animalium. Proxima laus Aeginetico fuit. Insula & ipsa, nec æs gignens, sed officinarum temperatura nobilitata. Bos æreus inde captus in fo-

modo in trullas,

ro boario est Romæ. Hic est exemplar Aeginetici æris: Deliaci autem Iupiter in Capitolio in Iouis tonantis ęde: illóque ęre Myron vsus est, hoc Polycletus, æquales atque condiscipuli. Emulatio autem & in materia fuit.

De candelabris, & templorum ornamentis. *Cap. III.*

PRiuatim Aegina cãdelabrorum superficiem duntaxat elaborauit, sicut Tarentum scapos. In his ergo iuncta cõmendatio officinarum est. Nec pudet Tribunorum militarium salariis emere, cùm ipsum nomen à candelarum lumine impositum appareat. Accessio candelabri talis fuit: Theonis iussu præconis Clesippus fullo, gibbere prętereà & alio fœdus aspectu, emente id Gegania sestertiis L. eadémque ostentante conuiuio emptum ludibrij causa nudatus, atque impotentia libidinis receptus in torum, mox in testamentum, prædiues numinum vice illud candelabrum coluit, & hanc Corinthiis fabulam adiecit: vindicatis tamen moribus nobili sepulcro, per quod æterna supra terras Geganiæ dedecoris memoria duraret. Sed cùm esse nulla Corinthia candelabra constet, nomen id præcipuè in his celebratur, quoniam Mummij victoria Corinthum quidem diruit, sed cõpluribus Achaiæ oppidis simul æra dispersit. Prisci limina etiam ac vuluas ex ære in templis factitauere. Inuenio & à Cn. Octauio, qui de Perseo rege naualem triumphum egit, factam porticum duplicem ad circum Flaminium, quæ Corinthia sit appellata à capitulis æreis columnarum. Vestæ quoque ędem ipsam Syracusana superficie tegi placuisse. Syracusana sunt in Pantheo capita columnarum à Marco Agrippa posita.

Quin-

Quinetiam priuata opulentia eo modo vſurpata eſt. Camillo inter crimina obiecit Sp. Caruilius Quæſtor, quòd ærata oſtia haberet in domo. Nam triclinia ærata abacóſque & monopodia Cn. Manlium Aſia deuicta primum inuexiſſe triumpho ſuo, quẽ duxit vrbis anno DCLXVII, L. Piſo autor eſt. Antias quidem L. Craſſum hæredem L. Craſſi Oratoris, multa etiam triclinia ærata vendidiſſe. Ex ære factitauere & cortinas tripodum nomine Delphicas, quoniã donis maximè Apollinis Delphici dicabantur. Placuere & lychnuchi penſiles in delubris, aut arborum modo mala ferentium lucentes: * qualis eſt in templo Apollinis Palatini, quod Alexander Magnus Thebarum expugnatione captum in Cyme dicauerat eidem Deo. Tranſiit deinde ars vbiq; vulgò ad effigies Deorum.

** quale*

Quando primum ſimulacrum Romæ factum, & de origine ſtatuarum, & honore ſtatuarum, & generibus, & figuris. Cap. IIII.

Romæ ſimulacrum ex ære factum Cereri primum reperio ex peculio Sp. Caſſij, quem regnum, affectantem pater ipſius interemerat. Tranſiit & ab Diis ad hominum ſtatuas atque imagines multis modis. Antiqui pingebant eas bitumine, quò magis mirum eſt placuiſſe auro integere. Hoc neſcio an Romanum fuit inuentum: certè etiam Romæ non habet vetuſtatem. Effigies hominum non ſolebant exprimi, niſi aliqua illuſtri cauſa perpetuitatem merentium, primò ſacrorum certaminum victoria, maximéque Olympiæ: vbi omnium qui viciſſent, ſtatuas dicari mos erat. Eorum verò, qui ter ibi ſuperauiſſent, ex membris ipſorum ſimilitudine expreſ-

ſa,

ſa, quas iconicas vocant. Athenienſes neſcio an primi omnium Harmodio & Ariſtogitoni tyrannicidis publicè poſuerint ſtatuas. Hoc actum eſt eodem anno, quo & reges Romæ pulſi. Excepta deinde res eſt à toto orbe terrarum humaniſſima ambitione. Et iam omnium municipiorum foris ſtatuæ ornamentum eſſe cœpere, prorogaríque memoria hominum, & honores legendi æuo baſibus inſcribi, ne in ſepulcris tantùm legerentur. Mox forum & in domibus priuatis factum atque in atriis. Honos clientum inſtituit ſic colere patronos.

De ſtatuis togatis, & quibuſdam alijs, & quibus primùm in columna, & quando primùm publicè, & quæ primùm ſtatua Romæ.

Cap. V.

TOgatę effigies antiquitus ita dicabantur. Placuere & nudæ tenentes haſtam, ab epheborum è gymnaſiis exemplaribus, quas Achilleas vocant. Grę ca res eſt, nihil velare: at contrà Romana ac militaris, thoracas addere. Cæſar quidem Dictator loricatam ſibi dicari in foro ſuo paſſus eſt. Nam lupercorum habitu factæ, tam nouitiæ ſunt, quàm quæ nuper prodiere penulis indutæ. Mancinus eodem habitu ſibi ſtatuit, quo deditus eſt. Notatum ab autoribus, & L. Actium Poëtam in Camœnarum æde maxima forma ſtatuam ſibi poſuiſſe, cùm breuis admodum fuiſſet. Equeſtres vtique ſtatuæ Romanam celebrationem habent, orto ſine dubio à Græcis exemplo. Sed illi celetas tantùm dicabant in ſacris victores. Poſteà verò & qui bigis vel quadrigis viciſſent. Vnde & noſtris currus in his qui triumphauiſſent. Serum hoc, & in his non

niſi

niſi à Diuo Auguſto ſeiuges, ſicut & elephanti. Non vetus & bigarum celebratio in his qui Præ-tura functi curru vecti eſſent per circum. Anti-quior columnarum, ſicut C. Menio, qui deuice-rat priſcos Latinos, quibus ex fœdere tertias prædæ Rom.pop. præſtabat, eodémque in Con-ſulatu in ſuggeſtu roſtra deuictis Antiatibus fi-xerat anno vrbis CCCCXVI. Item C. Duellio, qui primus naualem triumphum egit de Pœnis, quæ eſt etiam nunc in foro. Item P. Minutio præfe-cto annonæ extra portam Trigeminam vncia-ria ſtipe collata, neſcio an primo honore tali à populo, anteà enim à ſenatu erat: præclara res, niſi friuolis cœpiſſet initiis. Nanque & Actij Nauij ſtatua fuit ante Curiam, cuius baſis confla-grauit Curia incenſa P. Clodij funere. Fuit & Hermodori Epheſij in comitio, legum, quas De-cemuiri ſcribebant, interpretis, publicè dicata. Alia cauſa & alia autoritas maior in Horatij Coclitis ſtatua, quæ durat hodiéque, cùm hoſtes à ponte Sublicio ſolus arcuiſſet. Equidem & Si-byllæ iuxtà roſtra eſſe non miror, tres ſint licet: vna, quam Sex. Pacuuius Taurus Aedilis plebis reſtituit: duæ quas M. Meſſala. Primas putarem has, & Actij Nauij, poſitas ætate Tarquinij Pri-ſci, niſi regum antecedentiũ eſſent in Capitolio.

De ſtatuis ſine tunicis, & quibuſdam alijs, & quæ prima Romæ ſtatua equeſtris: & quando omnes ſtatuæ priuatim & publicè ſublatæ, & quibus Romæ mulieribus, quæ primæ ab exteris publi-cè poſitæ. Cap. VI.

EX his Romuli eſt ſine tunica, ſicut & Camilli in roſtris, & ante ædem Caſtorum fuit Q. Mar cij Tremuli equeſtris togata, qui Samnites bis deuic

deuicerat, captáque Anagnia, populum ſtipendio liberauerat. Inter antiquiſſimas ſunt & Tulli Cælij, L. Roſcij, Sp. Nautij, C. Fulcinij in Roſtris, à Fidenatibus in legatione interfectorum. Hoc à Romano populo tribui ſolebat iniuria cæſis, ſicut & P. Iunio, & T. Coruncano, qui ab Teuca Illyriorum regina interfecti erant. Non omittendum videtur, quod Annales annotauere, tripedaneas his ſtatuas in foro ſtatutas. Hæc videlicet menſura honorata tunc erat. Non præteribo * C. Octauium ob vnum verbum: hic regem Antiochum, daturum ſe reſponſum dicentem, virga, quam tenebat fortè, circunſcripſit, & prius quàm egrederetur circulo illo, reſponſum dare coëgit. In qua legatione interfecto, Senatus ſtatuam poni iuſsit quàm oculatiſſimo loco in Roſtris. Inuenitur ſtatua decreta & Taraciæ Caiæ ſiue Suffetiæ virgini Veſtali, vt poneretur vbi vellet: quod adiectum non minus honoris habet, quàm fœminæ eſſe decretam. Meritum eius in ipſis ponam Annalium verbis: Quòd campum Tiberinum gratificata eſſet ea populo. Inuenio & Pythagoræ & Alcibiadi in cornibus Comitij poſitas, cùm bello Samniti Apollo Pythius fortiſsimo Græcorum gentis iuſſiſſet, & alteri ſapientiſsimo, ſimulacra celebri loco dicari, donec Sylla Dictator ibi Curiam faceret. Mirúmque eſt, illos patres Socrati cunctis ab eodem Deo ſapientia prælato Pythagoram prætuliſſe, aut tot aliis virtute Alcibiadem, aut quenquam vtroque Themiſtocli. Columnarum ratio erat attolli ſupra cæteros mortales: quod & arcus ſignificant nouitio inuento. Primus tamen honos cœpit à Græcis. Nullíque arbitror plures ſtatuas dicatas, quàm Phalereo Demetrio Athenis,

** C. Popiliũ legẽdũ videtur ex Vale. Maxi. ceteríſque Hiſtoricis.*

nis. Siquidem CCCLX. ſtatuere, quas mox lacerauerunt, nondum anno hunc numerum dierum excedente. Statuerant Romæ etiam in omnibus vicis C. Mario Gratidiano tribus, vt diximus, eaſdémque ſubuertêre Syllæ introitu. Pedeſtres ſine dubio Romę fuere in autoritate longo tempore. Equeſtrium tamen origo perquàm vetus eſt, cum fœminis etiam honore communicato. Clœliæ enim ſtatua eſt equeſtris, ceu parum eſſet toga eam cingi: cùm nec Lucretiæ, nec Bruto, qui expulerant reges, propter quos Clœlia inter obſides fuerat, decernerentur. Hanc primam & Horatij Coclitis publicè dicatam crediderim: antè enim ſibi ac Sibyllæ Tarquinium, & reges ſibi ipſos poſuiſſe veriſimile eſt: niſi Clœliæ Piſo traderet ab his poſitam, qui vnà obſides fuerant, redditis à Porſena in honorem eius. E diuerſo Annius Fœcialis, equeſtrem, quæ fuerit contra Iouis Statoris ædem in veſtibulo Superbi domus, Valeriæ fuiſſe Publicolæ Conſulis filiæ: eámque ſolam refugiſſe, Tiberímque tranauiſſe, cæteris obſidibus, quæ Porſenæ mittebantur, interemptis Tarquinij inſidiis. L. Piſo prodidit, M. Aemilio, C. Popilio II. COSS. à Cenſoribus P. Cornelio Scipione, M. Popilio, ſtatuas circa forum eorum qui magiſtratum geſſerunt, ſublatas omnes præter eas quæ populi aut Senatus ſententia ſtatutæ eſſent. Eam verò, quam apud ædem Telluris ſtatuiſſet ſibi Sp. Caſſius qui regnum affectauerat, etiam conflatam à Cenſoribus. Nimirum in ea quoque re ambitioni prouidebant illi viri. Extant Catonis in Cenſura vociferationes, mulieribus Romanis in prouinciis ſtatuas poni. Nec tamen potuit inhibere, quò minus Romæ quoque ponerentur, ſicuti

Corneliæ Gracchorum matri, quæ fuit Africani prioris filia. Sedens huic poſita, ſoleíſque ſine amento inſignis, in Metelli publica porticu: quæ ſtatua nunc eſt in Octauiæ operibus. Publicè autem ab exteris poſita eſt Romæ C. Aelio Tribuno plebis, lege perlata in Stennium Statilium Lucanum, qui Thurino bis infeſtauerat: ob id Aelium Thurini ſtatua & corona aurea donauerunt. Iidem poſteà Fabricium donauêre ſtatua, liberali obſidione. Paſsímque clientes in clientelas ita recepti: & adeò diſcrimen omne ſublatum, vt Annibalis etiam ſtatuæ tribus locis viſantur in vrbe, cuius intra muros ſolus hoſtium emiſit haſtam.

De antiquis ſtatuarijs, & pretijs ſignorum immodicis, & coloſsis in vrbe celeberrimis.

Cap. VII.

FViſſe autem ſtatutariam artem familiarem Italiæ quoque & vetuſtam, indicant, Hercules ab Euandro ſacratus, vt ferunt, in foro boario, qui triumphalis vocatur, atque per triumphos veſtitur habitu triumphali: prætereà Ianus geminus à Numa rege dicatus, qui pacis bellíque argumento colitur, digitis ita figuratis, vt trecentorum ſexagintaquinque dierum nota, per ſignificationem anni, temporis & æui ſe Deum indicaret. Signa quoque Thuſcanica per terras diſperſa, quę in Hetruria factitata non eſt dubium. Deorum tantum putarem ea fuiſſe, ni Metrodorus Scepſius, cui cognomen à Romani nominis odio inditum eſt, propter duo millia ſtatuarum Volſinios expugnatos obiiceret. Mirúmque mihi videtur, cùm ſtatuarum origo tam vetus in Italia ſit, lignea potius aut fictilia Deorum ſi-

mulacra in delubris dicata, vsque ad deuictam Asiam, vnde luxuria. Similitudines exprimendi quę prima fuerit origo, in ea quã plasticen Græci vocant, dici conuenientius erit: etenim prior, quàm statuaria, fuit. Sed hæc ad infinitum effloruit multorum voluminum opere, si quis plura pesequi velit: omnia enim quis possit? In M. Scauri Aedilitate tria millia signorum in scena tantùm fuere temporario theatro. Mummius deuicta Achaia repleuit vrbem: ipse excessit non relicturus filiæ dotem. Cur enim non cum excusatione ponatur? Multa & Luculli inuexere. Rhodi etiamnum tria millia signorum esse, Mutianus ter Consul prodidit, nec pauciora Athenis, Olympiæ, Delphis superesse creduntur. Quis ista mortalium persequi possit? aut quis vsus noscendi intelligatur? Insignia tamen maximè, & aliqua de causa notata, voluptarium sit attigisse, artificésq; celebratos nominauisse, singulorum quoque inexplicabili multitudine, cùm Lysippus ad sexcenta x. opera fecisse prodatur, tantæ omnia artis, vt claritatem possent dare vel singula. Numerum apparuisse defuncto eo cùm thesaurum effregisset hæres: solitum enim ex manipretio cuiusque signi denarios deponere aureos singulos. Euecta supra humanam fidem ars est successu, mox & audacia. In argumentum successus vnum exemplum afferam, nec Deorum hominúmue similitudinis expressæ. Aetas nostra vidit in Capitolio, prius quàm id nouissimè conflagrauit à Vitellianis incensum, in cella Iunonis, canem ex ære, vulnus suum lambentem: cuius eximium miraculum & indiscreta veri similitudo, non eo solùm intelligitur, quòd ibi dicata fuerat, verùm & noua satisdatione:

nam

nam ſumma nulla par videbatur: capite tutelarios cauere pro ea, inſtituti publici fuit. Audaciæ innumera ſunt exempla. Moles quippe excogitatas videmus ſtatuarum, quas coloſſos vocant, turribus pares. Talis eſt in Capitolio Apollo, tranſlatus à M. Lucullo ex Apollonia Ponti vrbe XXX. cubitorum, CL. talentis factus: talis in campo Martio Iupiter à Claudio Cæſare dicatus, qui vocatur Pompeianus à vicinitate theatri: talis & Tarenti factus à Lyſippo XL. cubitorum. Mirum in eo quòd manu, vt ferunt, mobilis (ea ratio libramenti eſt) nullis conuellatur procellis. Id quidem prouidiſſe & artifex dicitur, modico interuallo, vnde maximè flatum opus erat frangi, oppoſita columna. Itaque propter magnitudinem difficultatémque moliendi, non attigit eum Fabius Verrucoſus, cùm Herculem qui eſt in Capitolio, inde transferret. Ante omnes autem in admiratione fuit Solis coloſſus Rhodi, quem fecerat Chares Lyndius, Lyſippi ſuprà dicti diſcipulus. Septuaginta cubitorũ altitudinis fuit. Hoc ſimulacrum poſt quinquageſimumſextum annum terræmotu proſtratum, ſed iacens quoque miraculo eſt. Pauci pollicem eius amplectuntur. Maiores ſunt digiti, quàm pleræq; ſtatuæ. Vaſti ſpecus hiant de fractis membris. Spectantur intus magnæ molis ſaxa, quorũ pondere ſtabiliuerat conſtituens. Duodecim annis tradunt effectum CCC. talentis, quæ contulerant ex apparatu regis Demetrij, relicto moræ tædio. Sunt alij minores hoc in eadem vrbe coloſſi centum numero, ſed vbicunque ſinguli fuiſſent nobilitaturi locum. Prætérq; hos Deorum quinque, quos fecit Bryaxis. Factitauit coloſſos & Italia: videmus certè Apollinem in bibliotheca templi

Auguſti Thuſcanicum L. pedum à pollice, dubium ære mirabiliorem, an pulchritudine. Fecit & Sp. Caruilius Iouem, qui eſt in Capitolio, victis Samnitibus ſacrata lege pugnantibus, è pectoralibus eorum ocreiſque & galeis. Amplitudo tanta eſt, vt conſpiciatur à Latiario Ioue. Reliquiis limæ ſuam ſtatuam fecit, quæ eſt ante pedes ſimulacri eius. Habent in eodem Capitolio admirationem & capita duo, quæ P. Lentulus Conſul dicauit: alterum à Charete ſuprà dicto factum: alterum fecit Decius, comparatione in tantùm victus, vt artificium minimè probabilis artificis videatur. Verùm omnem amplitudinem ſtatuarum eius generis vicit ætate noſtra Zenodorus, Mercurio facto in ciuitate Galliæ Aruernis, per annos decem, H-S CCCC. manipretio? Poſtquam ſatis ibi artem approbauerat, Romam accitus eſt à Nerone, vbi deſtinatum illius principis ſimulacrum coloſſum fecit CX. pedum longitudine, qui dicatus Solis venerationi eſt, damnatis ſceleribus illius principis. Mirabamur in officina non modò ex argilla ſimilitudinem inſignem, verùm & ex paruis admodum ſurculis, quod primum operis inſtar fuit. Ea ſtatua indicauit interiſſe fundendi æris ſcientiam, cùm & Nero largiri aurum argentúmque paratus eſſet, & Zenodorus ſcientia fingendi cælandíque nulli veterum poſtponeretur. Statuam Aruernorum cùm faceret, prouinciæ Vibio Auito præſidente, duo pocula Calamidis manu cælata, quæ Caſſio Syllano auunculo eius præceptori ſuo Germanicus Cæſar adamata donauerat, æmulatus eſt, vt vix vlla differentia eſſet artis. Quantóque maior in Zenodoro præſtantia fuit, tanto magis deprehendi æris obliteratio poteſt.

Nobi

Nobilitates ex ære operũ & artificũ CCCLXVI. Cap. VIII.

SIgnis, quæ vocant Corinthia, plerique in tantum capiuntur, vt secum circunferant, sicut Hortẽsius Orator sphingem Verri reo ablatam. Propter quam Cicero illo iudicio in altercatione neganti ei se ænigmata intelligere, respondit debere, quoniam sphingem domi haberet. Circuntulit & Nero princeps Amazonem, de qua dicemus: & paulò ante C. Cestius Consularis signum, quod secum etiam in prælio habuit. Alexandri quoque Magni tabernaculum sustinere traduntur solitæ statuæ, ex quibus duæ ante Martis vltoris ædem dicatæ sunt, totidem ante regiam. Minoribus simulacris signísque innumera propè artificum multitudo nobilitata est. Ante omnes tamen Phidias Atheniensis, Ioue Olympiæ facto, ex ebore quidem & auro: sed & ex ære signa fecit. Floruit autem Olympiade LXXXIII. circiter CCC. nostræ vrbis anno. Quo eodem tempore æmuli eius fuere Alcamenes, Critias, Nestocles, Hegias. Et deinde olympiade LXXXVII. Agelades, Callon, Polycletus, Phragmon, Gorgias, Lacon, Myron, Pythagoras, Scopas, Perelius. Ex his Polycletus, discipulos habuit Argium, Asopodorum, Alexim, Aristidem, Phrynonem, Dinonem, Athenodorum, Dameam Clitorium, Myronem Lycium. Nonagesimaquinta Olympiade floruere Naucydes, Dinomedes, Canachus, Patrocles. Centesima secũda Polycles, Cephissodorus, Leochares, Hypatodorus. Centesima quarta Praxiteles, Euphranor. Centesima septima Echion, Therimachus. Centesima quartadecima Lysippus fuit, & cum eo Alexander Magnus. Item

Lyſiſtratus, & frater eius Sthenis, Euphronides, Soſtratus, Ion, Silanion. In hoc mirabile, quòd nullo doctore nobilis fuit ipſe. Diſcipulos habuit Zeuxim & Iaden. Centeſima viceſima Eurychides, Euthycrates, Lahippus, Cephiſſodorus, Timarchus, Pyromachus. Ceſſauit deinde ars, ac rurſus Olympiade centeſimaquinquageſimaquinta reuixit, cùm fuere longè quidem infra prædictos, probati tamen, Antheus, Calliſtratus, Polycles, Athenæus. Callixenus, Pythocles, Pythias, Timocles. Ita diſtinctis celeberrimorum ætatibus inſignes raptim tranſcurram, reliqua multitudine paſſim diſperſa. Venere autem & in certamen laudatiſſimi, quanquam diuerſis ætatibus geniti, quoniam fecerant Amazonas: quæ cùm in templo Epheſiæ Dianæ dicarentur, placuit eligi probatiſſimam ipſorum artificum, qui præſentes erant, iudicio, cùm apparuit eam eſſe, quam omnes ſecundam à ſua quiſque iudicaſſent. Hæc eſt Polycleti, proxima ab ea Phidiæ, tertia Cteſilæ, quarta Cydonis, quinta Phragmonis. Phidias, præter Iouem Olympium, quem nemo æmulatur, fecit & ex ebore æquè Mineruam Athenis, quæ eſt in Parthenone adſtans. Ex ære verò, præter Amazonem ſuprà dictam, Mineruam tam eximiæ pulchritudinis, vt à forma cognomen acceperit. Fecit & Cliduchum & aliam Mineruam, quam Romæ Aemilius Paulus ad ædem Fortunæ dedicauit. Item duo ſigna, quæ Catulus in eadem æde poſuit palliata: & alterum coloſſicon nudum: primúſque artem toreuticen aperuiſſe atque demonſtraſſe meritò iudicatur. Polycletus Sicyonius Ageladis diſcipulns, Diadumenum fecit molliter iuuenem c. talentis nobilitatum. Idem & Doryphorum viriliter puerum.

rum. Fecit & quem canona artifices vocant, lineamenta artis ex eo petentes, velut à lege quadam: solúſque hominum artem ipſe feciſſe, artis opere iudicatur. Fecit & *diſtringentem, & nudum talo inceſſentem. Duóſque pueros, item talis nudos ludentes, qui vocantur Aſtragalizontes: & ſunt in Titi Imperatoris atrio: quo opere nullum abſolutius plerique iudicant. Item Mercurium, qui fuit Lyſimachiæ: Herculem, qui Romæ, Antæum à terra ſuſtinentem: artemona, qui Periphoretos appellatus eſt. Hic conſummaſſe hanc ſcientiam iudicatur, & toreuticen ſic erudiſſe, vt Phidias aperuiſſe. Proprium eiuſdem, vt vno crure inſiſterent ſigna, excogitaſſe: quadrata tamen ea eſſe tradit Varro, & penè ad vnum exemplum. Myronem Eleutheris natum, & ipſum Ageladis diſcipulum, bucula maximè nobilitauit, celebratis verſibus laudata, quando alieno plerique ingenio magis, quàm ſuo, commendantur. Fecit & canem, & diſcobolon, & Perſea, & Priſtas, & Satyrum admirantem tibias, & Mineruam, Delphicos pentathlos, Pancratiaſtas: Herculem etiam, qui eſt apud Circum maximum in æde Pompeij Magni. Feciſſe & cicadæ monumentum ac locuſtæ, carminibus ſuis Erinna ſignificat. Fecit & Apollinem, quem à Triumuiro Antonio ſublatum reſtituit Epheſiis Diuus Auguſtus, admonitus in quiete. Primus hic multiplicaſſe varietatem videtur, numeroſior in arte, quàm Polycletus, & ſymmetria diligentior: & ipſe tamen corporum tenus curioſus, animi ſenſus non expreſſiſſe, capillum quoque & pubem non emendatius feciſſe, quàm rudis antiquitas inſtituiſſet. Vicit eum Pythagoras Rhegi-nus ex Italia, pancratiaſte Delphis poſito. Eundē

*diſtringētem ſe

vicit & Leontius, qui fecit ſtadiodromon Aſty-
lon, qui Olympiæ oſtenditur, & Libyn puerum
tenentem tabellam eodem loco, & mala feren-
tem nudum. Syracuſis autem claudicantem: cuius
hulceris dolorem ſentire etiam ſpectantes viden
tur. Item Apollinem citharœdum, ſerpentémque
eius ſagittis confici, qui Dicæus appellatus eſt,
quòd cùm Thebæ ab Alexandro caperentur, au-
rum à fugiente conditum, ſinu eius celatum eſſet.
Hic primus neruos & venas expreſſit, capillúm-
que diligentius. Fuit & alius Pythagoras Samius,
initio pictor, cuius ſigna ad ædem Fortunæ hu-
iuſce Deæ ſeptem nuda, & ſenis vnum, laudata
ſunt. Hic ſuprà dicto facie quoque indiſcreta ſi-
milis fuiſſe traditur. Rhegini autem diſcipulus &
filius ſororis fuiſſe Soſtratus. Lyſippum Sicyo-
nium Duris negat, Tullius fuiſſe diſcipulum affir
mat, ſed primò ærarium fabrum, audendi ratio-
nem cœpiſſe pictoris Eupompi reſponſo. Eum
enim interrogatum, quem ſequeretur anteceden-
tium, dixiſſe demonſtrata hominum multitudi-
ne, naturam ipſam imitandam eſſe, non artifi-
cem. Plurima ex omnibus ſigna fecit, vt diximus,
fœcundiſſimæ artis, inter quæ diſtringentem ſe,
quem M. Agrippa ante thermas ſuas dicauit, mi-
rè gratum Tiberio principi: qui non quiuit tem-
perare ſibi in eo, quanquam imperioſus ſui inter
initia principatus, tranſtulítque in cubiculum,
alio ibi ſigno ſubſtituto: cùm quidem tanta po-
puli Romani contumacia fuit, vt magnis thea-
tri clamoribus reponi Apoxyomenon flagita-
uerit, princépſque, quanquam adamatum, re-
poſuerit. Nobilitatur Lyſippus & temulenta
tibicina, & canibus ac venatione. In primis ve-
rò quadriga cum Sole Rhodiorum. Fecit & Ale-
xandrum

xandrum Magnum multis operibus, à pueritia eius orsus. Quam statuam inaurari iussit Nero princeps, delectatus admodum illa. Dein cùm pretio perisset gratia artis, detractum est aurum: pretiosiórque talis existimatur, etiam cicatricibus operis atque conscissuris, in quibus aurum hæserat, remanentibus. Idem fecit Hephæstionem Alexandri Magni amicum, quem quidam Polycleto adscribunt, cùm is centum propè annis antè fuerit. Idem Alexandri venationem: quæ Delphis sacrata est: Athenis Satyrorum turmam. Alexandrum amicorúmque eius imagines summa omnium similitudine expressit. Has Metellus Macedonia subacta transtulit Romam. Fecit & quadrigas multorum generum. Statuariæ arti plurimum traditur contulisse, capillum exprimendo, capita minora faciendo, quàm antiqui, corpora graciliora siccioráque, per quæ proceritas signorum maior videtur. Non habet Latinum nomen symmetria, quam diligentissimè custodiuit, noua intactáque ratione quadratas veterum staturas permutando: vulgóque dicebat, ab illis factos, quales essent, homines: à se, quales viderentur esse. Propriæ huius videntur esse argutiæ operum, custoditæ in minimis quoque rebus. Filios & discipulos reliquit laudatos artifices, Lahippum & Bedam, sed ante omnes Euthycratem: quanquam is constantiam patris potiùs æmulatus, quàm elegãtiam, austero maluit genere, quàm iucundo, placere. Itaque optimè expressit Herculem Delphis & Alexandrum, Thespin venatorem, & Thespiadas: prælium equestre, ad Trophonij oraculum: quadrigas Medeæ complures: equum cum fiscinis: canes venantium. Huius porrò discipulus fuit Tisicrates, & ipse Sicyonius,

ſed Lyſippi ſectæ propior, vt vix diſcernantur complura ſigna, ceu ſenex Thebanus, Demetrius rex, Peuceſtes Alexandri Magni ſeruator, dignus tanta gloria. Artifices, qui compoſitis voluminibus condidere hæc, miris laudibus celebrant, & Telephanam Phoceum, ignotum aliâs, quoniam in Theſſalia, vbi habitauerat, latuerint opera eius: alioquin ſuffragiis ipſorum æquatur Polycleto, Myroni, Pythagoræ. Laudant eius Lariſſam, & Spinarum pentathlon, & Apollinem. Alij non hanc ignobilitatis fuiſſe cauſam, ſed quoniam ſe regum Xerxis atque Darij officinis dediderit, exiſtimant. Praxiteles quoque marmore felicior: ideo & clarior fuit. Fecit tamen ex ære pulcherrima opera: Proſerpinæ raptum: item Cataguſam, & Ebrietatem, & Liberum patrem, nobilémque vnà Satyrum, quem Græci periboëton cognominant. Signa etiam, quæ ante Felicitatis ædem fuere, Venerémque, quæ cum ipſa æde incendio cremata eſt Claudij principatu, marmoreæ illi ſuæ per terras inclytæ parem. Item Stephuſam. Spilumenem, Oenophorum. Harmodium & Ariſtogitonem tyrannicidas, quos à Xerxe Perſarum rege captos victa Perſide Athenienſibus remiſit Magnus Alexander. Fecit & puberem ſubrepenti lacertæ cominus ſagitta inſidiantem, quem Sauroctonon vocant. Spectantur & duo ſigna eius diuerſos affectus exprimentia, flentis matronæ, & meretricis gaudentis. Hanc putant Phrynen fuiſſe, deprehendúntque in ea amorem artificis, & mercedem in vultu meretricis. Habet ſimulacrum & benignitas eius. Calamidis enim quadrigæ aurigam ſuum impoſuit, ne melior in equorum effigie defeciſſe in homine crederetur. Ipſe Calamis & alias quadrigas

drigas bigáſque fecit, equis ſemper ſine æmulo expreſſis. Sed ne videatur in hominum effigie inferior, Alcmena nullius eſt nobilior. Alcamenes Phidiæ diſcipulus & marmorea fecit, & æreum pentathlon, qui vocatur encrinomenos. At Polycleti diſcipulus Ariſtides quadrigas bigáſque. Et Iphicratis Leæna laudatur. Scortum hæc lyræ cantu familiare Harmodio & Ariſtogitoni, conſilia eorum de tyrannicidio, vſque ad mortem excruciata tyrannis non prodidit. Quamobrem Athenienſes & honorem habere ei volentes, nec tamen ſcortum celebraſſe, animal nominis eius fecere: atque vt intelligeretur cauſa honoris, in opere linguam addi ab artifice vetuerunt. Briaxis Aeſculapium & Seleucum fecit. Bedas adorantem Batton Apollinem, & Iunonem, qui ſunt Romæ in Concordiæ templo. Creſilas vulneratum deficientem, in quo poſſit intelligi, quantum reſtet animæ: & Olympium Periclem dignum cognomine. Mirúmque in hac arte eſt, quòd nobiles viros nobiliores fecit. Cephiſſodorus Mineruam mirabilem in portu Athenienſium, & aram ad templum Iouis Seruatoris in eodem portu, cui pauca comparãtur. Canachus Apollinem nudum, qui Phileſius cognominatur in Didymæo, Aeginetica æris temperatura. Ceruúmque vnà ita veſtigiis ſuſpendit, vt linum ſubter pedes trahatur, alterno morſus digitis calcéque retinentibus ſolum ita vertebrato dente vtriſque in partibus, vt à repulſu per vices reſiliat. Idem Celetizontas pueros fecit. Chæreas Alexandrum Magnum & Philippum patrem eius fecit. Cteſilaus doryphoron, & Amazonem vulneratam. Demetrius Lyſimachen, quæ ſacerdos Mineruæ fuit annis LXIIII. Idem & Mineruam,

quæ

quæ Musica appellatur, quoniam dracones in Gorgone eius ad ictus citharæ tinnitu resonant. Idem equitem Sarmenem, qui primus de equitatu scripsit. Dædalus & ipse inter fictores laudatus, pueros duos distringentes se fecit. Dinomenes Protesilaũ & Pythodemũ luctatorem. Euphranoris Alexander Paris est: in quo laudatur, quòd omnia simul intelligantur, iudex Dearum, amator Helenæ, & tamen Achillis interfector. Huius est Minerua Romæ, quæ dicitur Catuliana, infra Capitolium à Q. Luctatio Catulo dicata, & simulacrum Boni euentus, dextra pateram, sinistra spicam ac papauer tenens. Item Latona puerpera, Apollinem & Dianam infantes sustinens, in æde Concordiæ. Fecit & quadrigas bigásque, & Cliduchon eximia forma: & Virtutem & Græciam, vtrasque colosseas: mulierem ministrantem & adorantem. Item Alexandrum & Philippum in quadrigis: Eutychides Eurotam, in quo artem ipso amne liquidiorem plurimi dixere. Hegiæ Minerua, Pyrrhúsque rex laudatur, & celetizontes pueri, & Castor ac Pollux ante ædem Iouis tonantis. In Pario colonia Hercules Isidori. Buthyreus Lycius Myronis discipulus fuit, qui fecit dignum præceptore puerum sufflantem languidos ignes, & Argonautas. Leocras aquilam, sentientem quid rapiat in Ganymede, & cui ferat, parcentem vnguibus etiam per vestem: puerum Autolycon pancratio victorem, propter quem Xenophon Symposion scripsit: Iouémque illum tonantem in Capitolio, ante cuncta laudabilem: item Apollinem diadematum. Lyciscus Lagonem puerum subdolæ ac fucatæ vernilitatis. Lycus & ipse puerum suffitorem. Menæchmi vitulus genu premitur, replicata ceruice: ipséque

Menæ

Menæchmus ſcripſit de ſua arte. Naucydes Mercurio & Diſcobolo & immolante arietem cenſetur. Naucerus luctatorem anhelãtem ſecit. Nicerates Aeſculapium & Hygiam, qui ſunt in Concordiæ templo Romæ. Pyromachi quadriga regitur ab Alcibiade. Policles Hermaphroditum nobilem fecit. Pyrrhus Hygiam & Mineruam: Phœnix Lyſippi diſcipulus Epitherſen. Stipax Cyprius vno celebratur ſigno, Splanchnopte. Periclis Olympij vernula hic fuit, exta torrens, ignem oris pleni ſpiritu accendens. Sillanion Apollodorum fecit, fictorem & ipſum, ſed inter cunctos diligentiſſimum artis, & inimicum ſui iudicem, crebrò perfecta ſigna frangentem, dum ſatiare cupiditatem nequit artis, & ideo inſanum cognominatum. Hoc in eo expreſſit, nec hominem ex ære fecit: ſed iracundiam: & Achillem nobilem. Item Epiſtatem exercentem athletas: Strongylion Amazonem, quam ab excellentia crurum. Eucnemon appellant, ob id in comitatu Neronis principis circunlatam. Item fecit puerum, quem amando Brutus Philippenſis cognomine ſuo illuſtrauit. Theodorus, qui labyrinthũ fecit Sami, ipſe ſe ex ære fudit, præter ſimilitudinem mirabilem fama magnæ ſubtilitatis celebratus. Dextra limam tenet, læua tribus digitis quadrigulam tenuit tranſlatam Præneſte, tantæ paruitatis, vt totam eam currúmque & aurigam integeret alis ſimul facta muſca. Xenocrates Tiſicratis diſcipulus: aut, vt alij, Euthycratis, vicit vtroſque copia ſignorũ, & de ſua arte compoſuit volumina. Plures artifices fecere Attali & Eumenis aduerſus Gallos prælia, Iſigonus, Pyromachus, Stratonicus, Antigonus, qui condidit volumina de ſua arte. Boethi, quanquam argento melio

melioris, infans eximiè anserem strangulat. Atque ex omnibus, quæ retuli, clarissima quæque in vrbe iam sunt dicata à Vespasiano Principe in templo Pacis, aliisque eius operibus, violentia Neronis in vrbem conuecta, & in sellariis domus aureæ disposita. Prætereà sunt æqualitate celebrati artifices, sed nullis operum suorum præcipui, Ariston, qui & argentum cælare solitus est, Callias, Clesias, Cantharus Sicyonius, Dionysodorus Critiæ discipulus, Deliades, Euphorion, Eunicus, & Hecatæus. Argenti cælatores, Lesbocles, Prodorus, Pythodicus, Polygnotus: iidem pictores nobilissimi. Item ex cælatoribus Stratonicus, Scymnus, qui fuit Critiæ discipulus. Nunc percensebo eos, qui eiusdem generis opera fecerunt, vt Apollodorus, Androbulus, Asclepiodorus, Aleuas philosophos: Apellas & adorantes fœminas: Antigonus & Perixyomenon, tyrannicidásque suprà dictos: Antimachus, Athenodorus fœminas nobiles: Aristodemus & luctatores, bigásque cum auriga, philosophos, anus, Seleucum regem. Habet gratiam suam huius quoque Doryphorus. Cephissodori duo fuere: prioris est Mercurius, Liberum patrem in infantia nutriens. Fecit & concionantem manu elata: persona in incerto est. Sequens philosophos fecit. Colotas, qui cum Phidia Iouem Olympium fecerat, philosophos. Item Cleon & Cenchramis, & Callicles, & Cephis: Chalcosthenes & comœdos & athletas. Dahippus Perixyomenon. Daiphron, & Democritus, & Dæmon philosophos. Epigonus omnia ferè prædicta imitatus præcessit in tubicine, & matri interfectæ infante miserabiliter blandiente, Eubolidis digitis computans: Mycon athle-

athletis ſpectatus, Menogenes quadrigis. Nec minus Niceratus omnia, quæ cæteri, aggreſſus, repræſentauit Alcibiadem, lampadéque accenſa matrem eius Demaraten ſacrificantem. Piſicrates bigæ Pitho mulierem impoſuit. Idémque fecit Martem & Mercurium, qui ſunt in Concordiæ templo Romæ. Perillum nemo laudat ſæuiorem Phalaride tyranno, qui taurum fecit, mugitus hominis pollicitus igne ſubdito, & primus eum expertus cruciatum iuſtiore ſæuitia. In hoc à ſimulacris Deûm hominúmque deuocauerat humaniſſimam artem. Ideóne tot cõditores eius elaborauerant, vt ex ea tormenta fierent? Itaque vna de cauſa ſeruantur opera eius, vt quiſquis illa videat, oderit manus. Sthenis Cererem, Iouem, Mineruam fecit, qui ſunt Romæ in Concordiæ templo. Idem flentes matronas, & adorantes ſacrificantéſque. Simon canem & ſagittarium fecit. Stratonicus cælator ille philoſophos, Scopas vterque. Athletas autem & armatos, & venatores, ſacrificantéſque Batton, Euchir, Glaucides, Heliodorus, Hicanus, Lophon, Lyſon, Leon, Menodorus, Myiagrus, Polycrates, Polydorus, Pythocritus, Protogenes idem pictura clariſſimus, vt dicemus: Patrocles, Polis, Poſidonius, qui & argentum cælauit nobiliter, natione Epheſius, Periclymenus, Philon, Simenus, Timotheus, Theomneſtus, Timarchides, Timon, Tiſias, Thraſon. Ex omnibus autem maximè cognomine inſignis eſt Callimachus, ſemper calumniator ſui, nec finem habens diligentiæ, ob id Cacizotechnos appellatus, memorabilis exemplo adhibendi curæ modum. Huius ſunt ſaltantes Lacænæ, emendatum opus, ſed in quo gratiam omnem diligentia abſtulerit. Hunc quidam

& pictorem fuisse tradunt. Non ære captus, nec arte, vnam solummodo Zenonis statuam Cypria in expeditione non vendidit Cato, sed quia philosophi erat, vt obiter hoc quoque noscatur tam inane exemplum. In mentione statuarum est & vna non prætereunda, licet autoris incerti, iuxta rostra Herculis tunicati, Eleo habitu Romæ, torua facie, sentientéq; suprema in tunica. In hac tres sunt tituli: L. Luculli Imperatoris, de manubiis: alter, pupillum Luculli filium ex S. C. dedicasse: tertius, T. Septimium Sabinum Aedilem curulem ex priuato in publicum restituisse. Tot certaminum tantæque dignationis simulacrum id fuit. Nunc reuertemur ad differentias æris & misturas. In Cyprio coronarium & regulare est, vtrunque ductile. Coronarium tenuatur in laminas, taurorúmque felle tinctum, speciem auri in coronis histrionum præbet. Idémque in vncias additis auri scrupulis senis, prætenui pyropi bractea ignescit. Regulare & in aliis fit metallis, itémque caldarium. Differentia, quod caldarium funditur tantùm, malleis fragile, quibus regulare obsequitur, ab aliis ductile appellatum, quale omne Cyprium est. Sed & in cæteris metallis, cura distat à caldario. Omne enim purgatis diligentius igni vitiis, excoctísque, regulare est. In reliquis generibus palma Campano. Simile in multis partibus Italiæ prouinciísque. Sed octonas plumbi libras addunt, & lenè recoquunt propter inopiam ligni. Quantum ea res differentiæ afferat, in Gallia maximè sentitur, vbi inter lapides candefactos funditur. Exurente enim coctura, nigrum atque fragile conficitur. Prætereà semel recoquunt: quod sæpius fecisse, bonitati plurimum confert.

Diffe

Differentiæ æris & misturæ, & de seruando ære.
Cap. XI.

ID quoque notasse non ab re est, ęs omne frigore magno melius fundi. Sequens temperatura statuaria est, eadémque tabularis, hoc modo: Massa proflatur in primis, mox in proflatum additur tertia portio æris collectanei, hoc est, ex vsu coëmpti. Peculiare in eo condimentū attritu domiti, & consuetudine nitoris veluti mansuefacti. Miscentur & plumbi argẽtarij pondo duodena ac selibræ, centenis proflati. Appellatur etiamnum & formalis temperatura æris tenerrimi, quoniam nigri plumbi decima portio additur, & argentarij vigesima: maximéque ita colorem bibit, quem Græcanicum vocant. Nouissima est, quæ vocatur ollaria, vase nomen hoc dante, ternis aut quaternis libris plumbi argentarij in centenas æris additis. Cyprio si addatur plumbum, colos purpuræ fit in statuarum prætextis. Aera extersa rubiginem celeriùs trahunt, quàm neglecta, nisi oleo perungantur. Seruari ea optimè in liquida pice tradunt. vsus æris ad perpetuitatem monumentorū iam pridem trāslatus est, tabulis æreis, in quibus publicæ constitutiones inciduntur.

De cadmia medicinæ. Cap. X.

METalla æris multis modis instruunt medicinam, vtpote cùm hulcera omnia ibi ocyssimè sanentur. Maximè tamen prodest cadmia. Fit sine dubio hæc & in argenti fornacibus, candidior ac minus ponderosa, sed nequaquam comparanda ærariæ. Plura autem genera sunt. Nanque ipse lapis, ex quo fit æs, cadmia vocatur, fusuris necessarius, medicinæ inutilis. Hic rursus in fornacibus existit, aliámque nominis sui ori-

ginem recipit. Fit autem egesta flammis atque flatu tenuissima parte materiæ, & cameris lateribúsue fornacum pro quantitate leuitatis applicata. Tenuissima est in ipso fornacũ ore, quà flãmæ eluctantur, appellata capnitis, exusta, & nimia leuitate similis fauillæ. Interior optima, cameris dependens, & ab eo argumento botrytis cognominata. Põderosior hęc priore, leuior porrò secuturis. Duo eius colores: deterior cinereus, puniceus melior, friabilis, oculorúmque medicamentis vtilissima. Tertia est in lateribus fornacum, quæ propter grauitatem ad cameras peruenire non potuit. Hæc dicitur placitis, & ipsa ab argumento, crusta verius, quàm pumex, intus varia, ad psoras vtilior, & ad cicatrices trahendas. Fluunt & ex ea duo alia genera: onychitis extra penè cærula, intus onychis maculis similis. Ostracitis tota nigra, & cæterarum sordidissima, vulneribus maximè vtilis. Omnis autẽ cadmia in Cypri fornacibus optima, iterúmq; à Medicis coquitur carbone puro, atque vbi in cinerem rediit, extinguitur vino ammineo, quæ ad emplastra præparatur: quę verò ad psoras, aceto. Quidam in ollis fictilibus tusam vrũt, ac lauant in mortariis, posteà siccant. Nymphodorus lapidẽ ipsum quàm grauissimum spissimúmque vrit pruna, & exustum Chio vino restinguit tundítque, mox linteo cribrat, atque in mortario terit, mox aqua pluuia macerat, iterúmque terit quod subsidit, donec cerussæ similis fiat nulla dẽtium offensa. Eadem Iollæ actio: sed quàm purissimum lapidem eligit. Cadmiæ effectus siccare, persanare, sistere fluxiones, pterygia & sordes oculorum purgare, scabritiẽ extenuare, & quicquid in plumbi effectu dicemus. Et æs ipsum ad

omnia

omnia eadem vritur, prætérque albugines oculorum & cicatrices. Hulcera quoque oculorum cum lacte sanat, ídque Aegyptij collyrij modo terunt in coticulis. Facit & vomitiones è melle sumptum. Vritur autem Cypriũ in fictilibus crudis cum sulphuris pari pondere, circunlito spiramento in caminis, donec ipsa vasa percoquantur. Quidam & salem addũt, alij alumen pro sulphure, alij nihil, sed aceto tantùm aspergunt. Vstum teritur mortario Thebaico, aqua pluuia lauatur, minore effectu, iterúmque adiecta largiore teritur, & dum cõsidat, relinquitur: hoc sępius, donec ad speciem minij redeat. Tũc siccatum in Sole, in ærea pyxide seruatur.

De scoria, & flore, & squama æris, & stomomate, & ærugine, & hieracio. Cap. XI.

Et scoria æris simili modo lauatur, minore effectu, quàm æs ipsum. Sed & æris flos medicinæ vtilis est. Fit ære fuso, & in alias fornaces translato: ibi flatu crebriore excutiũtur velut milij squamæ, quas vocant florem. Cadunt autem cùm panes æris aqua refrigerantur rubéntque. Similiter ex eis fit, quam vocant lepida, & sic adulteratur flos, vt squama vęneat pro eo. Est autem squama hæc decussa vi clauis, per quos panes ærei ferruminantur. In Cypris maximè officinis omnia. Differentia hæc est, quòd squama excutitur ictibus iisdem panibus: flos cadit sponte. Squamę est alterum genus subtilius, ex summa scilicet lanugine decussum, quod vocant stomoma. Atque hæc omnia Medici (quod pace eorum dixisse liceat) ignorant, pars maior & nominibus, in tantum à conficiendis medicaminibus absunt, quod esse propium medicinæ solebat.

Nunc quoties incidere in libellos, componere ex his volentes aliqua, hoc est, impendio miserorum experiri commentaria, credunt seplasiæ, ea omnibus quidem fraudibus corrumpenti, factáque iampridem emplastra & collyria mercantur, tabésque mercium. Fraus seplasiæ sic exteritur. Et squama autem & flos vruntur in patinis fictilibus aut æreis, deinde lauantur, vt suprà, ad eosdem vsus: & amplius ad narium carnosa vitia, itémque sedis & grauitates aurium, per fistulas in eas flatu impulsa, & hulcera oris farina admota. Tollit & tonsillas cum melle. Fit & ex candido ære squama, Cypria longè efficacior. Necnon vrina pueri priùs macerant clauos panésque. Quidam verò excussam squamam terunt, & aqua pluuia lauant. Dant & hydropicis eam duabus drachmis in mulsi hemina, & illinunt cum polline. Aeruginis quoq; magnus vsus. Sed pluribus fit ea modis. Nanque & è lapide, ex quo coquitur ęs, deraditur, & ære candido perforato, atque in cadis super acetum suspenso, æreo obturatis operculo, multo probatiore, quàm si hoc idem squamis fiat. Quidam vasa ipsa candidi æris fictilibus condunt in aceto, radúntque x. die. Alij vinaceis contegunt, totidémque post dies radunt. Alij delimatam æris scobem aceto spargunt, versántque spathis sæpius die, donec absumatur. Eandémq; scobem alij terere in mortariis æreis ex aceto malunt. Ocyssimè verò contrahit coronarium æruginem, recisamentis in acetum additis. Adulterant marmore trito maximè Rhodiam ęruginem: alij pumice aut gummi. Præcipuè autem fallit atramento sutorio adulterata. Cætera enim dente deprehendũtur, stridentia in frendendo. Experimentum in batillo ferreo,

reo. Nam quæ syncera est, suum colorem retinet: quæ mista atramento, rubescit. Deprehenditur & papyro, galla priùs macerato: nigrescit enim statim ærugine illita. Deprehenditur & visu, malignè virens. Sed siue synceram, siue adulteratam, aptissimum est siccatam in patina noua vri & versari donec fauilla fiat: posteà teritur & reconditur. Aliqui in crudis fictilibus vrũt, donec figlinum percoquatur. Nonnulli & thus masculum admiscent. Lauatur autem ærugo, sicut cadmia: vis eius collyriis oculorum aptissima, delacrymationibus mordendo proficiens. Sed ablui necessarium penicillis calidis, donec rodere desinat. Hieracium vocatur collyriũ, quod ita maximè constat: temperatur autem id Hammoniaci vnciis quatuor, æruginis Cypriæ duabus, atramenti sutorij, quod chalcanthũ vocãt, totidem, misyos verò vna, croci sex. Hęc omnia trita aceto Thasio colliguntur in pilulas, excellentis remedij cõtra initia glaucomatum & suffusionum cõtra caligines & scabritias & albugines, ac genarum vitia. Cruda autẽ ærugo vulnerariis emplastris miscetur. Oris etiam gingiuarúmq; hulcerationem mirificè emendat, & labiorum hulcera cum oleo. Quòd si & cera addatur, purgat, & ad cicatricem perducit. Aerugo & callum fistularum erodit, vitiorúmque quæ circa sedem, siue per se, siue cum Hammoniaco illita, vel collyrij modo in fistulas adacta. Eadémq; cum resinę terebinthinę tertia parte subacta, lepras tollit.

De scolecia, & chalciti, & misy, & sory, & chalcantho.
Cap. XII.

EST & alterum genus æruginis, quam vocant scoleciam, in Cyprio ære, hoc trito alumine

& ſale, aut nitro pari pondere, cum aceto albo quàm acerrimo. Non fit hoc niſi æſtuoſiſſimis diebus circa Canis ortum. Teritur autem, donec viride fiat, contrahátque ſe vermiculorum ſpecie, vnde & nomen. Quod vitium vt emendetur, duæ partes quæ fuere aceti, miſcentur vrina pueri impubis. Idem autem in medicamentis & ſanterna efficit, qua diximus aurum ferruminari, vſúſque, qui æruginis. Scolecia fit & per ſe, deraſa ab ærario lapide, de quo nunc dicemus. Chalcitim vocant lapidem: ex quo & ipſum æs coquitur. Diſtat à cadmia, quòd illa ſuper terram ex ſubdialibus petris cæditur, hæc ex obrutis. Item, quòd chalcitis friat ſe ſtatim mollis natura, vt videatur lanugo concreta. Eſt & alia diſtinctio, quòd chalcitis tria genera cõtinet, ęris, & miſyos, & ſoryos, de quibus ſingulis dicemus ſuis locis. Habet autem æris venas oblongas. Probatur mellei coloris gracili venarum diſcurſu, friabilis, nec lapidoſa. Putant & recẽtem vtiliorem eſſe, quoniã inueterata ſory fiat. Vis eius ad excreſcentia in hulceribus, ſanguinem ſiſtere, gingiuas, vuam tonſillas farina compeſcere. Vuluæ quoque vitiis in vellere imponitur. Cum ſucco verò porri, verendorum additur emplaſtris. Maceratur autẽ in fictili ex aceto circũlito fimo diebus XL. & colorẽ croci trahit. Tũc admiſto cadmiæ pari pondere, medicamentum efficit, pſoricon dictum. Quòd ſi duæ partes chalcitidis tertia cadmię tẽperentur, acrius hoc idem fiet. Acrius etiamnum & vehementius, ſi aceto, quàm vino, temperentur. Toſta verò efficacior fit ad eadem omnia. Sory Aegyptium maximè laudatur, multum ſuperato Cyprio. Hiſpanienſi & Africo: quanquàm oculorum quoque curatio-

ni

ni quidam vtilius Cypriũ putant: ſed in quacunque natione optimum, cui maximum virus, * in olfactu tritúque pinguiter nigreſcẽs & ſpongioſum. Stomacho res contraria in tantum, vt quibuſdam olfactu modò vomitiones moueat: & Aegyptium quidem tale. Alterius nationis contritum ſplẽdeſcit. Et miſy eſt lapidoſius. Prodeſt autem & dentium dolori, ſi contineatur atq; colluat: & oris hulceribus grauibus, quæq; ſerpunt. Vritur carbonibus, vt chalcitis. Miſy aliqui tradiderunt fieri exuſto lapide in ſcrobibus, * flore eius luteo miſcente ſe ligni pinei fauilla. Reuera autem è ſuprà dicto fit lapide, concretum natura diſcretúmque, & optimum in Cypriorum officinis: cuius notæ ſunt friati aureæ ſcintillæ, & cùm teratur, harenoſa natura, ſiue terrea, chalcitidi ſimilis. Hoc admiſcent, qui aurũ purgant. * Vtilitas eius infuſi cum roſaceo auribus purulentis, & in lana impoſiti capitis hulceribus. Extenuat etiam ſcabritias oculorum inueteratas. Præcipuè vtile tonſillis, contráq; anginas & ſuppurata. Ratio, vt x v i. drachmæ in hemina aceti coquantur addito melle, donec lenteſcat. Sic ad ſuprà dicta vtile eſt. Quoties opus ſit molliri vim eius, mel aſpergitur. Erodit & callum fiſtularum ex aceto fouentium: & collyriis additur. Siſtit & ſanguinem, hulceráque quæ ſerpant, quæúe putreſcant. Abſumit & excreſcẽtes carnes. Peculiariter virilitatis vitiis vtile: & fœminarum profluuium ſiſtit. Græci cognationem æris nomine fecerunt & atramẽto ſutorio. Appellant enim chalcanthũ. Nec vllius ęquè mira natura eſt. Fit & in Hiſpania è puteis ſtagníſue, id genus aquæ habentibus. Decoquitur ea, admiſta dulci pari menſura, & in piſcinas ligneas funditur. Immobili-

olfactu tritúque

**flori*

** Vtilius autẽ eius.*

bus super has transtris dependent restes lapillis extentæ, quibus adhærescens limus vitreis acinis imaginem quandam vuæ reddit. Exemptum ita siccatur diebus x x x. Color est cæruleus, perquàm spectabili nitore, vitrúmque esse creditur: diluendo fit atramentum tingendis coriis. Fit & pluribus modis, genere eo in scrobes cauato: quarum è lateribus distillantes hyberno gelu stirias, stalagmiã vocant:neque est purius aliud. Sed ex eo candidum colorem sentientem violam, leucoion appellant. Fit & in saxorum catinis, pluuia aqua corriuato limo gelante. Fit & salis modo, flagrantissimo Sole admissas dulces aquas cogente. Ideo duplici quidam differentia, fossile aut factitium appellant. hoc pallidius, & quantum colore, tantum bonitate deterius. Probant maximè Cyprium in medicinæ vsu. Sumitur ad depellenda ventris animalia drachmæ pondere cum melle. Purgat & caput dilutum ac naribus instillatum:item stomachum, cum melle aut aqua mulsa sumptum. Medetur & oculorum scabritiei dolorísque, necnon & caligini, & oris hulceribus. Sistit & sanguinem nariũ: item hæmorrhoidum. Extrahit ossa fracta cum semine hyoscyami. Suspendit epiphoras, penicillo fronti impositum. Efficax & in emplastris ad purganda vulnera, & excrescentia hulcerum. Tollit & vuas, vel si decocto tangantur. Cum lini quoque semine superponitur emplastris ad dolores tollendos:quódque, ex eo candicat, in eo vsu prę fertur violaceis, & grauitati aurium per fistulas inspiratur. Vulnera etiã per se illitum sanat, sed stringit cicatrices. Nupérq; inuentum, vrsorum in harena & leonũ ora inspargere illo:tantáq; est vis in astringẽdo, vt non queat mordere.

De

De pompholyge, & spodo, & antispodo, & diphryge, & triente Seruilio.

Cap. XIII.

ETiamnum in ærariis reperiuntur, quem vocant pompholygem & spodon. Differentia, quòd pompholyx lotura paratur, spodos illota est. Aliqui id quod sit cădidum leuissimúmque, pompholygem dixere, & esse æris & cadmiæ fauillam. Spodon nigriorem ponderosiorémque esse, derasam parietibus fornacum, mistis scintillis, aliquando & carbonibus. Hæc aceto accepto odorem æris præstat, & si tangatur lingua saporem horridum. Conuenítque oculorum medicamentis, quibuscunque vitiis occurrens, & ad omnia, quæ spodos: hoc solùm distat quòd huius elutior vis est. Additur & in emplastra, quibus lenis quæritur refrigeratio & siccatio. Vtilior ad omnia, quæ vino lota est. Spodos Cypria optima. Fit autem liquescentibus cadmia & ærario lapide. Leuissimè hæc efflatus & ocyus, euolátque è fornacibus & tectis adhærescit, à fuligine distans candore. Quod minus candidum ex ea, immaturę fornacis argumentum est: hoc quidam pompholygẽ vocant. Quod verò rubicundius ex iis inuenitur, acriorẽ vim habet, exhulcerátque adeò, vt cùm lauatur, si oculos attingat, excæcet. Est & mellei coloris spodos, in qua plurimum æris intelligitur. Sed quodcunque genus lauando fit vtilius. Purgatur antè pinna, dein crassiore lotura. Digitis scabritiem exterunt. Media vis eius, quæ vino lauatur. Est aliqua & in genere vini differentia. Leni enim lota collyriis oculorum nimium vigiliis fatigatorum apta putatur. Eadem efficacior hulceribus quæ manant, vel oris quæ madent, & omnibus me-

dicamentis, quæ parantur contra gangrænas. Fit & in argenti fornacibus ſpodos, quam vocant lauriotin. Vtiliſſima autem oculis affirmatur, quę fiat in aurariis: nec in alia parte magis eſt vitæ ingenia mirari. Quippe ne inquirēda eſſent metalla, vtiliſsimis rebus vtilitates eaſdem excogitauit. Antiſpodon vocant cinerem fici arboris vel caprifici, vel myrti foliorum cum tenerrimis ramorum partibus, vel oleaſtri vel cydonij mali vel lentiſci. Item ex moris immaturis, id eſt candidis, in Sole arefactis, vel è buxi coma, vel pſeudocyperi, aut rubi, aut terebinthi, vel œnanthes. Taurini quoque glutinis, aut linteorum cinerem, ſimiliter pollere inuentum eſt. Vruntur omnia ea crudo fictili in fornacibus, donec figlina percoquantur. In ærariis officinis & pſegma fit iam liquato ære atq; percocto, additis etiamnum carbonibus, *flatúque accenſis: ac repentè vehementiori flatu expuitur æris palea quædam. Solum, quo excipiatur, ſtratum eſſe debet. Facilè ab ea diſcernitur,* quam in iiſdem officinis diphrygem vocant Græci, ab eo quòd bis torreatur. Cuius origo triplex. Fieri enim traditur ex lapide pyrite cremato in caminis, donec excoquatur in rubricam. Fit & in Cypro ex luto cuiuſdam ſpecus arefacto prius mox paulatim circundatis ſarmentis. Tertio fit modo in fornacibus æris fæce ſubſidente. Differentia eſt quidem, quòd æs ipſum in catino defluit, ſcoria extra fornaces, flos ſupernatat, diphryges remanet. Quidam tradunt in fornacibus globos lapidis qui coquantur, ferruminari, circa hunc æs feruere, ipſum verò non percoqui, niſi tranſlatum in alias fornaces, & eſſe nodum quendam materię. Id quod excocto ſuperſit, diphryges vocari

paulatím que acc.

** quod in ijſdem officinis diphryges vocant Græci.*

cari. Ratio eius in medicina similis suprà dictis, siccare, & excrescentia consumere, & perpurgare. Probatur lingua, vt eam siccet tactu statim, saporémque æris reddat. Vnum etiamnum æris miraculum non omittemus. Seruilia familia illustris in Fastis, trientem æreum pascit auro & argento, consumentem vtrunque. Origo atque natura eius incomperta est mihi. Verba ipsa de ea re Messalæ senis ponam. Seruiliorum familia habet trientem sacrum, cui summa cum cura magnificentiáq; sacra quotannis faciunt: quem ferunt aliâs creuisse, aliâs decreuisse videri, & ex eo aut honorem aut diminutionem familiæ significari.

De ferro, & ferreis metallis, & differentia ferri. *Cap. XIIII.*

PRoximè indicari debent metalla ferri, optimo pessimóque vitæ instrumento. Siquidem hoc tellurem scindimus, serimus arbusta, ponimus pomaria, vites squalore deciso annis omnibus cogimus iuuenescere. Hoc extruimus tecta, cædimus saxa, omnésque ad alios vsus ferro vtimur. Sed eodem ad bella, cædes, latrocinia, nō cominus solùm, sed etiam missili volucríq;, nunc tormentis excusso, nunc lacertis, nunc verò pennato: quam sceleratissimam humani ingenij fraudem arbitror. Siquidem, vt ocyus mors perueniret ad hominem, alitem illam fecimus, pennásque ferro dedimus. Quamobrem culpa eius non naturæ fiat accepta. Aliquot experimentis probatum est, posse innocens esse ferrum. In fœdere, quod expulsis regibus populo Romano dedit Porsena, nominatim cōprehensum inuenimus, ne ferro nisi in agricultura vterentur. Et stilo scribere intutum est, vt

vetust

vetuſtiſſimi autores prodiderunt. Magni Pompeij in tertio Conſulatu extat edictum, in tumultu necis Clodianæ, prohibentis vllúm telum eſſe in vrbe. Et tamen vita ipſa non deſiit honorem mitiorem habere ferro quoque. Ariſtonidas artifex cùm exprimere vellet Athamantis furorem Learcho filio præcipitato reſidentem, pœnitentiámque, ferrum & æs miſcuit, vt rubigine eius per nitorem æris relucente, exprimeretur verecundiæ rubor. Hoc ſignum extat Thebis hodie. Eſt in eadem vrbe & ferreus Hercules, quem fecit Alcon, laborum Dei patientia inductus. Videmus & Romæ ſcyphos è ferro dicatos in templo Martis Vltoris. Obſiſtit eadem naturæ binignitas, exigentis à ferro ipſo pœnas rubigine, eadémque prouidentia nihil in rebus mortalius faciente, quàm quod infeſtiſſimum mortalitati. Ferri metalla vbique propemodū reperiuntur, quippe inſula etiam Italiæ Ilua gignente : minimáq; difficultate cognoſcuntur ipſo colore terræ manifeſto. Sed ratio eadem excoquendis venis. In Cappadocia tantùm quæſtio eſt, aquæ an terræ fiat acceptum, quoniam perfuſa certo fluuio terra, neque aliter, ferrum è fornacibus reddit. Differentia ferri numeroſa. Prima in genere terræ cælíue. Aliæ molle tantùm, plumbóque vicinius ſubminiſtrāt: aliæ fragile & ærosum, rotarúmq; vſibus & clauis maximè fugiendum, cui prior ratio conuenit. Aliud breuitate ſola placet, clauíſque caligariis : aliud rubiginem celeriùs ſentit, ſtricturæq; vocantur eæ omnes, quod nō in aliis metallis, à ſtringenda acie vocabulo impoſito. Et fornacum maxima differentia eſt. In iis equidem nucleus ferri excoquitur ad indurandam aciem, alióque modo ad denſandas incudes,

mal

malleorúmue roſtra. Summa autem differentia in aqua eſt, cui ſubinde candens immergitur. Hæc alibi atque alibi vtilior nobilitauit loca gloria ferri, ſicuti Bilbilin in Hiſpania & Turiaſſonem, Comum in Italia, cùm ferraria metalla in his locis non ſint. Ex omnibus autem generibus palma Serico ferro eſt. Seres hoc cum veſtibus ſuis pellibúſque mittunt. Secunda Parthico: neque alia genera ferri ex mera acie temperantur: cæteris enim admiſcetur. Mollior complexus in noſtro orbe. Aliubi vena bonitatem hanc præſtat, vt in Noricis: aliubi fractura, vt Sulmone aqua, vti diximus. Quippe cùm in exacuendo oleares cotes aquariæque differant, & oleo delicatior fiat acies. Mirúmque, cùm excoquatur vena, aquæ modo liquari ferrũ, poſteà in ſpongias frangi. Tenuiora ferramenta oleo reſtingui mos eſt, ne aqua in fragilitatem durentur. A ferro ſanguis humanus ſe vlciſcitur. Contactum nanque eo, celeriùs ſubindè rubiginem trahit. De magnete lapide ſuo loco dicemus, concordiáque quam cum ferro habet. Sola hæc materia vires ab eo lapide accipit, retinétque longo tempore, aliud apprehendens ferrum, vt anulorum catena ſpectetur interdum: quod imperitum vulgus appellat ferrum viuum, vulneráque tali aſperiora fiunt. Lapis hic & in Cantabria naſcitur, non ille magnes verus caute continua, ſed ſparſa bubbatione, ita appellant: neſcio an vitro fundendo perinde vtilis: nondum enim expertus eſt quiſquam: ferri vtique inficit aciem, vt magnes. Eodem lapide Dinocrates architectus Alexandriæ Arſinoës templum concamerare inchoauerat, vt in eo ſimulacrum eius è ferro pendere in aëre videretur. Interceſſit mors &

ipſius

ipsius & Ptolemæi, qui id sorori suæ iusserat fieri. Metallorum omnium vena ferri largissima est. Cantabriæ maritimæ parte, quam Oceanus alluit, mons prærupte altus, incredibile dictu, totus ex ea materie est, vt in ambitu Oceani diximus.

De temperatura ferri, & medicinæ ex ferro, & ærugine, & rubigine, & squama ferri, & hygremplastro. *Cap. XV.*

FErrum accensum igni, nisi duretur ictibus, corrumpitur. Rubens non est habile tundendo, neque antequàm albescere incipiat. Aceto aut alumine illitum fit æri simile. A rubigine vindicatur cerussa & gypso, & liquida pice. Hæc est temperatura à Græcis antipathia dicta. Ferunt quidam & religione quadam id fieri. Et extare ferream catenam apud Euphratem amnem, in vrbe quæ Zeugma appellatur, qua Alexander Magnus ibi vinxerat pontem, cuius anulos, qui refecti sunt, rubigine infestari, carentibus ea prioribus. Medicina è ferro est & alia, quàm secandi. Nanque circunscribi circulo, térue circunlato mucrone, & adultis & infantibus prodest contra noxia medicamenta: & præfixisse in limine è sepulcro euulsos clauos aduersus nocturnas lymphationes. Pungíque leuiter mucrone, quo percussus homo sit, contra dolores laterum pectorúmque subitos, qui punctionem afferant. Quædam vstione sanantur: priuatim verò canis rabidi morsus. Quippe etiam præualente morbo, expauescentésque potum, vsta plaga illico liberantur. Calefit etiam ferro candente aqua, in multis vitiis, priuatim verò dysentericis. Est & rubigo ipsa in remediis: & sic Telephum proditur sanasse Achilles, siue id ærea, siue ferrea cuspide

fecit

fecit. Ita certè pingitur eam decutiens gladio. Sed rubigo ferri deraditur humido ferro clauis veteribus. Vis eius ligare, ſiccare, reſtringere. Emendat alopecias illita. Vtuntur & ad ſcabritias genarum puſtuláſq; totius corporis, cum cera & oleo myrteo: ad ignes verò ſacros ex aceto: item ad ſcabiem, paronychia digitorum & pterygia in linteolis. Siſtit & fœminarum profluuia impoſita velleribus. Plagis quoque recentibus vino diluta, & cum myrrha ſubacta: & condylomatis ex aceto prodeſt. Podagras quoque illita lenit. Squama quoque ferri in vſu eſt ex acie aut mucronibus, maximè ſimili, ſed acriore, quàm rubigo: quamobrem & contra epiphoras oculorum aſſumitur. Sanguinémq; ſiſtit, cùm vulnera maximè ferro fiant. Siſtit & fœminarum profluuia. Imponitur & contra lienum vitia. Hæmorrhoidas compeſcit, hulcerúmque ſerpentia. Et genis prodeſt, farinæ modo aſperſa pauliſper: præcipua tamen commendatio eius in hygremplaſtro ad purganda vulnera fiſtuláſque, & omnem callum erodendum, & raſis oſſibus carnes recreandas. Componitur hoc modo: obolis ex Cimolia creta duobus, drachmis ſex ex ære; totidem ex ſquama ferri, totidem ceræ, ex olei ſextario. His adiicitur, cùm ſunt repurganda vulnera aut replenda, ceratum.

De plumbi metallis, & albo plumbo, & nigro.
Cap. XVI.

SEquitur natura plumbi. Cuius duo genera, nigrum, atque candidum. Pretioſiſſimum candidum, à Græcis appellatum caſſiteron, fabuloſéq; narratum in inſulas Atlantici maris peti, vitilibúſque nauigiis circunſutis corio aduehi. Nunc certum eſt, in Luſitania gigni & in Gallæcia,

summa

ſumma tellure.harenoſa,& colore nigri: ponde-
re tantùm ea deprehenditur. Interueniunt & mi-
nuti calculi,maximè torrentibus ſiccatis.Lauant
eas harenas metallici,& quod ſubſidit, coquunt
in fornacibus. Inuenitur & in aurariis metallis
(quæ elutia vocant) aqua immiſſa eluente cal-
culos nigros paulum candore variatos, quibus
eadem grauitas quæ auro. & ideo in calathis,in
quibus aurum colligitur,remanent cum eo,poſt-
eà caminis ſeparantur,conflatíq; in album plum
bum reſoluuntur. Non fit in Gallæcia nigrum,
cùm vicina Cantabria nigro tantùm abundet:
nec ex albo argentum, cùm fiat ex nigro. Iungi
inter ſe plumbum nigrum ſine albo non poteſt,
nec hoc ei ſine oleo. Ac ne albũ quidem ſecum
ſine nigro. Abum habuit autoritatem & Iliacis
temporibus, teſte Homero,caſſiteron ab illo di-
ctum. Plumbi nigri origo duplex eſt: aut enim
ſua prouenit vena,nec quicquam aliud ex ſe pa-
rit:aut cum argento naſcitur,miſtíſq; venis con-
flatur.Eius qui primus fluit in fornacibus liquor,
ſtannum appellatur:qui ſecundus,argentũ: quod
remanſit in fornacibus, galena, quæ portio eſt
tertia addita venæ. Hæc rurſus conflata, dat ni-
grum plumbum,deductis partibus duabus.

De ſtanno,plumbo argentario.& quibuſdam aliјs.

Cap. XVII.

STannum illitum æneis vaſis,ſaporem gratio-
rem facit,& cõpeſcit æruginis virus, mirúm-
que,pondus nõ auget.Specula quoque ex eo lau-
datiſſima,vt diximus, Brundiſij temperabantur,
donec argenteis vti cœpere & ancillæ. Nunc
adulteratur ſtannum addita æris tertia portione
candidi in plumbum album. Fit & alio modo
miſtis

miſtis albi plumbi nigríq; libris. Hoc nunc aliqui argentarium appellant. Iidem & tertiarium vocant, in quo duæ nigri portiones ſunt, & tertia albi. Pretium eius in libras xxx. hoc fiſtulæ ſolidantur. Improbiores ad tertiariũ additis æquis partibus albi, argentarium vocant, & eo quæ volunt incoquunt. Pretia huius faciunt in pondo centum triginta. In libras, albo per ſe ſyncero pretia ſunt triginta, nigro ſexdecim. Albi natura plura aridi habet: contráque, nigri tota humida eſt. Ideo album nulli rei ſine miſtura vtile eſt. Neque argentũ ex eo plumbatur, quoniam priùs liqueſcit argentũ. Album incoquitur æreis operibus Galliarũ inuento, ita vt vix diſcerni queat ab argento, eáque incoctilia vocant. Deinde & argentum incoquere ſimili modo cœpere, equorum maximè ornamentis, iumentorúmque iugis in Alexia oppido: reliqua gloria Biturigum fuit. Cœpere deinde & eſſeda, & vehicula, & petorita exornare: ſimilíque modo ad aurea quoque, non modo argẽtea, ſtaticula inanis luxuria peruẽnit: quæque in ſcyphis cerni prodigium erat, hæc in vehiculis atteri, cultus vocatur. Plumbi albi experimentum in charta eſt, vt liquefactum pondere videatur, non calore, rupiſſe. India neque æs neque plumbum habet, gemmíſque ſuis ac margaritis hæc permutat. Nigro plumbo ad fiſtulas lamináſque vtimur, laborioſius in Hiſpania eruto, totáſque per Gallias, ſed in Britannia ſummo terræ corio adeò largè, vt lex vltro dicatur, ne plus certo modo fiat. Nigri generibus hæc ſunt nomina: Iouetanum, Caprarienſe, Oleaſtrenſe. Nec differentia vlla ſcoriæ, modò ſit excocta diligenter. Mirúmque in his ſolis metallis, quòd derelicta fertilius reuiuiſcunt. Hoc videtur face-

re relaxatis ſpiramentis ad ſatietatem infuſus aër, æquè vt fœminas quaſdam fœcundiores abortus facere. Nuper id compertum in Bętica Santarenſi metallo, quod locari ſolitum x. libris per c c. antè annos, poſtquàm obliteratum erat, L V. locatum eſt. Simili modo Antonianū in eadem prouincia pari locatione peruenit ad pōdo cccc. vectigalis. Et mirum, aqua addita non liqueſcere vaſa è plumbo conſtat: eadem in aqua calculus æreúſue quadrans ſi addatur, vas peruri.

Medicinæ de plumbo, & ſcoria plumbi, de molybdæna ſiue galena, de pſimmythio, & ſandaracha Cap. XVIII.

IN medicina per ſe plumbi vſus eſt cicatrices reprimere: adalligatíſq; lumborum & renum parti laminis frigidiore natura inhibere impetus Veneris. Viſáq; in quiete Venerea ſponte naturæ erumpentia vſque in morbi genus, his laminis Caluus Orator cohibuiſſe traditur, viréſq; corporis ſtudiorum labori cuſtodiſſe. Nero (quoniam ita diis placuit) princeps lamina pectori impoſita ſub ea cantica exclamans, alendis vocibus demonſtrauit rationem. Coquitur ad medicinæ vſus patinis fictilibus, ſubſtrato ſulphure minuto, laminis impoſitis tenuibus, opertíſque ſulphure & ferro miſtis. Cùm coquitur, munienda in eo opere foramina ſpiritus conuenit: alioquin plumbi è fornacibus halitus noxius ſentitur, & peſtilens, & canibus ocyſſimè: omnium vero metallorum, muſcis & culicibus: quamobrem nō ſunt ea tædia in metallis. Quidam in coquendo ſcobem plumbi lima quæſitam ſulphuri miſcent: alij ceruſſam potiùs, quàm ſulphur. Fit & lotura plurimi vſus in medicina, cùm ſe ipſo teritur in mortariis plumbeis addita aqua cæleſti,

ſti, donec craſſeſcat. Poſteà ſupernatans aqua tollitur ſpongiis: quod craſſiſſimo fuit, ſiccatum diuiditur in paſtillos. Quidam limatū plumbum ſic terunt: quidam etiam plumbaginem admiſcent: alij verò acetum, alij vinum, alij adipem, alij roſam. Quidam in mortario lapideo, & maximè Thebaico, plumbeo piſtillo terere malunt: candidiúſque fit ita medicamentum. Id autem quod vſtum eſt plumbum lauatur, vt ſtibi & cadmia. Poteſt adſtringere, ſiſtere, contrahere cicatrices. Vſus enim ex eodem & in oculorum medicamentis, & maximè cōtra procidentiam eorum & inanitatem, & hulcerum excreſcentia, rimáſque ſedis aut hæmorrhoidas, aut condylomata. Ad hæc maximè lotura plumbi facit: cinis autem vſti ad hulcera ſerpentia, aut ſordida: eadémque, quæ chartis, ratio profectus. Vritur autem in patinis per laminas minutas cum ſulphure, verſatum rudibus ferreis aut ferulaceis, donec liquor mutetur in cinerem. Dein refrigeratum teritur in farinam. Alij elimatam ſcobem in fictili crudo coquunt in caminis, donec percoquatur figlinum. Aliqui ceruſſam miſcent pari menſura, aut hordeum, terúntque, vt in crudo dictum eſt, & prȩferunt ſic tritum plumbum ſpodio Cyprio. Scoria quoque plumbi in vſu eſt, optimáque, quæ ad luteum maximè colorem accedit ſine plumbi reliquiis, aut ſulphuris ſpecie, & terra carens. Lauatur hæc in mortariis minutim fracta, donec aqua luteum colorem trahat, & transfunditur in vas purum, ídque ſæpius, vſque dum ſubſidat, quod vtiliſſimum eſt: eoſdémq; effectus habet, quos plumbum, ſed acriores. Mirari ſuccurrit experientiam vitæ, ne fæce quidem rerum, excrementorúmque fœditate in-

tentata tot modis. Fit & ſpodium ex plumbo eodem modo, quo ex Cyprio ære diximus. Lauatur in linteis raris in aqua cæleſti, ſeparatúrque terrenum transfuſione, cribratúmque teritur. Quidam puluerem pennis detergere malunt, ac terere in vino odorato. Eſt & molybdena, quam alibi galenam vocauimus, plumbi & argenti vena communis. Melior hæc, quantò magis aurei coloris, quantóque minus plumboſa, friabilis, & modicè grauis. Cocta cum oleo, iocineris colorem trahit. Adhæreſcit & auri & argenti fornacibus. Et hanc metallicam vocant. Laudatiſſima, quę in Zephyrio fiat. Probantur minimè terrenæ, miniméque lapidoſæ: coquuntur lauantúrque ſcoriæ modo. Vſus in liparas ad linienda refrigerandáque hulcera: emplaſtríſque, quæ non alligantur, ſed illita ad cicatricem perducunt, in teneris corporibus molliſſimíſq; partibus. Compoſitio eius eſt libris tribus, & ceræ libra vna, olei tribus heminis, quod in ſenili corpore cum fracibus additur. Temperatur & cum ſpuma argenti, & ſcoria plumbi, ad dyſenteriam & teneſmum fouendo calida. Pſimmythium quoque, hoc eſt ceruſſam, plumbariæ dant officinæ. Laudatiſſimum in Rhodo. Fit autem ramentis plumbi tenuiſſimis ſuper vas aceti aſperrimi impoſitis, atque ita diſtillantibus. Quod ex eo cecidit in ipſum acetum, arefactum molitur & cribratur, iterúmque aceto miſto in paſtillos diuiditur, & in Sole ſiccatur æſtate. Fit & alio modo, addito in vrceos * aceti plumbo, obturatos per dies x. deraſóque ceu ſitu, ac rurſus deiecto, donec deficiat materia. Quod deraſum eſt, teritur & cribratur, & coquitur in patinis, miſcetúrq; rudiculis, donec rufeſcat, & ſimile ſandarachæ fiat. Dein lauatur

** Aliter legit Manutius Anti. cod. ſequutus, mutata verborũ interpunctione, aceto, plumbo obturatos per, &c.*

lauatur dulci aqua donec nubeculę omnes eluantur. Siccatur similiter posteà, & in pastillos diuiditur. Vis eius eadem, quæ suprà dictis, leuissima tantum ex omnibus: prætérq; ad candorem fœminarum. Est autem letalis potus, sicut spuma argenti. Posteà cerussa ipsa si coquatur, rufescit. Sandarachæ quoque propemodum dicta natura est. Inuenitur autem & in aurariis & in argentariis metallis, melior quò magis rufa, quóque magis virus redolens, ac pura friabilísque. Valet purgare, sistere, excalfacere, perrodere. Summa eius dos septica. Explet alopecias ex aceto illita. Additur oculorum medicamentis. Fauces purgat cum melle sumpta. Vocem lympidam ac canoram facit. Suspiriosis tussientibúsq; iucundè medetur, cum resina terebinthina in cibo sumpta. Suffita quoque cum cedro, ipso nidore itidem medetur. Et arsenicum ex eadem est materia. Quod optimum, coloris etiam in auro excellentius: quod verò pallidius aut sandarachæ similius est, deterius existimatur. Est & tertium genus, quo miscetur aureus color Sandarachę. Vtraque hæc squamosa. Illud verò siccum purúmque gracili venarum discursu fissile. Vis eadem, quæ suprà, sed acrior. Itaque & causticis additur, & psilothris. Tollit & pterygia digitorum, carnésque narium, & condylomata, & quicquid excrescit. Torretur, vt validius prosit, in noua testa, donec mutet colorem.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIÆ

LIBER XXXV.

PROOEMIVM.

METALLORVM, quibus opes constant, annascentium quoque eis natura indicata propemodũ est, ita connexis rebus, vt immensa medicinę sylua, officinarúmq; tenebræ, & morosa cælandi pingendíque ac tingendi subtilitas simul dicerentur. Restant terræ ipsius genera lapidúmque, vel numerosiore serie, plurimis singula à Græcis præcipuè voluminibus tractata. Nos in iis breuitatem sequemur vtilem instituti modo, nihil necessarium aut naturale omittentes.

Honos picturæ. *Cap. I.*

PRimúmque dicemus quæ restant de pictura, arte quondam nobili, tunc cùm expeteretur à Regibus populísque, & illo nobilitante, quos esset dignata posteris tradere: nunc verò in totum marmoribus pulsa, iam quidem & auro, nec tantùm vt parietes toti operiantur, verùm & interraso marmore, vermiculatis ad effigies rerum

rum & animalium cruſtis. Non placent iam abaci, nec ſpatia montis in cubiculo delitentia: cœpimus & lapidem pingere. Hoc Claudij principatu inuentum: Neronis verò, maculas, quæ non eſſent, in cruſtis inſerendo vnitatem variare, vt ouatus eſſet Numidicus, vt purpura diſtingueretur Sinnadicus, qualiter illos naſci optarent deliciæ. Montium hæc ſubſidia deficientium: nec ceſſat luxuria id agere, vt quàm plurimum incendiis perdat.

Honos imaginum. *Cap. II.*

IMaginum quidem pictura quàm maximè ſimiles in æuum propagabantur figuræ: quod in totum exoleuit. Aerei ponuntur clypei, argenteæ facies ſurdo figurarum diſcrimine, ſtatuarum capita permutantur, vulgatis iam pridem ſalibus etiam carminum. Adeò materiam malunt conſpici omnes, quàm ſe noſci. Et inter hæc pinacothecas veteribus tabulis conſuunt, alienáſque effigies colunt, ipſi honorem non niſi pretio ducentes, vt frangat hæres, furis detrahat laqueus. Itaque nullius effigere viuente, imagines pecuniæ, non ſuas, relinquunt: Iidem palæſtras athletarum imaginibus & ceromata ſua exornant & vultus Epicuri per cubicula geſtant, ac circunferunt ſecum. Natali eius viceſima Luna ſacrificant, feriáſque omni menſe cuſtodiunt, quas icadas vocant, hi maximè, qui ſe ne viuentes quidem noſci volunt. Ita eſt profectò, artes deſidia perdidit: & quoniam animorum imagines non ſunt, negliguntur etiam corporũ. Aliter apud maiores in atriis hæ erant, quæ ſpectarentur, non ſigna externorum artificum, nec æra, aut marmora. Expreſſi cera vultus ſingulis diſponebãtur armariis, vt eſſent imagines, quæ comitarentur

gentilitia funera, sempérque defuncto aliquo, totus aderat familiæ eius, qui vnquam fuerat, populus. Stemmata verò lineis discurrebant ad imagines pictam. Tablina codicibus implebantur, & monumentis rerum in magistratu gestarum. Aliæ foris & circa limina animorum ingentium imagines erant, affixis hostium spoliis, quæ nec emptori refringere liceret: triumphabántque etiam dominis mutatis ipsæ domus: & erat hæc stimulatio ingens, exprobrantibus tectis, quotidie imbellem dominum intrare in alienum triumphum. Extat Messalę Oratoris indignatio, qua prohibuit inseri genti suæ Leuinorum alienam imaginem. Similis causa Messalæ seni expressit volumina illa, quæ de familiis condidit, cùm Scipionis Africani transisset atrium, vidisśetque adoptione testamentaria Salutionis (hoc enim ei fuerat cognomen) Africanorum dedecore notam irrepentem Scipionum nomini. Sed pace Messalarum dixisse liceat, etiam mentiri clarorum imagines, erat aliquis virtutum amor: múltóque honestius, quàm mereri, ne quis suas expeteret. Non est prætereundum & nouitium inuentum. Siquidem non solùm ex auro argentóue aut certè ex ære in bibliothecis dicantur illi, quorum immortales animæ in iisdem locis ibi loquuntur: quinimo etiam quæ non sunt, fingun tur, pariúntque desideria non traditi vultus, sicu in Homero euenit. Quo maius (vt equidem ar bitror) nullum est felicitatis specimen, quàn semper omnes scire cupere, qualis fuerit aliquis Asinij Pollionis hoc Romæ inuentum, qui pri mus bibliothecam dicando, ingenia hominu rempublicam fecit. An priores cœperint Alexa driæ & Pergami reges, qui bibliothecas magn

cer

certamine instituêre, non facilè dixerim. Imaginum amorem flagrasse quondam, testes sunt, & Atticus ille Ciceronis edito de his volumine, & M. Varro benignissimo inuento incertis voluminum suorum fœcunditati, non nominibus tãtùm septingentorum illustrium, sed & aliquo modo imaginibus, non passus intercidere figuras, aut vetustatem æui contra homines valere, inuentione muneris etiam Diis inuidiosus, quando immortalitatem non solùm dedit, verumetiam in omnes terras misit, vt præsentes esse vbique & claudi possent.

Quando primùm clypei imaginum publicè, quando in domibus positi, & de pictura initiis, & monochromato, & primis pictoribus, & antiquitate picturarum in Italia. *Cap. III.*

ET hoc quidem alienis ille præstitit, Suorum verò clypeos in sacro vel publico priuatim dicare primus instituit (vt reperio) Ap. Claudius, qui Cõsul cum Seruilio fuit anno vrbis CCLIX. Posuit enim in Bellonæ æde maiores suos, placuítque in excelso spectari, & titulos honorum legi. Decora res, vtique si liberorum turba paruulis imaginibus ceu nidum aliquem sobolis pariter ostendat: quales clypeos nemo nõ gaudens fauénsque aspicit. Post eum M. Aemilius, collega in Consulatu Q. Luctatij, non in basilica modò Aemilia, verùm & domi suæ posuit, id quoque Martio exemplo. Scutis enim, qualibus apud Troiam pugnatum est, continebantur imagines: vnde & nomen habuere clypeorum, non, vt peruersa Grammaticorum subtilitas voluit, à cluendo. Origo plena virtutis, faciem reddi in scuto cuiusque, qui fuerit vsus illo. Pœni ex auro factitauere & clypeos, & imagines, secúmque in castris

tulere. Certè captis eis talem Asdrubalis inuenit Q. Marcius, Scipionum in Hispania vltor: isque clypeus supra fores Capitolinæ ædis vsque ad incendium primum fuit. Maiorum quidem nostrorum tanta securitas in ea re annotatur, vt L. Manlio, Q. Fuluio Coss. anno vrbis quingentesimo septuagesimoquinto M. Aufidius tutelæ Capitolij redemptor, docuerit patres argenteos esse clypeos, qui pro æreis per aliquot iam lustra assignabantur. De picturæ initiis incerta, nec instituti operis quæstio est. Aegyptij sex millibus annorum apud ipsos inuentam, priùs quàm in Græciam transiret, affirmant, vana prædicatione, vt palàm est. Græci autem alij Sicyone, alij apud Corinthios repertam, omnes vmbra hominis lineis circunducta. Itaque talem primam fuisse: secundam singulis coloribus, & monochromaton dictam, postquàm operosior inuenta erat: durátque talis etiam nunc. Inuentam linearem dicunt à Philocle Aegyptio, vel Cleanthe Corinthio. Primi exercuere Ardices Corinthius & Telephanes Sicyonius, sine vllo etiamnũ colore, iam tamen spargentes lineas intus: Ideo & quos pingerent, adscribere institutum. Primus inuenit eas colorare, testa (vt ferunt) trita. Cleophantus Corinthius. Hunc, aut eodẽ nomino alium fuisse, quem tradit Cornelius Nepos secutum in Italiam Demaratũ, Tarquinij Prisci Romani regis patrem, fugientem à Corintho iniurias Cypselli tyranni, mox docebimus. Iam enim absoluta erat pictura etiam in Italia. Extant certè hodiéque antiquiores vrbe picturæ Ardeæ in ædibus sacris, quibus equidem nullas æquè demiror tam longo æuo durantes in orbitate tecti, veluti recentes. Similiter Lanuuij, vbi Atalanta & Helena comminus pictæ sunt

ſunt nudæ ab eodem artifice, vtraque excellentiſſima forma, ſed altera, vt virgo, ne ruinis quidem templi concuſſæ. Pontius legatus Caij principis eas tollere conatus eſt, libidine accenſus, ſi tectorij natura permiſiſſet. Durant & Cære, antiquiores & ipſæ. Fatebitúrque, quiſquis eas diligenter æſtimauerit, nullam artium celeriùs conſummatam, cùm Iliacis temporibus non fuiſſe eam appareat.

De pictoribus Romanis, & quando primùm dignitas picturæ, & qui victorias ſuas pictura propoſuerunt, & quando externis picturis dignitas Romæ. Cap. IIII.

APud Romanos quoq; honos maturè huic arti contigit. Siquidem cognomina ex eo Pictorum traxerunt Fabij clariſſimæ gentis, princépſq; eius cognominis ipſe ædem Salutis pinxit anno vrbis conditæ CCCCL. quæ pictura durauit ad noſtram memoriam, æde Claudij principatu exuſta. Proximè celebrata eſt in foro boario æde Herculis Pacuuij Poëtæ pictura. Ennij ſorore genitus hic fuit: clariorémque eam artem Romæ fecit gloria ſcenæ. Poſteà non eſt ſpectata honeſtis manibus, niſi fortè quis Turpilium equitem Romanum è Venetia noſtræ ætatis velit referre, hodiéque pulchris eius operibus Veronæ extantibus. Læua is manu pinxit, quod de nullo antè memoratur. Paruis gloriabatur tabellis, extinctus nuper in longa ſenecta, Aterius Labeo Prætorius, etiam Proconſulatu prouinciæ Narbonenſis functus. Sed ea res in riſu & iam contumelia erat. Fuit & principum virorum non omittẽdum de pictura celebre conſilium. Q. Pedius, nepos Q. Pedij Cõſularis triũphaliſq;, à Cæſare Dictatore

cohæredis Augusto dati, cùm natura mutus esset, eum Messala Orator, ex cuius familia pueri auia erat, picturam docendum censuit, idq́ue etiam Diuus Augustus comprobauit. Puer magni profectus in ea arte obiit. Dignatio autem præcipua Romæ increuit (vt existimo) à M. Valerio Max. Messala, qui princeps tabulam picturæ prælij, quo Carthaginienses & Hieronem in Sicilia deuicerat, proposuit in latere Curiæ Hostiliæ, anno ab vrbe condita quadringentesimo nonagesimo. Fecit hoc quidem & L. Scipio, tabulámque victoriæ suæ Asiaticæ in Capitolio posuit. Idq́ue ægrè tulisse fratrem Africanum tradunt, iratum haud immeritò, quoniam filius eius in illo prælio captus fuerat. Non dissimilem offensionem & Aemiliani subiit L. Hostilius Mancinus, qui primus Carthaginem irruperat, situm eius expugnationésque depictas proponendo in foro, & ipse assistens populo spectanti singula enarrando: qua comitate proximis comitiis Consulatum adeptus est. Habuit & scena ludis Claudij Pulchri magnam admirationem picturæ, cùm ad tegularum similitudinem corui decepti imagine aduolarent. Tabulis autem externis autoritatem Romæ publicè fecit primus omnium L. Mummius, cui cognomen Achaici victoria dedit. Nanque cùm in præda vendenda rex Attalus VI.M. sestertiûm emisset Aristidis tabulam, Liberum patrem continentem pretium miratus, suspicatúsque aliquid in ea virtutis, quod ipse nesciret, reuocauit tabulam Attalo multùm querente, & in Cereris delubro posuit: quam primam arbitror picturam externam Romæ publicatam. Deinde video & in foro positas vulgò. Hinc enim ille Crassi oratoris lepos agentis sub veteribus, cum

testis

testis compellatus instaret : Dic ergo Crasse, qualem me reris ? Talem, inquit, ostendens in tabula pictum inficetissimè Gallum exerenrem linguam. In foro fuit & illa pastoris senis cum baculo, de qua Teutonorum legatus, interrogatus, quanti eum æstimaret, respondit, sibi donari nolle talem viuum verúmque. Sed præcipuam au toritatem fecit publicè tabulis Cæsar Dictator, Aiace & Medea ante Veneris Genitricis ædem dicatis. Post eum M. Agrippa vir rusticitati propior quàm deliciis. Extat certè eius oratio magnifica, & maximo ciuium digna de tabulis omnibus signísque publicandis: quod fieri satius fuisset, quàm in villarum exilia pelli. Verùm eadem illa toruitas tabulas duas Aiacis & Veneris mercata est à Cyzicenis H-S. x i i. M. In therma rum quoque calidissima parte marmoribus inclu serat paruas tabellas, paulò antè cùm reficerentur, sublatas. Super omnes Diuus Augustus in foro suo celeberrima in parte posuit tabulas duas, quæ belli pictam faciem habens & triumphum. Idem Castores ac Victoriam posuit, & quas dicemus sub artificum mentione in templo Cæsaris patris. Idem in curia quoque, quam in Comitio consecrabat, duas tabulas impressit parieti : Neмeam sedentem supra leonem palmigeram ipsam, adstante cum baculo sene, cuius supra caput tabula bigæ dependet. Nicias scripsit se inussisse: tali enim vsus est verbo. Alterius tabulæ admiratio est, puberem filium seni patri similem esse salua ætatis differentia, superuolante aquila draconem complexa. Philochares hoc suum opus esse testatus est. Immensa, vel vnam si quis tantùm hanc tabulam æstimet, potentia artis, cùm propter Philocharem ignobilissimos alioquin

quin Glaucionem filiúmque eius Aristippum, Senatus populúsque Romanus tot seculis spectet. Posuit & Tiberius Cæsar minimè comis Imperator, in templo ipsius Augusti, quas mox indicabimus.

Ratio pingendi, de pigmentis. *Cap. V.*

HActenus dictũ sit de dignitate artis morientis. Quibus coloribus singulis primi pinxissent, diximus, cùm de pigmentis traderemus in metallis. Qui monochromatea genera picturæ vocauerint, qui deinde, & quæ & quibus temporibus inuenerint, dicemus in mẽtione artificum, quoniam indicare naturas colorum, causa instituti operis prior est. Tandem se ars ipsa distinxit, & inuenit lumen atque vmbras, differentia colorum alterna vice sese excitante. Deinde adiectus est splendor alius hic quàm lumen: quem quia inter hoc & vmbram esset, appellauerunt tonon: commissuras verò colorum & transitus, armogen.

De coloribus natiuis & factitiis.
Cap. VI.

SVnt autem colores austeri aut floridi. Vtrunq; natura, aut mistura euenit. Floridi sunt, quos dominus pingenti præstat, minium, Armenium, cinnabaris, chrysocolla Indicum, purpurissum. Cæteri austeri. Ex omnibus alij nascuntur, alij fiunt. Nascuntur sinopis, rubrica, paratonium, melinum, Eretria, auripigmentum. Cæteri finguntur, primúmque quos in metallis diximus. Præterea è vilioribus ochra cerussa vsta, sandaracha, sandyx, Scyricum atramentum. Sinopis inuenta est primùm in Ponto: inde nomen à Synope vrbe. Nascitur & in Aegypto, Balearibus, Africa: sed optima in Lemno & in Cappadocia, effossa è speluncis.

luncis. Quæ ſaxis adhæſit, excellit: Glebis ſuus colos, extra maculoſus. Hácque vſi ſunt veteres ad ſplendorem. Species ſinopidis tres, rubra, & minus rubens, & inter has media, Pretium optimæ in libras XIII. denarij. Vſus ad penicillum, aut ſi lignum colorare libeat. Eius, quæ ex Africa venit, octoni aſſes: cicerculum appellāt. Quæ magis cæteris rubet, vtilior abacis. Idem pretium eius quæ preſſior vocatur, & eſt maximè fuſca. Vſus eius ad baſes abacorum. In medicina verò blandus, emplaſtríſque & malagmatis ſiue ſicca compoſitione eius, ſiue liquida facilis, contra hulcera in humore ſita, veluti oris, ſedis. Aluum ſiſtit infuſa: fœminarum profluuia, pota denarij pondere? Eadem aduſta ſiccat ſcabritias oculorum, è vino maximè: Rubricæ genus in ea voluere intelligi quidam ſecundæ autoritatis. Palmam enim Lemniæ dabant, minio proximam. Hæc eſt multum antiquis celebrata, cum inſula, in qua naſcitur. Nec niſi ſignata venundabatur: vnde & ſphragidem appellauere. Hac minium ſublinunt adulterántque. In medicina præclara res habetur. Epiphoras enim oculorum mitigat & dolores circunlita. Aegilopas manare prohibet. Sanguinem reiicientibus ex aceto datur bibenda. Bibitur & contra lienum renúmque vitia, & purgationes fœminarum. Item & contra venena, & ſerpentium ictus terreſtrium marinorúmque, omnibus ideo antidotis familiaris. Ex reliquis rubricæ generibus, fabris vtiliſſima Aegyptia & Africana, quoniam maximè ſorbentur. Picturis autem apta naſcitur & in ferrariis metallis. Ex ea fit ochra, exuſta rubrica in ollis nouis luto circunlitis. Quò magis arſit in caminis, hòc melior.

Omnis autem rubrica ſiccat, ideóque & emplaſtris conuenit, igni etiam ſacro. Sinopidis Ponticæ ſelibra, ſilis lucidi libris x. & melini Græcienſis duabus miſtis tritíſque vnà per dies x I I. leucophorum fit, hoc eſt, glutinum auri, cùm inducitur ligno. Paratonion nomen loci habet ex Aegypto: ſpumam maris eſſe dicunt ſolidatam cum limo: & ideo conchæ minutæ inueniuntur in eo. Fit & in Creta inſula atque Cyrenis. Adulteratur Romæ creta Cimolia decocta conſpiſſatáque. Pretium optimo in pondo * ſexdecim. E candidis coloribus pinguiſſimum, & tectoriis tenaciſſimum propter læuorem. Melinum candidum & ipſum eſt, optimum in Melo inſula. In Samo quoque naſcitur: ſed eo non vtuntur pictores propter nimiam pinguitudinem. Accubantes effodiunt ibi inter ſaxa venas ſcrutantes. In medicina eundem vſum habet, quem Eretria creta. Præterea linguam tactu ſiccat. Pilos detrahit & mitigat. Pretium in libras ſeſtertij ſinguli. Eſt & colos tertius è candidis ceruſſæ, cuius rationem in plumbi metallis diximus. Fuit & terra per ſe in Theodoti fundo inuenta Smyrnæ, qua veteres ad nauium picturas vtebantur. Nunc omnis ex plumbo & aceto fit, vt diximus. Vſta caſu reperta incendio Piræei, ceruſſa in orcis cremata. Hac primus vſus eſt Nicias ſuprà dictus. Optima nunc Aſiatica habetur, quæ & purpurea appellatur. Pretium eius in libras * æris quinque. Fit & Romæ cremato ſile marmoroſo & reſtincto aceto. Sine vſta non fiunt vmbræ. Eretria terræ ſuæ habet nomen. Hac Nicomachus & Paraſius vſi. Refrigerat emollítque. Explet vulnera, ſi coquatur, ad ſiccanda precipuè vtilis, & capitis doloribus, & ad deprehendenda pura.

* *Budæus, XVI. talentis. Vide ipſum lib. 3. de Aſſe.*

* *vetuſt. codices XVI. denarij.*

pura. Subesse enim intelligitur, si ex aqua illita non arescat. Sandaracham & ochram Iuba tradit in insula Rubri maris Topazo nasci: sed inde non peruehuntur ad nos. Sandaracha quomodo fieret, diximus. Fit & adulterina ex cerussa in fornace cocta. Colos esse debet flammeus. Pretium in libras asses quini. Hæc si torreatur, æqua parte rubrica admista sandycẽ facit. Quanquam animaduerto Virgilium existimasse herbam id esse, illo versu:

Sponte sua sandyx pascentes vestiet agnos.

Pretium in libras dimidium eius, quod sandarachæ. Nec sunt alij colores maioris ponderis. Inter factitios est & Scyricum, quo minium sublini diximus. Fit autem sinopide & sandyce mistis. Atramentum quoq; inter factitios erit, quanquam est & terra geminę originis. Aut enim salsuginis modo emanat, aut terra ipsa sulphurei coloris ad hoc probatur. Inuenti sunt pictores, qui è sepulcris carbones infectos effoderent. Sed importuna hęc omnia ac nouitia. Fit enim & fuligine pluribus modis, resina vel pice exustis. Propter quod officinas etiã ædificauere, fumum eum non emittẽtes. Laudatissimum eodem modo fit è tedis. Adulteratur fornacũ balinearúmque fuligine, quo ad volumina scribenda vtuntur. Sunt qui & vini fæcem siccatam excoquant: affirmántque, si ex bono vino fæx fuerit, Indici speciem id atramentum præbere. Polygnotus & Mycon celeberrimi pictores Athenis è vinaceis fecere, tryginon appellant. Apelles commentus est ex ebore combusto facere, quod elephantinum vocant. Apportatur & Indicum ex India, inexploratæ adhuc inuentionis mihi. Fit etiam apud infectores ex flore nigro, qui adhærescit

æreis cortinis. Fit & è tedis ligno combuſto, tritiſque in mortario carbonibus. Mira in hoc ſepiarum natura : ſed ex his non fit . Omne autem atramentum Sole perficitur, librarium gummi, tectorium glutino admiſto. Quod autem aceto liquefactum eſt, ægrè eluitur. E liquidis coloribus, quos à dominis dari diximus propter magnitudinem pretij, ante omnes eſt purpuriſſum è creta argentaria : cũ purpuris pariter tingitur, bibítque eum colorem celerius lanis. Præcipuum eſt primum, feruente aheno rudibus medicamentis inebriatum . Proximũ egeſto eo additа creta in ius idẽ . Et quoties id factum eſt, leuatur bonitas pro numero dilutiore ſanie. Quare Puteolanum potiùs laudatur, quàm Tyrium aut Gætulicum, vel Laconicum, vnde pretioſiſsimæ purpuræ. Cauſa eſt, quod hyſgino maximè inficitur, rubiámque cogitur ſorbere. Viliſsimum à Canuſio. Pretium huic à ſingulis denariis in libras ad triginta. Pingentes ſandyce ſublita mox ouo inducentes purpuriſſum fulgorem minij faciunt. Si purpuram facere malunt, cæruleum ſublinunt, mox purpuriſſum ex ouo inducũt. Ab hoc maxima autoritas Indico. Ex India venit, harundinum ſpumæ adhæreſcente limo, cùm teritur, nigrum : at in diluendo miſturam purpuræ cæruleíque mirabilem reddit. Alterum genus eius eſt in purpurariis officinis innatans cortinis : & eſt purpuræ ſpuma. Qui adulterant, vero Indico ſtercora columbina, aut cretam Selinuſiam, vel annulariam vltro inficiunt. Probatur carbone. Reddit enim, quod ſyncerum eſt, flammam excellentis purpuræ : & dum fumat, odorem maris olet. Ob id quidam è ſcopulis id colligi putant. Pretium Indico denarij viginti in libras. In medicina

dicina

dicina Indicum rigores & impetus, sedat, siccátque hulcera. Armenia mittit, quod eius nomine appellatur. Lapis est hic quoq; chrysocollæ modo infectus. Optimúmque est, quod maximè* viret, communicato colore cum cæruleo. Solebant libræ eius tricenis nummis taxari. Inuenta per Hispanias harena est, similem curam recipiens. Itaque ad denarios senos vilitas rediit. Distat à cæruleo candore modico, qui teneriorem hunc efficit colorem. Vsum in medicina ad pilos tantùm alendos habet, maximéque in palpebris. Sunt etiamnum nouitij duo colores è vilissimis, viride quod Appianum vocatur, & quod chrysocollam luteam mentitur, ceu parum multa sint mendacia eius. Fit & ex creta viridi æstimatum sestertiis in libras. Anulare quod vocant, candidum est, quo muliebres picturæ illuminantur. Fit & ipsum ex creta admistis vitreis gemmis, ex vulgi anulis, vnde & anulare dictum.

* *viride est*

Qui colores non inducantur, & quibus coloribus antiqui pinxerunt, & quando primùm gladiatorum pugnæ propositæ sunt.

Cap. VII.

EX omnibus coloribus cretulam amare, vdóque illini recusant, purpurissum, Indicum cæruleum, melinum, auripigmentum, Appianum, cerussa. Ceræ tinguntur iisdem his coloribus ad eas picturas, quæ inuruntur, alieno parietibus genere, sed classibus familiari, iam verò & onerariis nauibus: quoniam & pericula expingimus, ne quis miretur & rogos pingi. Iuuátque pugnaturos ad mortem, aut certè cędem, speciosè vehi. Qua cōtemplatione tot colorum tāta varietate subit antiquitatē mirari. Quatuor coloribus solis immortalia illa opera fecere, ex

albis melino, ex silaceis Attico, ex rubris sinopide Pontica, ex nigris atramento, Apelles, Echion, Melanthius, Nicomachus, clarissimi pictores, cùm tabulæ eorum singulæ oppidorum vænirent opibus. Nunc & purpuris in parietes migrantibus, & India conferente fluminum suorum limum, & draconum & elephantorum saniem, nulla nobilis pictura est. Omnia ergo meliora tunc fuere, cùm minor copia. Ita est, quoniam, vt suprà diximus, rerum non animi pretiis excubatur. Et nostræ ætatis insaniam ex pictura non omittam. Nero princeps iusserat colosseum se pingi centum viginti pedum in linteo, incognitum ad hoc tempus. Ea pictura cùm peracta esset in Lamianis hortis, accensa fulmine eum optima hortorum parte conflagrauit. Libertus eius cũ daret Antij munus gladiatorium publicas porticus inuestiuit pictura, vt constat, gladiatorum ministrorúmque omnium veris imaginibus redditis. Hic multis iam seculis summus animus in pictura. Pingi autem gladiatoria munera, atque in publico exponi cœpta à C. Terentio Lucano. Is auo suo à quo adoptatus fuerat: triginta paria in foro per triduum dedit, tabulámque pictam in nemore Dianæ posuit.

De ætate picturæ, operum & artificum indicatura, nobilitates, CCCV. Cap. VIII.

NVnc celebres in ea arte quàm maxima breuitate percurram: neque enim instituti operis est talis executio. Itaq; quosdam vel in transcursu, & in aliorum mentione obiter nominasse satis erit, exceptis operum claritatibus, quæ & ipsa conueniet attingi, siue extant, siue intercidêre. Nõ cõstat sibi in hac parte Græcorũ diligent

gẽtia, tã multas post Olympiadas celebrãdo pictores quã statuarios autores: primúmq; Olympiade nonagesima, cùm & Phidiam ipsum initio pictorem fuisse tradatur, clypeúmque Athenis ab eo pictum: præterea in confesso sit, octogesimatertia fuisse Panęum fratrem eius, qui clypeum intus pinxit, & in Aegide Mineruæ, quam fecerat Colotes Phidiæ discipulus, & in faciendo Ioue Olympio adiutor. Quid? quod in cõfesso perinde est, Bularchi pictoris tabulam, in qua erat Magnetum prælium, à Candaule rege Lydię Heraclidarum nouissimo, qui & Myrsilus vocitatus est, repensam auro? Tanta iam dignatio picturæ erat. Id circa ætatem Romuli acciderit necesse est: duo enim de vicesima Olympiade interiit Candaules: aut (vt quidam tradunt) eodem anno, quo Romulus, nisi fallor, manifesta iam tum claritate artis atque absolutione. Quod si recipi necesse est, simul apparet multò vetustiora principia esse, eósque qui monochromata pinxerint, (quorum ætas non traditur) aliquanto antè fuisse, Hygiænontem, Diniam, Charmam, & qui primus in pictura marem fœminámque discreuerit, Eumarum Atheniensem figuras omnes imitari ausum, quíque inuenta eius excoluerit, Cimonem Cleonæum. Hic catagrapha inuênit, hoc est, obliquas imagines, & variè formare vultus, respicientes suspicientésue & despicientes. Articulis etiam membra distinxit. Venas protulit, prætérque in veste & rugas & sinus inuenit. Panæus quidem frater Phidiæ, etiam prælium Atheniensium aduersus Persas apud Marathona factum pinxit. Adeò iam colorũ vsus percrebruerat, adeóque ars perfecta erat, vt in eo prælio iconicos duces pinxisse tradatur, Athe.

nienſium Milciadem, Callimachum, Cynegyrum: Barbarorum * Datim, Artaphernem.

* *Darium*

Primum picturæ certamen, & qui primi penicillo pinxerunt. *Cap. IX.*

QVinimo certamen picturæ etiam florente eo inſtitutũ eſt Corinthi ac Delphis: primúſque omnium certauit cum Timagora Chalcidenſe, ſuperatus ab eo Pythiis, quod & ipſius Timagoræ carmine vetuſto apparet, chronicorum errore non dubio. Alij quoque poſt hos clari fuere ante nonageſimam Olympiadem, ſicut Polygnotus Thaſius, qui primus mulieres lucida veſte pinxit, capita earum mitris verſicoloribus operuit, plurimúmque picturæ primus contulit. Siquidem inſtituit os adaperire, dẽtes oſtendere, vultum ab antiquo rigore variare. Huius eſt tabula in porticu Pompeij, quæ ante curiã eius fuerat: in qua dubitatur, aſcendentem cum clypeo pinxerit, an deſcendentem. Hic Delphis ædem pinxit: hic & Athenis porticum, quæ Pœcile vocatur, gratuitò, cùm partem eius Mycon mercede pingeret: vnde maior huic autoritas. Siquidem Amphictyones, quod eſt publicum Græciæ concilium, hoſpitia ei gratuita decreuere. Fuit & alius Mycon, qui minoris cognomine diſtinguitur: cuius filia Timarete & ipſa pinxit. Nonageſima autem Olympiade fuere Aglaophon, Cephiſſodorus, Phrylus, Euenor pater Paraſij & præceptor maximi pictoris, de quo ſuis annis dicemus: omnes iam illuſtres, non tamen, in quibus hærere expoſitio debeat, feſtinans ad lumina artis, in quibus primus refulſit Apollodorus Athenienſis nonageſimatertia Olympiade. Hic primus ſpecies exprimere inſtituit, primúſque gloriam penicillo iure contulit.

tulit. Eius eſt ſacerdos adorans, & Aiax fulmine incenſus, qui Pergami ſpectatur hodie: neque ante eum tabula vllius oſtéditur, quæ teneat oculos. Ab hoc artis fores apertas Zeuxis Heracleotes intrauit, Olympiadis nonageſimæquintę anno quarto, audentémque iam aliquid penicillum (de hoc enim adhuc loquimur) ad magnam gloriam perduxit, à quibuſdam falsò, in octogeſimanona Olympiade poſitus, cùm fuiſſe neceſſe eſt Demophilum Himeræum, & Neſeam Thaſium, quoniam vtrius eorũ diſcipulus fuerit, ambigitur. In eum Apollodorus ſuprà dictus verſus fecit, artem ipſis ablatam Zeuxin ferre ſecum. Opes quoque tantas inquiſiuit, vt in oſtentatione earum, Olympiæ aureis literis in palliorum teſſeris intextum nomen ſuum oſtentarit. Poſteà donare opera ſua inſtituit, quòd ea nullo ſatis digno pretio permutari poſſe diceret, ſicuti Alcmenam Agrigentinis, Pana Archelao. Fecit & Penelopen, in qua pinxiſſe mores videtur: & athletam. Adeóque ſibi in illo placuit, vt verſum ſubſcriberet celebrem ex eo, inuiſurum aliquem faciliùs, quàm imitaturum. Magnificus eſt Iupiter eius in throno, adſtantibus Diis: & Hercules infans dracones ſtrangulans, Alcmena matre coràm pauente & Amphitryone. Deprehenditur tamen Zeuxis grãdior in capitibus articulíſque: alioquin tantus diligentia, vt Agrigentinis facturus tabulam, quam in templo Iunonis Laciniæ publicè dicarent, inſpexerit virgines eorum nudas, & quinque elegerit, vt quod in quaque laudatiſſimum eſſet, pictura redderet. Pinxit & monochromata ex albo. Aequales eius & æmuli fuere Timanthes, Androcydes, Eupompus, Paraſius.

De auibus per picturam deceptis: & quid difficillimum in pictura. Cap. X.

DEſcendiſſe hic in certamen cum Zeuxide traditur. Et cùm ille detuliſſet vuas pictas tanto ſucceſſu, vt in ſcenam aues aduolarent. ipſe detuliſſe linteum * pictum, ita veritate repręſentata, vt Zeuxis alitum iudicio tumens, flagitaret tandem remoto linteo oſtendi picturam, atque intellecto errore concederet palmam ingenuo pudore, quoniam ipſe volucres fefelliſſet, Paraſius autem ſe artificem. Fertur & poſteà Zeuxis pinxiſſe puerum vuas ferentem, ad quas cùm * aduolaſſent aues, eadem ingenuitate proceſſit iratus operi, & dixit: vuas melius pinxi, quàm puerum. nam ſi & hoc conſummaſſem, * aues timere debuerant. Fecit & figlina opera quæ ſola in Ambracia relicta ſunt, cũ inde Muſas Fuluius Nobilior Romam trãsferret. Zeuxidis manu Romæ Helena eſt in Philippi porticibus: & in Concordię delubro Marſyas religatus. Paraſius Ephesi natus, & ipſe multa conſtituit. Primus ſymmetriam picturæ dedit, primus argutias vultus, elegantiam capilli, venuſtatem oris, confeſſione artificum in lineis extremis palmam adeptus. Hęc eſt in pictura ſumma ſubtilitas. Corpora enim pingere & media rerum, eſt quidem magni operis, ſed in quo multi gloriam tulerint. Extrema corporum facere, & deſinentis picturæ modum includere, rarum in ſucceſſu artis inuenitur. Ambire enim debet ſe extremitas ipſa, & ſic deſinere, vt promittat alia poſt ſe, oſtendátque etiã quæ occultat. Hanc ei gloriam conceſſere Antigonus & Xenocrates, qui de pictura ſcripſere, prædicantes quoque, non ſolùm confitentes. Alia multa graphidis veſtigia extant in tabulis ac

mem

** pictũ traditur*

** aduolaſſet auis*

** auis timere debuerat*

membranis eius, ex quibus proficere dicuntur artifices. Minor tamen videtur sibi comparatus in mediis corporibus exprimẽdis. Pinxit & Demon Atheniensium, argumento quoque ingenioso. Volebat nanque varium, iracundum, iniustum, inconstantem: eundem exorabilem, clementem misericordem, excelsum gloriosum, humilem, ferocem, fugacémque, & omnia pariter ostendere. Idem pinxit & Thesea, qui Romæ in Capitolio fuit: & Nauarchum thoracatum. Et in vna tabula quæ est Rhodi, Meleagrum, Herculem, Persea. Hæc ibi ter fulmine ambusta, neque obliterata, hoc ipso miraculum auget. Pinxit & Archigallum: quam picturam amauit Tiberius princeps: atque vt autor est Decius Eculeo, L x. sestertiis æstimatam, cubiculo suo inclusit. Pinxit & Cressam nutricem, infantémque in manibus eius: & Philiscum & Liberum patrem adstante Virtute: & pueros duos, in quibus spectatur securitas & ætatis simplicitas: item sacerdotem, adstante puero cum acerra & corona. Sunt & duę picturę eius nobilissimę, Hoplitides: alter in certamine ita decurrens, vt sudare videatur alter arma deponens, vt anhelare sentiatur. Laudãtur & Aeneas Castórque ac Pollux in eadem tabula: item Telephus, Achilles, Agamẽnon, Vlyxes. Fœcundus artifex, sed quo nemo insolentiùs & arrogantiùs sit vsus gloria artis. Nanque & cognomina vsurpauit, Abrodiætum se appellando, aliísque verbis principem artis, & eam ab se consummatam. Super omnia Apollinis se radice ortum: & Herculem, qui est Lyndi, talem à se pictum, qualem sæpe in quiete vidisset. Ergo magnis suffragiis superatus à Timanthe Sami in Aiace armorúmque iudicio, herois

nomine se molestè ferre dicebat, quòd iterũ ab indigno victus esset. Pinxit & minoribus tabellis libidines, eo genere petulantis ioci se reficiens. Nam Timâthi vel plurimum affuit ingenij. Eius enim est Iphigenia, oratorum laudibus celebrata, qua stante ad aras peritura, cùm mœstos pinxisset omnes, præcipuè patruum, cùm tristitiæ omnem imaginem consumpsisset, patris ipsius vultum velauit, quem dignè non poterat ostendere. Sunt & alia ingenij eius exemplaria, veluti Cyclops dormiens in paruula tabella: cuius & sic magnitudinem exprimere cupiens, pinxit iuxtà Satyros, thyrso pollicem eius metientes: atque in omnibus eius operibus intelligitur plus semper, quàm pingitur: & cùm ars summa sit, ingenium tamen vltra artem est. Pinxit & Heroa absolutissimi operis, artem ipsam complexus viros pingendi: quod opus nunc Romæ in templo Pacis est. Euxenidas hac ætate docuit Aristidem pręclarũ artificem, Eupompus Pamphilum Apellis præceptorem. Est Eupompi victor certamine gymnico palmam tenens. Ipsius autoritas tanta fuit, vt diuiserit picturam in genera tria, quæ ante eum duo fuere, Helladicum, & quod Asiaticum appellabant. Propter hunc qui erat Sicyonius, diuisio Helladico tria facta sunt, Ionicum, Sicyonium, Atticum. Pamphili pictura est cognatio, & prælium ad Phliuntem, & victoria Atheniensium: item Vlyxes in rate. Ipse Macedo natione, sed primus in pictura omnibus literis eruditus, præcipuè Arithmetice & Geometrice, sine quibus negabat artem perfici posse. Docuit neminem minoris * talento annis decem: quam mercedem & Apelles & Melanthius ei dedere. Et huius autoritate effectum est

** Budæus ex vetusto codic. legit, annuis talentis decẽ.*

Sicyo

Sicyone primum, deinde & in tota Græcia, vt pueri ingenui ante omnia diagraphicen, hoc est picturam in buxo docerentur, reciperetúrque ars ea in primum gradum liberalium. Semper quidem honos ei fuit, vt ingenui eam exercerent, mox vt honesti, perpetuo interdicto ne seruitia docerentur. Ideo neque in hac neque in toreutice, vllius qui seruierit, opera celebrantur. Clari etiam CVII. Olympiade extitere Echion & Therimachus. Echionis sunt nobiles picturæ, Liber pater, item Tragœdia & Comœdia, Semiramis ex ancilla adipiscens regnum, anus lampadas præferens, & noua nupta verecundia notabilis. Verùm omnes priùs genitos futuróſque posteà superauit Apelles, eousque Olympiade CXII. in pictura prouectus, vt plura solus propè, quàm cæteri omnes, contulerit, voluminibus etiam editis quę doctrinam eam continent. Præcipua eius in arte venustas fuit, cùm eadem ætate maximi pictores essent: quorũ opera cùm admiraretur, collaudatis omnibus, deesse iis vnam illam Venerem dicebat, quam Græci Charita vocant: cætera omnia contigisse, sed hac soli sibi neminem parem. Et aliam gloriam vsurpauit, cùm Protogenis opus immensi laboris ac curæ supra modum anxiè miraretur. Dixit enim, omnia sibi cum illo paria esse, aut illi meliora, sed vno se præstare, quòd manum ille de tabula nesciret tollere: memorabili præcepto, nocerè sæpe nimiam diligentiam. Fuit autem non minoris simplicitatis, quàm artis. Nam cedebat Amphioni de dispositione, Asclepiodoro de mensuris, hoc est, quanto quid à quo distare deberet. Scitum est, inter Protogenem & eum quod accidit. Ille Rhodi viuebat: quò cum Apęlles adnauiga

uigaſſet, auidus cognoſcendi opera eius, fama tantùm ſibi cogniti, continuò officinam petiit. Aberat ipſe, ſed tabulam magnæ amplitudinis in machina aptatam picturæ, anus vna cuſtodiebat. Hæc Protogenem foris eſſe reſpondit, interrogauítque, à quo quæſitum diceret. Ab hoc, inquit Apelles: arreptóque penicillo lineam ex colore duxit ſummæ tenuitatis per tabulam. Reuerſo Protogeni, quæ geſta erant, anus indicauit. Ferunt artificem protinus contemplatum ſubtilitatem, dixiſſe Apellem veniſſe: non enim cadere in alium tam abſolutum opus. Ipſúmq; alio colore tenuiorem lineam in illa ipſa duxiſſe, præcepiſſéque abeuntem, ſi rediſſet ille, oſtenderet, adiiceréţque hunc eſſe quem quæreret: atque ita euenit. Reuertitur enim Apelles, ſed vinci erubeſcēs, tertio colore lineas ſecuit, nullum relinquens amplius ſubtilitati locum. At Protogenes victum ſe confeſſus, in portum deuolauit, hoſpitem quærens. Placuítque, ſic eam tabulam poſteris tradi, omnium quidem, ſed artificum præcipuo miraculo. Conſumptam eam conſtat priore incendio domus Cæſaris in palatio, auidè antè à nobis ſpectatam, ſpatioſiore amplitudine nihil aliud continentem, quàm lineas viſum effugientes, inter egregia multorum opera inani ſimilem, & eo ipſo allicientem, omníque opere nobiliorem. Apelli fuit alioquin perpetua conſuetudo, nunquàm tam occupatam diem agendi, vt non lineam ducendo exerceret artem: quod ab eo in prouerbium venit. Idem perfecta opera proponebat in pergula tranſeuntibus, atque poſt ipſam tabulam latens, vitia quæ notarentur auſcultabat, vulgum diligentiorem iudicem, quàm ſe, præferens. Ferúntque à ſutore

repr

reprehensum,quòd in crepidis vna intus pauciores fecisset ansas eodem postero die superbo emendatione pristinæ admonitionis cauillante circa crus, indignatum prospexisse,denuntiantem,ne supra crepidam sutor iudicaret: quod & ipsum in prouerbium venit.Fuit enim & comitas illi, propter quam gratior Alexandro Magno erat, frequenter in officinam ventitanti: nam vt diximus,ab alio pingi se vetuit edicto. Sed & in officina imperitè multa differenti silentium comiter suadebat, rideri eum dicens à pueris qui colores tererent.Tantum erat autoritati iuris in regem alioquin iracundum:quanquam Alexander ei honorem clarissimo præbuit exemplo. Nanque cùm dilectam sibi ex pallacis suis præcipuè nomine Campaspen nudam pingi ob admirationem formæ ab Apelle iussisset, eúmque tum pari captum amore sensisset,dono eam dedit.Magnus animo,maior imperio sui, nec minor hoc facto,quàm victoria aliqua. Quippe se vicit,nec torum tantum suũ, sed etiam affectum donauit artifici:ne dilectæ quidem respectu motus, vt quæ modò regis fuisset, modò pictoris esset.Sunt qui Venerem Anadyomenen illo pictam exemplari putant. Apelles & in æmulis benignus, Protogeni dignationem primus Rhodi constituit. Sordebat ille suis,vt plerunque domestica: percontantíque quanti licitaretur opera effecta, paruum nescio quid dixerat:at ille quinquagenis talentis poposcit: famámque dispersit, se emere, vt pro suis venderet.Ea res concitauit Rhodios ad intelligendum artificem: nec nisi augentibus pretium,cessit.Imagines adeò similitudinis indiscretæ pinxit, vt incredibile dictu Apion Grammaticus scriptum reliquerit, quendam

dam

dam ex facie hominũ addiuinantem (quos Metoposcopos vocant) ex iis dixisse aut futurę mortis annos, aut præteritæ. Non fuerat ei gratia in comitatu Alexãdri cum Ptolemæo: quo regnante, Alexandriam vi tempestatis expulsus, subornato fraude æmulorum plano regio inuitatus, ad regis cœnam venit: indignantíque Ptolemæo, & vocatores suos ostendenti, vt diceret à quo eorũ inuitatus esset, arrepto carbone extincto è foculo, imaginem in pariete delineauit, agnoscente vultum plani rege ex inchoato protinus. Pinxit & Antigoni regis imaginem altero lumine orbam, primus excogitata ratione vitia condendi: obliquam nanque fecit, vt quod corpori deerat, picturæ potiùs deesse videretur: tantúmque eam partem è facie ostendit, quam totam poterat ostendere. Sunt inter opera eius & expirantium imagines. Quæ autem nobilissima sint, non est facile dictu. Venerem exeuntem è mari Diuus Augustus dicauit in delubro patris Cæsaris, quæ Anadyomene vocatur, versibus Græcis tali opere, dum laudatur, victo, sed illustrato. Huius inferiorem partem corruptam qui reficeret, non potuit reperiri. Verùm ipsa iniuria cessit in gloriam artificis. Consenuit hæc tabula carie: aliamq; pro ea Nero principatu substituit suo Dorothei manu. Apelles inchoauerat aliam Venerem Cois, superaturus etiã suam illam priorem. Inuidit mors peracta parte: nec qui succederet operi ad pręscripta lineamenta inuentus est. Pinxit & Alexandrum Magnum, fulmen tenentem in templo Ephesiæ Dianæ viginti talentis auri. Digiti eminere videntur, & fulmen extra tabulam esse. Sed legentes meminerint, omnia ea quatuor coloribus facta: manipretium eius tabulæ in nummo aureo

aureo mensura accepit, non numero. Pinxit & Megabyzi sacerdotis Dianæ Ephesiæ pompam: Clytum equo ad bellum festinantem, & ei galeam poscenti armigerum porrigentem. Alexandrum & Philippum quoties pinxerit, enumerare superuacuum est. Mirantur eius Abronem Samij, & Menandrum regem Cariæ Rhodij. Item Ancæum: Alexandriæ Gorgosthenem tragœdum: Romæ Castorem & Pollucem, cum Victoria & Alexandro Magno. Item belli imaginem, restrictis ad terga manibus, Alexãdro in curru triumphante. Quas vtrasque tabulas Diuus Augustus in fori sui partibus celeberrimis dicauerat simplicitate moderata. Diuus Claudius pluris existimauit, in vtrisq; excisa facie Alexandri Diui Augusti imaginem subdere. Eiusdem arbitrantur manu esse & in Antoniç templo Herculem auersum, vt (quod est difficillimum) faciem eius ostendat verius pictura, quàm promittat. Pinxit & heroa nudum: eáque pictura naturam ipsam prouocauit. Est & equus eius, siue fuit, pictus in certamine: quod iudicium ad mutas quadrupedes prouocauit ab hominibus. Nanque ambitu æmulos præualere sentiens, singulorum picturas inductis equis ostendit: Apellis tantùm equo adhinniuere: ídque posteà semper illius experimentum artis ostentatur. Fecit & Neoptolemum ex equo aduersus Persas, Archelaum cum vxore & filia, Antigonum thoracatum cum equo incedentem. Peritiores artis præferunt omnibus eius operibus eundem regem sedentem in equo: Dianam sacrificantium virginum choro mistam, quibus vicisse Homeri versus videtur idipsum describentis. Pinxit & quæ pingi non possunt, tonitrua, fulgetra, fulguráque: Bronten, Astrapen, Ceraunobol

nobol

nobolon appellant. Inuenta eius & cæteris profuere in arte. Vnum imitari nemo potuit, quòd absoluta opera atramento illinebat ita tenui, vt idipsum repercussu claritates colorum excitaret, custodirétque à puluere & sordibus, ad manum intuenti demum appareret. Sed & tum ratione magna, ne colorum claritas oculorum aciem offenderet, veluti per lapidem specularẽ intuentibus è longinquo: & eadem res nimis floridis coloribus austeritatem occultè daret. Aequalis eius fuit Aristides Thebanus: is omnium primus animum pinxit, & sensus omnes expressit, quos vocant Græci ethe: item perturbationes, durior paulo in coloribus. Huius pictura est, oppido capto ad matris morientis è vulnere mammam adrepens infans: intelligitúrq; sentire mater, & timere ne emortuo lacte sanguinem infans lambat. Quam tabulam Alexander Magnus transtulerat Pellam in patriam suam. Idem pinxit prælium cum Persis, centũ homines ea tabula complexus, pactúsq; in singulos mnas denas à tyranno Elatensium Mnasone. Pinxit & currẽtes quadrigas, & supplicantem penè cum voce: & venatores cum captura, & Leontionem pictorem, & Anapauomenen propter fratris amorem morientem. Item Liberum patrem & Ariadnen, spectatos Romę in æde Cereris: Tragœdum & puerum, in Apollinis: cuius tabulę gratia interiit pictoris inscitia, cui * tergendam eam mandauerat M. Iunius Prætor sub die ludorum Apollinarium. Spectata est & in æde Fidei in Capitolio imago senis cum lyra puerum docentis. Pinxit & ægrum sine fine laudatum. Qua in arte tantum valuit, vt Attalus rex vnam tabulam eius centum talentis emisse tradatur. Simul, vt dictum est, & Protoge-

** tegẽdam*

nes

nes floruit. Patria ei Caunus, gentis Rhodiis ſubiectæ. Summa eius paupertas initio, artíſque ſumma intentio, & ideo minor fertilitas. Quis eum docuerit, non putant conſtare. Quidam & naues pinxiſſe vſque ad annum quinquageſimum argumentum eſſe, quòd cum Athenis celeberrimo loco Mineruæ delubro propylæon pingeret, vbi fecit nobilem Paralum & Hemionida, quam quidam Nauſicaam vocant, adiecerit paruulas naues longas in iis, quæ pictores parerga appellant, vt appareret, à quibus initiis ad arcem oſtentationis opera ſua perueniſſent. Palmam habet tabularum eius Ialyſus qui eſt Romæ, dicatus in templo Pacis: quem cum pingeret, traditur madidis lupinis vixiſſe: quoniam ſimul famem ſuſtinerent & ſitim, ne ſenſus nimia dulcedine obſtrueret. Huic picturę quater colorem induxit ſubſidio iniuriæ & vetuſtatis, vt decedente ſuperiore inferior ſuccederet. Eſt in ea canis mirè factus, vt quem pariter caſus & ars pinxerit. Nõ iudicabat ſe exprimere in eo ſpumam anhelantis poſſe, cùm in reliqua omni parte (quod difficillimum erat) ſibi ipſe ſatisfeciſſet. Diſplicebat autem ars ipſa, nec minui poterat, & videbatur nimia, ac longius à veritate diſcedere, ſpumáque illa pingi non ex ore naſci anxio animi cruciatu, cùm in pictura verum eſſe, non veriſimile vellet: abſterſerat ſæpius mutaueràtque penicillum, nullo modo ſibi approbans. Poſtremò iratus arti, quòd intelligeretur, ſpongiam eam impegit inuiſo loco tabulæ, & illa repoſuit ablatos colores, qualiter cura optabat: fecítque in pictura fortuna naturam. Hoc exemplo ſimilis & Nealcem ſucceſſus in ſpuma equi ſimiliter ſpongia impacta ſecutus dicitur, cùm pingeret

popyzonta retinentem equum. Canem ita Protogenes monstrauit & fortuna. Propter hunc Ialysum, ne cremaret tabulas Demetrius rex, cùm ab ea parte sola posset Rhodum capere, non incendit: parcentémque picturæ fugit occasio victoriæ. Erat tunc Protogenes in suburbano hortulo suo, hoc est, Demetrij castris. Neque interpellatus pręliis inchoata opera intermisit omnino, sed accitus à rege interrogatúsque, qua fiducia extra muros ageret, respondit, scire se illi cum Rhodiis bellum esse, non cum artibus. Disposuit ergo rex in tutelam eius in stationes, gaudens quòd posset manus seruare, quibus iam pepercerat: & ne sæpius auocaret, vltro ad eum venit hostis: relictísque victoriæ suæ votis, inter arma & murorum ictus spectauit artificem. Sequitúrq; tabulam eius temporis hæc fama, quòd eam Protogenes sub gladio pinxerit. Satyrus hic est, quẽ Anapauomenon vocant, ne quid desit temporis eius securitati, tibias tenens. Fecit & Cydippen, Tlepolemon, Philiscum Tragœdiarũ scriptorem meditantem, & athletam, & Antigonum regem, & imaginem matris Aristotelis Philosophi: qui etiam suadebat, vt Alexandri Magni opera pingeret, propter æternitatem rerum. Impetus animi & quædam artis libido in hæc potiùs eum tulere. Nouissimè pinxit Alexãdrum, ac Pana. Fecit & signa ex ære, vt diximus. Eadem ætate fuit Asclepiodorus, quem in symmetria mirabatur Apelles. Huic Mnason tyrannus pro duodecim Diis dedit in singulos mnas trecenas: idémque Theomnesto in singulos heroas mnas centenas. His annumerari debet Nicomachus, Aristodemi filius ac discipulus. Pinxit hic raptum Proserpinæ: quę tabula fuit in Capitolio in

Miner

Mineruæ delubro ſupra ædiculam Iuuentutis. Et in eodē Capitolio alia, quam Plancus Imperator poſuerat, Victoria quadrigam in ſublime rapiens. Hic primus Vlyxi addidit pileum. Pinxit & Apollinem & Dianam, Deûmque matrem in leone ſedentem: item nobiles Bacchas arreptantibus Satyris: Scyllámque, quæ nunc eſt Romæ in templo Pacis. Nec fuit alius in ea arte velocior. Tradunt nanque conduxiſſe pingendum ab Ariſtrato Sicyoniorum tyranno, quod is faciebat Teleſti poëtæ, monumentum, præfinito die, intra quem perageretur, nec multò antè veniſſe, tyranno in pœnam accenſo: paucíſque diebus abſoluiſſe celeritate & arte mira. Diſcipulos habuit Ariſtidem fratrem, & Ariſtoclem filium, & Philoxenum Eretrium, cuius tabula nullis poſtferenda. Caſſandro regi picta, continuit Alexandri prælium cū Dario. Idem pinxit & laſciuiam, in qua tres Sileni comeſſantur. Hic celeritatem præceptoris ſecutus, breuiores etiamnum quaſdam picturæ vias & compendiarias inuênit. Annumeratur his & Nicophanes, elegans & concinnus, ita vt vetuſta opera pingeret propter æternitatem rerū, impetuoſi animi, & cui pauci comparentur. Cothurnus ei & grauitas artis. Multum à Zeuxide & Apelle abeſt Apellis diſcipulus Perſeus, ad quem de hac arte ſcripſit, qui huius fuit ætatis. Ariſtidis Thebani diſcipuli fuerūt & filij, Niceros, & Ariſtippus, cuius eſt Satyrus cum ſcypho coronatus. Diſcipuli eius fuerunt Antorides & Euphranor, de quibus mox dicemus. Nanque ſubtexi par eſt minoris picturæ celebres in penicillo, è quibus fuit Pyreicus arte paucis poſtferendus: propoſito neſcio an deſtruxerit ſe, quoniam humilia quidem ſecutus, humilitatis ta-

men summam adeptus est gloriam. Tonstrinas sutrináſque pinxit, & aſellos & opſonia ac ſimilia, ob hoc cognominat⁹ Rhyparographos, in iis conſummatæ voluptatis. Quippe eæ pluris væniere, quàm maximæ multorum. E diuerſo meniere, inquit Varro, omnia operiebat Serapionis tabula ſub veteribus. Hic ſcenas optimè pinxit, ſed hominé pingere non potuit. Contrà Dyoniſius nihil aliud, quàm homines pinxit, ob id Anthropographus cognominatus. Parua & Callicles fecit: item Calaces comicis tabellis: vtraque Antiphilus. Nam & Heſionam nobilem pinxit, & Alexandrum ac Philippum cum Minerua, qui ſunt in ſchola in Octauiæ porticibus: & in Philippi Liberum patrem, Alexandrum puerum, Hippolytum tauro emiſſo expaueſcentem: in Pompeia verò Cadmum & Europen. Idem iocoſo nomine Gryllum ridiculi habitus pinxit. Vnde hoc genus picturæ grylli vocantur. Ipſe in Aegypto natus didicit à Cteſidemo. Decet non ſileri & Ardeatis templi pictorem, præſertim ciuitate donatum ibi & carmine, quod eſt in ipſa pictura his verſibus.

Dignis digna loca picturis condecorauit,
Reginæ Iunonis ſupremæ coniugis templum,
Marcus Ludius Elotas Aetolia oriundus,
Quē nunc & pòſt ſemper ob artē hanc Ardea laudat.

Ea ſunt ſcripta antiquis literis Latinis: nō fraudando & Ludio Diui Augusti ætate, qui primus inſtituit amœniſſimam parietū picturam, villas, & porticus, ac topiaria opera, lucos, nemora, colles, piſcinas, euripos, amnes, litora, qualia quis optarat, varias ibi obambulantiū ſpecies, aut nauigantium, terráq; villas adeuntium aſellis aut vehiculis. Iam piſcantes aucupantéſque, aut venant

nantes, aut etiam vindemiantes. Sunt in eius exemplaribus nobiles paluſtri acceſſu villæ ſuccollantium ſpecie mulieres labentes trepidæque feruntur: plurimæ prætereà tales argutiæ, facetiſſimi ſales. Idémque ſubdialibus maritimas vrbes pingere inſtituit, blandiſſimo aſpectu minimóque impendio. Sed nulla gloria artificum eſt, niſi eorum qui tabulas pinxere: eóque venerabilior apparet antiquitas. Non enim parietes excolebant dominis tantum, nec domos vno in loco manſuras, quæ ex incendiis rapi non poſſent. Caſula Protogenes contentus erat in hortulo ſuo. Nulla in Apellis tectoriis pictura erat. Nondum libebat parietes totos pingere. Omnis eorum ars vrbibus excubabat: pictórque res communis terrarum erat. Fuit & Arellius Romæ celeber, paulò antè Diuum Auguſtum, niſi flagitio inſigni corrupiſſet artem, ſemper alicuius fœminæ amore flagrans, & ob id Deas pingens, ſed dilectarum imagine. Itaque in pictura eius ſcorta numerabantur. Fuit & nuper grauis ac ſeuerus, idémque floridus, humilis rei pictor Amulius. Huius erat Minerua, ſpectantem aſpectans, quacunque aſpiceretur. Paucis diei horis pingebat, id quoque cum grauitate, quòd ſemper togatus, quanquam in machinis. Carcer eius artis domus aurea fuit: & ideo nõ extant exempla alia magnopere. Poſt eum fuere in autoritate Cornelius Pinus & Actius Priſcus, qui Honoris & virtutis ædes Imperatori Veſpaſiano Auguſto reſtituenti pinxerunt: ſed Priſcus antiquis ſimilior.

De auium cantu compeſcendo, & quis encauſto & penicillo primus lacunaria & cameras pinxerit, ſparſimque pretia mirabilia picturarum.

Cap. XI.

NOn est omittenda in picturæ mentione celebris circa Lepidum fabula. Siquidem in Triumuiratu quodam loco deductus à magistratibus in nemorosum hospitium, minaciter cum iis postero die expostulauit, somnum adeptum sibi volucrum concentu. At illi draconem in longissima membrana depictum circundedere loco: eóque terrore aues tum siluisse narratur, & posteà cognitum est ita posse compesci. Ceris pingere, ac picturam inurere quis primus excogitauerit, non constat. Quidam Aristidis inuentum putant, posteà consummatum à Praxitele. Sed aliquanto vetustiores encausticæ picturæ extitere, vt Polygnoti & Nicanoris & Arcesilai Pariorum. Lysippus quoque Æginæ picturæ suæ inscripsit ἐνέκαυσεν: quod profecto non fecisset, nisi encaustica inuenta. Pamphilus quoque Apellis præceptor non pinxisse tantùm encaustica, sed etiam docuisse traditur Pausiam Sicyonium primum in hoc genere nobilem. Brietis filius hic fuit, eiusdémque primò discipulus. Pinxit & ipse penicillo parietes Thespiis, cùm reficerentur, quondam à Polygnoto picti, multúmque comparatione superatus existimabatur, quoniam non suo genere certasset. Idem & lacunaria primus pingere instituit: nec cameras ante eum taliter adornari mos fuit. Paruas pingebat tabellas, maximéque pueros. Hoc æmuli eum interpretabantur facere, quoniam tarda picturæ ratio esset illa. Quamobrem arti * daturus & celeritatis famam, absoluit vno die tabellam, quæ vocata est hemeresios, puero picto. Amauit in iuuenta Glyceram municipem suam, inuentricem coronarum, certandóque imitatione eius, ad nume

* additurus.

numerosissimam florum varietatem perduxit artem illam. Postremò pinxit illam sedentem cum corona, quæ è nobilissimis eius tabula appellata est stephanoplocos, ab aliis stephanopolis, quoniam Glycera venditando coronas sustentauerat paupertatem. Huius tabulæ exemplar, quod apographon vocant, L. Lucullus duobus talentis emit à Dionysio Athenis. Pausias autem fecit & grandes tabulas, sicut spectatam in Pompeij porticibus boum immolationem. Eam enim picturam primus inuenit: quam posteà imitati sunt multi, æquauit nemo. Ante omnia cùm longitudinem bouis ostendere vellet, aduersum eum pinxit, non transuersum: vnde & abundè intelligitur amplitudo. Dein cùm omnes, quæ volunt eminentia videri, candicantia faciant, colorémque condiant nigro: hic totum bouem atri coloris fecit, vmbræque corpus ex ipsa dedit, magna prorsus arte in æquo extantia ostendens, & in confracto solida omnia. Sicyone & hic vitam egit, diúque fuit illa patria picturæ. Tabulas * inde è publico omnes propter æs alienum ciuitatis addictas, Scauri Aedilitas Romam transtulit. Post eum eminuit longè ante omnes Euphranor Isthmius, Olympia de centesima quarta, idé qui inter fictores dictus est à nobis. Fecit & colossos & marmora, ac scyphos scalpsit: docilis ac laboriosus ante omnes, & in quocunq; genere excellens ac sibi æqualis. Hic primus videtur expressisse dignitates heroũ, & vsurpasse symmetriam. Sed fuit vniuersitate corporum exilior, capitibus articulísq; grãdior. Volumina quoq; composuit de symmetria & coloribus. Opera eius sunt, equestre prælium, duodecim Dij: Theseus, in quo dixit, eundem apud

* enim

Parasium rosa pastum esse, suum verò carne. Nobiles eius tabulæ Ephesi, Vlyxes simulata vesania bouem cum equo iungens, & palliati cogitantes, dux gladium condens. Eodem tempore fuit & Cydias, cuius tabulam Argonautas H-s-CXLIIII. Hortensius Orator mercatus est, eíque ædem fecit in Tusculano suo. Euphranoris autem discipulus fuit Antidotus. Huius est clypeo dimicans Athenis, & luctator, tibicénque inter pauca laudatus. Ipse diligentior, quàm numerosior, & in coloribus seuerus, maximè inclaruit discipulo Nicia Atheniensi, qui diligentissimè mulieres pinxit. Lumen & vmbras custodiuit, atque vt eminerent è tabulis picturæ, maximè curauit. Opera eius, Nemea aduecta ex Asia Romam à Syllano, quam in Curia diximus positam: item Liber pater in æde Concordiæ: Hyacinthus, quem Cæsar Augustus delectatus eo secum deportauit Alexandria capta: & ob id Tiberius Cæsar in templo eius dicauit hanc tabulam: & Diana. Ephesi verò est Megabyzi sacerdotis Ephesiæ Dianæ sepulcrum: Athenis Necromantia Homeri. Hanc vendere noluit Attalo regi talentis sexaginta, potiúsque patriæ suæ donauit, abundans opibus. Fecit & grandes picturas, in quibus sunt Calypso & Io, & Andromeda: Alexander quoque in Pompeij porticibus præcellens, & Calypso sedens. Huic quidem adscribuntur quadrupedes. Prosperrimè canes expressit. Hic est Nicias, de quo dicebat Praxiteles interrogatus quæ maximè opera sua probaret in marmoribus, quibus Nicias manum admouisset: tantum circunlitioni eius tribuebat. Non satis discernitur, alium eodem nomine, an hunc eundem quidam faciant Olympiade cẽtesima duodecima

decima. Niciæ comparatur, & aliquando præfertur Athenion Maronites Glaucionis Corinthij discipulus, & austerior colore, & in austeritate iucundior, vt in ipsa pictura eruditio eluceat. Pinxit in templo Eleusine Phylarchum, Athenis frequentiam, quam vocauere polygynæcon. Item Achillem virginis habitu occultatum Vlyxe deprehendente. Et in vna tabula, quáque maximè inclaruit, agasonem cum equo. Quòd nisi in iuuenta obiisset, nemo ei compararetur. Est nomen & Heraclidi Macedoni. Initio naues pinxit: captóque rege Perseo Athenas commigrauit, vbi eodem tempore erat Metrodorus pictor, idémque philosophus, magnæ in vtraque scientia autoritatis. Itaque cùm L. Paulus deuicto Perseo petisset ab Atheniensibus, vt sibi quàm probatissimum philosophum mitterent ad erudiendos liberos, itémque pictorem ad triumphum excolendum, Athenienses Metrodorum elegerunt, professi eundem in vtroque desiderio præstantissimum: quod ita quoque Paulus iudicauit. Timomachus Byzantius Cæsaris Dictatoris ætate Aiacem ei pinxit & Medeam, ab eo in Veneris Genitricis ædes positas, octoginta talentis venundatas. Talentum Atticum * $\overline{\text{XVI}}$ taxat M. Varro. Timomachi æquè laudantur Orestes, Iphigenia in Tauris, Lecythion agilitatis exercitator, cognatio nobilium: palliati, quos dicturos pinxit, alterum stantem, alterum sedentem. Præcipuè tamen ars ei fauisse in Gorgone visa est. Pausiæ filius & discipulus Aristolaus è seuerissimis pictoribus fuit: cuius sunt Epaminondas, Pericles, Medea, Virtus, Theseus: imago Atticæ plebis, boum immolatio. Sunt quibus & Mechopa-

** Aliás $\overline{\text{XVI}}$. hoc est, denariûm sex millib. quã lectionẽ agnoscit & Budæus 4. de Asse.*

nes eiusdem Pausiæ discipulus placeat diligentia, quam intelligant soli artifices, aliâs durus in coloribus, sed & multus. Nam Socrates iure omnibus placet. Taléſque sunt eius picturæ, cum Aesculapio filiæ Hygia, Aegle, Panacea, Iaso, & piger qui appellatur Ocnos spartum torquens, quod asellus arrodit. Hactenus indicatis in genere vtroque proceribus, non silebuntur & primis proximi. Aristoclides, qui pinxit ædem Apollinis Delphis. Antiphilus puero ignem conflante laudatur, ac pulchra aliâs domo splendescente, ipsiúsque pueri ore: item lanificio, in quo properant omnium mulierum pensa: Ptolemæo venante. Sed & nobilissimo Satyro cum pelle pantherina, quem Aposcoponta appellant. Aristophon Ancæo vulnerato ab apro cum socia doloris Astypale: numerosáq; tabula, in qua sunt Priamus, Helena, Credulitas, Vlyxes, Deiphobus, Dolon. Androbius pinxit Scyllin ancoras Persicæ classis præcidentem: Artemon Danaen, mirantibus eam prædonibus: reginam Stratonicen, Herculem & Deianiram. Nobilissimas autem, quæ sunt in porticibus Octauiæ, operibus, Herculem ab Oëta mõte Doridos exuta mortalitate consensu Deorum in cælum euntem, Laomedontis circa Herculem & Neptunum historiam. Alcimachus Dioxippum, qui pancratio Olympiæ citra pulueris iactum (quod vocant aconiti) vicit: Cœnus stemmata. Ctesilochus Apellis discipulus petulanti pictura innotuit, Ioue Liberum parturiente depicto mitrato, & muliebriter ingemiscente inter obstetricia Dearum: Cleon Admeto: Ctesidemus Oëchaliæ expugnatione & Laodamia: Clesides reginæ Stratonices iniuria. Nullo enim honore exceptus ab ea, pinxit volutantem

tantem cum piſcatore, quem reginam amare ſermo erat. Eámque tabulam in portu Epheſi propoſuit: ipſe velis raptus eſt. Regina tolli vetuit, vtriuſque ſimilitudine mirè expreſſa. Craterus comœdos Athenis in Pompeo pinxit: Eutychides bigam: regit Victoria. Eudorus ſcena ſpectatur: idem & ex ære ſigna fecit. Iphis Neptuno & Victoria. Abron Amicitiam & Concordiam pinxit, & Deorum ſimulacra. Leontiſcus Aratum victorem cum trophæo, pſaltriam. Leon Sappho. Nicearchus Venerem inter Gratias & Cupidines: Herculem triſtem inſaniæ pœnitentia. Nealces Venerem, ingenioſus & ſolers in arte. Siquidem cùm prælium nauale Aegyptiorum & Perſarum pinxiſſet, quod in Nilo, cuius aqua eſt mari ſimilis, factum volebat intelligi, argumento declarauit, quod arte non poterat. Aſellum enim in litore bibentem pinxit, & crocodilum inſidiantem ei. Oenias Syngenicon. Philiſcus officinam pictoris, ignem conflante puero. Phalerion Scyllam: Simonides Agatarchum & Mnemoſynen. Simus iuuenem requieſcentem in officina fullonis, Quinquatrus celebrantem: idémque Nemeſin egregiam. Theodorus verò emungentem: idem ab Oreſte matrem & Aegiſthum interfici: bellúmque Iliacum pluribus tabulis, quod eſt Romæ in Philippi porticibus: & Caſſandram, quæ eſt in Concordiæ delubro: Leontium Epicuri cogitantem: Demetrium regem. Theon Oreſtis inſaniam, Thamyram citharœdum. Tauriſcus Diſcobolum, Clytæmneſtram, Paniſcum, Polynicem regnum repetentem, & Capanea. Non omittetur inter hos inſigne exemplum. Nanq; Erigonus tritor colorum Nealcę pictoris in tantum ipſe profecit, vt celebrem etiam

diſcipulum reliquerit Paſiam, fratrem Aeginetæ fictoris. Illud verò perquàm rarum ac memoria dignum, etiam ſuprema opera artificum imperfectáſque tabulas, ſicut Irin Ariſtidis, Tyndaridas Nicomachi, Medeam Timomachi, & quam diximus Venerem Apellis, in maiori admiratione eſſe quàm perfecta. Quippe in iis lineamenta reliqua, ipſæque cogitationes artificum ſpectantur: atque in lenocinio commendationis dolor eſt: manus, cùm id agerent, extinctæ deſiderantur. Sunt etiamnum non ignobiles quidem, in tranſcurſu tamen dicendi, Ariſtonides, Anaxander, Ariſtobulus Syrus, Arceſilas Tiſicratis filius, Corybas Nicomachi diſcipulus, Carmanides Euphranoris, Dionyſodorus Colophonius, Diogenes qui cum Demetrio rege vixit, Euthymedes, Heraclides Macedo, Mydon Soleus Pyromachi ſtatuarij diſcipulus, Mnaſitheus Sicyonius, Mnatiſimus Ariſtonidis filius & diſcipulus, Neſſus Abronis filius, Polemon Alexandrinus, Theodorus Samius, & Stadius Nicoſthenis diſcipuli, Xenon Neoclis diſcipulus Sicyonius. Pinxere & mulieres, Timarete Niconis filia Dianam in tabula, quæ Epheſi eſt antiquiſſimæ picturæ: Irene Cratini pictoris filia & diſcipula puellam quæ eſt Eleuſine: Calypſo ſenem & præſtigiatorem Theodorum: Alciſthene ſaltatorem: Ariſtarete Nearchi filia, & diſcipula Aeſculapium. Lala Cyzicena perpetua virgo Marci Varronis iuuenta Romæ & penicillo pinxit, & ceſtro in ebore, imagines mulierum maximè, & Neapolitanum in grandi tabula: ſuam quoque imaginem ad ſpeculum. Nec vllius velocior in pictura manus fuit: artis verò tantum, vt multum manipretio antecederet, celeberrimos eadem

ætate

ætate imaginum pictores Sopylũ & Dionysium, quorum tabulæ pinacothecas implent. Pinxit & quædam Olympias: de qua hoc solum memoratur, discipulum eius fuisse Autobulum. Encausto pingendi duo fuisse antiquitus genera constat, cera, & in ebore cestro, id est, viriculo, donec classes pingi cœpere. Hoc tertium accessit, resolutis igni ceris penicillo vtendi, quæ pictura in nauibus nec sole nec sale ventísque corrumpitur. Pingunt & vestes in Aegypto inter pauca mirabili * genere, candida vel postquàm attriuere illinentes non coloribus, sed colorem sorbentibus medicamentis. Hoc cùm fecere, non apparet in velis: sed in cortinam pigmenti feruentis mersa, post momentum extrahuntur picta. Mirúmque, cùm sit vnus in cortina colos, ex illo alius atque alius fit in veste, accipientis medicamenti qualitate mutatus. Nec posteà ablui potest: ita cortina non dubiè confusura colores si pictos acciperet, digerit eos ex vino, pingítque dum coquit. Et adustæ vestes firmiores fiunt, quàm si non vterentur.

*genere. Candida vela postq.

Plastices primi inuentores, de simulacris, de vasis fictilibus, & pretio eorum. Cap. XII.

DE pictura satis supérque: contexuisse his & plasticen conueniat. Eiusdem opere terrę fingere ex argilla similitudines, Dibutades Sicyonius figulus primus inuenit Corinthi filiæ opera: quæ capta amore iuuenis, illo abeunte peregre, vmbram ex facie eius ad lucernam in pariete lineis circunscripsit: quibus pater eius impressa argilla typum fecit, & cum cæteris fictilibus induratum igni proposuit: eúmque seruatum in nympheo, donec Corinthum Mummius euerteret, tradunt. Sunt, qui in Samo primos omnium plasti

plaſticen inueniſſe Rhœcum & Theodorum tradant, multo ante Battiadas Corintho pulſos. Demaratum verò ex eadem vrbe profugum, qui in Hetruria Tarquinium Priſcum regem populi Romani genuit, comitatos fictores Euchira & Eugrammum: ab iis Italiæ traditam plaſticen. Dibutadis inuentum eſt, rubricam addere, aut ex rubrica cretam fingere. Primúſque perſonas tegularum extremis imbricibus impoſuit, quæ inter initia protypa vocauit. Poſteà idem ectypa fecit. Hinc & faſtigia templorum orta, propter hunc plaſtæ appellati. Hominis autem imaginem gypſo è facie ipſa primus omnium expreſſit, ceráq; in eam formam gypſi infuſa emendare inſtituit Lyſiſtratus Sicyonicus frater Lyſippi, de quo diximus. Hic & ſimilitudinem reddere inſtituit: ante eum quàm pulcherrimas facere ſtudebant. Idem & de ſignis effigiem exprimere inuenit. Creuítque res in tantum, vt nulla ſigna ſtatuæúe ſine argilla fierent. Quo apparet antiquiorem hanc fuiſſe ſcientiam, quàm fundendi æris. Plaſtæ laudatiſſimi fuere Damophilus & Gorgaſus, iidémque pictores: qui Cereris ædem Romæ ad Circum maximum vtroque genere artis ſuæ excoluerunt, verſibus inſcriptis Græcè, quibus ſignificarunt, à dextra opera Damophili eſſe, à parte læua Gorgaſi. Ante hanc ædem Thuſcanica omnia in ædibus fuiſſe, autor eſt M. Varro. Ex hac, cùm reficeretur, cruſtas parietum exciſas tabulis marginatis incluſas eſſe: Item ſigna ex faſtigiis diſperſa. Fecit & Chalcoſthenes cruda opera Athenis, qui locus ab officina eius Ceramicos appellatur. M. Varro tradit ſibi cognitum, Romæ Poſim nomine, à quo factas Romæ vuas, item piſces, ita vt non ſit aſpectu diſcernere

à veris.

à veris. Idem magnificat Arcesilaum L. Luculli familiarem, cuius proplasmata pluris vænire solita artificibus ipsis, quàm aliorum opera. Ab hoc factam Venerem Genitricem in foro Cæsaris, & priusquàm absolueretur, festinatione dedicandi positam. Deinde eidem à Lucullo H-s. LX signum Felicitatis locatum, cui mors vtriusque inuiderit. Octauio equiti Romano cratera facere volenti, exemplar è gypso factum talento. Laudat & Pasitelem, qui plasticen matrem statuariæ scalpturæque & cælaturæ esse dixit, & cum esset in omnibus his summus, nihil vnquam fecit, antequàm finxit. Præterea elaboratam hanc artem Italiæ, & maximè Hetruriæ: Turianúmque à Fregellis accitum, cui locaret Tarquinius Priscus effigiem Iouis in Capitolio dicandam. Fictilem eum fuisse, & ideo miniari solitum: fictiles in fastigio templi eius quadrigas, de quibus sæpe diximus. Ab hoc eodem factum Herculem, qui hodiéque materiæ nomen in vrbe retinet. Hæ enim tum effigies Deûm erant laudatissimæ. Nec pœnitet nos illorum, qui tales coluere. Aurum enim & argentum ne Diis quidem conficiebant. Durant etiam nunc plerisque in locis talia simulacra. Fastigia quidem templorum etiam in vrbe crebra & municipiis mira cælatura, & arte æuíque firmitate certiora auro, certè innocentiora. In sacris quidem etiam inter has opes hodie non murrhinis crystallinísue, sed fictilibus prolibatur sympuuiis: inenarrabili terræ benignitate, si quis singula æstimet, etiam vt omittantur in frugum, vini, pomorum, herbarum, fruticum, medicamentorum, metallorum generibus, beneficia eius, quæque adhuc diximus, vel quæ assiduitate satiãt figlinarũ

opera

opera imbricibus, tubulis, tegulísque ad balineas hamatis, vel ad tecta coctilibus laterculis frontatísque, aut quæ rota fiunt, etiam fictilibus doliis ad vina excogitatis, & ad aquas. Propter quæ Numa rex septimum collegium figulorum instituit. Quin & defunctos sese multi fictilibus doliis condi maluere, sicut M. Varro, Pythagorico modo in myrti & oleæ atque populi nigræ foliis. Maior quoque pars hominum terrenis vtitur vasis. Samia etiamnum in esculentis laudantur. Retinet hanc nobilitatem & Aretium in Italia: & calicum tantum Surrentum, Asta, Pollentia: in Hispania Saguntum, in Asia Pergamum. Habent & Tralleis opera sua, & Mutina in Italia: quoniam & sic gentes nobilitantur. Hæc quoque per maria terrásque vltro citróque portantur, insignibus rotæ officinis Erythris. Hodiéque in templo ostenduntur amphoræ duæ propter tenuitatem consecratæ, discipuli magistríque certamine, vter tenuiorem humum duceret. Cois laus maxima, Hadrianis firmitas, nonnullis circa hoc seueritatis quoque exemplis. Q. Coponium inuenimus ambitus damnatum, quia vini amphoram dedisset dono ei cuius suffragij latio erat. Atque vt luxu quoque aliqua contingat autoritas figlinis, tripatinum, inquit Fenestella, appellabatur summa cœnarum lautitia. Vna erat murænarum, altera luporum, tertia myxonis piscis, inclinatis iam scilicet moribus, vt tamen eos præferre Græciæ etiam Philosophis possimus. Siquidem in Aristotelis hæredum auctione LX. patinas vænisse traditur. Nam nos cùm vnam Aesopi tragœdiarum histrionis in natura auium diceremus * sestertiis C. stetisse, non dubito indignatos legentes. At Hercules, Vitellius in principatu

*Suprà li. 10. cap. 51. hâc Aesopi patinä DC. taxat sestertijs. Vnde & hic DC. legendum videtur, non C.

cipatu suo * c c. sestertiis condidit patinam, cui faciédæ fornax in campis exædificata erat: quoniam eò peruenit luxuria, vt etiam fictilia pluris constent, quàm murrhina. Propter hanc Mutianus altero Consulatu suo * in conquisitione exprobrauit patinarum paludes Vitellij memoriæ, non illa fœdiore, cuius veneno Asprenati reo Cassius Seuerus accusator obiiciebat interisse c x x x. conuiuas. Nobilitantur iis oppida quoque, vt Rhegium, & Cumæ. Samia testa Matris Deûm sacerdotes, qui Galli vocantur, virilitatem amputant, nec aliter citra perniciem, si M. Cælio credamus, qui linguam sic amputandam obiecit graui probro, tanquam & ipse iam tunc eidem Vitellio malediceret. Quid non excogitauit ars? fractis etiam testis vtendo sic, vt firmius durent tusis calce addita, quæ vocant Signina. Quo genere etiam pauimenta excogitauit.

Decies sestertiûm, hic legit Budæus, ex vetusto quodã codice. Vide ipsum lib. 4. de Asse.

*in concione.

Terræ varietates, & de puluere Puteolano, & aliis terræ generibus, quæ in lapidem vertuntur.

Cap. XIII.

VErùm & ipsius terræ sunt alia segmenta. Quis enim satis miretur, pessimam eius partem, ideóq; puluerem appellatum in Puteolanis collibus, opponi maris fluctibus, mersúmq; protinus fieri lapidem vnum inexpugnabilem vndis, & fortiorem quotidie, vtique si Cumano misceatur cęmento. Eadem est terrę natura & in Cyzicena regiône: sed ibi non puluis, verùm ipsa terra qualibet magnitudine excisa & demersa in mare lapidea extrahitur. Hoc idem circa Cassandriam produnt fieri: & in fonte Gnidio dulci intra octo menses terram lapidescere. Ab Oropo quidem Aulidem vsque quicquid terræ attingi-

tur mari, mutatur in saxa. Non multum à puluere Puteolano distat è Nilo harena tenuissima sui parte, nō ad sustinéda maria fluctúsq; frãgédos, sed ad debellanda corpora palæstræ studiis. Inde certè Patrobio, Neronis principis liberto, aduehebatur. Quin & Leonnato & Cratero an Meleagro Alexãdri Magni ducibus sabulum hoc portari cum reliquis militaribus commerciis reperio. Plura de hac parte non sum dicturus, non Hercules magis, quàm de terræ vsu in ceromatis, quibus exercendo iuuentus nostra corpora, vires animorum perdidit.

De parietibus formaceis, & lateritiis, & eorum ratione. Cap. XIIII.

QVid? non in Africa Hispaniáque ex terra parietes, quos appellãt formaceos, quoniam in forma circundatis vtrinq; duabus tabulis inferciuntur veriùs, quàm instruuntur, æuis durant, incorrupti imbribus, ventis, ignibus, omníque cæmento firmiores? Spectat etiam nunc speculas Annibalis Hispania, terrenásque turres iugis montium impositas. Hinc & cęspitum natura, castrorum vallis accommodata, contra fluminum impetus aggeribus. Illini quidem crates parietum luto, & lateribus crudis extrui, quis ignorat? Lateres non sunt è sabuloso, neque harenoso, multóque minus calculoso ducendi solo, sed è cretoso & albicante, aut ex rubrica, vel si iam ex sabuloso, è masculo certé. Finguntur optimè vere: nam solstitio rimosi fiunt. Aedificiis non nisi bimos probant. Quin & intritam ipsam eorum, priùs quàm fingantur, macerari oportet. Genera eorum tria: didoron, quo vtimur, longum sesquipede, latum pede: alterum tetradoron: tertium pentadoron.

Græci

Græci enim antiqui doron palmum vocabant, & ideo dora munera, quia manu darentur. Ergo à quatuor & quinque palmis, prout ſunt, nominantur. Eadem eſt latitudo. Minore in priuatis operibus, maiore in publicis vtuntur in Græcia. Pitanæ in Aſia, & in vlterioris Hiſpaniæ ciuitatibus Maſſia & Calento fiunt lateres, qui ſiccati non merguntur in aqua. Sunt enim è terra pumicoſa, cùm ſubigi poteſt, vtiliſſima. Græci, prę-terquàm vbi è ſilice fieri poterant ſtructura, parietes lateritios prætulere. Sunt enim æterni, ſi ad perpendiculum fiant: ideo & in publica opera & regias domos adduntur. Sic ſtruxere murum Athenis, qui ad montem Hymettum ſpectat: ſic Patris ædes Iouis & Herculis, quanuis lapideas columnas & epiſtylia circundarent: domũ Trallibus regiam Attali: item Sardibus Crœſi, quam geruſian fecere: Halicarnaſſi Mauſoli: quæ etiam nunc durant. Lacedæmone quidem exciſum lateritiis parietibus opus tectorium propter excellentiã picturæ ligneis formis incluſum, Romam deportauere in Aedilitate ad comitium exornãdum Murẹna & Varro. Quod opus cùm per ſe mirum eſſet, translatum tamen magis mirabantur. In Italia quoque lateritius murus Aretij & Meuaniæ eſt: Romæ non fiunt talia ædificia, quia ſeſquipedalis paries non plus quàm vnam contignationem tolerat. Cautúmque eſt, ne communis craſſior fiat nec intergerinorum ratio patitur.

De ſulphure, alumine, & generibus eorum, & medicina. *Cap. XV.*

Haec ſint dicta de lateribus. In terræ autem reliquis generibus vel maximè mira natura eſt ſulphuris, quo plurima domãtur. Naſcitur in

insulis Aeoliis inter Siciliam & italiam, quas ardere diximus. Sed nobilissimum in Melo insula. In Italia quoq; inuenitur, in Neapolitano Campanóque agro, collibus qui vocantur Leucogęi: Quod est cuniculis effossum, perficitur igni. Genera quatuor: viuum, quod Gręci apyron vocant nascitur solidum, hoc est glebosum. Eo solo ex omnibus generibus Medici vtuntur. Cętera enim liquore constant, & conficiuntur oleo incocta. Viuum autem effoditur, translucétque, & viret. Alterum genus appellant glebam, fullonum tantùm officinis familiare. Tertio quoque generi vnus tantum est vsus ad suffiendas lanas, quoniam candorem tantùm mollitiémque confert. Egula vocatur hoc genus. Quarto autem ad ellychnia maximè conficienda. Cęterò tanta vis est, vt morbos comitiales deprehendat nidore, impositum igni. Lusit & Anaxilaus eo, candens in calice nouo, prunáque subdita circunferens, exardescentis repercussu pallorem dirum, velut defunctorum, offundente cõuiuiis. Natura eius calfacit, concoquit: sed & discutit collectiones corporum: ob hoc talibus emplastris, malagmatísq; miscetur. Renibus quoque & lumbis in dolore cum adipe, mirè prodest impositum. Aufert & lichenas à facie cum terebinthi resina, & lepras. Harpacticon vocatur à celeritate auellẽdi: auelli enim subinde debet. Prodest & suspiriosis linctum. Purulenta quoque extussientibus: & contra scorpionum ictus. Vitiligines viuum nitro mistum, atque ex aceto tritum & illitum tollit: item lẽdes in palpebris, aceto sandarachato admisto. Habet & in religionibus locum ad expiandas suffitu domos. Sentitur vis eius & in aquis feruentibus. Neque alia res faciliùs accenditur: quo apparet

paret ignium vim magnam etiam ei inesse. Fulmina & fulgura quoque sulphuris odorem habent:ac lux ipsa eorum sulphurea est. Et bituminis vicina est natura, alibi limus, alibi terra : limus è Iudææ lacu, vt diximus, emergens:terra in Syria circa Sidonem oppidum maritimum.Spissantur hæc vtraque, & in densitatem coëunt.Est verò liquidum bitumẽ,sicut Zacynthiũ, & quod à Babylone inuehitur. Ibi quidem & candidum gignitur.Liquidum est & Apolloniaticum , quæ omnia Græci pissasphalton appellant ex argumento picis & bituminis. Gignitur & pingue liquorísque oleacei in Sicilia Agragantino fonte inficiens riuum . Incolæ id harundinum paniculis colligunt, citissimè sic adhærescens . Vtuntur eo ad lucernarum lumina olei vice:item ad scabiem iumẽtorum.Sunt qui & naphtham, de qua in secundo diximus volumine, bituminis generi adscribant.Verum ardens eius vis ignium naturæ cognata,procul ab omni vsu abest. Bituminis probatio,vt quàm maximè splendeat, sítque ponderosum ac graue:leue autem modicè, quoniam adulteratur pice. Vis,quæ sulphuris , sistit, discutit,contrahit,glutinat.Serpentes nidore fugat accensum. Ad suffusiones oculorum & albugines Babylonium efficax traditur : item ad lepras,lichenas,pruritúsque corporum.Illinitur & podagris . Omnia autem eius genera incommodos oculorum pilos replicant . Dentium doloribus medentur simul cum nitro illita . Tussim veterem & anhelitus cum vino potum emendat. Dysentericis etiam datur eodem modo,sistítque aluum. Cum aceto verò potum discutit concretum sanguinem , & detrahit. Mitigat lumborum dolores,item articulorum.Cum farina hor-

deacea impoſitum, emplaſtrum peculiare facit ſui nominis. Sanguinem ſiſtit. Vulnera colligat. Glutinat neruos. Vtuntur etiam ad quartanas bituminis drachma, & hedyoſmi pari pondere cũ myrrhæ obolo ſubacti. Comitiales morbos vſtũ deprehendit. Vuluarũ ſtrangulationes olfactum diſcutit cum vino & caſtoreo. Procidentia ſedis ſuffitu reprimit. Purgationes fœminarum in vino potum elicit. In reliquo vſu æramentis illinitur, firmátque ea contra ignes. Diximus & tingi ſolitas ex eo ſtatuas & illini. Calcis quoq; vſum præbuit, ita ferruminatis Babylonis muris. Placet & ferrariis fabrorum officinis tingendo ferro, clauorúmq; capitibus, & multis aliis vſibus. Nec minor aut ab eo diſſimilis eſt aluminis opera, quod intelligitur ſalſugo terræ. Plura & eius genera. In Cypro candidum & nigrum, exigua coloris differẽtia, cùm ſit vſus magna: quoniam inficiendis claro colore lanis candidum liquidúmque vtiliſſimum eſt, contráque, fuſcis aut obſcuris nigrum. Et aurum nigro purgatur. Fit autem omne ex aqua limóque, hoc eſt, terræ exudantis natura. Corriuatum hyeme æſtiuis ſolibus maturatur. Quod fuerit ex eo præcox, candidius fit. Gignitur autem in Hiſpania, Aegypto, Armenia, Macedonia, Ponto Africa: inſulis Sardinia, Melo, Lipara, Strongyle. Laudatiſſimum in Aegypto proximum in Melo. Huius quoque duę ſpecies, liquidum ſpiſſúmq;. Liquidi probatio, vt ſit lympidũ lacteúmq; ſine offenſis fricantium, cum quodam igniculo caloris. Hoc phorimon vocant. An ſit adulteratum deprehenditur ſucco Punici mali. Syncerum enim miſtura ea nigreſcit. Alterum genus eſt pallidæ & ſcabræ naturę, & quod inficitur galla. Ideóque hoc vocant paraphoron

raphoron. Vis liquidi aluminis aſtringere, indurare, rodere. Melle admiſto ſanat oris hulcera, papulas, pruritúſque. Hæc curatio fit in balineis duabus mellis partibus, tertia aluminis. Virus alarum ſudoréſque ſedat. Sumitur pilulis contra lienis vitia, pellendúmque pruritum ac per vrinam ſanguinem. Emendat & ſcabiem nitro ac melanthio admiſtis. Concreti aluminis vnum genus ſchiſton appellant Græci, in capillamenta quædam caneſcentia dehiſcens. Vnde quidã trichitin potiùs appellauere. Hoc fit è lapide, ex quo & chalcitin vocant: vt ſi ſudor quidam eius lapidis in ſpumam coagulatus. Hoc genus aluminis ſiccat, minúſque ſiſtit humorem inutilẽ corporibus. Sed auribus magnopere prodeſt infuſum, vel illitum, vel oris hulceribus, dẽtibúſque, ſi ſaliua cum eo contineatur. Et oculorum medicamentis inſeritur aptè, verendíſq; vtriuſque ſexus. Coquitur in patinis, donec liquari deſinat. Inertioris eſt alterum generis, quod ſtrongylen vocant. Duæ eius ſpecies, fungoſum atque omni humore dilui facile: quod in totum damnatur. Melius pumicoſum, & foraminum fiſtulis ſpongiæ ſimile, rotundúmque natura, candido propius, cũ quadam pinguitudine ſine harenis friabile, nec inficiens nigritia. Hoc coquitur per ſe carbonibus puris, donec cinis fiat. Optimum ex omnibus quod melinum vocant, ab inſula Melo, vt diximus. Nulli vis maior neque adſtringendi, neque denigrandi, neq; indurandi. Nullum ſpiſſius. Oculorum ſcabritias extenuat: combuſtum vtilius epiphoris inhibendis. Sic & ad pruritus corporis. Sanguinem quoque ſiſtit in totum foris illitum. Vulſis pilis ex aceto illitum, renaſcentẽ mollit lanuginem ſummam. Omnium gene-

rum vis in adſtringendo: vnde nomẽ Grçcis. Ob id oculorum vitiis aptiſſima ſunt. Sanguinis fluxiones inhibet cum adipe. Sic & infantium hulcera. Putreſcentia hulcerum compeſcit cũ adipe, & hydropicorũ eruptiones ſiccat. Et aurium vitia cum ſucco Punici mali: & vnguium ſcabritias, cicatricúmque duritias & pterygia, perniones: Phagedænas hulcerum ex aceto, aut cum galla pari pondere cremata: lepras cum ſucco olerum: cũ ſalis verò duabus partibus, vitia quæ ſerpũt: lendes & alia capillorũ animalia, permiſtum aquæ. Sic & ambuſtis prodeſt, & furfuribus corporum cum ſero & pice. Infunditur & dyſentericis. Vuam quoque in ore comprimit, ac tonſillas. Ad omnia quæ in cæteris generibus diximus, efficacius intelligitur ex Melo aduectum. Nam ad reliquos vſus vitæ in coriis laniſq; perficiendis, quanti ſit momenti ſignificatum eſt. Ab his per ſe omnia ad medicinas pertinentia terræ genera tractabimus.

*De terra Samia, & Eretria, & Chia, & Selinuſia, & * pigniti, & ampeliti medicinæ. Cap. XVI.*

*pnigiti

SAmiæ duæ ſunt, quæ ſyropicon, & quæ aſter appellantur. Prioris laus, vt recens ſit & leuis, linguæque glutinoſa. Altera gleboſior, candida. Vtraque vritur, ac lauatur. Sunt qui præferant priorem. Proſunt ſanguinem expuentibus. Emplaſtriſq; quę ſiccandi cauſa cõponuntur, oculorum quoque medicamentis miſcentur. Eretria totidem differentias habet. Nanque & alba eſt, & cinerea, quę prçfertur in medicina. Probatur mollitie, & quod ſi æra prçducantur, violaceum reddit colorem. Vis & ratio eius in medendo dicta eſt inter pigmenta. Lauatur omnis terra (in hoc enim loco dicemus) perfuſa aqua ſiccatáque ſolibus

libus

libus,iterũ ex aqua trita ac reposita, donec considat, & digeri possit in pastillos. Coquitur in calicibus crebro cõcussu. Est in medicaminibus & Chia terra candicans,effectus eius,qui Samię. Vsus ad mulierum maximè cutem. Idem & Selinusiæ. Lactei coloris est hæc, & aqua dilui celerrima. Eadémque lacte diluta, & tectoriorum albaria interpolantur. *Pignitis Eretriæ simillima est grandioribus tantùm glebis & glutinosa, cui effectus idem qui Cimoliæ, infirmior tamen. Bitumini simillima est ampelitis. Experimentum eius, si ceræ modo accepto oleo liquescat, & si nigricans colos maneat tostæ. Vsus ad molliendum discutiendúmque. Ad hæc medicamentis additur, præcipuéque in calliblepharis & inficiendis capillis.

** Pnigitis Dioscoridi.*

Cretæ genera ad vestium vsus, Cimolia, Sarda, Vmbrica, saxum, argentaria. Cap. XVII.

CRetæ plura genera. Ex iis Cimoliæ duo ad Medicos pertinentia, candidum, & ad purpurissum inclinans. Vis vtrique ad discutiendos tumores, & sistendas fluxiones aceto assumpto. Panos quoq; & parotidas cohibet: & lichenas illita, pustulásq;. Si verò aphronitrũ & nitrũ adiiciatur & acetum, & pedum tumores sanat, ita vt in Sole curatio hæc fiat, * vt post sex horas aqua salsa abluatur. Testium tumoribus Cypria cera addita prodest. Et refrigerandi quoque natura cretæ est: sudorésque immodicos sistit illita. Atque ita papulas cohibet ex vino sumpta in balineis. Laudatur maximè Thessalica. Nascitur & in Lycia circa Bubonem. Est & alius Cimoliæ vsus in vestibus. Nam Sarda, quæ affertur è Sardinia, candidis tantùm assumitur, inutilis versicoloribus: & est vtilissima omnium Cimoliæ ge-

** &*

nerum: pretiosior Vmbrica, & quam vocant saxum. Proprietásque saxi, quòd crescit in macerando: atque pondere emitur, illa mensura. Vmbrica non nisi poliendis vestibus assumitur. Neque enim pigebit hanc quoque parté attingere, cùm lex Metella extet fullonibus dicta, quam C. Flaminius, L. Aemilius Censores dedere ad populum ferendam. Adeò omnia maioribus curæ fuere. Ergo ordo hic est: primùm abluitur vestis Sarda: dein sulphure suffitur: mox desquamatur Cimolia, quæ est coloris veri. Fucatus enim deprehenditur, nigrescítque, & effunditur sulphure. Veros autem & pretiosos colores emollit Cimolia, & quodam nitore exhilarat contristatos sulphure. Candidis vestibus saxum vtilius à sulphure, inimicum coloribus. Græcia pro Cimolia Tymphaico vtitur gypso. Alia creta argentaria appellatur, nitorem argento reddens. Est & vilissima, qua Circum prędducere ad victoriæ notam, pedésque vænalium trans mare ad vectorum denotare instituerunt maiores. Talémque * Publium mimicæ scenæ conditorem, & Astrologiæ consobrinum eius Manlium Antiochum, item Grammaticæ Taberium Erotem, eadem naue aduectos videre proaui.

* *Plotium*

Qui & quorum liberti præpotentes.
Cap. XVIII.

SEd quid hos refero aliquo literarum honore commendatos? Talé in catasta videre Chrysogonum Syllæ, Amphionem Q. Catuli, Heronem L. Luculli, Demetrium Pompeij, Augénque Demetrij, quanquam & ipsa Pompeij credita est: Hipparchum M. Antonij, Menam & Menecratem Sex. Pompeij, alióśque deinceps, quos

quos enumerare iam non eſt, è ſanguine Quiritium & proſcriptionum licentia ditatos. Hoc eſt inſigne vænalitiis gregibus, opprobriúmque inſolentis fortunæ: quod & nos adeò potiri rerum vidimus, vt Prætoria quoque ornamenta decerni à Senatu iubente Agrippina Cl. Cæſaris viderimus libertis: tantúmque non cum laureatis faſcibus remitti illò, vnde cretatis pedibus aduenissent.

De terra ex Galata, terra Clupea, terra Balearica, terra Ebuſitana.

Cap. XIX.

PRæterea ſunt genera terræ proprietatis, ſuæ de quibus iam diximus: ſed & hoc loco reddenda natura. Ex Galata inſula, & circa Clupeam Africæ ſcorpiones necat: Balearis & Ebuſitana ſerpentes.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIÆ

LIBER XXXVI.

PROOEMIVM.

Natura lapidum, ac marmorum luxuria.

Cap. I.

LAPIDVM natura restat, hoc est, præcipua morum insania, etiam vt gemmæ cum succinis, atque crystalli cum murrhinis sileantur. Omnia nanque, quæ vsque ad hoc volumen tractauimus, hominum causa genita videri possunt. Montes natura sibi fecerat ad quasdam compages telluris visceribus densandas, simul ad impetus fluminum domandos, fluctúsque frangendos, ac minimè quietas partes coërcendas durissima sui materia. Cædimus hos, trahimúsque nulla alia, quàm deliciarum causa, quos transcendisse quoque mirum fuit. In portento propè maiores habuere Alpeis ab Annibale exuperatas, & posteà à Cimbris: nunc ipsæ cæduntur in mille genera marmorum: promontoria aperiuntur mari, & rerum natura

natura agitur in planum. Euehimus ea, quæ ſeparandis gentibus pro terminis conſtituta erant: nauéſque marmorum cauſa fiunt, ac per fluctus, ſæuiſſimam rerum naturæ partem, huc illúcque portantur iuga montium, maiore etiamnum veſania, quàm cùm ad frigidos potus vas petitur in nubila, cælóque proximè rupes, cauantur, vt bibatur glacie. Secum quiſque cogitet, quæ pretia horum audiat, quas vehi trahíque moles videat. Sed & quàm ſine his multorum fuerit beatior vita, ad quámque multorum neces ſit neceſſe iſta facere, imò verius pati mortaleis, quos ad vſus, quáſue ad voluptates alias, niſi vt inter maculas lapidum iaceant: ceu verò nõ tenebris noctium dimidiæ parti vitæ cuiuſque gaudia hæc auferentibus. Ingens iſta reputantem ſubit etiam antiquitatis rubor. Extant Cenſoriæ leges, glandia in cœnis, gliréſque, & alia dictu minora apponi vetantes. Marmora inuehi, & maria huius rei cauſa tranſiri, quæ vetaret, lex nulla lata eſt.

Quis primus marmor in publicis operibus oſtenderit. Cap. II.

DIcat fortaſſis aliquis: non enim inuehebantur. Id quidem falſó. Trecentas LX. columnas M. Scauri Aedilitate ad ſcenam theatri temporarij, & vix vno menſe futuri in vſu, viderunt portari ſilentio legum. Sed publicis nimirum indulgentes voluptatibus. Idipſum cur? aut qua magis via irrepunt vitia, quàm publica? Enimuerò non alio modo in priuatos vſus illa venêre, ebora, aurum, gemmæ: aut quid omnino Diis relinquimus? Verùm eſto, indulſerint publicis voluptatibus, etiámne tacuerũt maximas earum atque adeò duodequadragenûm pedum, Lucullei marmoris in atrio Scauri collocari? Nec

clàm

clàm illud occultéque factum est. Satisdari sibi damni infecti egit redemptor cloacarum, cùm in Palatium extraherentur. Non ergo in tam malo exemplo moribus cauere vtilius fuerat, quàm tacere tantas moles in priuatam domum trahi præter fictilia Deorum * fastigia?

* fastidia

Quis primus peregrino marmore columnas habuerit Romæ. Cap. III.

NEc potest videri Scaurus rudi & huius mali improuidæ ciuitati obrepsisse quodam vitæ rudimento. Iam enim L. Crassum Oratorem illum, qui primus peregrini marmoris columnas habuit in eodem Palatio, Hymettias tamen nec plures sex aut longiores duodenûm pedum, M. Brutus in iurgiis ob id Venerem Palatinam appellauerat. Nimirum ista omisere moribus victis: frustráque interdicta quæ vetuerant cernentes, nullas potius, quàm irritas, esse leges maluerunt. Qui nos sequentur meliores nos esse probabunt. Quis enim tantarum hodie columnarum atrium habet? Sed priùs, quàm de marmoribus dicamus, hominum in iis præferenda dicemus pretia. Antè igitur artifices percensebimus.

Qui primùm laudati in marmore scalpendo, & quibus temporibus. Cap. IIII.

MArmore scalpendo primi omnium inclaruerunt Dipœnus & Scyllis geniti in Creta insula, etiamnum Medis imperantibus, priúsque quàm Cyrus in Persis regnare inciperet, hoc est, Olympiade circiter L. Ij Sicyonem se contulere, quæ diu fuit officinarum omnium metallorum patria. Deorum quorundam simulacra publicè locauerant Sicyonij, quæ priùs quàm absoluerentur, artifices iniuriam questi abierunt in Aetolos, Protinus Sicyonios fames inuasit ac

ſterilitas, mœrórque dirus. Remedium petentibus Apollo Pythius affuturum reſpondit, ſi Dipœnus & Scyllis Deorum ſimulacra perfeciſſent. Quod magnis mercedibus obſequiíſq; impetratum eſt. Fuere autem ſimulacra ea Apollinis, Dianæ, Herculis, Mineruæ, quòd è cælo poſteà tactum eſt.

Nobilitates operum & artificum in marmore CXXVI. *de marmore Pario, & Mauſoleo. Cap. V.*

CVm ij eſſent, iam fuerant in Chio inſula Malas ſculptor, dein filius eius Micciades, ac deinde nepos Anthermus Chius, cuius filij Bupalus & Anthermus clariſſimi in ea ſcientia fuere, Hipponactis Poëtæ ætate, quem certum eſt LX. Olympiade fuiſſe. Quòd ſi quis horum familiam ad proauum vſque retro agat, inueniet artis eius originem cum Olympiadum origine cœpiſſe. Hipponacti notabilis fœditas vultus erat: quamobrem imaginem eius laſciuia iocorum ij propoſuere ridentium circulis. Quod Hipponax indignatus, amaritudinem carminum diſtrinxit in tantum, vt credatur aliquibus ad laqueum eos compuliſſe: quod falſum eſt. Complura enim in finitimis inſulis ſimulacra poſteà fecere, ſicut in Delo, quibus ſubiecerunt carmen, non vitibus tantum cenſeri Chium, ſed & operibus Anthermi filiorum. Oſtendunt & Iaſij Dianam manibus eorum factam. Et in ipſa Chio narrata eſt operis eorum Dianæ facies in ſublimi poſita, cuius vultum intrantes triſtem, exeuntes exhilaratum putant. Romæ ſigna eorum ſunt in Palatina æde Apollinis in faſtigio, & in omnibus ferè quæ Diuus Auguſtus fecit. Patris quoque eorum & Deli fuere opera, & in Leſbo inſula.

la. Dipœni quidem Ambracia, Argos, Cleone, operibus refertę fuere. Omnes autem tantùm candido marmore vsi sunt è Paro insula, quem lapidem cœpere lychniten appellare, quoniam ad lucernas in cuniculis cæderetur, vt autor est Varro, multis posteà candidioribus repertis, nuper etiam in Lunensiũ lapidicinis. Sed in Pariorum mirabile proditur, gleba lapidis vnius cuneis diuidentium soluta, imaginem Sileni intus extitisse. Non omittendum, hanc artem tanto vetustiorem fuisse, quàm picturam aut statuariam, quarum vtraque cum Phidia cœpit LXXXIII. Olympiade, post annos circiter CCCXXXII. Et ipsum Phidiam tradunt scalpsisse marmora, Venerémque eius esse Romæ in Octauiæ operibus eximiæ pulchritudinis. Alcamenem Atheniensem (quod certũ est) docuit in primis nobilem, cuius sunt opera Athenis complura in ædibus sacris, præclaráque Venus extra muros, quæ appellatur Aphrodite ἐν κήποις. Huic summam manum ipse Phidias imposuisse dicitur. Eiusdem discipulus fuit Agoracritus Parius, ei ætate gratus. Itaque è suis operibus pleraque nomini eius donasse fertur. Certauere autem inter se ambo discipuli in Venere facienda. Vicítque Alcamenes non opere, sed ciuitatis suffragiis, contra peregrinum suo fauentis. Quare Agoracritus ea lege signum suum vendidisse traditur, ne Athenis esset, & appellasse Nemesim. Id positum est Rhamnunte pago Atticæ, quod M. Varro omnibus signis prætulit. Est & in Matris magnæ delubro in eadẽ ciuitate Agoracriti opus. Phidiam clarissimum esse per omnes gentes, quæ Iouis Olympij famam intelligunt, nemo dubitat: sed vt meritò laudari sciant etiam qui opera eius
non

non viderunt, proferemus argumenta parua & ingenij tantúm. Neque ad hoc Iouis Olympij pulchritudine vtemur, non Mineruæ Athenis factæ amplitudine, cùm ſit ea cubitorum XXVI: ebore hæc & auro conſtat, ſed ſcuto eius, in quo Amazonum prælium cælauit intumeſcente ambitu parmæ, eiuſdem concaua parte Deorum & gigantum dimicationem, in ſoleis verò Lapitharum & Centaurorum: adeò momenta omnia compacta artis illius fuere. In baſe autem quod cælatum eſt, Pandoras geneſin appellauit. Ibi Dij ſunt xxx. numero naſcentes, Victoria præcipuè mirabili. Periti mirantur & ſerpentem, & ſub ipſa cuſpide æream ſphingem. Hęc ſunt obiter dicta de artifice nunquam ſatis laudato, ſimul vt noſcatur illam magnificentiam æqualem fuiſſe & in paruis. Praxitelis ætatem inter ſtatuarios diximus, qui marmoris gloria ſuperauit etiam ſemet. Opera eius ſunt Athenis in Ceramico, ſed ante omnia, & non ſolùm Praxitelis, verùm & in toto orbe terrarum Venus: quam vt viderent multi, nauigauerunt Gnidum. Duas fecerat, ſimúlq; vendebat, alteram velata ſpecie, quam ob id quidem prætulerũt optione, quorum conditio erat, Coï, cùm alteram etiam eodem pretio detuliſſet, ſeuerum id ac pudicũ arbitrantes: reiectam Gnidij emerunt, immenſa differentia famæ. Voluit eam poſteà à Gnidiis mercari rex Nicomedes, totum æs ciuitatis alienũ, quod erat ingens, diſſoluturum ſe promittens. Omnia perpeti maluere, nec immeritò. Illo enim ſigno Praxiteles nobilitauit Gnidum. Aedicula eius tota aperitur, vt conſpici poſſit vndiq; effigies Deæ, fauente ipſa, vt creditur, facto. Nec minor ex quacunq; parte admiratio eſt. Ferunt amore ca-

ptum quendam, cùm delituiſſet noctu, ſimulacro cohæſiſſe, eiúſque cupiditatis eſſe indicem maculam. Sunt in Gnido & alia ſigna marmorea illuſtrium artificum, Liber pater Bryaxidis, & alter Scopæ, & Minerua: nec maius aliud Veneris Praxitelicæ ſpecimen, quàm quòd inter hæc ſola memoratur. Eiuſdem eſt & Cupido obiectus à Cicerone Verri, ille propter quem Theſpiæ viſebantur, nunc in Octauiæ ſcholis poſitus. Eiuſdẽ & alter nudus in Pario colonia. Propontidis, par Veneri Gnidiæ nobilitate & iniuria. Adamauit enim eum Alchidas Rhodius, atque in eo quoque ſimile amoris veſtigium reliquit. Romæ Praxitelis opera ſunt, Flora, Triptolemus, Ceres in hortis Seruilianis, boni Euentus & bonæ Fortunæ ſimulacra in Capitolio: item & Mænades, & quas Thyadas vocant, & Caryatidas, & Sileni in Aſinij Pollionis monumentis, & Apollo & Neptunus. Praxitelis filius Cephiſſodorus rei & artis hæres fuit. Cuius laudatum eſt Pergami ſymplegma, ſignum nobile, digitis corpori veriùs, quàm marmori, impreſſis. Romæ eius opera ſunt Latona in Palatij delubro: Venus in Aſinij Pollionis monumentis: & intra Octauiæ porticus in Iunonis æde Aeſculapius ac Diana. Scopæ laus cum his certat. Is fecit Venerem & Pothon & Phaëthontem, qui Samothraciæ ſanctiſſimis cæremoniis coluntur. Item Apollinem Palatinum, Veſtam ſedentem laudatam in Seruilianis hortis, duáſq; chametæras cica eam, quarum pares in Aſinij monumentis ſunt, vbi & Canephorus eiuſdem. Sed in maxima dignatione Cn. Domitij delubro in Circo Flaminio Neptunus ipſe, & Thetis, atque Achilles, Nereides ſupra Delphinos & cete & hippocampos ſedentes.

Item

Item tritones, chorúſque Phorci & priſtes, ac multa alia marina, omnia eiuſdem manus, præclarum opus etiam ſi totius vitæ fuiſſet. Nunc verò præter ſuprà dicta, quæque neſcimus, Mars eſt etiamnum ſedens coloſſeus eiuſdem in templo Bruti Callaici apud Circum eundem ad Labicanam portam eunti. Prætereà Venus in eodem loco nuda Praxitelicam illam Gnidiam antecedens, & quencunque alium locum nobilitatura. Romæ quidem magnitudo operum eam obliterat, ac magni officiorum negotiorúmque acerui omnes à contemplatione talium abducunt, quoniam otioſorum & in magno loci ſilentio apta admiratio talis eſt. Qua de cauſa ignoratur artifex eius quoque Veneris, quam Veſpaſianus Imperator in operibus Pacis ſuæ dicauit, antiquorum dignam fama. Par hæſitatio eſt in templo Apollinis Soſiani, Nioben cum liberis morientem Scopas an Praxiteles fecerit: item Ianus pater in ſuo templo dicatus ab Augusto ex Aegypto aduectus, vtrius manus ſit, iam quidem & auro occultatus. Similiter in Curia Octauiæ quæritur de Cupidine fulmen tenente. Id demum affirmatur, Alcibiadem eſſe principem forma in ea ætate. Multa in eadem ſchola ſine autoribus placent. Satyri quatuor, ex quibus vnus Liberũ patrem palla velatus humeris præfert: alter Liberum ſimiliter: tertius ploratum infantis cohibet: quartus cratere alterius ſitim ſedat: duæque Auræ velificantes ſua veſte. Nec minor quæſtio eſt in Septis, Olympum & Pana Chironémque cum Achille qui fecerint, præſertim cùm capitali ſatiſdatione fama iudicet dignos. Scopas habuit æmulos eadem ætate Bryaxin & Timotheum, & Leocharem, de quibus ſi-

mul dicendum eſt, quoniam pariter cælauere Mauſoleum. Sepulcrum hoc eſt ab vxore Artemiſia factum Mauſolo Cariæ regulo, qui obiit Olympiadis centeſimæ anno ſecundo. Opus id vt eſſet inter ſeptem miracula, ij maximè artifices fecere: Patet ab Auſtro & Septentrione ſexagenos ternos pedes, breuius à frontibus, toto circuitu pedes quadringentos XI. attollitur in altitudinem XXV. cubitis: cingitur columnis XXXVI. Ab Oriente cęlauit Scopas, à Septentrione Bryaxis, à Meridie Timotheus, ab Occaſu Leochares. Priúſque quàm peragerent, regina Artemiſia, quæ mariti memoriæ id opus extrui iuſſerat, obiit. Non tamen receſſerunt, niſi abſoluto iam, id gloriæ ipſorum artíſque monumentum iudicantes: hodiéq; certant manus. Acceſſit & quintus artifex. Nanque ſupra pteron pyramis altitudine inferiorem æquauit, XXIIII. gradibus in metæ cacumen ſe cõtrahens. In ſummo eſt quadriga marmorea, quam fecit Pythis. Hęc adiecta CXL. pedum altitudine totum opus includit. Timothei manu Diana Romæ eſt in Palatio, Apollinis delubro, cui ſigno caput repoſuit Aulanius Euander. In magna admiratione eſt & Hercules Meneſtrati: & Hecate Epheſi in templo Dianæ poſt ædem, in cuius contemplatione admonent æditui parcere oculis, tanta marmoris radiatio eſt. Non poſtferuntur & Charites in propylæo Athenienſiũ, quas Socrates fecit, alius ille quàm pictor, idem vt aliqui putant. Nam Myronis illius, qui in ære laudatur, anus ebria eſt Smyrnæ in primis inclyta. Pollio Aſinius, vt fuit acris vehementiæ, ſic quoque ſpectari monumẽta ſua voluit. In iis ſunt Centauri nymphas gerentes Archeſitæ, Theſpiades Cleomenis, Oceanus &

Iupit

Iupiter Entochi. Hippiades Stephani, Hermerotes Taurisci, nõ cęlatoris illius, sed Tralliani. Iupiter hospitalis Pamphili Praxitelis discipuli. Zetus & Amphion ac Dirce & taurus, vinculúmq; ex eodem lapide, Rhodo aduecta opera Apollonij & Taurisci. Parentum in certamen de se fecere. Menecratem videri professi, sed esse naturalem Artemidorum. Eodem loco Liber pater Eutychidis laudatur: ad Octauiæ verò porticum Apollo Philisci Rhodij in delubro suo. Item Latona & Diana, & Musæ nouem, & alter Apollo nudus. Eum, qui citharam in eodẽ templo tenet, Timarchides fecit. Intra Octauiæ verò porticus in æde Iunonis ipsam Deam Dionysius & Polycles: aliam Venerem eodem loco Philiscus. Cætera signa Praxiteles. Item Polycles & Dionysius Timarchidis filij Iouem, qui est in proxima ęde, fecerunt. Pana & Olympum luctantes, eodẽ loco Heliodorus, quod est alterũ in terris symplegma nobile: Venerem lauantem sese. Dædalum stantem Polycharmus. Ex honore apparet in magna autoritate habitum Lysiæ opus, quod in Palatio super arcum Diuus Augustus honori Octauij patris sui dicauit in ædicula columnis adornata. Id est quadriga currúsq;, & Apollo ac Diana ex vno lapide. In hortis Seruilianis reperio laudatos, Calamidis Apollinem illius cælatoris, Dactylidis Pythias, Amphistrati Callisthenem historiarum scriptorem. Deinde multorũ obscurior fama est, quorundam claritati in operibus eximiis obstãte numero artificum, quoniam nec vnus occupat gloriam, nec plures pariter nuncupari possunt, sicut in Laocoonte, qui est in Titi Imperatoris domo, opus omnibus & picturæ & statuariæ artis præferendum. Ex vno lapide eum

& liberos draconúmq; mirabiles nexus de consilij sententia fecere summi artifices Agesander & Polydorus & Athenodorus Rhodij. Similiter Palatinas domos Cæsarum repleuere probatissimis signis Craterus cum Pythodoro, Polydectes cum Hermolao, Pythodorus alius cum Artemone, & singularis Aphrodisius Trallianus. Agrippæ Pantheum decorauit Diogenes Atheniensis: & Caryatides in columnis templi eius probantur inter pauca operum: sicut in fastigio posita signa, sed propter altitudinem loci minus celebrata. Inhonorus est, nec in templo vllo Hercules, ad quem Pœni omnibus annis humana sacrificauerunt victima, humi stans, ante aditum porticus ad nationes: Sitæ fuere & Thespiades ad ædem Felicitatis, quarum vnam adamauit eques Romanus Iunius Pisciculus, vt tradit Varro: admiratur & Pasiteles, qui & quinque volumina scripsit nobilium operum in toto orbe. Natus hic in Græciæ Italiæ ora, & ciuitate Romana donatus cum iis oppidis, Iouem fecit eburneum in Metelli æde, quà campus petitur. Accidit ei, cùm in naualibus, vbi feræ Africanæ erant per caueam intuens leonem cælaret, vt ex alia cauea panthera erumperet, non leui periculo diligentissimi artificis. Fecisse opera complura dicitur: sed quæ fecerit, nominatim non refertur. Arcesilaum quoque magnificat Varro, cuius se marmoream habuisse leænam tradit, aligerósque ludentes cum ea Cupidines, quorum alij religatam tenerent, alij è cornu cogerent bibere, alij calcearent soccis, omnes ex vno lapide. Idem & à Coponio XIIII. nationes, quæ sunt circa Pompeij, factas autor est. Inuenio & Canachum laudatum inter statuarios,

fecisse

fecisse marmorea. Nec Sauron atque Batrachum obliterari conuenit, qui fecere templa Octauiæ porticibus inclusa, natione ipsi Lacones. Quidam & opibus præpotentes fuisse eos putãt, ac sua impensa construxisse, inscriptionem sperantes. Qua negata, hoc tamen alio loco & modo vsurpasse. Sunt certè etiamnum in columnarum spiris inscalpta nominum eorum argumento, rana atque lacerta. In Iouis æde extitisse picturam, cultúsq; reliquos omnes fœmineis argumentis constat. Etenim facta Iunonis æde cùm inferrẽtur signa, permutasse geruli tradũtur: & id religione custoditum, velut ipsis Diis sedem ita partitis. Ergo & in Iunonis æde cultus est, qui Iouis esse debuit. Sunt & in paruis marmoreis famam consecuti, Myrmecides, cuius quadrigam cum agitatore cooperuit alis musca: & Callicrates, cuius formicarum pedes atque alia membra peruidere non est.

Quando primùm marmorum in ædificiis vsus, & quis primus Romæ crustauerit parietes, & quibus ætatibus quæque marmora in vsum venerint, & quis primus marmora secuerit, & ratio secandi: de harena.

Cap. VI.

HAec sint dicta de marmorum scalptoribus, summáque claritate artificum: quo in tractatu subit mentem non fuisse tum autoritatem maculoso marmori: fecere è Thasio, Cycladum insularum, æquè & è Lesbio, liuidius hoc paulo. Versicolores quidem maculas, & in totum marmorum apparatum Menander etiam diligentissimus luxuriæ interpres, primus & raró attigit. Columnis demum vtebantur in tẽplis, nec lautitiæ causa (nondũ enim ista intelligebantur) sed quia

firmiores aliter ſtatui non poterant. Sic eſt inchoatum Athenis templum Iouis Olympij, ex quo Sylla capitolinis ædibus aduexerat columnas. Fuit tamen inter lapidem atque marmor dif ferentia iam & apud Homerum. Dicit enim Paridis os marmoreo ſaxo percuſſum: ſed hactenus, regias quoque domos cùm laudatiſſimè præter æs, aurum, electrum, argentum, ebore tantum adornans. Primum (vt arbitror) verſicolores iſtas maculas Chiorum lapidicinæ oſtenderunt, cùm extruerent muros, faceto in id M. Ciceronis ſale: omnibus enim oſtentabant, vt magnificum. Multo, inquit, magis mirarer, ſi Tiburtino lapide feciſſetis. Et Hercules non fuiſſet picturæ honos vllus, non modò tantus, in aliqua marmorum autoritate. Secandi marmor in cruſtas neſcio an Cariæ fuerit inuentum. Anti quiſſima, quod equidem inueniam, Halicarnaſſi Mauſoli domus Proconneſio marmore exculta eſt, lateritiis parietibus. Is obiit Olympiadis c. anno II. vrbis Romæ anno CCCII. Primùm Romæ parietes cruſta marmoris operuiſſe totius domus ſuæ in Cælio monte Cornelius Nepos tradidit Mamurram Formiis natum, equitem Romanum, præfectum fabrorum C. Cæſaris in Gallia. Neque indignatio ſit tali autore inuenta re. Hic nanque eſt Mamurra Catulli Veronenſis carminibus proſciſſus, quem, vt res eſt, domus ipſius clarius, quàm Catullus, dixit habere, quicquid habuiſſet Comata Gallia. Nanque adiecit idem Nepos, eum primum totis ædibus nullam niſi è marmore columnam habuiſſe, omnes ſolidas è Caryſtio aut Lunenſi. Denique M. Lepidus Catuli in Conſulatu collega, primus omnium limina ex Numidico marmore in domo poſuit magna reprehen

prehensione. Is fuit Cõsul anno vrbis DCLXVI. Hoc primum inuecti Numidici marmoris vestigium inuenio, non in columnis tantum crustísue, vt Mamurra Carystium posuit, sed in massa ac vilissimo liminum vsu. Post hunc Lepidum fermè quadriennio L. Lucullus Consul fuit, qui nomen (vt apparet ex re) Luculleo marmori dedit, admodum delectatus illo, primúsque Romam inuexit, atrum alioqui, cùm cætera maculis aut coloribus commendentur. Nascitur autem in Nili insula, solúmque penè horum marmorum ab amatore nomen accepit. Inter hos primum (vt arbitror) marmoreos parietes habuit scena M. Scauri, non facilè dixerim sectos, an solidis glebis positos, sicuti est hodie Iouis tonantis ædes in Capitolio. Nondum enim secti marmoris vestigia inuenerat Italia. Sed quisquis primùm inuenit secare, luxuriámque diuidere, importuni ingenij fuit. Harena hoc fit, & ferro videtur fieri, serra in prætenui linea premente harenas versandóque tractu ipso secãte. Aethiopica hæc maximè probatur. Nam id quoque accessit, vt ad Aethiopas vsque peteretur, quod * faceret marmora: imò verò etiam in Indos, vnde margaritas quoque peti seueris moribus indignum erat. Hæc proximè laudatur. Mollior tamen, quæ ex Aethiopia. Illa nulla scabritie secat. Indica non æquè læuigat: sed ea combusta polientes marmora fricare iubentur. Simile & Naxiæ vitium est, & Coptidi, quæ vocatur Aegyptia. Hæc fuere antiqua genera marmoribus secandis. Posteà reperta est harena non minus probanda, ex quodam Adriatici maris vado, æstu nudante, obseruatione non facili. Iam quidem quacunque harena secare è fluuiis omnibus

* *secaret*

fraus artificum ausa est: quod dispendium admodum pauci intelligunt. Crassior enim harena laxioribus segmentis terit, & plus erodit marmoris, maiúsque opus scabritia polituræ relinquit. Ita sectæ attenuantur crustæ. Rursúsque Thebaica polituris accommodatur, & quæ sit è poro lapide aut è pumice.

De Naxio, & Armenio, & de generibus marmorum. Cap. VII.

Signis è marmore poliendis, gemmisq; etiam scalpendis atque limandis Naxium diu placuit ante alia: ita vocantur cotes in Cypro insula genitæ. Vicere posteà ex Armenia vectæ. Marmorum genera & colores non attinet dicere in tanta notitia: nec facile est enumerare in tanta multitudine. Quoto quoque enim loco non suum marmor inuenitur? Et tamen celeberrimi generis dicta sunt in ambitu terrarum cum gentibus suis. Non omnia tamen in lapicidinis gignuntur, sed multa & sub terra sparsa. Pretiosissimi quidem generis Lacedæmonium viride, cunctísque hilarius. Sic & Augustum, ac deinde Tiberium, in Aegypto Augusti ac Tiberij primùm principatu reperta. Differentiáque eorum est ab ophite, cùm sit illud serpentium maculis simile, vnde & nomen accepit, quod hæc maculas diuerso modo colligunt, Augustum vndatim crispum in vertices, Tiberium sparsim conuoluta canitie. Neque ex ophite columnæ, nisi paruę admodum, inueniuntur. Duo eius genera, molle candidum, nigricans durum. Dicuntur ambo capitis dolores sedare adalligati, & serpentium ictus. Quidam phreneticis ac lethargicis adalligari iubent candicantem. Contra serpentes autem à quibusdam laudatur præcipuè ex his, quem tephriam

phriam appellant, à colore cineris. Vocatur & Memphites à loco, gemmantis naturæ. Huius vſus conteri, & iis, quæ vrenda ſint aut ſecanda, ex aceto illini. Obſtupeſcit ita corpus, nec ſentit cruciatum. Rubet porphyrites in eadem Aegypto: ex eo candidis interuenientibus punctis, leucoſtictos vocatur. Quantiſlibet molibus cædendis ſufficiunt lapicidinæ. Statuas ex eo Cl. Cæſari procurator eius in vrbem ex Aegypto aduexit Triarius Pollio, non admodum probata nouitate. Nemo certè poſteà imitatus eſt. Inuenit eadem Aegyptus in Aethiopia, quem vocant baſalten, ferrei coloris atque duritiæ. Vnde & nomen ei dedit. Nunquam hic maior repertus eſt, quàm in templo Pacis ab Imperatore Veſpaſiano Augusto dicatus: argumento Nili XVI. liberis circà ludentibus, per quos totidem cubiti ſummi incrementi augentis ſe amnis intelliguntur. Non abſimilis illi narratur in Thebis delubro Serapis, vt putant, Memnonis ſtatua dicatus: quem quotidiano Solis ortu contractum radiis, crepare dicunt. Onychem etiamtum in Arabiæ montibus, nec vſquam aliubi, naſci putauere noſtri veteres: Sudines in Germania. Potoriis primum vaſis inde factis, dein pedibus lectorum ſelliſque, Cornelius Nepos tradit fuiſſe magno miraculo, cùm P. Lentulus Spinter amphoras ex eo Chiorum magnitudine cadorum oſtédiſſet. poſt quinquennium deinde triginta duorum pedum longitudine columnas vidiſſe ſe. Variatum in hoc lapide poſteà eſt. Nanque pro miraculo inſigni, quatuor modicas in theatro ſuo Cornelius Balbus poſuit. Nos ampliores triginta vidimus in cœnatione, quam Calliſtus Cæſaris Claudij libertorum potentia notus ſibi exædificauerat.

De alabaſtrite, & Lygdino, & Alabandico.
Cap. VIII.

HVnc aliqui lapidem alabaſtriten vocant, quem cauant ad vaſa vnguentaria, quoniam optimè ſeruare incorrupta dicitur. Idem & vſtus emplaſtris conuenit. Naſcitur circa Thebas Aegyptias, & Damaſcum Syriæ. Hic cæteris candidior. Probatiſſimus verò in Carmania, mox in India: iam quidem & in Syria Aſiáque. Viliſſimus autem & ſine vllo nitore in Cappadocia. Probantur quàm maximè mellei coloris, in vertice maculoſi atque non tranſlucidi. Vitia in iis corneus color aut candidus, & quicquid ſimile vitro eſt. Paulum diſtare ab eo in vnguentorum fide multi exiſtimant Lygdinos in Tauro repertos, amplitudine, qua lances craterásque non excedant, antea ex Arabia tantùm aduehi ſolitos, candoris eximij. Magnus & duobus contrariæ inter ſe naturæ honos: Coralitico in Aſia reperto, menſuræ non vltra bina cubita, candore proximo ebori & quadam ſimilitudine. Ediuerſo niger eſt Alabandicus terræ ſuæ nomine, quanquàm & Mileti naſcens, ad purpuram tamen magis aſpectu declinante. Idémque liquatur igni, ac funditur ad vſum vitri. Thebaicus intertinctus aureis guttis, inuenitur in Africæ parte Aegypto adſcriptæ, coticulis ad terenda collyria quadam vtilitate naturali conueniens. Circa Syenen verò Thebaidis Syenites, quem antè pyrrhopœcilon vocabant. Trabes ex eo fecere reges quodam certamine, obeliſcos vocantes, Solis numini ſacratos. Radiorum eius argumentum in effigie eſt, & ita ſignificatur nomine Aegyptio. Primus omnium id inſtituit Mitres, qui in Solis vrbe regnabat, ſomnio iuſſus: & hoc ipſum inſcriptum eſt in eo.

Etenim

Etenim ſcalpturæ illæ effigiéſque, quas videmus, Aegyptiæ ſunt literæ. Poſteà & alij regum in ſuprà dicta vrbe, Sochis quatuor numero, quadragenûm octonûm cubitorum longitudine: Ramiſes autem is, quo regnante Ilium captum eſt, quadraginta cubitorum. Idem digreſſus inde, vbi fuit Mneuidis regia, poſuit alium, longitudine vndecenis pedibus, per latera cubitis quatuor.

De obeliſco Thebaico, & Alexandrino, & de illo qui eſt in Circo magno.

Cap. I X.

OPus id feciſſe dicuntur x x. M. hominum. Ipſe rex, cùm ſubrecturus eſſet, vereretúrque ne machinæ ponderi non ſufficerent, quò maius periculum curæ artificum denuntiaret, filium ſuum adalligauit cacumini, vt ſalus eius apud molientes prodeſſet lapidi. Hac admiratione operis effectum eſt, vt cùm oppidum id expugnaret Cambyſes rex, ventúmque eſſet incendio ad crepidines obeliſci, extingui ignem iuberet molis reuerentia, qui vrbis nullam habuerat. Sunt & alij duo, vnus à Smarre poſitus, alter ab Eraphio ſine notis, quadragenûm octonûm cubitorum. Alexandriæ ſtatuit vnum octoginta cubitorum Ptolemæus Philadelphus, quem exciderat Nectabis rex purum: maiúſque opus fuit in deuehendo ſtatuendóue multo, quàm in excidendo. A Satyro architecto aliqui deuectum tradunt rate: Callixenus à Phœnice, foſſa perducta vſque ad iacentem obeliſcum è Nilo. Nauéſque duas in latitudinem patulas, pedalibus ex eodem lapide ad rationem geminati per duplicem menſuram ponderis oneratas, ita vt ſubirent obeliſcum pendentem extremitatibus ſuis in ripis vtrinque: poſteà

egeſtis laterculis alleuatas naues excepiſſe onus ſtatutum. Exciſos autem ſex tales in monte eodem,& artificem donatum talentis quinquaginta.Hic autem obeliſcus fuit in Arſinoë poſitus à rege ſuprà dicto, munus amoris in coniuge,eadémque ſorore Arſinoë. Inde eum naualibus incommodum Maximus quidam præfectus Aegypti tranſtulit in forum,reciſo cacumine, dũ vult faſtigium addere auratum,quod poſteà omiſit.Et alij duo ſunt Alexandriæ in portu ad Cæſaris templum, quos excidit Meſphees rex quadragenûm binûm cubitorum.Super omnia acceſſit difficultas mari Romam deuehendi,ſpectatis admodum nauibus. Diuus Auguſtus priorem aduexerat,miraculíque gratia Puteolis naualibus perpetuis dicauerat:ſed incendio cõſumpta eſt. Diuus Claudius aliquot per annos aſſeruatã, qua Caius Cæſar importauerat, omnibus quæ vnquam in mari viſæ ſunt,mirabiliorem, turribus Puteolano ex puluere exædificatis, perductam Oſtiam, portus gratia merſit: alia ex hoc cura nauium, quæ Tiberi ſubuehant. Quo experimento patuit, non minus aquarum huic amni eſſe, quàm Nilo. Is autem obeliſcus, quem Diuus Auguſtus in Circo magno ſtatuit,exciſus eſt à rege Semneſerteo, quo regnante Pythagoras in Aegypto fuit, centum vigintiquinque pedum,& dodrantis, præter baſim eiuſdem lapidis:is verò, qui eſt in campo Martio,nouem pedibus minor,à Seſoſtride. Inſcripti ambo rerum naturæ interpretationem Aegyptiorum opera philoſophiæ continent.

De illo qui eſt in campo Martio pro gnomone. Cap. X.

EI qui eſt in campo, Diuus Auguſtus addidit mirabilem vſum ad deprehendendas ſolis

vmbras

vmbras, dierúmq; ac noctiũ magnitudines, strato lapide ad obelisci magnitudinem, cui par fieret vmbra Romæ confecto die sexta hora, paulatímque per regulas (quæ sunt ex ære inclusæ) singulis diebus decresceret, ac rursus augesceret, digna cognitu res & ingenio fœcundo. Manlius Mathematicus apici auratam pilam addidit, cuius vertice vmbra colligeretur in semetipsam, alia atque alia incrementa iaculantem apice, ratione (vt ferunt) à capite hominis intellecta. Hæc obseruatio triginta iam ferè annis non congruit, siue Solis ipsius dissono cursu, & cæli aliqua ratione mutato, siue vniuersa tellure aliquid à centro suo dimota, vt deprehendi & in aliis locis accipio, siue vrbis tremoribus, ibi tãtum gnomone intorto, siue inundationibus Tiberis sedimento molis facto: quanquam ad altitudinem impositæ rei, in terram quoque dicantur iacta fundamenta.

De tertio obelisco Romæ in Vaticano.
Cap. X I.

TErtius Romæ in Vaticano, Caij & Neronis principum Circo, ex omnibus vnus omnino fractus est in molitione, quem fecerat Sesostridis filius Nuncoreus. Eiusdem remanet & alius c. cubitorum, quem post cæcitatem visu reddito, ex oraculo Soli sacrauit.

De pyramidibus Aegyptijs, & sphinge.
Cap. X I I.

DIcantur obiter & pyramides in eadem Aegypto, regum pecuniæ otiosa ac stulta ostentatio. Quippe cùm faciendi eas causa à plerisque tradatur, ne pecuniam successoribus aut æmulis insidiantibus præberent, aut ne plebs esset otiosa. Multa circa hoc vanitas illorum hominum

fuit

fuit, veſtigiáque complurium inchoatarum extant. Vna eſt in Arſinoite nomo, duæ in Memphite, non procul labyrintho, de quo & ipſo dicemus. Totidem vbi fuit Mœridis lacus, hoc eſt, foſſa grandis. Sed Aegyptus inter mira ac memoranda narrat harum cacumina extrema, quæ eminere dicuntur. Reliquæ tres, quæ orbem terrarum impleuere fama, ſanè conſpicuæ vndique annauigantibus, ſitæ ſunt in parte Africæ monte ſaxeo ſterilíque inter Memphim opidum, & quod appellari diximus Delta, à Nilo minus quatuor millia paſſuum, à Memphi ſex, vico appoſito quem vocant Buſirin, in quo ſunt aſſueti ſcandere illas. Ante has eſt ſphinx, vel magis miranda, quaſi ſylueſtre numen accolentium. Amaſin regem putant in ea conditum, & volunt inuectam videri. Eſt autem ſaxo naturali elaborata, & lubrica. Capitis monſtri ambitus per frontem centum duos pedes colligit, longitudo pedum CXLIII. eſt, altitudo à ventre ad ſummum apicem in capite LXII. Sed pyrannis ampliſſima ex Arabicis lapicidinis conſtat. Trecenta LX. hominum millia annis XX. eam conſtruxiſſe produntur. Tres verò factæ annis LXXVIII. & menſibus IIII. Qui de iis ſcripſerint, ſunt Herodotus, Euhemerus, Duris Samius, Ariſtagoras, Dionyſius, Artemidorus, Alexander Polyhiſtor, Butorides, Antiſthenes, Demetrius, Demoteles, Apion. Inter omnes eos non conſtat à quibus factæ ſint, iuſtiſſimo caſu obliteratis tantæ vanitatis autoribus. Aliqui ex his prodiderunt, in rhaphanos, & allium ac cepas mille octingenta talenta erogata. Ampliſſima octo iugera obtinet ſoli, quatuor angulorum paribus interuallis, per octingentos octogintatres pedes ſingulorum

laterum

laterum; latitudo à cacumine pedes XXV. Alterius interualla singula per quatuor angulos pares DCCXXXVII. comprehendunt. Tertia minor prædictis, sed multò spectatior, Aethiopicis lapidibus assurgit CCCLXIII. pedibus inter angulos. Vestigia ædificationum nulla extant. Harena latè pura circum, lentis similitudine, qualis in maiori parte Africæ. Quæstionum summa est, quanam ratione in tantam altitudinem subuecta sint cæmenta. Alij enim nitro ac sale adaggeratis cum crescente opere, ac peracto fluminis irrigatione dilutis: alij lateribus è luto factis extructos pontes, peracto opere in priuatas domos distributos. Nilum enim non putant rigare potuisse multo humiliorem. In pyramide maxima est intus puteus octogintasex cubitorum, flumen illò admissum arbitrantur. Mensuram altitudinis earum omniúmque similium deprehendere, inuenit Thales Milesius vmbram mentiendo, qua hora par esse corpori solet. Hęc sunt pyramidum miracula: supremúmque illud, ne quis regum * opus miretur, minimam ex his, sed laudatissimam, à Rhodope meretricula factam. Aesopi fabularum Philosophi conserua quondam & contubernalis hæc fuit, maiore miraculo tantas opes meretricio esse conquisitas quæstu. Magnificatur & alia turris, à Rege facta in insula Pharo portum obtinente Alexandrię, quam constitisse octingentis talentis tradunt: magno animo, ne quid omittamus, Ptolemæi regis, quòd in ea permiserit Sostrati Gnidij architecti structuræ ipsius nomen inscribi. Vsus eius nocturno nauium cursui ignes ostendere, ad prænuntianda vada, portúsque introitum: sicut iam tales compluribus locis flagrant, vt Puteolis ac Rauennæ,

* opes.

periculum in corriuatione ignium ne sidus existimetur, quoniam è longinquo similis flammarum aspectus est. Hic idem architectus primus omnium pensilem ambulationem Gnidi fecisse traditur.

De labyrinthis, Aegyptio, Lemnio, Italico.
Cap. XIII.

Dicamus & labyrinthos, vel portentissimum humani ingenij opus, sed non (vt existimari potest) falsum. Durat etiam nunc in Aegypto in Heracleopolite nomo qui primus factus est ante annos, vt tradunt, III MDC. à Petesuco Rege, siue Tithoë. Quanquam Herodotus totum opus regum esse dicit, nouissiméque Psammetichi. Causam faciendi variè interpretantur. Demoteles regiam Motherudis fuisse, Lycias sepulcrũ Mœridis, plures Soli sacrum id extructum, quod maximè creditur. Hinc vtique sumpsisse Dædalum exemplar eius labyrinthi, quem fecit in Creta, non est dubium, sed cẽtesimam tantùm portionem eius imitatum, quæ itinerum ambages occursúsque ac recursus inexplicabiles continet: non (vt in pauimentis puerúmue ludicris campestribus videmus) breui lacinia millia passuum, plura ambulationis continentem, sed crebris foribus inditis ad fallendos occursus, redeundúmque in errores eosdem. Secundus hic fuit ab Aegyptio labyrinthus: tertius in Lemno: quartus in Italia. Omnes lapide polito fornicibus tecti: Aegyptius (quod miror equidem) introitu columnísque reliquis è molibus compositis, quas dissoluere ne secula quidẽ possint adiuuãtibus Heracleopolitis, qui id opus inuisum mirè infestauere. Positionem operis eius singulásque partes enarrare non est, cùm sit in regiones diuisum

diuisum,atque in præfecturas (quas vocant nomos)sedecim, nominibus earum totidem vastis domibus attributis : prætereà templa omnium Aegypti Deorum contineat, supérque Nemeses quindecim ædiculis incluserit pyramides complures quadragenarum vlnarum, senos radice muros obtinentes.Fessi iam eundo perueniunt ad viarum illum inexplicabilem errorem. Quin & cœnacula priùs excelsa, porticúsque ascenduntur nonagenis gradidus omnes : intus columnæ de porphyrite lapide,Deorum simulacra, regum statuæ, monstrificæ effigies. Quarundam autem domorum talis est situs,vt adaperientibus fores, tonitruum intus terribile existat. Maiore autem in parte transitus est per tenebras:alięque rursus extra murum labyrinthi ædificiorum moles,pteron appellant. Inde aliæ perfossis cuniculis subterraneæ domus.Refecit vnus omnino pauca ibi Circammon spado Nectabis regis, ante Alexandrum Magnum annis quingentis. Id quoque traditur, fulsisse trabibus spinæ oleo incoctæ, dum fornices quadrati lapidis assurgerent. De Aegyptio & Cretico labyrinthis, satis dictũ est. Lemnius similis illis, columnis tantùm centum quadraginta mirabilior fuit: quarum in officina turbines ita librati pepẽderunt,vt puero circumagente tornarétur. Architecti illum fecere Zmilus & Rholus,& Theodorus indigena. Extántq; adhuc reliquię eius,cùm Cretici Italicíque nulla vestigia extent.Nanque & Italicum dici conuenit, quem fecit sibi Porsena rex Hetruriæ sepulcri causa, simul vt externorum regum vanitas quoque ab Italis superaretur. Sed cùm excedat omnia fabulositas,vtemur ipsius M. Varronis in expositione eius verbis: Sepultus est, inquit, sub

vrbe Clusio, in quo loco monumentum reliquit lapide quadrato: singula latera pedũ lata tricenûm, alta quinquagenûm: ínq; basi quadrata intus labyrinthum inextricabilem: quò si quis improperet sine glomere lini, exitum inuenire nequeat. Supra id quadratũ pyramides stant quinque, quatuor in angulis, in medio vna, in imo latæ pedum septuagenûm quinûm, altę cētũ quinquagenũ: ita fastigiatæ, vt in summo orbis æneus & petasus vnus omnibus sit impositus, ex quo pendeant excepta catenis tintinnabula, quę vento agitata, lōgè sonitus referant, vt Dodonę olim factum. Supra quem orbem quatuor pyramides insuper singulæ extant altæ pedum centenûm. Supra quas vno solo quinq; pyramides, quarum altitudinem Varronem puduit adiicere. Fabulæ Hetruscæ tradunt, eandem fuisse, quam totius operis: adeò vesana demētia quęsisse gloriā, impendio nulli profuturo. Prætereà fatigasse regni vires, vt tamen laus maior artificis esset.

De pensili horto & oppido, & templo Dianæ Ephesiæ.
Cap. XIIII.

Legitur & pensilis hortus, imò verò totum oppidum Aegyptiæ Thebæ, exercitus armatos subter educere solitis regibus, nullo oppidanorum sentiente. Etiamnũ hoc minus mirũ, quàm quòd flumine medium oppidum interfluente. Quæ si fuissent, non dubium est Homerum dicturum fuisse, cùm centum portas ibi prædicaret. Magnificentiæ vera admiratio extat templum Ephesiæ Dianæ ducentis viginti annis factum à tota Asia. In solo id palustri fecere, ne terræ motus sentiret, aut hiatus timeret. Rursus ne in lubrico atque instabili fundamenta tantæ molis locarentur, calcatis ea substrauere carbonibus, de-

in

in velleribus lanæ. Vniuerso templo longitudo est CCCCXXV. pedum, latitudo CCXX. columnę CXXVII. à singulis regibus factæ, LX. pedum altitudine: ex iis XXXVI cælatæ, vna à Scopa. Operi præfuit *Chersiphron architectus. Summa miracula, epistylia tantæ molis attolli potuisse. Id consecutus est ille peronibus harena plenis, molli puluino super capita columnarum exaggerato, paulatim exinaniens * imos, vt sensim totum insideret. Difficillimè hoc contigit in limine ipso, quod foribus imponebat. Etenim ea maxima moles fuit: nec sedit in cubili, anxio artifice mortis destinatione suprema. Tradúntq; in ea cogitatione fessum nocturno tẽpore in quiete vidisse præsentem Deam, cui templum fiebat, hortantem vt viueret: se composuisse lapidem, atque ita postero die apparuit, ponderéq; ipso correctus videbatur. Cætera eius operis ornamenta plurium librorum instar obtinent, nihil ad specimen naturæ pertinentia.

*Ctesiphon

*ab imo, vt sensim totum in cubili sideret.

De delubro Cyzici, & lapide fugitiuo, & de Eche septies resonante, & de ædificio sine clauo, & mirabilia ædificiorum Romæ.

Cap. XV.

DVrat & Cyzici delubrum, in quo filum aureum commissuris omnibus politi lapidis subiecit artifex, eburneum Iouem dicaturus intus, coronante eum marmoreo Apolline. Tralucent ergo iuncturæ tenuissimis capillamentis, leníque afflatu simulacra refouente, præter ingenium artificis ipsa materia, quamuis occulta, in pretio operis intelligitur. Eodem in oppido est lapis, fugitiuus appellatus: Argonautæ eo pro anchora vsi, ibi reliquerant. Hunc è Prytaneo (ita vocatur locus) sæpe profugum fixere plum-

bo. Eadem in vrbe iuxta portam quæ Thraciæ vocatur, turres VII. acceptas voces numeroſiore repercuſſu multiplicant: noménque huic miraculo Echo eſt à Græcis datum. Et hoc quidem natura locorum euenit, & plerunque conuallium: ibi caſu accidit: Olympiæ autem arte, mirabili modo, in porticu quam ob id heptaphonon appellant, quoniam ſepties eadem vox redditur. Cyzici & buleuterion vocant ædificium amplum, ſine ferreo clauo, ita diſpoſita contignatione, vt eximantur trabes ſine fulturis, ac reponantur. Quod item Romæ in ponte Sublicio religioſum eſt, poſteaquam Coclite Horatio defendente ægrè reuulſus eſt. Verùm & ad vrbis noſtræ miracula tranſire conueniat, nongentorúmque annorum dociles ſcrutari vires, & ſic quoque terrarum orbem victum oſtendere: quod accidiſſe toties penè, quot referentur miracula, apparebit. vniuerſitate verò aceruata, & in quendam vnum cumulum coniecta, non alia magnitudo exurget, quàm ſi mundus alius quidam in vno loco narretur. Nam vt Circum maximum à Cæſare Dictatore extructum longitudine ſtadiorum trium, latitudine vnius, ſed cum ędificiis iugerum quaternûm, ad ſedem CCLX. millium inter magna opera dicamus, nónne inter magnifica baſilicam Pauli columnis è Phrygibus mirabilem, forúmque Diui Auguſti, & templum Pacis Veſpaſiani Imperatoris Auguſti, pulcherrima operum, quæ vnquam: Pantheon Ioui Vltori ab Agrippa factum, cùm theatrum antè texerit Romæ Valerius Oſtienſis architectus ludis Libonis? Pyramides regum miramur opera, cùm ſolum tantum foro extruendo H-S. millies Cæſar dictator emerit. & ſi qui-

dem impensæ mouent captos auaritia animos. P. Clodius, quem Milo occidit, sestertiûm centies & quadragies octies domo empta habitauerit: quod equidem non secus, ac regum insaniam, miror. Itaque & ipsum Milonem sestertiûm septingenties ęris alieni debuisse, inter prodigia animi humani duco. Sed tunc senes aggeris vastum spatium, & substructiones insanas Capitolij mirabantur: prætereà cloacas, operum omnium dictu maximum, suffossis montibus, atque (vt paulò antè retulimus) vrbe pensili, subtérque nauigata. A M. Agrippa in Aedilitate post Consulatum, per meatus corriuati VII. amnes, cursúque præcipiti torrentium modo rapere atque auferre omnia coacti, insuper mole imbrium concitati, vada ac latera quatiunt: aliquando Tiberis retro infusi recipiunt fluctus: pugnántque diuersi aquarum impetus intus: & tamen obnixa firmitas resistit. Trahuntur moles internę tantę, non succũbétibus causis operis: pulsant ruinæ sponte præcipites, aut impactæ incendiis: quatitur solum terræmotibus: durant tamen à Tarquinio Prisco annis DCCC. propè inexpugnabiles: non omittendo memorabili exemplo, vel eo magis, quoniam celeberrimis rerum conditoribus omissum est: cùm id opus Tarquinius Priscus plebis manibus faceret, esséque labor incertum longior an periculosior, passim conscita nece Quiritibus tędium fugiétibus, nouum & inexcogitatum anteà posteáque remedium inuenit ille Rex, vt omnium ita defunctorum figeret crucibus corpora spectanda ciuibus, simul & feris volucribúsque laceranda. Quamobrem pudor Ro. nominis proprius, qui sępe res perditas seruauit in præliis, tunc quoque

ſubuênit, ſed illo tempore impoſuit, tum erubeſcens cùm puderet viuos, tanquam puditurum eſſet extinctos. Amplitudinem cauis eam feciſſe proditur, vt vehem fœni largè onuſtam tranſmitteret. Parua ſunt cuncta, quæ diximus, & omnia vni comparanda miraculo, antequàm noua attingam. M. Lepido, Q. Catulo Conſulibus, vt conſtat inter diligentiſſimos autores, domus pulchrior non fuit Romæ, quàm Lepidi ipſius. At hercule intra annos x x x v. eadem centeſimum locum non obtinuit. Computet in hac ęſtimatione, qui volet, marmorum molem, opera pictorum, impendia regalia, & cum pulcherrima laudatiſſimáque certantes centum domos, poſteáq; eas ab innumerabilibus aliis in hunc diem victas. Profectò incendia puniunt luxum: nec tamen effici poteſt, vt mores aliquid ipſo homine mortalius intelligant. Sed eas omnes duę domus vicerunt. Bis vidimus vrbem totam cingi domibus principum, Caij & Neronis, & huius quidem (ne quid deeſſet) aurea. Nimirum ſic habitarunt illi, qui hoc imperium fecere, tantas ad vincendas gentes triumphóſque referendos ab aratro aut foco exeuntes, quorum agri quoque minorem modum obtinuere, quàm cellaria iſtorum. Subit verò cogitatio, quota portio harũ fuerint areæ illæ, quas inuictis Imperatoribus decernebant publicè ad exędificandas domos: ſummúſque illarum honos erat, ſicut in L. Valerio Publicola, qui primus Conſul fuit cum L. Bruto, poſt tot merita, & fratre eius, qui bis in eodem magiſtratu Sabinos deuicerat, adiici decreto, vt domus eorum fores extrà aperirentur, & ianua in publicum reiiceretur. Hoc erat clariſſimum inſigne inter triumphales quoque domos. Non patiemur

tiemur duos Caios, vel duos Nerones ne hac quidem gloria famæ frui: docebimúsque etiam insaniam eorum victam priuatis operibus M. Scauri, cuius nescio an Aedilitas maximè prostrauerit mores ciuiles, maiúsque sit Syllæ malum, tanta priuigni potentia, quàm proscriptio tot millium. Hic fecit in Aedilitate sua opus maximum omnium, quæ vnquam fuere humana manu facta, non temporaria mora, verùm etiam æternitatis destinatione. Theatrum hoc fuit. Scena ei triplex in altitudinem CCCLX. columnarum, in ea ciuitate quę sex Hymettias non tulerat sine probro ciuis amplissimi. Ima pars scenæ è marmore fuit media è vitro, inaudito etiam postea genere luxuriæ. Summæ tabulis inauratis columnæ, vt diximus: imæ duodequadragenûm pedum. Signa ærea inter columnas, vt indicauimus, fuerunt tria millia numero. Cauea ipsa cepit hominum LXXX. millia, cùm Pompeij amphiteatri toties multiplicata vrbe, tantóque maiore populo, sufficiat largè XL. mill. Sed & reliquus apparatus tantus Attalica veste, tabulis pictis, cæteróque choragio fuit, vt in Tusculanam vllam reportatis quæ superfuerant quotidiani vsus deliciis, incensa villa ab iratis seruis, concremaretur ad H-S. millies. Aufert animum & à destinato itinere digredi cogit cõtemplatio tam prodigæ mentis, aliámque connecti maiorem insaniam è ligno. C. Curio, qui bello ciuili in Cęsarianis partibus obiit, funebri patris munere, cùm opibus apparatúque non posset superare Scaurum, (vnde enim illi vitricus Sylla, & Metella mater proscriptionũ sectrix? vnde M. Scaurus pater, toties princeps ciuitatis, & Marianis sodalitiis rapinarum prouincialium sinus?) cùm iam ne ipse quidem

Scaurus comparari sibi posset, quando hoc certè incendij illius præmium habuit, conuectis ex orbe terrarum rebus, vt nemo posteà par esset insaniæ illi. Ingenio ergo vtendum fuit: operæ pretiū est scire quid inuenerit, & gaudere moribus nostris ac nostro modo nos vocare maiores. Theatra duo iuxtà fecit amplissima è ligno, cardinum singulorum versatili suspensa libramento, in quibus vtrisque antemeridiano ludorum spectaculo edito inter sese auersis, ne inuicé obstreperent scenæ, & repentè circumactis vt contrà starent, postremò iam die descendentibus tabulis, & cornibus inter se coëuntibus, faciebat amphitheatrum, & gladiatorum spectacula edebat, ipsum magis autoratum populum Romanum circumferens. Quid enim miretur quisque in hoc primum? inuentorem, an inuentum? artificem, an autorem? ausum aliquem hoc excogitare, an suscipere? parêre, an iubere? Super omnia erit populi furor, sedere ausi tam infida instabilíque sede. En hic est ille terrarum victor, & totius domitor orbis, qui gentes & regna diribet, iura externis mittit, Deorum quædam immortalium generi humano portio, in machina pendens, & ad periculum suum plaudens. Quæ vilitas animarum ista? aut quæ querela de Cannis? quantum mali potuit accidere? Hauriri vrbes terræ hiatibus, publicus mortalium dolor est. Ecce populus Romanus vniuersus velut duobus nauigiis impositus, binis cardinibus sustinetur, & seipsum depugnātem spectat, periturus momento aliquo luxatis machinis: & per hoc quæritur Tribunitiis concionibus gratia, vt pensiles tribus faceret. Qualis hic in rostris? Quid non ausurus apud eos, quibus hoc persuaserit? Vera

nanq;

nanque confitentibus populus Romanus funebri munere ad tumulum patris eius depugnauit vniuersus. Variauit hanc suam magnificentiam fessis turbatísque cardinibus, & amphitheatri forma custodita, nouissimo die duabus per medium scenis athletas edidit, raptísque è contrario repentè pulpitis eodem die victores è gladiatoribus suis produxit. Nec fuit rex Curio aut gẽtium Imperator, non opibus insignis, vt qui nihil in censu habuerit pręter discordiã principum. Sed dicantur vera æstimatione inuicta miracula, quæ Q. Marcius Rex fecit. Is iussus à Senatu aquarum, Appiæ, Annienis, Tepulæ, ductus reficere, nouam à nomine suo appellatam cuniculis per montes actis intra Præturæ suæ tempus adduxit. Agrippa verò in Aedilitate sua, adiecta Virgine, aqua, cæteris corriuatis atque emendatis, lacus septingentos fecit: prætereà salientes centumquinque: castella centumtriginta, complura etiam cultu magnifica: operibus iis signa trecenta ærea aut marmorea imposuit, columnas ex marmore quadringẽtas, eáque omnia annuo spatio. Adiicit ipse in Aedilitatis suæ cõmemoratione, & ludos vndesexaginta diebus factos, & gratuita præbita balinea centumseptuaginta, quæ nunc Romæ ad infinitum auxere numerum. Vicit antecedentes aquarum ductus nouissimum impendium operis inchoati à C. Cæsare, & peracti à Claudio. Quippe à lapide quadragesimo ad eam excelsitatem, vt in omnes vrbis montes leuarentur, influxere Curtius atque Cæruleus fontes. Erogatum in id opus * sestertiûm ter millies. Quod si quis diligentius æstimauerit aquarum abundantiam in publico, balineis, piscinis, domibus, euripis, hortis, suburbanis, villis

** Bud. ex vetust. cod. legit, sestertiũm quingẽties, quinquagies quinquies.*

villis,ſpatióq; aduenientis extructos arcus,montes perfoſſos conualles æquatas, fatebitur nihil magis mirandum fuiſſe in toto orbe terrarum. Eiuſdē Claudij inter maximè memoranda equidem duxerim, quamuis deſtitutum ſucceſſoris odio, montem perfoſſum ad lacum Fucinum emittendum,inenarrabili profectò impendio, & operarum multitudine per tot annos : cùm aut corriuatio aquarum, qua terrenus mons erat, eggereretur in vertice machinis, aut ſilex cæderetur,omniáq; intus in tenebris fierēt,quæ neque concipi animo, niſi ab iis qui vidêre,neque humano ſermone enarrari poſſunt. Nam portus Oſtienſis opus prætereo : item vias inter montes exciſas : mare Tyrrhenum à Lucrino molibus ſecluſum: tot pontes tantis impendiis factos. Et inter plurima alia Italiæ miracula,ipſa marmora in lapicidinis creſcere autor eſt Papyrius Fabianus, naturæ rerum peritiſſimus : exemptores quoque affirmant compleri ſponte illa montium hulcera.Quæ ſi vera ſunt, ſpes eſt nunquam defuturam luxuriam.

De magnetis generibus, & medicinis.

Cap. XVI.

A Marmoribus digredienti ad reliquorum lapidum inſignes naturas, quis dubitet in primis magnetem occurrere? quid enim mirabilius? aut qua in parte naturæ maior improbitas? Dederat vocem ſaxis,vt diximus, reſpondentem homini,imò verò & obloquentem.Quid lapidis rigore pigrius? Ecce ſenſus manúſque tribuit illi. Quid ferri duritia pugnacius? Sed ſedit & patitur mores : trahitur nanque à magnete lapide, domitríxq; illa rerum omniū materia ad inane

neſcio

nescio quid currit:atque vt propius venit,assistit, tenetúrque,& complexu hæret. Sideritin ob hoc alio nomine appellant, quidam Heracleon. Magnes appellatus est ab inuentore (vt autor est Nicander) in Ida repertus.Nanque & passim inuenitur,vt in Hispania quoque. Inuenisse autem fertur, clauis crepidarum & baculi cuspide hærentibus,cùm armenta pasceret. Quinque genera magnetis Sotacus demonstrat: Aethiopicum, * è Magnesia Macedoniæ contermina Bœbeida lacum petentibus dextra:tertium in Echio Bœotiæ:quartum circa Alexandriam Troadem:quintum in Magnesia Asiæ. Differentia prima, mas sit an fœmina: proxima in colore. Nam qui in Macedonia & Magnesia reperiuntur,rufi nigríq; sunt. Bœotius verò rufi coloris plus habet,quàm nigri. Is qui in Troade inuenitur, niger est & fœminei sexus, ideóque sine viribus. Deterrimus autem in Magnesia Asiæ, candidus, neque attrahens ferrum, similísque pumici. Compertum tantò meliores esse, quantò sunt magis cærulei. Aethiopico laus summa datur,pondúsque argento rependitur. Inuenitur hic in Aethiopiæ Zimiri: ita vocatur regio harenosa. Ibi & hæmatites magnes sanguinei coloris,sanguinémq; reddens si teratur,sed & crocum. In attrahendo ferro non eadem, quæ magneti, hæmatitæ natura.Aethiopici argumentum est,quod magnetem quoque alium ad se trahit. Omnes autem ij oculorum medicamentis prosunt ad suam quisque portionem: maximéque epiphoras sistunt. Sanant & adusta cremati tritíque. Alius rursus in eadem Aethiopia non procul mons gignit lapidem theameden, qui ferrum omne abigit, respuítque.De vtraque natura sæpius diximus.

** & Magnesiacum è Magnesia Macedoniæ contermina, &c.*

De

De lapidibus qui citò absumunt corpora in se condita, & de his qui diu seruant, & de Assio lapide, & medicinis eius.

Cap. XVII.

LApidem è Scyro insula integrum fluctuari tradunt, eundem comminutum mergi. In Asso Troadis sarcophagus lapis fissili vena scinditur. Corpora defunctorũ condita in eo, absumi constat intra XL. diem, exceptis dentibus. Mutianus specula quoque & strigiles & vestes & calciamenta illata omnia lapidea fieri, autor est. Eius generis & in Lycia saxa sunt, & in Oriente, quæ viuentibus quoque adalligata, erodunt corpora. Mitior est autem seruandis corporibus, nec absumendis chernites, ebori simillimus, in quo Darium conditum ferunt. Parióque similis candore & duritia, minus tamen ponderosus, qui porus vocatur. Theophrastus autor est & translucidos lapides in Aegypto inueniri, quos ophitæ similes ait: quod fortassis tũc fuerit, quoniam & ij desinunt, & noui reperiuntur. Assius gustu salsus podagras lenit, pedibus in vase ex eo cauato inditis. Præterea omnia crurum vitia in iis lapicidinis sanantur, cùm in metallis omnibus crura vitientur. Eiusdem lapidis flos appellatur, in farinam mollis, ad quædam perinde efficax. Est autem similis pumici rufo. Admistus æri Cyprio mammarum vitia emendat: pici autem resinæ'ue, strumas & panos discutit. Prodest & phthisicis linctu. Cum melle vetera hulcera ad cicatricem perducit: excrescentia erodit. Et ad bestiarum morsus vtilis. Repugnantia curationi, ac suppurata siccat. Fit & cataplasma ex eo podagris, misto fabæ lomento.

De

De ebore foßili, & lapidibus osseis, & palmatis, & aliorum generibus. Cap. XVIII.

IDem Theophraſtus & Mutianus, eſſe aliquos lapides qui pariant, credũt. Theophraſtus autor eſt & ebur foſſile cãdido & nigro colore inueniri, & oſſa è terra naſci, inueniríq; lapides oſſeos. Palmati circa Mundam in Hiſpania, vbi Cæſar dictator Pompeium vicit, reperiũtur, ídque quoties fregeris. Sunt & nigri, quorum autoritas venit in marmora, ſicut Tænarius. Varro nigros ex Africa firmiores eſſe tradit, quàm in Italia. E diuerſo albos tornis duriores, quàm Parios. Idem Lunenſem ſilicem ſerra ſecari, at Tuſculanum diſſilire igni. Sabinum fuſcum addito oleo etiam lucere. Item molas verſatiles Volſiniis inuentas, aliquas & ſponte motas inuenimus in prodigiis. Nuſquam hic vtilior, quàm in Italia, gignitur, lapíſque, non ſaxum, eſt. In quibuſdam verò prouinciis omnino non inuenitur. Sunt quidam in eo genere molliores, qui & cote læuigantur, vt procul intuentibus ophitæ videri poſſint. Neque eſt alius firmior: quando & lapidis natura, vt lignum, ſimiliter imbres ſoléſque aut hyemes non patitur, in aliis atque aliis generibus. Sunt qui & Lunam non tolerent, & qui vetuſtate rubiginem trahant, colorémue candidum oleo mutent.

De curalio vel pyrite, & medicinis eius, & oſtracite, de amianto lapide & medicinis eius, & melitite lapide & viribus eius, de gagate lapide & medicinis eius, de ſpongijs, de Phrygio lapide & natura eius. Cap. XIX.

MOlarem quidam pyriten vocant, quoniam ſit plurimus ignis illi: ſed eſt alius etiam num pyrites ſimilitudine æris. In Cypro eum reperiri

periri volunt, & in metallis, quę sunt circa Acarnaniam, vnum argenteo colore, alterum aureo. Coquuntur variè: ab aliis iterum tertióque in melle, donec consumatur liquor: ab aliis pruna priùs, dein melle, & posteà lauantur, vt æs. Vsúsq; eorum in medicina excalfacere, siccare, discutere, humorem extenuare, & duritias nimias mollire. Vtuntur & crudis tusísque ad strumas atque furunculos. Pyritarum etiamnum aliqui genus vnum faciunt, plurimum habens ignis, quos viuos appellamus, & ponderosissimi sunt. Hi exploratoribus castrorum maximè necessarij, qui clauo vel altero lapide percussi, scintillas edunt: quę exceptæ sulphuratis aut fungis aridis vel foliis, dicto celerius ignem * præbent. Ostracitæ similitudinem testæ habent. Vsus eorum pro pumice ad læuigandam cutem. Poti sanguinem sistunt, & illiti cum melle hulcera dolorésque mammarum sanant. Amiantus alumini similis, nihil igni deperdit. Hic veneficiis resistit omnibus, priuatim Magorum. Gęoden ex argumento appellant, quoniam amplexus est terram, oculorum medicamentis vtilissimum: item mammarum ac testium vitiis. Melitites lapis succum remittit dulcem mellitúmque tusus. Et ceræ mistus eruptionibus pituitæ maculísque corporis medetur, & faucium exhulcerationi. Epinyctidas tollit, & vuluarum dolores impositus velleri. Gagates lapis nomen habet loci & amnis Gagis Lyciæ. Aiunt & in Leucola expelli mari, atque infra XII. stadia colligi. Niger est, planus, pumicosus, non multum à ligno differens, leuis, fragilis: odore, si teratur, grauis. Fictilia ex eo inscripta non delentur. Cùm vritur, odorem sulphureum reddit. Mirúmque, accenditur aqua,

** trahunt*

oleo

oleo restinguitur. Fugat serpentes ita, recreátque vuluæ strangulationes. Deprehendit sonticum morbum & virginitatem suffitus. Idem ex vino decoctus, dentibus medetur: strumísq; ceræ permistus. Hoc dicuntur vti Magi in ea, quam vocant axinomantiam, & peruri negant, si euenturum sit, quod aliquis optet. Spongiæ lapides inueniuntur in spongiis, & sunt natiui. Quidam eos tecolithos vocant, quoniam vesicæ medentur: calculos rumpunt in vino poti. Phrygius lapis gentis nomen habet. Est autem gleba pumicola. Vritur antè vino perfusus, flatúrque follibus, donec rufescat, ac rursus dulci vino extinguitur, & hoc trinis vicibus, tingendis vestibus tantùm vtilis.

De hæmatite, & quinque generibus eius, & schisto. Cap. XX.

Schistos & hæmatites cognationem habent. Hæmatites inuenitur in metallis. Vstus minij colorem imitatur. Vritur, vt Phrygius, sed non restinguitur vino. Adulteratur schisto. Hæmatiten discernunt venæ rubentes: & friabilis est natura. Oculis cruore suffusis mirè conuenit. Sistit profluuium mulierum potus. Bibunt eum & qui sanguinem reiecerunt, cum succo Punici mali. Et in vesicæ vitiis efficax. Bibitur & in vino contra serpentium ictus. Infirmior ad omnia hæc eadem est, quem schiston appellant. Sed in iis commodior croco similis, peculiarius splendet. Proficit oculorum lacrymis in lacte muliebri: procidentésque oculos præclarè cohibet. Hæc est sententia eorum, qui nupertimè scripsere. Sed Sotacus è vetustissimis autoribus, quinque genera hæmatitarum tradit, præter magnetem: principatum dat ex iis Aethiopico, oculorum medi-

camentis vtiliſſimo, & iis quæ panchreſta appellant: item ambuſtis. Alterum androdamanta dicit vocari, colore nigro, pondere ac duritia inſignem, & inde nomen traxiſſe, præcipuéque in Africa repertum. Trahere autem in ſe argentum, æs, ferrum. Experimentum eius eſſe in cote ex lapide baſanite. Reddere enim ſuccum ſanguineum, & eſſe ad iocineris vitia præcipui remedij. Tertium genus Arabici facit, ſimili duritie, vix reddentis ſuccum ad cotem aquariam, aliquando croco ſimilem. Quarti generis elatiten vocari, quandiu crudus ſit: coctum verò miltiten, vtilem ambuſtis, ad omnia vtiliorem rubrica. Quinti generis ſchiſton, hæmorrhoidas reprimentem. In totum autem hæmatitas omnes tritos in oleo trium drachmarum pondere à ieiunis ſumendos, ad vitia ſanguinis. Idem autor, ſchiſton alterius generis, quàm hæmatiten, tradit, quem vocant anthraciten. Naſci in Africa nigrum, attritum aquariis cotibus reddere ab ea parte, quæ fuerit ab radice, nigrum colorem, ab altera croci. Ipſum vtilem eſſe oculorum medicamentis.

De quatuor generibus aëtitis, & calamo, & Samio, & Arabo, & pumicibus. Cap. XXI.

AEtites lapides ex argumento nominis magnam famam habent. Reperiuntur in nidis aquilarum, ſicuti in decimo volumine diximus. Aiunt binos inueniri, marem & fœminam. Nec ſine iis parere, quas diximus, aquilas, & ideo binos tantúm. Genera eorum quatuor. In Africa naſcentem puſillum ac mollem, intra ſe & velut in aluo habentem argillam ſuauem, candidam, ipſum friabilem, quem fœminei ſexus putant. Marem autem, qui in Arabia naſcitur, durum,

gallæ

gallę similem, aut subrutilum, in aluo habentem durum lapidem. Tertius in Cypro inuenitur, colore illis in Africa nascentibus similis, amplior tamen atque dilatatus: cæteris enim globosa facies. Habet in aluo harenam iucundam & lapillos, ipse tam mollis, vt etiã digitis frietur. Quarti generis Taphiusius appellatur, nascẽs iuxta Leucadem in Taphiusa, qui locus est dextra nauigantibus ex hac ad Leucadem. Inuenitur in fluminibus candidus & rotundus. Huic est in aluo lapis, qui vocatur callimus, nec quicquam tenerius. Aëtitæ omnes grauidis adalligati mulieribus vel quadrupedibus in pelliculis sacrificatorum animalium continent partus, non nisi parturiant remouendi: alioqui vuluæ excidũt. Sed nisi parturientibus auferantur, omnino non pariunt. Est & lapis Samius in eadem insula, vbi terram laudauimus, poliẽdo auro vtilis. Vtilis & in medicina oculorũ hulceribus cum lacte, quo suprà dictum est modo, contra veteres lacrymationes. Prodest & contra vitia stomachi potus: vertigines sedat: mentes commotas restituit. Quidam & morbis comitialibus vtiliter dari putant, & ad vrinæ difficultates. Acopis etiam miscetur. Probatur grauitate & candore. Vuluas & partus contineri adalligato eo tradunt. Arabus lapis ebori similis, dentifriciis accommodatur crematus. Priuatim hæmorrhoidas sanat cum lanugine linteorum, linteolis insuper impositis. Non prætermittenda est & pumicum natura. Appellãtur quidem ita & erosa saxa, in ædificiis quæ musea vocant, dependentia, ad imaginem specus ante reddendam: sed & ij pumices, qui sunt in vsu corporum læuigandorum fœminis, iam quidem & viris, atque (vt ait Catullus) libris, laudatissimi sunt

in Melo, Scyro, & Aeoliis insulis. Probatio in candore minimóque pondere, & vt quàm maximè spongiosi aridíq; sint, ac teri faciles, nec harenosi in fricando. Vis eorum in medicina, extenuare, siccare, trina vstione, ita vt torreantur carbone puro, ac toties vino restinguantur albo. Lauantur deinde, vt cadmia, & siccati conduntur, quàm minimè vliginoso loco. Vsus farinæ eius oculorũ maximè medicamentis: hulcera purgat eorum leniter, explétque cicatrices & emendat. Quidam tertia vstione refrigeratos potiùs quàm restinctos, terere malunt ex vino. Addũtur etiam ad malagmata, capitum verendorúmq; hulceribus. Vtilissima fiũt ex his dentifricia. Theophrastus autor est, potores in certamine bibendi præsumere farinam eius, sed nisi immenso potu impleantur periclitari: tantámq; refrigerandi naturam esse vt musta feruere desinãt pumice addito.

De lapidibus mortariorum medicinalium, & mollibus lapidibus, & speculari lapide, & silicibus, & phengite, & cotibus, & reliquis ad structuram, lapidibus, igni & tempestatibus resistentibus. Cap. XXII.

AVtoribus curæ fuere lapides mortariorum quoque, nec medicinalium tantùm, aut ad pigmenta pertinentium. Ephesiúmq; lapidem in iis prætulere cæteris, mox & Thebaicum, quem pyrrhopœcilon appellauimus: aliqui psaronium vocant. Tertiũ ex chalazio chrysiten. Medici autem & basaniten. Hic enim lapis nihil ex sese remittit. Ij autẽ lapides, qui succum reddunt, oculorum medicamentis vtiles existimantur: ideóque Aethiopici maximè ad ea probantur. Tænarium verò lapidem & Pœnicũ, & hęmatiten iis medicamentis prodesse tradunt, quæ ex croco componan

ponantur: ex alio Tænario,qui niger est, & ex Pario lapide,nõ æquè medicis vtilem:potiorem ex alabastrite Aegyptio, vel ex ophite albo. Est enim hoc genus ophitis,ex quo vasa & etiam cados faciunt. In Siphno lapis est,qui cauatur,tornatúrq; in vasa coquẽdis cibis vtilia,vel ad esculentorũ vsus,quod in Comensi Italiæ lapide viridi accidere scimus.Sed in Siphnio singulare,ꝙ excalfact⁹ oleo nigrescit durescítq;,natura mollissimus.Tanta qualitatũ differẽtia est.Nam mollitiæ & trans Alpes pręcipua sunt exẽpla.In Belgica prouincia candidum lapidem serra,qua lignum,faciliúsq; etiam,secant ad tegularũ & imbricum vicem:vel si libeat,ad quæ vocant pauonacea tegendi genera:& hi quidem sectiles sunt. Speculari verò(quoniam & hic lapis nomen obtinet)faciliore multo natura finditur in quamlibet tenues crustas. Hispania hunc olim citerior tantùm dabat,nec tota, sed intra centum millia passuũ circa Segobricam vrbem:iam & Cypros, & Cappadocia,& Sicilia,& nuper inuentũ Africa: postferẽdos omnes tamen Hispaniæ,& Cappadociæ mollissimis & amplissimæ magnitudinis,sed obscuris.Sunt & in Bononiẽsi Italiæ parte breues,maculosi,cõplexu silicis alligati,quorum tamẽ appareat natura similis eis,qui in Hispania puteis effodiuntur profunda altitudine. Necnon & saxo inclusus sub terra inuenitur,extrahitúrque,aut exciditur.Sed maiori parte fossili natura, absolutus segmenti modo, nunquàm adhuc quinque pedum lõgitudine amplior. Humorem hunc terrę quidẽ autumant crystalli modo glaciari.Et in lapidem cõcrescere manifesto apparet,quòd cùm feræ decidêre in puteos tales, & medullæ ex ossibus earum in eandem lapidis

naturam post vnam hyemem figurantur. Inuenitur & niger aliquãdo. Sed candido natura mira, cùm sit mollitia nota, perpetiendi Solis rigorísque: nec senescit, si modò iniuria absit, cum hoc etiam in cæmentis multorum generum accidat. Inuenêre & alium vsum in ramẽtis quoque Circum maximum ludis Circensibus sternendi, vt sit in cõmendatione candor. Nerone principe in Cappadocia repertus est lapis duritia marmoris, candidus atque translucẽs, etiam qua parte fuluæ inciderant venæ, ex argumento phengites appellatus. Hoc construxerat ædem Fortunæ, quam Seiam appellant, à Seruio rege sacratam, aurea domo cõplexus. Quare etiam foribus apertis interdiu claritas ibi diurna erat, haud alio quàm specularium modo, tanquam inclusa luce, non transmissa. In Arabia quoque esse lapidem vitri modo translucidum, quo vtuntur pro specularibus, Iuba autor est. Nunc ad operarios lapides transisse conueniat, primúmque cotes ferro acuendo. Multa earum genera: Creticæ diu maximam laudem habuere: secundam Laconicæ ex Taygeto monte, vtræque oleo indigentes. Inter aquarias Naxiæ laus maxima fuit, mox Armeniacæ, de quibus diximus. Ex oleo & aqua Ciliciæ pollent, ex aqua Arsinoëticæ. Repertæ sunt & in Italia aqua trahentes aciem acerrimo effectu. Necnon & trans Alpes, quas passernices vocant. Quarta ratio est saliua hominis proficientiũ in tonstrinarũ officinis, inutilis fragili mollitia. Flaminitanę ex Hispania citeriore in eo genere præcipuę. Reliqua multitudo lapidum in totũ ædificiis inutilis est mortalitate mollitiæ. Quædã tamen loco non alium habent, sicut Carthago in Africa. Exercetur halitu maris, fricatur vento, &

verb

verberatur imbri. Sed cura tuentur picando parietes, quoniam & tectorij calce roditur. Scitéq; dictum est, ad tecta eos pice, ad vinum calce vti, quoniam sic musta condiunt. Alia mollitia circa Romam Fidenati & Albano. In Liguria quoque, Vmbria, & Venetia, albus lapis dentata serra secatur. Hi tractabiles in opere, laborem quoque tolerant, sub tecto duntaxat. Aspergine & gelu pruinísq; rumpuntur in testas: nec contra humores & auram maris robusti. Tiburtini ad reliqua fortes, vapore dissiliunt. Nigri silices optimi: quibusdam in locis & rubentes. Nonnusquàm verò & albi, sicut in Tarquiniensi Anicianis lapicidinis circa lacum Volsiniensem. Et in Statoniensi sunt, quibus ne ignis quidem nocet. Iidem & in monumenta scalpti, contra vetustatem quoque incorrupti permanent. Ex iis formæ fiunt, in quibus æra funduntur. Est & viridis lapis, vehementer igni resistens, sed nusquam copiosus: & vbi inuenitur, lapis, non saxũ est. E reliquis pallidus, in cęmento raró vtilis. Globosus, contra iniurias fortis, sed ad structuram infidelis, nisi multa suffręnatione deuinctus. Nec certior fluuiatilis, semper veluti madés. Remedium est in lapide dubio, æstate eum eximere, nec ante biennium eum inserere tecto, domitum tempestatibus. Quæ ex eo læsa fuerint, in subterraneo structura aptantur vtilius. Quæ restiterint, tutum est vel cælo committere. Græci è lapide duro ac silice æquato construunt veluti lateritios parietes. Cùm ita fecerint, isodomon vocant genus structuræ. At cùm inæquali crassitudine structa sunt, pseudisodomon. Tertium est emplecton, tantummodo frontibus politis. Reliqua fortuitò collocant. Alternas coagmentationes fieri, vt

commissuras antecedentium medij lapides obtineant, necessarium est in medio quoq; pariete, si res patitur: si minus, vtique à lateribus: medios parietes farcire fractis cæmentis. Dictyotheton vocant reticulatam structuram, quam frequentissimè Romæ struunt, rimis opportunam. Structuram ad normam & libellam fieri, & ad perpẽdiculum respondere oportet.

De cisternis & calce, & harenæ generibus, & mistura calcis & harenæ, & vitiis structuræ, & tectoriis, & columnis. Cap. XXIII.

ET cisternas harenæ puræ & asperæ quinque partibus, calcis quàm vehementissimæ duabus construi conuenit, fragmentis silicis non excedentibus libras. Ita ferratis vectibus calcari solum, pariétésque similiter. Vtilius geminas esse, vt in priore vitia considant aquæ, atque per colum in proximam trãseat maximè pura aqua. Calcem è vario lapide Cato Censorius improbat. Ex albo melior, quàm ex duro, & structuræ vtilior: quæ ex fistuloso, tectoriis. Ad vtrunque damnatur ex silice. Vtilior eadem ex effosso lapide, quàm ex ripis fluminũ collecto. Vtilior è molari, quia est quædam pinguior natura eius. Mirum, aliquid postquàm arserit, accendi aquis. Harenæ tria genera. Fossitia, cui quarta pars calcis addi debet: fluuiatili aut marinæ tertia. Si & testæ tusæ tertia pars addatur, melior materia erit. Ab Apennino ad Padum non inuenitur fossitia, nec trans maria. Ruinarum vrbis ea maximè causa, quòd furto calcis sine ferrumine suo cæmenta componuntur. Intrita quoque quò vetustior, eo melior. In antiquarum ædium legibus inuenitur, ne recentiore trima vteretur redemptor.

ptor. Ideo nulla tectoria eorum rimæ, fœdauere. Tectoriúmque, nisi ter harenato, & bis marmorato inductum est, non satis splendoris habet. Vliginosa, & vbi salsugo vitiat, testaceo sublini vtilius. In Græcia tectoriis etiam * harenarum quod inducturi sunt, prius in mortario ligneis vectibus subigũt. Experimentũ marmorati est in subigendo, donec rutro non cohęreat. Contrà in albario opere, vt macerata calx ceu glutinum hæreat. Sed macerari non nisi à gleba oportet. In Elide ædes est Mineruæ, in qua frater Phidiæ Pannæus tectorium induxit lacte & croco subactum, vt ferunt: ideóque si teratur in ea hodiéq; saliua pollice, odorem croci saporémque reddere traditur. Columellæ in æde densius positæ, crassiores videntur. Genera earum quatuor. Quæ sextam partẽ altitudinis in crassitudine ima habent, Doricæ vocantur: quæ nonam, Ionicæ: quæ septimam, Thuscanicæ. Corinthiis eadem ratio, quæ Ionicis. Et differentia, quoniam capitulis Corinthiarum eadẽ est altitudo, quæ colligitur crassitudine ima: ideóque graciliores videntur. Ionici enim capituli altitudo tertia pars est crassitudinis. Antiqua ratio erat columnarum altitudinis, tertia pars latitudinum delubri. In Ephesiæ Dianæ æde, de qua priùs fuit sermo, primum columnis spiræ subditæ, & capitella addita. Placuítque altitudinis octaua pars in crassitudine, & vt spiræ haberent crassitudinis dimidium, septimæque partes detraherentur summarũ crassitudini. Præter has sunt, quæ vocantur Atticæ columnæ, quaternis angulis, pari laterũ interuallo.

** Rectior & melior Antiq. codic. lectio, quæ sic habet, In Græcia tectoriys etiam harenatũ, quod &c.*

De medicinis calcis, & maltha, & gypso.

Cap. XXIIII.

CAlcis & in medicina magnus vsus. Eligitur

recens, nec aspersa aquis: vrit, discutit, extrahit, incipientésque serpere hulcerum impetus coërcet. Aceto & rosaceo temperata perducit ad cicatricem. Luxatis quoque cum adipe suillo aut liquida resina ex melle medetur: eadem compositione & strumis. Maltha è calce fit recenti. Gleba vino restinguitur: mox tunditur cum adipe suillo & ficu, duplici linaméto: quæ res omnium tenacissima, & duritiam lapidis antecedens. Quod malthatur, oleo perfricatur anté. Cognata calci res gypsum est. Plura eius genera. Nam & è lapide coquitur, vt in Syria ac Thuriis: & è terra foditur, vt in Cypro ac Perrhæbis: è summa tellure & Tymphaicum est. Qui coquitur lapis, non dissimilis alabastritæ esse debet, aut marmoroso. In Syria durissimos ad id eligunt, coquúntque fimo bubulo, vt celeriùs vtantur. Omnium autem optimum fieri compertum est è lapide speculari, squamámue talé habente. Gypso madido statim vtendum est, quoniam celerrimè coit, ac siccatur: tamé rursus tundi & in farinam resolui patitur. Vsus gypsi in albariis, sigillis ædificiorum & coronis gratissimus. Exemplum illustre C. Proculeium Augusti Cæsaris * familiaritate subnixũ in maximo stomachi dolore gypso poto, consciuisse sibi mortem.

familiarẽ in max.

De pauimentis & quando primùm Romæ, & subdialibus pauimentis, & Græcanicis, & quando primùm cameræ. Cap. XXV.

PAuimenta originem apud Græcos habent elaborata arte, picturæ ratione, donec lithostrota expulere eam. Celeberrimus fuit in hoc genere Sosus, qui Pergami * statuit quem vocant asaroton œcon, quoniam purgamenta cœnæ in pauimento, quæque euerri solent, veluti relicta fecerat

** strauit*

cerat

cerat paruis è testulis tinctísque in varios colores. Mirabilis ibi columba bibens, & aquam vmbra capitis infuscans. Apricantur aliæ scabentes sese in canthari labro. Pauiméta credo primum facta, quæ nunc reuocamus, barbarica, atque subtegulanea, in Italia fistucis pauita: hoc certè ex nomine ipso intelligi potest. Romæ scalpturatū in Iouis Capitolini æde primùm factum est post tertium Punicum bellum initum. Frequentata verò pauimenta ante Cimbricum magna gratia animorum, indicio est Lucillianus ille versus:

Ante pauimenta, atque emblemata vermiculata.

Subdialia Græci inuenere, talibus domos contegentes: facilè tractu tepente, sed fallax, vbicunq; imbres gelant. Necessarium binas per diuersum coassationes substerni, capita earum præfigi ne torqueantur, & ruderi nouo tertiam partem testæ tusæ addi: deinde rudus, in quo duæ quintæ calcis misceãtur, pedali crassitudine festucari. Tunc nucleo crasso sex digitos induci, & ex tessera grandi non minus alta duos digitos strui. Fastigium verò seruari in pedes denos sesquuncem, ac diligenter cote despumare, quernísque axibus contabulare. Quæ torquentur, inutilia putant: imò & silice aut palea substerni melius esse, quò minor vis calcis perueniat. Necessarium & globosum lapidem subiici. Similiter fiũt spicata testacea. Non negligendũ est etiamnum vnum genus Græcanicum. Solo festucato iniicitur rudus aut testaceum pauimentum: dein spissè calcatis carbonibus inducitur, sabulo calce ac fauilla mistis: materia crassitudine semipedali ad regulã & libellã exigitur, & est forma terrena. Si verò cote depolitũ est, nigri pauiméti * visum obtinet. Lithostrota cœptauere iam sub Sylla

* vsum

paruulis

paruulis certè cruſtis,extat hodiéq;,quod in Fortunæ delubro Præneſte fecit. Pulſa deinde ex humo pauimenta in cameras tranſiere è vitro:nouitium & hoc inuentum. Agrippa certè in thermis, quas Romę fecit,figlinum opus encauſto pinxit: in reliquis albaria adornauit: non dubiè vitreas facturus cameras, ſi priùs inuētum id fuiſſet,aut à parietibus ſcenæ,vt diximus,Scauri perueniſſet in cameras.Quamobrem & vitri natura indicanda eſt.

De origine vitri,& ratione faciendi, & de Obſidiano vitro,& generibus multiſormibus vitri.

Cap. *XXVI.*

PArs eſt Syriæ,quæ Phœnice vocatur, finitima Iudææ,intra mōtis Carmeli radices paludem habens,quæ vocatur Cendeuia.Ex ea creditur naſci Belus amnis quinque M.p.ſpatio in mare perfluens iuxta Ptolemaidem coloniam. Lentus hic currit, * inſalubri potu,ſed cæremoniis ſacer, limoſus,vado profundus.Non niſi refuſo mari harenas fatetur.Fluctibus enim volutatæ niteſcunt, detritis ſordibus. Nunc & à marino creduntur aſtringi morſu,non priùs vtiles. Quingentorum eſt paſſuum non ampliùs litoris ſpatium , ídque tantum multa per ſecula gignendo fuit vitro. Fama eſt , appulſa naue mercatorum nitri , cùm ſparſi per litus epulas pararent, nec eſſet cortinis attollendis lapidum occaſio,glebas nitri è naue ſubdidiſſe.Quibus accenſis permiſta harena litoris,tranſlucentes nobilis liquoris fluxiſſe riuos,& hanc fuiſſe originem vitri. Mox , vt eſt aſtuta & ingenioſa ſolertia,non fuit contenta nitrum miſcuiſſe:cœptus addi & magnes lapis:quoniam in

** inſalubris*

ſe liquo

ſe liquorem vitri quoque,vt ferrũ,trahere creditur. Simili modo & calculi ſplendentes multifariam cœpti vri:deinde conchæ,& foſſiles harenę. Autores ſunt,in India è cryſtallo fracta fieri, & ob id nullum comparari Indico. Leuibus autem aridíſq; lignis coquitur, addito Cyprio ac nitro, maximè Ophirio.Continuis fornacibus,vt æs liquatur: maſſæque fiunt colore pingui nigricantes.Acies tanta eſt quacunque,vt citra vllum ſenſum ad oſſa conſecet, quicquid afflauerit corporis.Ex maſſis rurſus funditur in officinis,tingitúrque. Et aliud flatu figuratur, aliud torno teritur, aliud argenti modo cælatur, Sidone quondam iis officinis nobili:ſiquidem etiam ſpecula excogitauerat.Hæc fuit antiqua ratio vitri. Iam verò & in Vulturno mari Italiæ harena alba naſcens, ſex M. paſſ. litore inter Cumas atque Lucrinum, quæ molliſſima eſt,pila moláque teritur. Dein miſcetur tribus partibus nitri pondere vel menſura, ac liquata in alias fornaces transfunditur.Ibi fit maſſa, quæ vocatur hammonitrum: atq; hæc recoquitur,& fit vitrum purum, ac maſſa vitri candidi.Iam verò & per Gallias Hiſpaniáſque ſimili modo harenæ temperantur. Ferunt Tiberio principe excogitatum vitri temperamentum, vt flexibile eſſet: & totam officinam artificis eius abolitam,ne æris,argéti,auri, metallis pretia detraherentur:eáque fama crebrior diu, quàm certior fuit. Sed quid refert, Neronis principatu reperta vitri arte quæ modicos calices duos, quos appellabant pterotos, H-S. ſex millibus vẽderet? In genere vitri & Obſidiana numerantur, ad ſimilitudinem lapidis,quem in Aethiopia inuenit Obſidius,nigerrimi coloris,aliquando & tranſlucidi, craſſiore viſu, atque in ſpeculis parietum

pro

pro imagine vmbras reddente. Gemmas multi ex eo faciunt:vidimúsq; & solidas imagines Diui Augusti,capti materia huius crassitudine:dicauítque ipse pro miraculo in templo Concordiæ Obsidianos quatuor elephantos.Remisit & Tiberius Cæsar Heliopolitarum cæremoniis repertam ibi in hęreditate eius qui præfuerat Aegypto, Obsidianã imaginem Menelai. Ex quo apparet antiquior materiæ origo,nunc vitri similitudine interpolata. Xenocrates Obsidianũ lapidem in India,& in Samnio Italiæ, & ad Oceanũ in Hispania nasci tradit. Fit & tincturæ genere Obsidianum,ad escaria vasa.& totum rubens vitrum, atque non translucens,hæmatinon appellatum. Fit & album & murrhinum,aut hyacinthos sapphirósque imitatum,& omnibus aliis coloribus.Nec est alia nunc materia sequacior,aut etiam picturæ accommodatior. Maximus tamen honos in candido translucentibus, quàm proxima crystalli similitudine. Vsus verò ad potandum argenti metalla & auri pepulit. Est autem caloris impatiens,ni præcedat frigidus liquor:cũ addita aqua vitreæ pilæ Sole aduerso,in tantum excandescãt, vt vestes exurant. Fragmenta teporata agglutinantur tantùm,rursus affundi non queunt, præterquàm abrupta sibimet : veluti cùm calculi fiunt,quos quidam abaculos appellant, aliquos etiam pluribus modis versicolores. Vitrum sulphuri concoctum ferruminatur in lapidem. At peractis omnibus, quæ constant ingenio, artem natura faciente,succurrit mirari, nihil penè non igni perfici.

Ignium miracula,& medicinæ,& prodigia.
Cap. XXVII.

IGnis accipit harenas, ex quibus alibi vitrum, alibi

alibi argentum,alibi minium,alibi plumbi gene ra,alibi pigméta,alibi medicamenta fundit.Igne lapides in æs soluuntur,igne ferrum gignitur, ac domatur,igne cremato lapide cæmenta in tectis ligantur.Alia sæpius vri prodest. Eadémque materia aliud gignit primis ignibus,aliud secundis, aliud tertiis.Quando ipse carbo vires habere incipit restinctus,atque interiisse creditus,maioris sit virtutis. Immensa & improba rerum naturæ portio:& in qua dubium sit plura absumat,an pariat. Est & ipsis ignibus medica vis. Pestilentiæ, quæ Solis obscuratione contrahitur, ignis suffitu multiformiter auxiliari certum est. Empedocles & Hippocrates id monstrauere diuersis locis.Ad conuulsa viscera,aut contusa, vt M. Varro autor est: ipsis enim verbis eius vtar: Lix cinis est, inquit,foci. Inde enim cinis * lixiuus potus medetur:vt licet videre gladiatores cùm deluserint, hac iuuari potione. Quin & carbunculum genus morbi, quo duos Consulares nuper absumptos indicauimus, querneus carbo tritus cum melle sanat. Adeò in rebus damnatis quoque ac iam nullis sunt aliqua remedia,vt in carbone ecce & cinere. Non præteribo & vnum foci exemplum, Romanis literis clarũ:Tarquinio Prisco regnante tradunt repentè in foco eius apparuisse genitale è cinere masculini sexus, eámque quæ insederat ibi,Tanaquilis reginæ ancillam Ocrisiam captiuam, consurrexisse grauidam. Ita Seruium Tullum natum,qui regno successit. Inde & in regia cubanti puero caput arsisse visum,creditúmque Laris familiaris filium. Ob id compitalia & ludos Laribus primum instituisse.

* *luxatis*, *Ex vetust. cod.*

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIÆ

LIBER XXXVII.

PROOEMIVM.

VT NIHIL inſtituto operi deſit, gemmæ ſuperſunt, & in arctum coacta rerum naturæ maieſtas, multis nulla ſui parte mirabilior. Tantum tribuunt varietati, coloribus, materiæ, decori, violari etiam ſignis gemmas nefas ducentes. Aliquas verò extra pretia vlla, taxationémque humanarum opum arbitrantes, vt pleri'que ad ſummam abſolutámque rerum naturæ contemplationem ſatis ſit vna aliqua gemma. Quæ fuerit origo gemmarum, & quibus initiis in tantum admiratio hæc exarſerit, diximus quadantenus in mentione auri anulorúmque. Fabulæ primordium à rupe Caucaſea tradunt. Promethei vinculorum interpretatione fatali: * primúmque ſaxi huius fragmentum incluſum ferro ac digito circundatum, anulum, & hoc gemmam.

**Paulo aliter Vetuſt. cod. ſed tamen eodem ſenſu, primúmq; ſaxi fragmẽtum incluſum ferro ac digito, circundatum, hoc fuiſſe anulum, & hoc gemmam.*

De

De gemma Polycratis tyranni, & Pyrrhi regis, & qui ſculptores optimi, & nobilitates artificum, & quis primus dactyliothecam Romæ habuit.

Caput I.

HIs initiis cœpit autoritas, in tantum amorem elata, vt Polycrati Samio ſeuero inſularum ac litorum tyranno felicitatis ſuæ, quam nimiam fatebatur etiam ipſe, ſatis piamenti in vnius gemmæ voluntario damno videretur, ſi cum fortunę volubilitate paria faceret, planéq; ab inuidia eius abundè ſe redimi putaret, ſi hoc vnum doluiſſet. Aſſiduo ergo gaudio laſſus, prouectus nauigio in altum, anulum merſit. At illum piſcis eximia magnitudine Regi natus, eſcæ vice raptum, vt faceret oſtentum, in culinam domini rurſus Fortunæ inſidiantis manu reddidit. Sardonychē eam gemmam fuiſſe conſtat: oſtendúntque Romæ, ſi credimus, in Concordiæ delubro, cornu aureo Auguſtæ dono incluſam & nouiſsimum propè locum tot prælatis obtinentem. Poſt hunc anulum regia fama eſt gemmę Pyrrhi illius, qui aduerſus Romanos bellū geſsit. Nanque habuiſſe traditur achaten, in qua IX. Muſę & Apollo citharam tenens ſpċtarentur, non arte, ſed ſponte naturæ ita diſcurrentibus maculis, vt Muſis quoque ſingulis ſua redderentur inſignia. Nec deinde alia, quæ tradatur, magnopere gemmarum claritas extat apud autores, præterquàm Iſmeniam choraulem, multis fulgentibúſque vti ſolitum, comitante fabula vanitatem eius, indicato in Cypro ſex aureis denariis ſmaragdo, in quo fuerat ſculpta Amymone, iuſsiſſe numerari: & cùm duo relati eſſent, imminuto pretio, malè me Hercules curatum, dixiſſe: multum enim detractum gemmæ dignitati. Hic videtur

instituisse, vt omnes musicæ artis hac quoque ostentatione censerentur, veluti Dionysodorus æqualis eius & æmulus, vt sic quoque par videretur. Tertius, qui eodem tempore fuit inter musicos, Nicomachus, multas gemmas habuisse traditur, sed nulla peritia electas: forte quadam his exemplis initio voluminis oblatis aduersus istos, qui sibi hanc ostentationem arrogent, vt palàm sit eos tibicinum gloria tumere. Polycratis gemma, quæ demonstratur, illibata intactáq; est. Ismeniæ ętate multos post annos, apparet scalpi etiam smaragdos solitos. Confirmat hãc eandem opinionem edictum Alexandri Magni, quo vetuit in gemma se ab alio scalpi, quàm à Pyrgotele, non dubiè clarissimo artis eius. Post eum Apollonides & Cronius in gloria fuere, quíque Diui Augusti imaginem similem expressit, qua posteà principes signabant, Dioscorides. Sylla Dictator traditione Iugurthæ semper signauit. Est apud autores, & Intercatiensem illum, cuius patrem Scipio Aemilianus ex prouocatione interfecerat, pugnæ eius effigie signasse: vulgato Stilonis Prçconini sale, quid nã fuisse facturũ eũ, si Scipio à patre eius interemptus esset. Diuus Augustus inter initia sphinge signauit. Duas in matris anulis iã indiscretę similitudinis inuenerat. Altera per bella ciulia, absente eo amici signauere epistolas & edicta, quę ratio temporum nomine eius reddi postulabat, non infaceto lepore accipientium ęnigmata afferre eam sphingem. Quinetiam Mecœnatis rana, per collationem pecuniarum in magno terrore erat. Augustus posteà ad euitanda conuicia sphingis, Alexandri Magni imagine signauit. Gemmas plures, quod peregrino appellant nomine dacty-

liothec

liothecam, primus omnium habuit Romæ priuignus Syllæ Scaurus. Diúque nulla alia fuit, donec Pompeius Magnus eam quæ Mithridatis regis fuerat, inter dona in Capitolio dicaret, vt Marcus Varro aliíq; eiusdem ętatis autores confirmant multum prælatam Scauri. Hoc exemplo Cæsar dictator sex dactyliothecas in æde Veneris Genitricis consecrauit: Marcellus Octauia genitus in Palatina Apollinis æde vnam. Victoria tamen illa Pompeij primùm ad margaritas gemmásque mores inclinauit: sicut L.Scipionis & Cn. Manlij ad cælatum argentum, & vestes Attalicas, & triclinia ærata: sicut L.Mummij, ad Corinthia & tabulas pictas.

De gemmis translatis in triumpho Pompeij, & natura crystalli, & medicinis, & luxuria circa ea, & quando primùm inuenta murrhina & luxuria circa ea, & natura murrhinorum, & quæ mentiti sunt autores de succino. Caput II.

ID vti planius noscatur, verba ex ipsis Pompeij triumphorũ actis subiiciam. Ergo tertio triumpho, quem de Piratis Asia, Ponto, gentibúsque & regibus in septimo operis huius volumine indicatis, M. Pisone, M. Messala consulibus, pridie Calẽdas Octobris die natalis sui egit, transtulit alueum cũ tesseris lusorium è gemmis duabus, latum pedes tres, longum pedes quatuor: & ne quis de ea re dubitet, nulla gemmarum magnitudine hodie propè ad hanc amplitudinem accedente, in eo fuit Luna aurea pondo xxx. lectos tricliniares tres: vasa ex auro & gemmis abacorum nouem: signa aurea tria, Mineruæ, Martis, & Apollinis: coronas ex margaritis triginta tres: montem aureum quadratum cum ceruis & leonibus, & pomis omnis generis, circun-

data vite aurea. Museum ex margaritis, in cuius fastigio horologium erat. Imago Cn. Pompeij è margaritis, illa regio honore grata, illius probi oris venerandíque per cunctas gentes, illa inquam ex margaritis, seueritate victa, & veriore luxuriæ triumpho. Quàm profectò inter illos viros durasset cognomẽ Magni, si prima victoria sic triũphasses? * è margaritis, Magne, tam prodiga re, & fœminis reperta, quam gerere te fas non sit, hinc fieri tuos vultus? sic te pretiosum videri? Nónue illa similior tui est imago, quam Pyrenæi iugis imposuisti? Graue profectò fœdúmque probrum erat, ni verius iræ Deorum ostentũ credi oporteret: claréq; intelligi posset, iam tum illud caput Orientis opibus sine reliquo corpore ostentatum. * Cætera triumphi eiusdem quàm virilia? Reipublicæ datum mille talentûm, legatis & quæstoribus, qui oras maris defendissent, H-S. bina millia, commilitibus singulis quinquaginta. Tolerabiliorem tamẽ fecit causam Caij principis, qui super omnia muliebria socculos induebat è margaritis: & Neronis principis, qui sceptra, & * personas & cubicula viatoria vnionibus construebat. Quinimo etiã ius videmur perdidisse corripiendi gemmata potoria, & varia supellectilis genera, anulos transeũtes. Quę enim non luxuria innocẽtior existimari possit? Eadem victoria primùm in vrbem murrhina induxit: primúsque Pompeius sex pocula ex eo triumpho Capitolino Ioui dicauit: quæ protinus ad hominum vsum transiere, abacis etiam escariísque vasis inde expetitis. Excrescítque indies eius rei luxus, murrhino octoginta sestertiis empto, capaci planè ad sextarios tres calice. Potauit ex eo ante hos annos Consularis, ob amorem obro-

Marginalia: * & — * De triũphi huius æstimatione consule Budæũ de Asse. — * personas histrionum

ſo eius margine, vt tamen iniuria illa pretium augeret: neque eſt hodie murrhini alterius præſtâtior indicatura. Idem in reliquis generis eius quantum vorauerit, licet exiſtimare ex multitudine, quæ tanta fuit, vt auferente liberis eius Nerone Domitio, theatrum peculiare trans Tiberim * hortis expoſita occuparent: quod à populo impleri canente ſe, dum Pompeiano præludit, etiam Neroni ſatis erat: qui vidit tunc annumerari vnius ſcyphi fracta membra, quæ in dolorem credo ſeculi inuidiámque fortunę, tanquam Alexandri Magni corpus in conditorio ſeruari, vt oſtentarentur, placebat. T. Petronius Conſularis moriturus, inuidia Neronis principis, vt menſam eius exhæredaret, trullam murrhinam trecentis ſeſtertiis emptā fregit. Sed Nero, vt par erat principem, vicit omnes, trecentis ſeſtertiis capidem vnam parando. Memoranda res, tanti Imperatorem patrémque patriæ bibiſſe. Oriens murrhina mittit. Inueniuntur enim ibi in pluribus locis, nec inſignibus, maximè Parthici regni: præcipuè tamen in Carmania. Humorem putant ſub terra calore denſari. Amplitudine nuſquam paruos excedūt abacos: craſſitudine rarò, quanta dictum eſt vaſi potorio. Splendor his ſine viribus, nitórque veriùs, quàm ſplendor. Sed in pretio varietas colorum, ſubinde circumagentibus ſe maculis in purpuram candorémque, & tertium ex vtroque igneſcentem, velut per tranſitū coloris purpura rubeſcente, aut lacte candeſcente. Sunt qui maximè in iis laudent extremitates, & quoſdam colorum repercuſſus, quales in cœleſti arquu ſpectantur. His maculæ pingues placent: tranſlucere quicquam aut pallere vitium eſt: Item ſales verru-

* *orcis*

cæque non eminentes, ſed vt in corpore etiam plerunque ſeſſiles. Aliqua & in odore commendatio eſt. Contraria huic cauſa cryſtallum facit, gelu vehementiore concreto. Non aliubi certè reperitur, quàm vbi maximè hybernæ niues rigent: glaciémque eſſe certum eſt: vnde & nomen Græci dedere. Oriens & hanc mittit, ſed Indicæ nulla præfertur. Naſcitur & in Aſia, viliſſima circa Alabanda & Orthoſiam, finitimíſque montibus, item in Cypro. Sed laudata in Europæ Alpium iugis. Iuba autor eſt, & in quadam inſula Rubri maris ante Arabiam ſita naſci, quæ Neron vocetur: & in ea, quæ iuxta gemmam topazion ferat, cubitalémque effoſſam à Pythagora Ptolemæi regis præfecto. Cornelius Bocchus & in Luſitania naſci perquàm mirandi ponderis, immenſis iugis depreſſis ad libramentum aquę puteis. Mirum & quod Xenocrates tradit Epheſius, aratro in Aſia & Cypro excitari. Non enim inueniri in terreno, nec niſi inter cautes creditum fuerat. Similius vero eſt, quod idem Xenocrates tradit, torrentibus ſæpe deportari. Sudines verò negat niſi ad Meridiem ſpectantibus locis naſci: quod certum eſt: non enim reperitur in aquoſis, quanquam in regione prægelida, vel ſi ad vada vſque glacientur amnes. Cæleſti humore paruáque niue id fieri neceſſe eſt: ideo caloris impatiens, niſi in frigido potu abdicatur. Quare ſexangulis naſcatur lateribus, non facilè ratio inueniri poteſt, eò magis quòd neque mucronibus eadem ſpecies eſt, & ita abſolutus eſt laterum læuor, vt nulla id arte poſſit ęquari. Magnitudo ampliſſima adhuc viſa nobis erat, quam in Capitolio Liuia Auguſta dicauerat, librarum circiter quinquaginta. Idem

Xen

Xenocrates autor eſt, vas amphorale viſum, & aliqui ex India cryſtallum ſextariorũ quatuor. Nos liquidò affirmare poſſumus, in cautibus Alpium naſci, atque adeò inuiis, vt plerunque fune pendentes eam extrahãt. Peritis ſigna & indicia nota ſunt. Infeſtantur plurimis vitiis, ſcabro, ferrugine, maculoſa nube, occulta aliquando vomica, præduro fragilíque centro & ſale appellato. Eſt & rufa aliquibus rubigo: aliis capillamentum rimæ ſimile. Hoc artifices *cælatura occultant. Quæ verò ſine vitio ſunt, pura eſſe malunt, acenteta appellantes, nec ſpumei coloris lympidæ aquæ. Poſtremò autoritas in pondere eſt. Inuenio Medicos, quæ ſunt vrenda corporum, nõ aliter vtilius id fieri putare, quàm cryſtallina pila aduerſus poſita Solis radiis. Alius hic furor, H-S. CL.M. trullam vnã non ante multos annos mercatam à matrefamiliâs nec diuite. Idé Nero amiſſarum rerum nuntio accepto, duos calices cryſtallinos in ſuprema ira fregit illiſos. Hæc fuit ratio ſeculum ſuum punientis, ne quis alius ex his biberet. Fragmenta ſarciri nullo modo queunt. Mirè ad ſimilitudinem acceſſere vitrea, ſed prodigij modo, vt ſuum pretium auxerint cryſtalli, non diminuerint. Proximum locum in deliciis fœminarum tamen adhuc tantùm, ſuccina obtinent, eandémq; omnia hæc, quam gemmæ, autoritatem, ſanè maiorem aliquibus de cauſis cryſtallina & murrhina, rigidi potus vtraque. In ſuccinis cauſam ne deliciæ quidem adhuc excogitauerunt. Occaſio eſt vanitas Græcorum diligentiæ. Legentes modò æquè perpetiantur me de ortu eorum, cùm hoc quoque interſit vitæ, ſcire poſteros quicquid illi prodidere mirandum. Phaëthontis fulmine icti

* litura

ſorores fletu mutatas in arbores populos, lacrymis electrũ omnibus annis fundere iuxta Eridanum amnẽ, quem Padum vocamus: & electrum appellatum, quoniam Sol vocitatus ſit Elector, plurimi Poëtæ dixere, primíque, vt arbitror, Aeſchylus, Philoxenus, Nicander, Euripides, Satyrus. Quod eſſe falſum, Italię teſtimonio patet. Diligentiores eorum, Electridas inſulas in mari Adriatico eſſe dixerunt, ad quas dilaberetur Padus. Qua appellatione nullas vnquam ibi fuiſſe, certum eſt: nec verò vllas ibi appoſitas eſſe, in quas quicquam curſu Padi deuehi poſſit. Nam quòd Aeſchylus in Iberia, hoc eſt in Hiſpania, Eridanum eſſe dixit, eundémque appellari Rhodanũ, Euripides rurſus & Apollonius in Adriatico litore confluere Rhodanum & Padum, faciliorẽ veniam facit ignorati ſuccini in tanta orbis ignorãtia. Modeſtiores ſed æquè falſum prodidere, in extremis Adriatici ſinus rupibus inuiis arbores ſtare, quæ Canis ortu hoc effunderent gummi. Theophraſtus in Liguria effodi dixit. Phaëthontẽ in Aethiopia Hammonis obiiſſe: ob id delubrum ibi eſſe atque oraculum, electrúmque gigni. Philemon foſſile eſſe, & in Scythia erui duobus locis candidum atque cerei coloris quod vocaretur electrũ: in alio loco fuluũ, quod appellaretur ſualternicum. Demoſtratus lyncurion id vocat, & fieri ex vrina lyncum beſtiarum, è maribus fuluum & igneum, è fœminis languidius atque candidum. Alij dixere langurium, & eſſe in Italia beſtias langurias. Zenothemis lãguas vocat eaſdem, & circa Padum iis vitam affirmat. Sudines arborem quæ gignat in Liguria. In eadẽ ſententia & Metrodorus fuit. Sotacus credidit in Britãnia arboribus effluere, quas

electrid

electridas vocauit. Pytheas Guttonibus Germaniæ genti accoli æstuarium Oceani Mentonomon nomine, spatio stadiorum sex millium: ab hoc diei nauigatione insulã abesse Abalum: illò vere fluctibus aduehi, & esse concreti maris purgamentum: incolas pro ligno ad ignem vti eo, proximísque Teutonis vendere. Huic & Timæus credidit, sed * insulam Baltiam vocauit. Philemon negauit flammam ab electro reddi. Niceas Solis radiorum succum intelligi voluit. Hos circa occasum credit vehementiores in terram actos, pinguem sudorem in ea parte Oceani relinquere, deinde æstibus in Germanorum littora eiici. Et in Aegypto nasci simili modo, & vocari Sacal: item in India, gratiúsque thure esse Indis. In Syria quoque fœminas verticillos inde facere, & vocare harpaga, quia folia & paleas vestiúmque fimbrias rapiat. Theophrastus Oceano id exæstuante ad Pyrenæi promontorium eiici: quod & Xenocrates credidit, qui de iis nuperrimè scripsit. Viuit adhuc Asarubas, qui tradidit iuxta Atlanticum mare esse lacum Cephisida, quem Mauri vocãt electrum. Hunc Sole excalfactũ è limo dare electrum fluitãs. Mnesias Africę locum Sicyonem appellatum, & Crathin amnem in Oceanum effluentem è lacu, in quo aues, quas meleagridas & penelopas vocat, viuere. Ibi nasci ratione eadẽ, qua suprà dictum est de electride lacu. Theomenes dicit, iuxta Syrtim magnam hortum Hesperidum esse, ex quo in stagnum cadat, colligi verò à virginibus Hesperidum. Ctesias Indis flumen esse Hypobarum, quo vocabulo significetur omnia vasa ferre bona: fluere à Septentrione in exortiuum Oceanum iuxta montem syluestrem arboribus electrum

** Insulam hanc suprà lib. 4. cap. 13. ex eiusdẽ Timæi sententia Bannomannam nominat. Quo fit, vt aut hic locus ex illo, aut ille ex hoc sit restituẽdus.*

ferentibus. Arbores eas aphytacoras vocari, qua appellatione significetur prędulcis suauitas. Mithridates in Germaniæ litoribus esse insulam, vocaríque eam Oserictam, cedri genere syluosam: inde defluere in petras. Xenocrates non succinum tantùm in Italia, verumetiam thieum vocari, à Scythis verò sacrium, quoniam & ibi nascatur. Alios putare in Numidia gigni. Super omnes est Sophocles Tragicus Poëta, quod equidem miror tanta grauitate cothurni, & prętereà vitæ fama, aliâs principe loco genitus Athenis, rebus gestis, exercitu ducto. Hic vltra Indiam fieri dixit è lacrymis meleagridũ auium Meleagrum deflentiũ. Quod & credidisse eum, vel sperasse aliis persuaderi posse, quis non miretur? quámue pueritiam tam imperitam posse reperiri, quæ auium ploratus annuos credat, lacrymásue tam grandes, auésque è Græcia, vbi Meleager periit, ploratum isse in Indos? Quid ergo? non multa æquè fabulosa produnt Poëtę? Sed hoc ea in re, quæ quotidie inuehatur atque abundet, & hoc mendacium coarguat, seriò quenquam dixisse, summa hominum contemptio est, & intoleranda mendaciorum impunitas.

De ortu & medicinis & generibus & luxuria succinorum, & lyncurio, & medicina. Cap. III.

CErtum est gigni in insulis Septentrionalis Oceani, & à Germanis appellari glessum: itaque & à nostris vnam insularum ob id Glessariam appellatam, Germanico Cæsare ibi classibus rem gerente, Austrauiã à barbaris dictam. Nascitur autem defluente medulla pinei generis arboribus, vt gummi in cerasis, resina pineis. Erumpit humoris abundantia: densatur rigore

vel tepore autumnali. Cùm intumescens æstus rapuit ex insulis, certè in litora expellitur, ita volubile, vt pendere videatur atque considere in vado: quod arboris succum esse prisci nostri credidere, ob id succinum appellantes. Pinæ autem arboris esse indicio est pineus in attritu odor, & quod accensum tedæ modo ac nidore flagret. Affertur à Germanis in Pannoniam maximè prouinciam. Inde Veneti primùm, quos Græci Henetos vocant, rei famam fecere, proximi Pannoniæ, id accipientes circa mare Adriaticum. Pado verò annexa fabulæ videtur causa, hodiéque transpadanarum agrestibus fœminis, monilium vice succina gestantibus, maximè decoris gratia, sed & medicinæ: quando tonsillis creditur resistere, & faucium vitiis, vario genere aquarum iuxta illos infestante guttura ac vicinas carnes. DC. ferè M. pass. à Carnunto Pannoniæ, abest litus id Germaniæ, ex quo inuehitur, percognitum nuper. Vidit enim eques Romanus, missus ad id comparandum à Iuliano curante gladiatorium munus Neronis principis, qui hæc commercia & litora paragrauit, tanta copia inuecta, vt retia arcendis feris podium protegentia succinis nodarentur, arma verò & libitina totúsque vnius diei apparatus esset è succino. Maximum pondus is glebæ attulit XIII. librarum. Nasci & in India certum est. Archelaus, qui regnauit in Cappadocia, illinc cortice inhærente tradit aduehi rude, polirique adipe suis lactentis incoctum. Liquidum primò destillare, argumento sunt quædam intus translucentia, vt formicæ aut culices, lacertæque, quas adhæsisse musteo non est dubium, & inclusas indurescenti. Genera eius plura. Candida odoris præstantissimi.

Sed

Sed nec his, nec cereis pretium. Fuluis maior autoritas. Ex iis etiamnum amplior tranſlucentibus, præterquàm ſi nimio ardore flagrent: imaginémq; igneam ineſſe, non ignem, placet. Summa laus Falernis à vini colore dictis, molli fulgore perſpicuis. Sunt & in quibus decocti mellis lenitas placeat. Verum hoc quoque notum fieri oportet, * quocunque libeat, tingi, hœdorum ſeuo & anchuſæ radice: quippe etiam conchylio inficiuntur. Cęterùm attritu digitorum * accepta caloris anima trahunt in ſe paleas ac folia arida, ac philyras, vt magnes lapis ferrum. * Ramenta quoque eius in oleo addita flagrant dilucidius diutiúſque, quàm ligni medulla. Taxatio in deliciis tanta, vt hominis quamuis parua effigies, viuorum hominum vigentiúmq; pretia ſuperet, prorſus vt caſtigatio vna nõ ſit ſatis. In Corinthiis æs placet auro argentóq; * miſto, in cælatis ars & ingenia. Murrhinorum & cryſtallinorum diximus gratiam: vniones, quòd capite circunferuntur, gemmæ digitis: in omnibus denique aliis vitiis oſtentatio aut vſus placet: in ſuccinis deliciarum tantùm conſcientia. Domitius Nero in cæteris vitæ ſuæ portentis, capillos quoque coniugis ſuæ Popææ in hoc nomen adoptauerat, quodam etiam carmine ſuccina appellando. Et quoniam nullis vitiis deſunt pretioſa nomina, ex eo tertius quidã hic colos cœpit expeti à matronis. Vſus tamen ſuccinorũ inuenitur aliquis in medicina: ſed nõ ob hoc fœminis placent. Infantibus adalligari amuleti ratione prodeſt. Calliſtratus & cuicunque ætati contra lymphationes prodeſſe tradit: & vrinæ difficultatibus potum, adalligatúmque. Hic & differentiam nouam attulit appellando chryſelectrum, quaſi colo-

Marginal notes: * *quocunq; modo tingi libeat. ex vetuſt. Codi.* * *accepta vi caloris attr.* * *Ramenta quoque ſuccini oleo addito.* * *miſtum*

coloris aurei, & matutino gratissimo aspectu, rapacissimum ignium, & si iuxtà fuerint, celerrimè ardescens. Hoc collo adalligatum, mederi febribus & morbis: tritum cum melle ac rosaceo aurium vitiis: & si cum melle Attico conteratur, oculorum quoque obscuritatibus. Stomachi etiam vitiis vel per se farina eius sumpta, vel cum mastiche ex aqua pota. Succina etiam gemmis, quę sunt translucidæ, adulterandis magnum habent locum, maximè amethistis, cum omni, vt diximus, colore tingantur. De lyncurio proximè dici cogit autorum pertinacia. Quippe etiamsi non electrum id esset, lyncurium tamen gemmam esse contendunt. Fieri autem ex vrina quidem lyncis, sed egestam terra protinus bestia operiente eam, quoniam inuideat hominũ vsui. Esse autem, qualem in igneis succinis, colorem, scalpíque. Nec folia tantùm aut stramenta ad se rapere, sed æris etiã ac ferri laminas, quod Diocles quidem & Theophrastus credidit. Ego falsum id totum arbitror, nec visam in æuo nostro gemmam vllam ea appellatione, & quod de medicina simul proditur, calculos vesicæ eo poto elidi, & morbo regio occurri, si ex vino bibatur, aut si portetur etiam.* Nunc gemmarũ confessa genera dicemus, à laudatissimis orsi. Nec verò id solũ agemus, sed ad maiorem vtilitaté vitæ obiter coarguetur Magorum infanda vanitas, quando illi vel plurima prodidere de gemmis, medicinæ ex his species blando prodigio transgressi.

**Nũc gemmarũ confessa dicemus, nulla Genera mẽtione. Ex vetust. cod.*

De adamantis generibus & medicinis, & margaritis. *Cap. IIII.*

MAximum in rebus humanis, non solùm inter gemmas, pretium habet adamas, diu non nisi regibus & iis admodum paucis cogni-

tus,

tus, vnus modò in metallis repertus, per quàm rarò comes auri, nec nisi in auro nasci videbatur. Veteres eum in Aethiopum tantùm metallis inueniri existimauere, inter delubrum Mercurij atque insulam Meroën, dixerúntq; non ampliorem cucumis semine, aut colore dissimilem inueniri. Nunc genera eius sex noscuntur: Indici, non in auro nascentis, sed quadam crystalli cognatione. Siquidem & colore translucido non differt, & laterum sexangulo læuore turbinatus in mucronem, aut duabus cõtrariis partibus, quò magis miremur, vt si duo turbines latissimis suis partibus iungantur: magnitudine verò etiã auellanæ nuclei. Similis est huic quidem Arabicus, minor tantùm, similiter & nascens: cæteris pallor gentis, & in auro non nisi excellentissimo natalis. Incudibus hi deprehenduntur, ita respuentes ictum, vt ferrum vtrinque dissultet, incudésque etiam ipsę dissiliant. Quippe duritia inenarrabilis est, simúlque ignium vitrix natura, & nunquam incalescens. Vnde & nomen indomita vis Græca interpretatione accepit. Vnum ex iis vocant cenchron, quod est milij magnitudine. Alterum Macedonicum in Philippico auro repertum: & hic est cucumis semini par. Post hos Cyprius vocatur in Cypro repertus, vergens in æreum colorem, sed in medicina, vt dicemus, efficacissimus. Post hunc est siderites ferrei splendoris, pondere ante cæteros, sed natura dissimilis. Nam & ictibus frangitur, & alio adamante perforari potest: quod & Cyprio euenit: breuitérque, vt degeneres, nominis tantùm autoritatem habent. Idque, quod totis voluminibus his docere & mandare conati sumus, de discordia rerum cõcordiáque, quam antipathiam ac sympath-

pathiam appellauere Græci, non aliter clariùs intelligi poteſt. Siquidem illa inuicta vis duarum violentiſſimæ naturæ rerum ferri ignísque contemptrix, hircino rumpitur ſanguine, nec aliter quàm recenti calidóq; macerata, & ſic quoque multis ictibus, tunc etiam, præterquàm eximias, incudes, malleóſque ferreos frangens. Cuius hoc ingenio inuentum? quóue caſu repertum? aut quæ fuit coniectura experiẽdi rem immenſi ſecreti, & in fœdiſſimo animalium? Numinum profectò muneris talis inuentio omnis eſt. Nec quærenda in vlla parte naturæ ratio, ſed voluntas. Et cùm feliciter rumpere contingit, in tam paruas frangitur cruſtas, vt cerni vix poſſint. Expetuntur à ſcalptoribus, ferróq; includuntur, nullam nõ duritiam ex facili cauantes. Adamas diſſidet cum magnete lapide in tantùm, vt iuxtà poſitus ferrum non patiatur abſtrahi: aut ſi admotus magnes apprehenderit, rapiat, atque auferat. Adamas & venena irrita facit, & lymphationes abigit, metúſq; vanos expellit à mente: & ob id quidam eum anachiten vocauere. Metrodorus Scepſius, in eadẽ Germania & Baltia inſula naſci, in qua & ſuccinum, quod equidem legerim, ſolus dicit: & pręfer Arabicis: quod falſum eſſe quis dubitet? Proximũ apud nos Indicis Arabicíſq; margaritis pretiũ eſt, de quibus in nono diximus volumine inter res marinas.

De ſmaragdi generibus, & gemmis viridibus & tranſlucidis. Cap. V.

TErtia autoritas ſmaragdis perhibetur pluribus de cauſis. Nullius coloris aſpectus iucundior eſt. Nam herbas quoque virentes frondéſq; auidè ſpectamus. Smaragdos verò tantò libentiùs, quoniam nihil omnino viridius comparatum

tum illis viret. Præterea ſoli gemmarum contui-
tu oculos implent nec ſatiant. Quin & ab inten-
tione alia obſcurata, aſpectu ſmaragdi recreatur
acies. Scalpentibúſque gemmas non alia gratior
oculorum refectio eſt: ita viridi lenitate laſſitu-
dinem mulcent. Præterea longinquo amplifican-
tur viſu, inficientes circa ſe repercuſſum aëra,
non Sole mutati, non vmbra, non lucernis, ſem-
pérque ſenſim radiantes, & viſum admittentes,
ad craſſitudinem ſui facilitate tranſlucida: quod
etiam in aquis non fit. Iidem plerunque & con-
caui, vt viſum colligant. Quapropter decreto ho-
minũ iis parcitur ſcalpi vetitis. Quanquam Scy-
thicorum Aegyptiorúmque duritia tanta eſt, vt
nequeant vulnerari. Quorum verò corpus exten-
ſum eſt, eâdem, qua ſpecula, ratione ſupini ima-
gines rerum reddunt. Nero princeps gladiato-
rum pugnas ſpectabat ſmaragdo. Genera eorum
duodecim: Nobiliſſimi Scythici, ab ea gente in
qua reperiuntur appellati. * Nullius maior au-
ſteritas, nec minus vitij. Et quantum ſmaragdi à
gemmis diſtant, tantum Scythici à cæteris ſma-
ragdis. Proximam laudem habent, ſicut & ſe-
dem, Bactriani, quos in commiſſuris ſaxorum
colligere dicuntur Eteſiis flantibus. Tunc enim
tellure internitent, quia iis ventis maximè hare-
næ mouentur. Sed hos minores multò Scythicis
eſſe tradunt. Tertium locum Aegyptij habent,
qui eruuntur circa Copton oppidum Thebaidis
in collibus & cautibus. Reliqua genera in me-
tallis ærariis inueniuntur. Quapropter principa-
tum ex iis Cyprij obtinent: dóſque eorũ eſt nec
in colore liquido nec diluto, verùm ex humido
pingui, quáque perſpiciatur, imitante tranſluci-
dum mare: paritérq; tranſlucet & nitet, hoc eſt

colo-

* *Nullis*

colorem expellit, & aciem recipit. Ferunt in ea insula tumulo reguli Hermiæ iuxta cetarias marmoreo leoni fuisse inditos oculos ex smaragdis, ita radiantibus etiam in gurgitem, vt territi instrumenta refugerent thynni, diu mirantibus nouitatem piscatoribus, donec mutauere oculis gemmas. Sed & vitia demõstrari oportet in tam procliui erratu. Sunt quidem omnium eadem, Quædam tamen nationũ peculiaria, sicut in homine. Ergo Cyprij variè glauci, magísque ac minus in eodem smaragdo aliis partibus tenorem illum Scythicæ autoritatis non semper custodiunt. Ad hoc quibusdam intercurrit vmbra, surdúsque fit colos: qui improbatur etiam dilutior. Hinc genera distinguuntur. Sunt aliqui obscuri, quos vocãt cæcos: alij densi, nec è liquido translucidi: quidam varia nubecula improbati. Aliud est hoc, quàm vmbra, de qua diximus. Nubecula enim albicantis est vitium, cùm viridis nõ pertransit aspectus, sed aut intus occurrit aut excipit in fine visum candor. Hæc coloris vitia: illa corporis, capillamentum, sal, plumbago, Ab iis Aethiopici laudantur à Copto dierum trium itinere, vt autor est Iuba, acriter virides, sed nõ facilè puri aut concolores. Democritus in hoc genere ponit Hermineos & Persicos. Illos extumescentes pinguiter: Persicos verò non translucidos, sed iucundi tenoris, visum implere, quem non admittant, felium pantherarúmq; oculis similes. Nanque & illos radiare nec perspici. Eosdem in Sole hebetari, vmbris refulgere, & longiùs, quàm cæteros, nitere. Omnium horum etiam num vitium, quòd fellis colorem aut aëris habet. In Sole dilucidi quidem ac liquidi, sed non virides. Hæc vitia & Attici maximè sen-

tiuntur in argentariis metallis repertis in loco qui Thoricos vocatur,ſemper minus pingues,& è longinquo ſpecioſiores. Frequens & iis plumbago,hoc eſt,vt in Sole plumbei videantur.Illud peculiare,quòd quidam ex iis ſeneſcunt, paulatim viriditate euanida, & Sole læduntur. Poſt hos Medici plurimum viriditatis habent, interdum & è ſapphiro. Ij ſunt fluctuoſi, ac rerum imagines complexi, vt verbi gratia papauerum aut auium,pinnarúmque vel catulorum aut ſimilium.Qui non omnino virides naſcuntur,vino & oleo meliores fiunt:neque eſt aliorum magnitudo amplior. Carchedonij neſcio an in totum exoleuerint, poſtquàm metalla æris ibi defecerunt:& ſemper tamen viliſſimi fuere minimíque. Iidem fragiles, ſed colore incerti,& virentium in caudis pauonum columbarúmque collo plumis ſimiles, ad inclinationem magis aut minus lucidi, venoſi quidem ſcamoſíque. Peculiare erat in his vitium ſarcion appellatũ: hoc eſt quædam gemmæ caro. Mons iuxta Carchedonem, in quo legebantur, ſmaragdites vocatus eſt. Iuba eſt autor,ſmaragdũ quem cholon vocant,in Arabia ædificiorum ornamentis includi, & lapidem, quem alabaſtriten Aegyptij vocant. Complures verò è proximis Laconicos in Taygeto monte erui Medicis ſimiles, & alios in Sicilia. Inſeritur ſmaragdis & quæ vocatur tanos,è Perſis veniens gemma ingratè viridis, atque intus ſordida. Item chalcoſmaragdos è Cypro turbida æreis venis. Theophraſtus tradit in Aegyptiorum commẽtariis reperiri, regi eorum à rege Babylonio miſſum ſmaragdum munere IIII.cubitorum longitudine,& trium latitudine.Et fuiſſe apud eos in Iouis delubro obeli-

ſcum

ſcum è IIII.ſmaragdis XL.cubitorum longitudine,* latitudine verò in parte quatuor, in parte duorum. Se autem ſcribente, eſſe in Tyro Herculis templo ſtantem pilam è ſmaragdo, niſi potiùs pſeudoſmaragdus ſit. Nam & hoc genus reperiri, & in Cypro inuentum ex dimidia parte ſmaragdum, ex dimidia iaſpidem, nondum humore in totum transfigurato. Apion cognominatus Pliſtonices, paulò antè ſcriptum reliquit, eſſe etiam nunc in labyrintho Aegypti colloſſeum Serapin è ſmaragdo nouem cubitorum. Eandem multis naturam aut certè ſimilem habere berylli videntur, in India originem habentes, rarò alibi reperti. Poliuntur omnes ſexangula figura artificum ingeniis, quoniam hebeſcunt, ni color ſurdus repercuſſu angulorum excitetur. Aliter enim polyti non habent fulgorem eundem. Probatiſſimi ſunt ex iis, qui viriditatem puri maris imitantur. Proximi, qui vocantur chryſoberylli, & ſunt paulò pallidiores, ſed in aureũ colorem exeunte fulgore. Vicinum genus huic eſt pallidius, & à quibuſdam proprij generis exiſtimatur, vocatúrque chryſopraſus. Quarto loco numerantur hyacinthizontes. Quinto quos aëroïdes vocant. Poſt eos autem cerini: ac deinde oleagini, hoc eſt, colore olei. Poſtremi cryſtallis ferè ſimiles. Hi capillamenta habét, ſordéſque, alioquin euanidi, quæ ſunt omnium vitia. Indi mirè gaudent longitudine eorum, ſolóſq; gemmarum eſſe prædicant, qui carere auro malint: ob id perforatos elephantorũ ſetis religant. Et alios conuenit non oportere perforari, quorum ſit abſoluta bonitas, vmbilicis ſtatim ex auro capita comprehendentibus. Ideo cylindros ex iis facere malunt, quàm gemmas, quoniã eſt ſumma com-

** in vna parte quatuor, in altera duorum.*

mendatio in longitudine. Quidam & angulosos putant statim nasci, & perforatos gratiores fieri medulla candoris exempta, additóque auro repercussa aut omnino castigata causa perspicuitatis ad crassitudinem. Vitia præter iam dicta eadem ferè, quæ in smaragdis, & pterygia. In nostro orbe aliquando circa Pontum inueniri putantur. Indi & alias quidem gemmas crystallo inuento adulterare repererunt, sed præcipuè beryllos.

De opali generibus, & vitijs, & experimentis, & varijs gemmis. Cap. VI.

MInimum, iidémque plurimum ab iis differunt opali, smaragdis tantum cedentes. India sola & horum est mater. Atque ideo eis pretiosissimam gloriam compositores gemmarum & maximè inenarrabilem difficultatem dederunt. Est enim in iis carbunculi tenuior ignis, est amethisti fulgens purpura, est smaragdi virens mare, & cuncta pariter incredibili mistura lucentia. Alij summo fulgoris argumento colores pigmentorum æquauere: alij sulphuris ardentem flammam, aut etiam ignis oleo accensi. Magnitudo nucem auellanam æquat, insigni apud nos historia. Siquidem extat hodiéque huius generis gemma, propter quam ab Antonio proscriptus Nonius Senator est, filius Strumę Nonij eius, quem Catullus poëta in sella curuli visum indignè tulit, auúsque Seruilij Noniani, quem Consulem vidimus: illéque proscriptus fugiens, hunc è fortunis suis omnibus anulum abstulit secum, quem certum est sestertiis viginti millibus æstimatum. Sed mira Antonij feritas atque luxuria, propter gemmam proscribentis: nec minor Nonij contumacia, proscriptionem suam

ſuam amantis, cùm etiam feræ abroſas partes corporis relinquant, propter quas ſe periclitari ſciant. Vitia opali, ſi color in florem herbæ, quæ vocatur heliotropium, exeat, aut cryſtallum, aut grandinem: ſi ſal interueniat aut ſcabritia, aut puncta oculis occurſanti a: nullóſque magis India ſimilitudine indiſcreta vltro adulterat. Experimentum in Sole tantum. Falſis enim contra radios libratis digito ac pollice, vnus atque idem tranſlucet colos in ſe conſumptus. Veri fulgor ſubinde variat, & plus huc illúcque ſpargit, & fulgor lucis in digitos funditur. Hanc gemmam propter eximiam gratiam pleriq; appellauere pæderota. Sunt & qui priuatum genus eius faciunt, ſangenónque ab Indis vocari dicunt. Traduntur naſci & in Aegypto, & in Arabia, & viliſſimi in Ponto. Item in Galatia ac Thaſo & Cypro. Quippe opali gratiam habet: ſed mollius nitet, raro non ſcaber. Summa coloris ex ære & purpura conſtat: viriditas ſmaragdi deeſt. Conſtátque melior ille color, cuius fulgor vini colore fuſcatur, quàm qui diluitur aqua. Hactenus de principatu conuenit, mulierum maximè ſenatuſconſulto. Minus certa ſunt, de quibus & viri iudicant. Singulorum enim libido ſingulis pretia facit, & præcipuè regum. Claudius Cæſar ſmaragdos induebat & ſardonychas. Primus autem Romanorum ſardonyche vſus eſt prior Africanus, vt tradit Demoſtratus, & inde Romanis hanc gemmam fuiſſe celeberrimam. Quamobrem proximum ei dabimus locum. Sardonyches olim, vt ex nomine ipſo apparet, intelligebantur candore in Sarda, hoc eſt, velut carnibus vngue hominis impoſito, & vtroque tranſlucido. Taléſque eſſe Indicas tradunt, Iſmenias, Demo-

ſtratus,Zenothemis,Sotacus:hi quidem duo reliquas omnes,quæ non traluceant,cæcas appellantes,quæ nunc nomen abſtulere.Nullo ſardarum veſtigio Arabicæ ſunt,cœperúntque pluribus hæ gemmæ coloribus intelligi,radice nigra,aut cæruleum imitante,& vnguem:creditum enim candido pingi,nec ſine quadam ſpe purpuræ candore in minium tranſeunte. Has Indis non habitas in honore Zenothemis ſcribit:tantæ aliâs magnitudinis,vt inde capulos factitarent. Etenim conſtat ibi torrentibus detegi.Et placuiſſe in noſtro orbe initio, quoniam ſolæ propè gemmarum ſcalptæ,ceram non auferrent.Perſuaſimus deinde & Indis,vt ipſi quoque iis gauderent. Vtitúrque perforatis vtique vulgus tantum in collo. Et hoc eſt nunc Indicarum argumentum. Arabicæ excellunt candore circuli prælucido atque non gracili, neque in receſſu gemmæ aut in deiectu renitente, ſed in ipſis vmbonibus nitente, prætereà ſubſtrato nigerrimi coloris.Et hoc in indicis cereum aut corneum inuenitur,etiam circuli albi:quædam in iis cęleſtis arquus anhelatio eſt. Superficies verò locuſtarum maris cruſtis rubentior.Iam melleæ aut fęculentæ (hoc enim nomen eſt vitio)improbantur, & ſi zona alba fundat ſe,non colligat.Simili modo,ſi ex alio colore in ſe admittat aliquid enormiter. Nihil enim in ſua ſede alieno interpellari placet.Sunt & Armeniacæ,cætera probandæ,ſed pallida zona. Exponenda eſt & onychis ipſius natura,propter nominis ſocietatem : hoc in gemmam tranſilit ex lapide Carmaniæ. Sudines dicit in gemma eſſe candorē vnguis humani ſimilitudine:item chryſolithi colorem & ſardæ & iaſpidis.Zenothemis Indicam onychem plures habere varietates,

igneam,nigram,corneam,cingentibus candidis venis oculi modo,interuenientibus quarundam oculis obliquis venis.Sotacus & Arabicam onychem tradit:sed eam à cæteris distare,quòd Indica igniculos habeat albis cingentibus zonis singulis pluribúsve, aliter quàm in sardonyche Indica. Illic enim momentum esse, hic circulum. Arabicas onychas nigras inueniri candidis zonis. Satyrus carnosas esse Indicas, parte carbunculi,parte chrysolithi & amethysti, totúmque id genus abdicat. Veram autem onychem plurimas variásque cum lacteis zonis habere venas omnium in transitu colore inenarrabili, & in vnum redeunte concentum suauitate grata. Nec sardæ natura differenda est, diuiduæ ex eodem nomine: obitérque ardentium gemmarum indicanda.

De generibus carbunculorum, & vitiis, & experimentis, & gemmis ardentibus.
Cap. VII.

PRincipatum habent carbũculi,à similitudine igniũ appellati,cùm ipsi non sentiant ignes, ob id à quibusdam apyroti vocati.Horum genera,Indici & Garamantici,quos & Carchedonios vocauere, propter opulentiam Carthaginis magnæ. Adiiciunt Aethiopicos & Alabandicos, in Orthosia caute nascẽtes,sed qui perficiãtur Alabãdis.Pręterea in omni genere masculi appellantur acriores, at fœminæ languidiùs refulgentes, In masculis quoq; obseruãt liquidioris alios flãmæ,nigrioris alios, & quosdã lucidiùs ac magis cęteris in Sole flagrantes.Optimos verò amethystizontas,hoc est, quorũ extremus igniculus in amethysti violã exeat:proximos illis,quosvocãt

syrtitas, pinnato fulgore radiantes. Inueniri autem vbicunq; , maximè Solis repercussu. Satyrus Indicos non esse claros dicit, ac plerunq; sordidos, ac semper fulgoris retorridi: Aethiopicos pingues, lucémq; non emittentes, sed conuoluto igne flagrare. Callistratus fulgorem carbũculi debere candidum esse † posuit, extremo visu nubilantem, si attollatur, exardescentem: ob id à plerisque hunc carbunculum candidum vocari. Qui languidiùs ac liuidiùs ex Indicis lucent, lithizontas appellari. Carchedonios multò minores esse: Indicos etiam in sextarij vnius mensuram cauari. Archelaus Carchedonios nigrioris aspectus esse, sed igne, vel Sole, & inclinatione acrius, quàm cæteros excitari. Eosdem vmbrãte tecto purpureos videri, sub cælo flammeos, contra radios Solis & scintillare: ceras signantibus his liquescere, quamuis in opaco. Multi Indicos Carchedoniis candidiores esse, & è diuerso inclinatione hebetari scripsere: etiamnum in Carchedoniis maribus stellas intus ardere, fœminas fulgorem vniuersum fundere extra se. Alabandicos cæteris nigriores esse scabrósque. Nascuntur & in Thracia coloris eiusdem, ignem minimè sentientes. Theophrastus autor est, & in Orchomeno Arcadiæ inueniri, & in Chio: Illos nigriores, è quibus & specula fieri. Esse & Trœzenios varios interuenientibus maculis albis: Item Corinthios ex pallidiore candidos. Massilia quoque importari Bocchus & Olyssipone scripsit magno labore ob argillam Sole adustis saltibus. Nec est aliud difficilius, quàm discernere hæc genera: tanta est in eis occasio artis, subditis per quę translucere cogantur. Aiunt ab Aethiopibus hebetiores in aceto maceratos quatuordecim diebus.

† *positi, quidam legũt: vt opponatur verbo Attollatur subaudientes verbum Dicit, vt infra etiam contingit.*

diebus niteſcere, totidem menſibus durante fulgore. Adulterantur vitro ſimillimè, ſed cote depreh̄eduntur, ſicut aliæ gemmæ factitiæ: mollior enim materia & fragilis: & centroſa ſcobe deprehenduntur & pōdere, quod minus eſt vitreis: aliquando & puſtulis argenti modo relucentibus. Eſt & anthracitis appellata, in Theſprotia foſſilis, carbonibus ſimilis. Falsū arbitror, quòd & in Liguria naſci tradiderunt, niſi fortè tunc naſcebantur. Eſſe in iis & præcinctæ candida vena tradūtur: harum igneus color, vt ſuperiorum eſt: peculiare quidem, quòd iactatæ in ignem velut intermortuę extinguuntur: cōtrà aquis perfuſæ exardeſcunt. Cognata eſt huic ſandaſtros, quā aliqui Garamantiten vocant: naſcitur in India loco eiuſdem nominis. Gignitur & in Arabia ad meridiem verſa. Commēdatio ſumma, quòd velut in tranſlucido ſtellantes, intus fulgent aureæ guttę, ſemper in corpore, nunquam in cute. Accedit religio narrata à ſiderum cognatione ab inſpectoribus, quoniam ferè ſtellarum Hyadum & numero & diſpoſitione ſtellātur, ob id Chaldæis in cæremoniis habitæ. Et hic mares auſteritas diſtinguit, quodam vigore appoſita tingens. Indicæ quidem etiam hebetare viſus dicuntur. Blandior fœminis flamma, alliciens magis, quàm accendens. Sunt qui præferant Arabicas Indicis, fumidæque chryſolitho illas ſimiles dicunt. Iſmenias verò negat poliri ſandaſtros propter teneritatem: & ob id in magno errore ſunt, qui ſandareſon vocant. Inter omnes conſtat, quantum numero ſtellarum accedat, tantum & pretio accedere. Affert errorem aliquando ſimilitudo nominis, ſandaſer, quod Nicanor ſandaſerion vocauit, alij ſandaſeron. Quidam verò hanc ſanda-

ſtron, illam ſandareſon, in India naſcentem illam quoque,& loci nomen cuſtodientem: mali colore, aut olei viridis, omnibus improbatã. Ex eodem genere ardentium lychnites appellata à lucernarum accenſarum præcipua gratia. Naſcitur circa Orthoſiam, totáq; Caria ac vicinis locis, ſed probatiſſima in Indis, quam quidam remiſſiorem carbunculum eſſe dixerunt. Secunda bonitate ſimilis eſt Ionis appellata à prælatis floribus. Et alias inuenio differentias: vnã quæ purpura radiet, alteram quæ cocco, à Sole excalfactas, aut digitorum attritu, paleas & chartarum fila ad ſe rapere. Hoc idem & Carchedonius facere dicitur, quanquàm multo vilior prædictis. Naſcitur apud Naſamonas in montibus, vt incolę putãt, imbre diuino. Inuenitur ad repercuſſum Lunæ, maximè plenæ. Carthaginem quondam deportabatur. Archelaus & in Aegypto circa Thebas naſci tradidit, fragiles, venoſas, morienti carboni ſimiles. Potoria vaſa & ex hoc lapide & ex lychnite factitata inuenio. Omnia autem hæc genera ſcalpturæ contumaciter reſiſtunt. partémque ceræ in ſigno tenent. E diuerſo ad hæc ſarda vtiliſſima, quæ nomen cum ſardonyche communicauit. Ipſa gemma vulgaris, & primùm Sardibus reperta, ſed laudatiſſima circa Babyloniam, cum lapicidinæ quædam aperirentur, hærens in ſaxi corde. Hócque modo Metellum apud Perſas defeciſſe traditur. Sed inueniuntur compluribus aliis locis, ſicut in Paro & Aſſo. In India trium generum: rubrum, & quod demium vocant à pinguedine, tertium quod argenteis bracteis ſublinitur. Indicæ perlucent, craſſiores ſunt Arabicæ. Inueniuntur & circa Leucada Epiri, & circa Aegyptum, quæ bractea aurea ſublinuntur

nuntur. Et in his autem mares excitatius fulgent: fœminæ pinguiores ſunt, & craſſius nitent. Nec fuit alia gemma apud antiquos vſu frequentior. Hac certè apud Menandrum & Philemonem fabulæ ſuperbiunt. Nec vllæ tranſlucentium tardius ſuffuſo humore hebetantur, oleóque magis, quàm alio liquore. Damnantur ex iis melleæ, & validius teſtaceæ.

De generibus topazij, & callaide, & de gemmis viridibus non tranſlucentibus.

Cap. VIII.

EGregia etiamnum topazio gloria eſt, ſuo virenti genere, & cùm reperta eſt, prælatæ omnibus. Id accidit in Arabiæ inſula, quæ Chitis vocatur: in qua Troglodytæ prædones, cùm diutius fame & tempeſtate preſſi, herbas radicéſque effoderent, eruerunt topazion. Hæc Archelai ſententia eſt. Iuba topazon inſulam in Rubro mari à continente ſtadiis c c c, abeſſe tradit, nebuloſam & ideo quæſitam ſæpe nauigantibus, ex ea cauſa nomen accepiſſe. Topazin enim Troglodytarum lingua ſignificationem habere quærendi. Ex hac primùm importatam Berenicæ reginæ, quæ fuit mater ſequentis Ptolemæi, à Philemone pręfecto regis, ac mirè placuiſſe, & inde factam ſtatuam Arſinoę Ptolemęi Philadelphi vxori quatuor cubitorum, ſacratam in delubro, quod aureum cognominabatur. Recentiſſimi autores & circa Thebaidis Alabaſtrum oppidum naſci dicunt: & duo eius genera faciunt, praſoidem atque chryſopteron ſimilem chryſopraſio. Eius enim tota ſimilitudo ad porri ſuccum dirigitur. Eſt autem ampliſſima gemmarum. Eadem ſola nobilium limā ſentit: cęterę Naxiis cotibus poliũtur. Hæc & vſu atteritur. Comitatur eā ſimilitudine propior,

quàm

quàm autoritate, callais, è viridi pallens. Nasci-
tur post auersa Indiæ apud incolas Caucasi mon-
tis Phicaros ac Asdatas amplitudine cõspicua:
sed fistulosa ac sordium plena. Syncerior multò
præstantiórque in Carmania. Vtrobique autem
in rupibus inuiis & gelidis, oculi figura extube-
rans, leuitérque adhærens, nec vt agnata petris,
sed vt apposita. Quapropter scandere ad eam pi-
gritia pedum equestres populos tædet, simul &
periculum terret. Ergo fundis è longinquo incel-
sunt, & cum toto musco excutiunt. Hoc vectigal,
hócque gestamen diuites in ceruice gratissimum
norunt. Hic census, hæc gloria à pueritia deiecto-
rum numerum prædicantium, in quo varia for-
tuna. Quidam ictu primo cœpere præclaras mul-
ti insectando nullas. Et venatus quidem callai-
dis talis: sectura formantur, aliàs fragiles. Opti-
mus color smaragdi: vt tamen apparet, ex alieno
est quòd placeant. Inclusæ decorantur auro, au-
rúmque nullæ magis decent. Quæ sunt earum
pulchriores, oleo, vnguento, & mero colorem
deperdunt. Viliores constantius repræsentant:
neque est imitabilior alia mendacio vitri. Sunt
qui in Arabia inueniri eas dicāt in nidis auium
quas melancoryphos vocant. Viridātium & alia
plura sunt genera. Vilioris est turbæ prasius: cu-
jus alterum genus sanguineis punctis obhorret:
tertium virgulis tribus distinctum est candidum.
Præfertur his chrysoprasius, porri succum & ipse
referens, sed hæc paulum declinans à topazio in
aurũ. Huic & amplitudo ea est, vt cymbia etiam
ex ea fiant: cylindri quidem celerrimé. India &
has generat, & nilion, fulgore hebeti ac breui,
& cùm intueare, fallaci. Sudines dicit & in Sy-
uero Atticæ flumine nasci. Est autem color fu-
mida

midæ topazij, aut aliquando melleæ. Iuba in Aethiopia gigni tradit, in littoribus amnis, quem Nilum vocamus, & inde nomen trahere. Non translucet molochites spissius virens, à colore maluæ nomine accepto, reddẽdis laudata signis, & infantium custodia quadam innato contra pericula ipsorum medicamine. Viret, & sæpe translucet iaspis, etiamsi victa à multis, antiquitatis tamen gloriam retinens. Plurimæ ferunt eam gentes, smaragdo similem Indi: Cypros duram glaucóque pingui: Persæ aëri similem: ob id vocatur aërizusa. Talis & Caspia est: cærulea circa Thermodoontem amnem: in Phrygia purpurea: in Cappadocia ex purpura cærulea, atque non refulgens. Amisos Indicæ similem mittit, Chalcidon turbidam. Sed minus refert nationes, quàm bonitates, distinguere. Optima ergo, quæ purpuræ quicquam habet: secunda, quæ rosæ: tertia, quæ smaragdi. Singulis autem Græci nomina ex argumento dedere. Quarta apud eos vocatur Borea, cælo autumnali matutino similis: & hæc erit illa, quæ vocatur aërizusa. Similis est & Sardæ, imitata & violas. Non minus multæ species reliquæ, sed omnes in vitio cæruleæ aut crystallo similes, aut myxis. Item terebinthizusa, improprio (vt arbitror) cognomine, velut è multis eiusdem generis composita gemmis. Quamobrem præstantiores funda clauduntur, id est patentes, nec præterquàm margines auro amplectente. Vitium est & breuis in iis nitor, & longè splendens, & sal, & omnia, quæ in cæteris. Et vitro adulterantur, quod manifestum fit, cùm extrà fulgorem spargunt, atque non in se continent: nec diuersæ, quas sphragidas vocant, publico gemmarum dominio iis tantùm dato, quo

quoniam optimè signent.

De iaspidum generibus.
Cap. IX.

TOtus verò Oriens pro amuletis traditur ge-
stare eam,quę ex iis smaragdo similis est: &
trãsuersa linea alba media pręcingitur,& gram-
matias vocatur:quæ pluribus,polygrammos. Li-
bet obiter vanitatem Magicam hîc quoque co-
arguere, quoniam hanc concionantibus vtilem
esse prodiderunt.Est & onychipuncta,quę iaspo-
nix vocatur,& nubem complexa, & niues imita-
ta.Hęc stellata rutilis punctis est, & sali Megari-
co similis:& veluti fumo infecta,quę capnias vo-
catur. Magnitudinem iaspidis vndecim vncia-
rum vidimus,formatámque inde effigiem Nero-
nis thoracatam. Reddetur & per se cyanos, ac-
commodato paulò antè iaspidis nomine, colore
cęruleo.Optima Scythica,dein Cypria,postremò
Aegyptia.Adulteratur maximè tinctura,ídque in
gloria regis Aegyptij adscribitur, qui primus
eam tinxit.Diuiditur autem & hęc in mares fœ-
minásque. Inest ei aliquando & aureus puluis,
non qualis in sapphirinis.Sapphirus enim & au-
reis punctis collucet.Cęruleę & sapphiri ratóque
cum purpura.Optimę apud Medos, nusquam ta-
men perlucidę. Pręterea inutiles scalpturę inter-
uenientibus crystallinis centris. Quę sunt ex iis
cyanei coloris,mares existimantur. Alius ex hoc
ordo purpureis dabitur, & ab illis descendenti-
bus.Principatum amethysti Indicę tenent.Sed in
Arabię quoque parte, quę finitima Syrię Petrę
vocatur,& in Armenia minore & in Aegypto, &
in Gallia reperiuntur: sordidissimę autem vilissi-
męque in Thaso & Cypro.Causam nominis affe-
runt,quòd vsque ad vini colorem accedẽs, priùs

quàm

quàm eum deguſtet,in violam deſinat : fulgórq; quidam in illa purpuræ non ex toto igneus, ſed in vini colorem deficiens. Perlucent autem omnes violaceo colore, ſcalpturis faciles. Indicę abſolutum felicis purpuræ coloré habent:ad háncque tingentium officinæ dirigunt vota. Fundit autem eum aſpectu leuiter blandum, neque in oculos, vt carbunculi, vibrat. Alterum earum genus deſcendit ad hyacinthos. Hunc colorem Indi ſacon vocant, talem gemmam ſacodion. Dilutior ex eodem ſapinos vocatur. Eadem paranites in contermino Arabiæ, gẽtis nomine. Quartum genus colorem vini habet. Quintum ad viciniam cryſtalli deſcendit, albicante purpuræ deiectu. Hoc & minimè probatur, quando præcellens debet eſſe in ſuſpectu velut ex carbunculo refulgens quidam in purpura leuiter roſeus nitor. Tales aliqui malunt pæderotas vocari, alij anterotas, multi Veneris gemmam, quod maximè videtur decere & ſpecie & colore extremo gemmæ. Magorum vanitas reſiſtere ebrietati eas promittit, & inde appellatas. Præterea ſi Lunæ nomen ac Solis ſcribatur in iis, atque ita ſuſpendantur è collo capillis cynocephali vel plumis hirundinis, reſiſtere veneficiis. Iam verò quoquo modo adeſſe reges adituris. Grandinem quoque auertere, ac ſimilia, & locuſtas, precatione addita, quam demonſtrant. Nam è ſmaragdis quoq; ſimilia promiſere, ſi aquilæ ſcalperentur, aut ſcarabæi : quæ quidem ſcripſiſſe eos non ſine contemptu & irriſu generis humani arbitror. Multum ab ea diſtat hyacinthos, tamen è vicino deſcendens. Differentia hæc, quòd ille emicans in amethyſto fulgor violaceus, dilutus eſt in hyacintho. Primo quoque aſpectu gratus, euaneſcit

nescit antequam satiet, adeóq; non implet oculos, vt penè non attingat, marcescens celerius nominis sui flore. Hyacinthos Aethiopia mittit & chrysolithos, aureo colore transluccentes. Praeferuntur iis Indicae, & si variae non sint, Bactrianae. Deterrimae autem Arabicae, quoniam turbidae sunt & variae, & fulgoris interpellati nubilo macularum, etiam quae lympidae contigere, veluti scobe sua refertae. Optimae verò sunt, quę in collatione aurum albicare quadam argenti facie cogunt. Funda includũtur perspicuae. Caeteris subiicitur orichalcum. Tametsi iam expertes gemma rũm vsu appellantur aliqui & chryselectri, in colorem electri declinantes, matutino aspectu iucundiore. Ponticas deprehẽdit leuitas. Quaedam in iis durae sunt rufaeque, quaedam molles & sordidae. Bocchus autor est, & in Hispania repertas, quo in loco crystallum dicit ad libramentum aquae puteis defossis inde erutã. Et chrysolithon x I I. pondo à se visam. Fiunt & leucochrysi, interueniente candida vena. Sunt in hoc genere capniae. Sunt & vitreis similes, veluti croco refulgentes. Vitreae verò, vt visu discerni non possint. Tactus autem deprehendit, tepidior in vitreis. In eodem genere sunt melichrysi, veluti per aurum syncero melle translucente, quas India mittit, quanquam ad iniuriam fragiles. Eadem & xystion parit, plebeiam ibi gemmam. Candidarum dux est paederos: quanquam potest quaeri, an in colore numerari debeat toties iactati per alienas pulchritudines nominis, adeò decoris praerogatiua in vocabulo facta est. Est & suũ genus expectatione tanta dignum. Coëunt in translucidam crystallum viridis suo modo aër, simúlq; purpura. & quidam vini aureus nitor, semper extremus

in viſu:ſed purpura coronatus madere ſingulis videtur his,& pariter omnibus. Nec gemmarũ vlla eſt liquidior,capiti iucunda, ſuauis & oculis. Laudatiſſima eſt in Indis, apud quos argenon vocatur. Proxima apud Aegyptios, vbi ſenites. Tertia in Arabia, verùm ſcabra. Mollius radiat Pontica,& Aſiatica. Ipſę verò molliores ſunt, Galatica & Thracica & Cypria. Vitia earum languor, aut alienis turbari coloribus, & quæ cæterarum. Proxima candicantiũ eſt Aſteria, principatum habens proprietate naturæ, quòd incluſam lucem pupillæ modo quandam continet, ac tranſfundit cum inclinatione, velut intus ambulantem †ex alio atque alio loco reddens, eadémque contraria Soli regerens candicantes radios, vnde nomen inuenit difficilis ad cælandum. Indicæ præfertur in Carmania nata. Similiter candida eſt, quę vocatur aſtrios, cryſtallo propinquãs, in India naſcẽs,& in Pallenes litoribus: intus à centro ceu ſtella lucet fulgore Lunæ plenæ. Quidam cauſam nominis reddunt, quòd aſtris oppoſita fulgorem rapiat, ac regerat. Optimam in Carmania gigni, nullámque minus obnoxiam vitio. Ceraunìam enim vocari, quæ ſit deterior. Peſſimam lucernarum lumini ſimilem. Celebrant & aſtroiten mirấſque laudes eius in Magicis artibus Zoroaſtrem ceciniſſe. Quidam diligentius de ea produnt. Aſtrobolon Sudines dicit oculis piſcium ſimilem eſſe, & radiare candido, vt Solem. Eſt inter candidas & quæ ceraunia vocatur, fulgorem ſiderum rapiens. Ipſa cryſtallina, ſplendoris cęrulei, in Carmania naſcens. Albam eſſe Zenothemis fatetur, ſed habere intus ſtellam concurſantem. Fieri & hebetes ceraunias,

† Ex alio atque alio reddẽs, nulla loco mentione. ſic in Antiq. cod. quẽ ſequutus eſt Manutius.

quas nitro & aceto per aliquot dies maceratas concipere stellam eam, quæ post totidem menses relanguescat. Sotacus & alia duo genera fecit ceauniæ, nigras rubentésque, ac similes eas esse securibus: per illas quæ nigræ sunt & rotundæ, vrbes expugnari & classes, eásque betulos vocari: quæ verò longæ sunt, ceraunias. Faciunt & aliam raram admodum, & Parthorum Magis quæsitam, quoniam non aliubi inueniatur, quàm in loco fulmine icto. Proximum ceauniæ nomen apud eos habet, quæ appellatur iris. Effoditur in quadam insula Rubri maris, quæ distat à Berenice vrbe sexaginta millia passuum, cætera sui parte crystallus. Itaque quidam radicem crystalli esse dixerunt. Vocatur ex argumento iris. Nam sub tecto percussa Sole, species & colores arquus cælestis in proximos parietes eiaculatur, subinde mutans, magnáque varietate admirationem sui augens. Sexangulam esse, vt crystallum, constat. Sed esse aliquas scabris lateribus & angulis inęqualibus dicunt, in Sole aperto proiectas, radios in se cadẽtes discutere: aliquas verò ante se proiecto nitore adiacentia illustrare. Colores verò non nisi ex opaco reddunt. nec vt ipsæ habeant, sed vt repercussu parietum elidant: optimáque, quæ maximos arquus facit, simillimósque cælestibus. Est & alia iris ceræ similis, prædura: quam Horus crematam tusámque ad ichneumonũ morsus remedio esse, nasci autem in Perside tradit. Similis est aspectu, sed nõ eiusdem effectus, quæ vocatur zeros, alba nigráque macula in transuersum distinguente crystallum Expositis per genera colorum principalium gẽmis, reliquas literarum ordine explicabimus.

De

De quibusdam gemmis per alphabeti ordinem.

CAP. X.

ACHates in magna fuit autoritate, nunc in nulla est:reperta primùm in Sicilia iuxta flumen eiusdem nominis,posteà plurimis locis, excedens amplitudine, numerosa varietatibus diuersis mutantibus cognomina eius. Vocatur enim phassachates,cerachates,sardachates,hæmachates,leucachates, dendrachates, velut arbuscula insignis:antachates, cùm vritur, myrrham redolens, coralloachates guttis aureis sapphiri modo distincta, qualis copiosissima in Creta,sacra appellata. Putant eam contra araneorum & scorpionum ictus prodesse. Quod in Siculis vtiq. crediderim,quoniam primùm eius prouinciæ afflatu scorpionum pestis extinguitur.Et in India inuentæ contra eadem pollent, & aliis magnis miraculis. Reddũt enim species fluminum,nemorum & iumentorũ, etiam essedæ & staticula,& equorum ornamenta. Medici coticulas inde faciunt. Spectasse etiam prodest oculis. Sitim quoque sedant in os additæ.Phrygiæ viridia nõ habent.Thebis Aegyptiis repertę carent rubentibus venis & albis. Et hæ quoque contra scorpiones validæ. Eadem autoritas & Cypriis est.Sunt qui maximè probent vitream perspicuitatem in his. Reperiũtur & in Thracia & circa Oetam, & in Parnasso, & in Lesbo ac Messene,similes limitũ floribus,& Rhodo. Aliæ apud Magos differentiæ.Leoninæ pelli similes, potentiam habere contra scorpiones dicuntur. In Persis verò suffitu earum tempestates auerti, & præterea flumina sisti. Argumentum esse, si in feruẽtes cortinas additæ refrigerent:sed vt prosint, leoninis iubis alligandas:nam hyænæ

pelli ſimilem abominantur,diſcordialem domibus.Eam verò, quæ vnius coloris ſit, inuictam athletis eſſe. Argumentum eius, quòd in olla plena olei cocta cum pigmentis,& intra duas horas ſubferuefacta, vnum colorem ex omnibus facit minij. Acopis nitro ſimilis eſt,pumicoſa,aureis guttis ſtellata.Cum hac oleum ſubferuefactũ perunctis laſſitudinem (ſi credimus) ſoluit. Alabaſtrites naſcitur in Alabaſtro Aegypti,& in Syriæ Damaſco, candore interſtincto variis coloribus.Hæc cremata cũ foſſili ſale ac trita, grauitates oris & dentium extenuare dicitur. Alectorias vocant in ventriculis gallinaceorum inuentas,cryſtallina ſpecie, magnitudine fabæ: quibus Milonem Crotonienſem vſum in certaminibus , inuictum fuiſſe videri volunt. Androdamas argenti nitorem habet,vt adamas,quadrata,ſempérque teſſellis ſimilis. Magi putant nomen impoſitum ab eo, quòd impetus hominum,& iracundias domet. Eadem ſit,an alia,argyrodamas,autores nõ explicant. Antipathes nigra non tranſlucet. Experimentum eius ſi coquatur in lacte:facit enim hoc myrrhæ ſimile immiſſa.Eámque contra effaſcinationes auxiliari Magi volunt. Arabica ebori ſimillima eſt,& hoc videretur,niſi abnueret duritia. Putant contra dolores neruorum prodeſſe habentibus. Aromatites & ipſa in Arabia traditur gigni, ſed & in Aegypto circa Pyras,vbiq; lapidoſa,& myrrhæ coloris & odoris,ob hoc reginis frequẽtata. Aſbeſtos in Arcadiæ montibus naſcitur,coloris ferrei. Aſpilaten Democritus in Arabia gigni tradit, ignei coloris. Eam oportere cameli pilo ſpleneticis alligari,inueniríq; in nido Arabicarum alitum.

Et

Et aliam eodem nomine ibi in Leucopetra naſci argentei coloris,radiantem,contra lymphatum habendã. Atizoën in India & in Perſide ac Ida monte naſci tradit,argenteo nitore fulgentem, magnitudine trium digitorum, ac lenticulæ figuram,odoris iucundi,neceſſariam Magis regẽ conſtituentibus. Augites nõ multis alia videtur eſſe,quàm quæ callais. Amphitane alio nomine appellatur chryſocolla,in Indiæ parte,vbi formicæ eruũt aurum,in qua inuenitur auro ſimilis quadrata figura:affirmatúrq; natura eius, quæ magnetis,niſi quòd trahere quoque aurum traditur. Aphrodiſiace ex candida rufa eſt. Apſyctos ſeptenis diebus calorem tenet excalfacta igni,nigra ac ponderoſa, diſtinguentibus eam venis rubentibus.Putant prodeſſe cõtra frigora. Aegyptillam Iacchus intelligit, per albũ ſarda nigráque vena tranſeunte: vulgus autem in nigra radice cæruleam facit. Balanitæ genera duo habent,ſubuirides,& Corinthij ęris ſimilitudine. Illa à Copto, hæc ex Troglodytica veniens,medias ſecante flammea vena. Coptos & Batrachitas mittit:vnam ranæ ſimilẽ colore: alteram ebori:tertiam rubentis è nigro. Baptes, mollis alioquin,odore excellit. Beli oculus albicans pupillã pingit nigrã,è medio aureo fulgore lucentem. Hæc propter ſuam ſpeciem ſacratiſſimo Aſſyriorum Deo dicatur. Aliam autem,quam Belum vocant,in Arbelis naſci Democritus tradit, nucis iuglandis magnitudine vitrea ſpecie. Baroptenus ſiue baroptis nigra, ſanguineis & albis nodis alligata dicitur, velut portentoſa. Botrytes alia nigra eſt,alia pampinea,incipienti vuæ ſimilis. Zoroaſtres crinibus mulierum ſimiliorem Boſtrychiten vocat.

Bucardia bubulo cordi similis Babylone tãtùm nascitur. Brontia capitibus testudinum similis, & cum tonitruis cadẽns(vt putant)fulmine icta restinguit,si credimus. †Bolœ nimbo inueniũtur,glebæ similitudine. Cadmitis eadem esset, quam Ostracitin vocant,nisi quòd hanc cæruleæ interdum cingunt bullæ. †Callais sapphirum imitatur,candidior,& littoroso mari similis. Capnites quibusdam videtur suum genus habere, plurimis spiris fumida, vt suo loco diximus: in Cappadocia & in Phrygia nascitur, ebori similis. Callainas ferunt plures coniunctos semper inueniri. Catochites Corsicæ lapis est, cæteris maior,mirabilis,si vera traduntur, impositam manum veluti gummi retinens.

†Bolenæ

† Calis.

Catopyrites in Cappadocia prouenit. Cepites,siue cepocapites, candida est, venarum nodis coëuntibus, candore imaginem regerens.

Ceramites,testæ colorem habet. Cinædiæ inueniuntur in cerebro piscis eiusdem nominis, candidæ & oblongæ,euentúq; mirandæ, si modò est fides,præsagire eas habitum maris nubilo colore aut tranquillitate. Cerites ceræ similis est:Circos pyris:Corsoides canitiei hominis: Coralloachates corallo aureis gutis distinctæ: Corallis minio:gignitur in India & Syene. Cra terites inter chrysolithum & electrum colorem habet, prædura naturæ. Crocallis cerasum repræsentat. Cissites circa Copton nascitur candida,& videtur intus habere partum,qui sentiatur etiam strepitu. Chalcophonos nigra est,sed illisa æris tinnitum reddit,tragœdis,vt suadent, gestanda. Chelidoniæ duorum sunt generum, hirundinum colore, & altera parte purpureæ, nigris interpellãtibus maculis. Chelonia oculus

lus est Indicæ testudinis, vel portétosissima Magorum mendaciis. Melle enim colluto ore impositam linguæ, futurorum diuinationem præstare promittunt: quintadecima Luna & silente, tota die: decrescente verò ante Solis ortum, cæteris diebus à prima in sextam horam. Sunt & chelonitides testudinum similes, ex quibus ad tempestates sedandas multa vaticinantur. Ea verò, quæ sit aureis guttis, cum scarabæo deiecta in aquam feruentemq́, tempestates auerti.

Chlorites herbacei coloris est, quam dicunt Magi inueniri in motacillæ auis ventre, congenitam ei: ferróque includi iubent ad quædam prodigiosa moris sui. Choaspites à flumine dicta est, viridis, fulgoris aurei. Chrysolampis in Aethiopia nascitur, pallidi coloris die, noctu ignei. Chrysophis aurum videtur esse. Cepionides in Aeolidis Atarne, nunc pago, quondam oppido, nascuntur, multis coloribus translucentes, aliâs vitreæ, aliâs crystallinæ, aliâs iaspideę. Sed & sordidis tãtus est nitor, vt imagines reddant, ceu specula. Daphniam Zoroastres morbis comitialibus demonstrat. Diadochus beryllo similis est. Diphris duplex, candida ac nigra, mas ac fœmina, genitale vtriusque sexus distinguente linea. Dionysias nigra ac dura mistis rubentibus maculis: ex aqua trita saporem vini facit, & ebrietati resistere putatur.

Draconites siue dracontia è cerebro fit draconum: sed nisi viuentibus abscisso nunquam gemmescit, inuidia animalis mori se sentiẽtis. Igitur dormiẽtibus amputant. Sotacus qui visam eam gemmam sibi apud regem scripsit, bigis vehi quærentes tradit, & viso dracone spargere somnifica medicamenta, atque ita præcidere. Esse

autem candore translucido, nec posteà poliri aut artem admittere. Encardia cognominatur & cardisce: vna, in qua nigra effigies cordis eminet: altera, eodem nomine viridi colore, cordis speciem repræsentat: tertia nigrum cor ostendit, reliqua sui parte candida. Enorchis candida est, diuisáque fragmentis testium effigiem repræsentat. Exhebenum Zoroastres speciosam & candidam tradit, qua aurifices aurum poliunt. Eristalis cùm sit candida, ad inclinationes rubescere videtur. Erotylos eadem amphicomæ & hieromnemon, à Democrito laudatur in argumentis diuinationum. Eumeces in Bactris nascitur, silici similis, & capiti supposita visa nocturna oraculi modo reddit. Eumetren Beli gemmam, sanctissimi Deorum sibi, Assyrij appellāt, porracei coloris, superstitionibus gratam. Eupetalos quatuor colores habet, cæruleum, igneum, minij, mali. Eureos nucleo oliuę similis est, striata concharum modo, non adeò candida. Eurotias situ videtur operire nigritiam. Eusebes ex eo lapide est, ex quo traditur Tyri in Herculis templo facta sedes, ex qua Dij facilè surgebant. Epimelas fit, cùm in candida gemma supernè nigricat colos. Galaxiam aliqui galactiten vocant, similem proximè dictis, sed intercurrentibus sanguineis aut cādidis venis. Galactites ex vino colore lactis est. Eandē dicunt leucam, & leucograpiam appellant, & synnephiten, tritam lactis succo ac sapore notabilem. In educatione nutricibus lactis fœcunditatem, infantium quoque alligata collo saliuam facere dicitur, in ore autem liquescere. Eandem memoriam adimere dicūt. Mittit eam & Achelous amnis. Sunt qui smaragdū albis venis circun

cunligatum galactiten vocent. Galaicos argyrodamanti similis est, paulo sordidior. Inueniuntur autem binæ vel ternæ. Gasidané Medi mittunt, coloris orobini, veluti floribus sparsam. Nascitur & in Arbelis. Hæc quoq; gemma concipere dicitur, & intra se partum fateri concussa, concipere autem trimestri spatio.

Glossopetra linguæ similis humanæ in terra non nascitur, sed deficiente Luna cęlo decidere, & lenocinanti necessaria creditur. Quod ne credamus, promissi quoque vanitas facit. Ventos enim ea comprimi narrant. Gorgonia nihil aliud est, quàm coralium: nominis causa, quod in duritiam lapidis mutatur. Emollit maria: fulminibus & typhoni resistere affirmant.

Genianen eadem vanitate inimicorum pœnas efficere promittunt. Heliotropium nascitur in Aethiopia, Africa, Cypro, porracei coloris, sanguineis venis distincta. Causa nominis quoniã deiecta in vas aquæ fulgorem Solis accedẽtem percussu sanguineo mutat, maximè Aethiopica. Eadem extra aquam speculi modo Solé accipit, deprehendítq; defectus, subeuntem Lunam ostendens. Magorum impudentiæ vel manifestissimum in hac quoque exemplum est, quoniã admista herba heliotropio, quibusdam quoque additis precationibus, gerentem conspici negét.

Hephæistes quoq; speculi naturam habet in reddendis imaginibus, quanquam rutila. Experimentũ est, si feruentem aquam addita statim refrigeret, aut si in Sole addita aridam materiã accendat. Nascitur in Coryco. Horminodes, ex argumẽto viriditatis in candida gemma vel nigra, & aliquãdo pallida, ambiente circulo aurei coloris, appellatur. Hexecontalithos in

parua magnitudine multicolor, hoc ſibi nomen adoptauit. Reperitur in Troglodytica regione.

Hieracites alternat tota, miluinis nigricans veluti plumis. Hammites ouis piſcium ſimilis eſt,& alia velut nitro compoſita, prædura alioquin. Hammonis cornu inter ſacratiſſimas Aethiopiæ gemmas,aureo colore,arietini cornus effigiem reddens promittitur prædiuina ſomnia repræſentare. Hormeſion inter gratiſſimas aſpicitur,ex igneo colore radiãs auro,portante ſecum in extremitatibus candidam lucẽ.

Hyæniæ ex oculis hyænæ.& ob id in vaſe inueniri dicuntur:& ſi credimus,linguæ hominis ſubditæ futura prædicere. Hæmatites in Aethiopia quidem principalis,ſed & in Arabia & Africa inuenitur,ſanguineo colore, non omittenda promiſſis ad coarguendas barbarorũ inſidias. Zachalias Babylonius in his libris quos ſcripſit ad regem Mithridatem, humana gẽmis attribuit fata:has non contentus oculorum & iocinerum medicina decoraſſe, à rege etiã aliquid petituris dedit,& litibus iudiciíſque interpoſuit:in prę liis etiam eas ſalutares pronuntiauit. Eſt & alia eiuſdem generis, quæ vocatur henui ab Indis,xanthos appellata Grę cis,è fuluo candicans. Idæi dactyli in Creta,ferreo colore pollicem humanum exprimunt. Icterias aliti lurido ſimilis,ideo exiſtimatur ſalubris contra regios morbos. Eſt & alia eodem nomine liquidior. Tertia folio viridi ſimilis, latior prioribus,penè ſine põdere venis luridis. Quartum genus in eodem colore nigris venis deſcendentibus. Iouis gemma candida eſt,non ponderoſa,tenera. Indica gentiũ ſuarum habet nomẽ, ſubrufo colore,in attritu ſudorem purpureum emanat.

emanat. Alia eodem nomine candida, puluereo aſpectu. Ion apud Indos violacea eſt, ſed rarò ſaturo colore lucet. Lepidotes ſquamas piſciũ variis coloribus imitatur. Leſbias Leſbi patriæ nomen habens, inuenitur & in India. Leucophthalmos rutila aliâs, oculi ſpeciem candidã nigrámq; continet. Leucopetalos candoré niuis ex auro diſtinguit. Libanochros thuris ſimilitudinem oſtendit, ſed ſuccum mellis. Limoniates eadem videtur, quæ ſmaragdus. De lipare hoc tantùm traditur, ſuffita ea omnes beſtias euocari. Lyſimachus Rhodio marmori ſimilis eſt aureis venis: politur ex marmore, amplitudine in anguſtias coëunte, vt inutilia exterãtur.

Leucochryſos fit chryſolitho interalbicante. Memnonia qualis ſit, non traditur. Medea nigra eſt, à Medea illa fabuloſa inuenta: habet venas aurei coloris: ſudorem reddit croci, ſaporé auté vini. Meconites papauera exprimit. Mitrax à Perſis accepta eſt & Rubri maris montibus multicolor, contra Solem variè refulgens.

Meroctes porracea lacte ſudat. Morion Indica, quæ nigerrimo colore tranſlucet, vocatur pramnion: in qua miſcetur & carbunculi color, Alexandrinum: vbi ſardæ, Cyprium. Naſcitur & in Tyro & in Galatia. Xenocrates & ſub Alpibus naſci tradit. Hæ ſunt gemmæ, quæ ad ectypas ſcalpturas aptantur. Myrrhites myrrhę colorem habet, faciémq; minimæ gemmæ, vnguẽti odorem, attrita etiam nardi. Myrmecias nigra habet eminentias ſimiles verrucis. Myrſinites melleum colorem habet, myrti odorem. Meſoleucos eſt, mediam gemmã candida diſtinguẽte linea: Meſomela, nigra vena quemlibet coloré ſecante per medium. Naſamonites eſt ſanguinea,

nea,nigris venis. Nebrites Libero patri ſacra, nomen traxit à nebridũ eius ſimilitudine. Sunt & aliæ nigræ generis eiuſdem. Nympharena vrbis & gentis Perſicę nomen habet,ſimilis hippopotami dentibus. Orca barbari nominis, è nigro fuluóq; ac viridi & candido placet. Ombria,quam aliqui notiam vocant, ſicut ceraunia & brõtia cadere cum imbribus & fulminibus dicitur,eundémque effectum habere, quem brontia,narratur. Præterea in aras addita ea, traditur libamenta nõ amburi. Orites globoſa ſpecie,à quibuſdam & ſiderites vocatur, ignem non ſentiens. Oſtracias ſiue oſtracites eſt teſtacea durior:altera achatæ ſimilis,niſi quòd achates politura pingueſcit : duriori tanta ineſt vis,vt aliæ gemmæ ſcalpantur fragmentis eius. Oſtraciti oſtrea nomen & ſimilitudiné dedere. Ophicardelon Barbari vocant,nigrum colorem binis lineis albis includentibus. De Obſidiano lapide diximus ſuperiore libro. Inueniũtur & gemmæ eodem nomine ac colore,nõ ſolùm in Aethiopia Indiáq;,ſed etiã in Samnio, vt aliqui putant, & in litoribus Hiſpanienſis Oceani.

Panchrus ferè ex omnibus coloribus conſtat.

Pangonius non longior digito,ne cryſtallus videatur,numero plurium angulorum cauetur.

Paneros qualis ſit,à Metrodoro nõ dicitur:ſed carmen Timaridis reginæ in eadem dicatũ Veneri non inelegãs ponit,ex quo intelligitur additam ei fœcunditatem.Quidam hanc panſebaſton vocant. Ponticarum plura ſunt genera.Eſt ſtellata nunc ſanguineis,nunc atris guttis, quæ inter ſacras habetur. Alia pro ſtellis eiuſdé coloris lineas habet,alia montium conualliúmq; effigies. Phloginos,quem & chryſiten vocant, oſtreæ

ostreæ Atticæ assimilata inuenitur in Aegypto. Phœnicites ex balani similitudine appellatur: Phycites algæ. Perileucos, filo ab ore gémæ ad radicem vsq; candido descendente. Pęantides, quas quidã gemonidas vocant, prægnantes fieri & párere dicuntur, mederíq; parturientibus. Nã tales iu Macedonia iuxta monumentũ Tiresiæ inueniuntur, specie aquæ glaciatæ. Solis géma candida est, & ad speciem sideris in orbem fulgentes spargit radios. Sagdam Chaldæi adhærescentem nauibus inueniunt, prasini coloris. Samothracia insula eiusdem nominis gemmã dat nigram, ac sine pondere, ligno similẽ. Sauriten in ventre viridis lacerti harundine dissecti tradunt inueniri. Sarcites bubulas carnes pręsentat. Selenites ex candido translucet melleo fulgore, imaginem Lunæ continens, reddítque eam in dies singulos crescentis minuentísque numero: nascíq; putatur in Arabia. Siderites ferro similis, litigio illata discordias facit: quæq; nascitur in Aethiopia Sideropœcilos ex ea fit variantibus guttis. Spongites spongiæ nomen repræsentat. Synodontites è cerebro pisciũ est, qui synodontes vocantur. Syrtitæ in litore Syrtium, iam quidem & in Lucania inueniuntur è melleo colore croco refulgentes: intus autẽ stellas continent languidas. Syringires stipulæ internodio similis, perpetua fistula cauatur. Trichrus ex Africa nigra est, sed tres succos reddit, à radice nigrum, medio sanguineũ, summo candidum. Telirrhizos cinerei coloris aut rufi, cãdidis radicibus spectatur. Telicardios colore cordis: Persas apud quos gignitur, magnopere delectat, maculámq; appellant. Thracia trium generũ est, viridis, aut pallidior, tertia sanguineis

neis guttis. Tephritis nouæ Lunæ speciē habet curuatæ in cornua, quanuis cinerei coloris. Tecolithos oleæ nucleo similis videtur: neque est ei gemmæ honos, sed lingentium calculos frangit pellítque. Veneris crines nigerrimi nitoris continent in se speciem rufi crinis. Veientana Italica gemma est, Veiis reperta, nigram materiam distinguente limite albo. Zanthenem in Media nasci Democritus tradit, electri colore, & si quis terat in vino palmeo & croco, ceræ modo lentescere, odore magnæ suauitatis. Zmilaces in Euphrate nascitur, Procõnesio marmori similis, medio colore glauco. Zoronisios in Indo flumine nascitur: Magorum gemma esse narratur: neque aliud amplius de ea.

De gemmis, quæ à membris hominũ cognominantur, & quæ ab animalibus, & de iis, quæ à cæteris rebus.

CAP. XI.

Est etiamnum alia distinctio, quam equidē fecerim, subinde variata expositione. Siquidem à membris corporis habēt nomina, Hepatites à iocinere, Steatites singulorum animaliũ adipe numerosa. Adadunephros eiusdē oculus dicitur: Deus & hic colitur Syris. Triophthalmos cum onyche nascitur, tres hominis oculos simul exprimens. Ab animalibus cognominãtur, carcinias marini cancri colore, echites viperæ, scorpites scorpionis aut colore aut effigie, scarites scari piscis, triglites mulli, ægophthalmos caprino oculo: item alia suillo, & à gruis collo geranites. hieracites accipitris. Aetites à colore aquilæ candicante cauda. Myrmecites innatam repentis formicæ effigiem habet: scarabæorum cantharias. Lycophthalmos quatuor est colorum ex rutilo sanguinea: in medio nigrum

nigrum candido cingitur, vt luporum oculi, illis per omnia similis. Taos pauoni est similis, itẽ aspidi, quam vocari chelidoniã inuenio. Harenarum similitudo est in hammochryso, velut auro harenis mi∫to. Cẽchrites milij granis velut sparsis. Dryites è truncis arborum: hæc & ligni modo ardet. Cissites in candido collucet ederæ foliis, quæ totam tenent. Narcissites venis etiam ederæ † distincta. Cyamea nigra est sed fracta ex se fabę similitudinem parit. Pyren ab oliuæ nucleo dicta est: huic aliquando inesse piscium spinæ videntur. Chalazias grandinũ & colorem & figuram habet, adamantinæ duritię, Narrant etiam in ignem additæ manere suum frigus. Pyrites nigra quidẽ, sed attritu digitos adurit. Polyzonos nigra multis zonis candicat.

† distinguitur.

Astrapiæ in candido aut cyaneo discurrunt è medio fulminis radij. In Phlegontide intus ardere quædã videtur flamma quæ nõ exeat. In Anthracitide scintillæ discurrere aliquando videntur. Enhydros semper rotũditatis absolutę, in cãdore est leuis, sed ad motũ fluctuat intus in ea veluti in ouis liquor. Polytrix in viridi capillatur, sed defluuia comarũ facere dicitur. Sunt & à leonis pelle & pãtheræ nominatę, leontios, pardalios. Colos appellauit chrysolithum aureus, chrysoprasum herbaceus, melleus melichrota: quanuis plura eius genera sint. Melichlorõ est geminus, parte flauus, parte melleus: Crocian croci. Polia canitiem quandam sparti indicat: eandem duriorem, nigra Spartopolios. Rhodites à rosa † est. Melites mali coloris, Chalcites æris, Sycites fici. Ratio nominum nõ est in Borsycite, in nigro ramosa, candidis aut sanguineis frondibus: nec gemite, velut in petra candidis

† Est, redũdat, neque est in vetustis codicibus. Dependent enim hæc ab eo quod præcessit, Colos appellauit.

didis manibus inter se complexis. Ananchitide in hydromantia dicunt euocari imagines deorum: Synochitide vmbras inferorum euocatas teneri: Dendritide alba defossa sub arbore, quæ cædatur, securis aciem nõ hebetari. Et sunt multo plures, magísq; monstrificæ, quibus Barbari dedere nomina, confessi lapides esse. Nobis satis erit in his coarguisse dira mendacia.

De gemmis nascentibus & factitiis, & figuris gemmarum. CAP. XII.

GEmmæ nascuntur & repentè nouæ ac sine nominibus: vt Lampsaci in metallis aurariis vna inuenta, quæ propter pulchritudinem Alexãdro regi missa fuit, vt autor est Theophrastus. Cochlides quoq; nunc vulgatissimæ, fiunt veriùs, quàm nascuntur: in Arabia repertis ingẽtibus glebis, melle excoqui tradunt septenis diebus noctibúsq; sine intermissione: ita omni terreno vitiosóq; decusso purgatam purámq; glebam artificum ingenio variè distribui in venas, ductúsq; macularum quàm maximè vendibili ratione sectantium: quondámq; tantæ magnitudinis fecere, vt equis regum in Oriẽte frontalia atq; pro phaleris pensilia facerent. Et aliâs omnes gemmæ mellis decoctu nitescunt, præcipuè Corsici, in omni alio vsu acriora abhorrentes. Quæ variæ sunt, & ad nouitatem accedere calliditate ingeniorũ contigit, vt nomen vsitatum non habeãt, physes appellãt, velut ipsius naturæ admirationẽ in iis venditantes, cùm finis nominum nõ sit, quæ persequi nõ equidẽ cogito, innumera ex Græca vanitate conficta. Indicatis nobilibus gẽmis, etiam plebeiis rarorum generũ, dictu dignas distinxisse satis erat. Illud † verò meminisse cõueniet, increscentibus variè macu-

† modò

lis ac

lis ac verrucis, linearúmq; interueniente multiplici ductu & colore, †mutari sępius nomina in eadé plerunq; materia. Nunc cõmuniter ad omniũ gemmarũ obseruationes pertinentia dicemus, opiniones secuti autorum. Cauæ aut extuberantes viliores videntur æqualibus. Figura oblonga maximè probatur, deinde quę vocatur lenticula, posteà †clypeidos & rotunda: angulosis minima gratia. Veras à falsis discernendi magna difficultas: quippe cùm inuentum sit, ex veris gẽmis in alterius generis falsas traducere. Sardonyches è cerauniis glutinantur gẽmis, ita vt deprehẽdi ars nõ possit, aliunde nigro, aliũde candido, aliũde minio sumptis, omnibus in suo genere probatissimis. Quinimo etiã extant commẽtarij autorũ, quos nõ equidẽ demonstrarim, quibus modis ex crystallo tingantur smaragdi, aliæq; translucentes, sardonyx è sarda, item cæteræ ex aliis. Neq; est vlla fraus vitæ lucrósior.

† mutata.

† clypeoides

De ratione probandarum gemmarum.

CAP. XIII.

NOs contrà ratiõé deprehendẽdi falsas demonstrabimus, (quando etiam luxuriam aduersus fraudes muniri decet) præter illa, quæ in principalibus quibusq; generibus priuatim diximus. Translucẽtes matutino probari cẽsent: aut si necesse est, in quartã horam, posteà vetãt. Experimenta pluribus modis constant. Primũ põdere, si grauiores sentiũtur, post hæc corpore. Factitiis pustulæ in profundo apparẽt, scabritia in cute, in capillamẽto fulgoris incõstãtia, priùs quàm ad oculos perueniat, desinens nitor. Decussi fragmẽti paulũ, quod in lamina ferrea teratur, efficacissimũ experimento excusant mãgones gẽmarũ. Recusant similiter & limæ pro-

batione. Obsidianæ fragmenta veras gemmas non scarificant. Factitiæ scarificationis † candicantiam fugiunt. Tantáque differentia est, vt aliæ ferro scalpi non possint, aliç nō nisi retuso, verùm omnes adamante. Plurimum verò in his terebrarum proficit feruor. Gemmiferi amnes sunt Acesines & Ganges: terrarum autem omnium maximè India. Et iam peractis omnibus naturæ operibus, discrimen quoddam retū ipsarum atq; terrarū facere conueniat. Ergo in toto orbe & quacunq; cæli conuexitas vergit, pulcherrima est omniū, rebúsque meritò principatum naturæ obtinens, Italia, rectrix parénsque mundi altera, viris, fœminis, ducibus, militibus, seruitiis, artiū præstantia, ingeniorum claritatibus, iam situ ac salubritate cæli atque temperie, accessu cunctarum gentium facili, litoribus portuosis, benigno ventorum afflatu (etenim contingit recurrētis positio in partē vtilissimam, & inter ortus occasúsq; mediam) aquarum copia, nemorū salubritate, mōtium articulis, ferorum animalium innocentia, soli fertilitate, pabuli vbertate. Quicquid est, quo carere vita nō debeat, nusquam est præstautius: fruges, vinū, olea, vellera, lina, vestes, iuuenci. Ne equos quidem in trigariis præferri vllos vernaculis animaduerto. Metallis auri, argenti æris, ferri, quādiu libuit exercere, nullis cessit: & iis nunc in se grauida pro omni dote varios succos, & frugū pomorúmq; sapores fundit. Ab ea, exceptis Indiæ fabulosis, proximè quidem duxerim Hispaniā, quacunque ambitur mari.

† *Budæus in posterioribus in Pādect. Annotationib. legendū censet, candicātia, septimo casu.*

C. Plinij Naturalis Historiæ libri xxxvij. & vltimi Finis.

Errata hæc pauca sic emendato, atque aliquot varias lectiones quæ omissæ fuere, hunc in modum annotato.

Pag. 154. vers. 13. pro Phintia sunt qui legere malint, Pythia. pag. ead. vers. 15. pro Limyra, lege Lymira. pag. 188. vers. vltimo, sunt qui legi contendant, vilissimum. pag. 278. vers. 21. pro Ctesias lege Cresias. pagin. 326. vers 2 pro Artaphernem sunt qui legunt Tissaphernem. pagin. 348. vers. 19. pro Mnatisimus lege Mnasitimus.

TOMI QVARTI

PLINIANAE HISTORIAE

Index locupletissimus, cuiusuis animantis, plantæ aut metallicæ speciei naturã ac vires medicas, & siquid preterea id genus cognitu vtile, iucũdúmve toto hoc opere cõtinetur, alphabetico ordine, notísq; Arithmeticis, veluti digito commonstrans.

A

Aegy

Annij

Apes

Aurum

Callio

Bopgj

Callio

Can

Catul

Colo

Conci

Corali

Cutem

Damascus

Desidia

F

Felium

Fla

Galli

H

Homi

Inimi

Iſodomo

Iouis

Mace

M

Menō

Solis

Mulli

P

Prouerbia à Plinio hoc in Tomo vsurpata.

Quan

Regil

S

Sepi

fici

Silex

Sotira

Stoma

Sul

Tanos

Timo

V

Vari

Vene
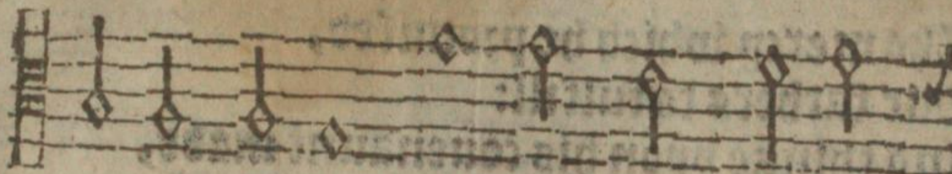
Victor

Vitri
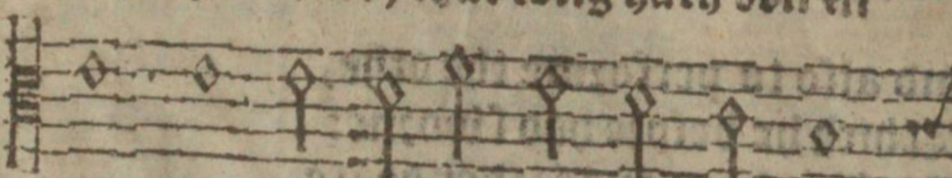
X

Z

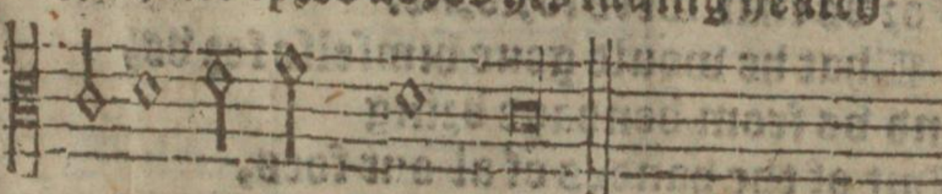
FINIS.

he hath redemd, that long hath ben in

thral, and spred abrod his saving health

upon his seruauntes all.

In Dauids house, his seruaunt true,
According to his minde:
And also his annointed king,
As we in scripture finde.
And by his holy Prophetes all,
Oft times he did declare:
The which were since the world began,
His ways for to prepare.

That we might be deliuered,
From those that make debate:
Our enemies, and from the handes,
Of all that do us hate.

The mercy which he promised,
Our fathers to fulfill:
And thinke vpon his couenaunt made,
Accordyng to his will.

And also to performe the othe,
Which he before had sworne:
To Abraham our father deare.
For vs that were forlorne.
That he would geue himselfe for vs,
And vs from bondage bring
Out of the handes of al our foes,
To serue our heauenly king.

And that without all maner feare,
And eke in rightousnesse:
And also for to lead our life,
In stedfast holinesse.
And thou (o child) which now art borne
And of the Lord elect:
Shalt be the Prophet of the hiest,
His wayes for to direct.

For thou shalt go before his face,
For to prepare his wayes:
And also for to teache his wyll,
And pleasure al the daies:

and therin liue and die.

O holy Spzite direct a right,
 The Pzeachers of thy wozd:
That thou by them, mayst cust down sinne
 As it were with a swoozd.
Depart not from those pastozs pure,
 But aide them at all need:
Whiche bzeeak tovs the bzead of life,
 Wheron oure soules doo feed.

O blessed spzit of truth kepe vs,
 in peace and vnitie,
Kepe vs from sectes and errozs all,
 And from all papistrie.
Conuert all those that are our foes,
 And bzing them to thy light:
That they and we, may well agree,
 and pzayse the day and night.

O Lozde increase our faith in vs,
 And loue so to abounde
That man and wife, be voyde of strife,
 And neyghbours about vs round.
In our time geue thy peace, o Lozde,
 To nations farre and nie:
And teache them all thy holy wozde,

A prayer to the holy ghost.

That we may sing to thee.

All glory to the Trinitie,
That is of mightes moste:
The liuing father and the sonne,
And eke the holy ghoste.
As it hath bene in all the time,
That hath bene heretofore:
As it is now and so shalbe,
Henceforth for euermore.

FINIS.